

A

KARTHUSIAK

MAGYARORSZÁGBAN

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLTAL OLVÁNYI-DIJJAL
JUTALMAZOTT PÁLYAMŰ

IRTA

DEDEK CRESCENS LAJOS

ELŐSZÓVAL ELLÁTTA

FRAKNÓI VILMOS.

TELEGDY LÁSZLÓ ÉS NAGY LÁZÁR EREDETI RAJZAIVAL.

SZERZŐ SAJÁT KIADÁSA
BUDAPEST

1889.

BUDAPEST.

Nyomatott a „SZENT ISTVÁN” kath. műintézet nyomdájában.

ELŐSZÓ

FRAKNÓI VILMOSTÓL

Ismértelen volt alkalmá e sorok írójának, történelmi tanulmányai folyamán, felismerni és feltüntetni azon kivételes képességet és készséget, melyet a magyar nemzet, mai hazánk területének elfoglalása után, a kereszténység tanainak elfogadásában, eszméinek assimilációjában, intézményeinek átültetésében tanusított.

Azóta, hogy az első hittérítők magyar földön megjelentek alig múlik el néhány évtized és a kath. egyház egész organismusát erőteljesen kifejlődve, akadálytalan és sikeres munkálkodásban találjuk itt.

Különösen figyelemreméltó azon előszeretet, melylyel a nemzet felkarolni siet: a kereszténység eszméinek legmagasztosabb megtestesülését: a szerzetes rendek intézményét.

Miként az önzés az ember állati természetének kifolyása; az önuralom szellemi lényének kiváltsága: az önmegtartás és önfeláldozás szelleme az ő isteni eredetének hozománya, minden nagynak, a mit az egyén és társadalom létrehozhat forrása és biztosítéka.

Ezen szellem emelő és termékenyítő hatását az emberiség teljesen sohasem nélkülözte. De a kereszténységet illeti meg a dicsőség, hogy ezen eszmény kultuszának szolgálatára hivatott és szervezett testületeket létesített.

A szerzetes rendek alapítói mintegy versenyre keltek, hogy az emberi test sanyargatásának és a lélek fegyvelmezésének módozataiban egymást túlszárnyalják. A három leghatalmasabb

emberi ösztön leigázása, a szegénység, szüzesség és engedelmesség fogadalmi által, ki nem elégítette őket. És bizonyára mély lélektani felfogásról tanuskodik szent Brúnó elhatározása, hogy legnehezebb áldozat gyanánt, az örök hallgatást tette a karthausi szerzetesek kötelességévé.

Első szent királyunk apostoli ihlete és államférfiúi bölcsége fölismerte azon jelentékeny szolgálatokat, melyeket nagy feladatai megoldásában: a nemzet megtérítésének, civilisációjának és politikai fegyelmezésének munkájában, a szerzetes-intézménytől várhat.

Még a püspöki székek felállítását megelőzőleg, alapított a Pannonhegyen szent Benedek rendjének monostort. És ennek lakói között találta legbizalmasabb tanácsosait, legbuzgóbb munkatársait. Főnöküket Asztrik apátot bizta meg a fontos küldetéssel Rómába, honnan a koronát hozta meg. Trónja örökösének nevelőjéül a szerzet egyik tudós tagját, Gellértet szemelte ki.

Egyidejűleg áttelepítette Bizanczból a görög apácákat, kik hivatta voltak az előkelő magyar családok leányait a vallásosság, műveltség és izlés titkaiba beavatni.

Az ő példáját követték utódai. És amint a kereszténység szellemének örök-ifjú ereje az ősi törzsből új és új hajtásokat fakasztott, a korról-korra felmerülő szükségletek kielégítése végett új szerzetes rendeket hívott életre: ezek megannyian, a daliás egyházi lovagrendektől az alázatos kolduló barátokig, hazánkban vendégszerető fogadtatásra találtak.

Az ország nagyszámú kolostorokkal népesült be, melyek dús adományokkal halmoztattak el, és a nemzet minden rétegéből toborzották lakóikat, kiknek sorában soha sem hiányoztak előkelő családoknak, a világ gyönyöreit megvető, a legmagasabb eszményekért lelkesülő, sarjai.

Igy, a mikor szent Klára apáca-rendjének megalapítása után kevés évtizeddel, a veszprémi völgy és a nyulak szigete berkeiben a klarisszák kolostorai megnyitak; királykisasszonyok, herczegnők és zászlósurak leányai siettek azokat megtölteni, hogy az áhitat és önfeláldozás csodáinak színhelyeivé tegyék.

A magyar nemzet történetének azon lapjai mellett, melyek a harci dicsőség és a nemzeti politika nagy eseményeit beszélik

el, méltó helyet foglalnak el azok, melyek a szerzetes rendek zajtalan munkájáról, néma erőfeszítéseiről szólnak.

És a történetírás, mely jelen előhaladott stádiumában, a szellemek állapotának, az eszmék fejlődésének, az eszmények uralmának rejtett nyomait kiváló gonddal kutatja: mindinkább érezi annak szükségét, hogy igénybe vegye azt a világosságot, mely a kolostorok évkönyveinek és okiratainak lapjairól sugárzik ki.

Ezért a tudomány iránt tartozó kötelességet teljesített a Magyar Tudományos Akadémia, mikor a magyarországi szerzetesrendek történetére kiterjesztette figyelmét. Miután Rupp Jakab nagy munkáját, mely az országban egykor létezett összes monostorokat felkarolja, közzétette; pályafeladataival az egyes szerzetek monografiáinak megírására kívánt impulsust adni.

A jelen munka a legelső, mely ezen pályázatok eredménye gyanánt napvilágot lát. És egyúttal az újabb magyar monasterologiai munkák sorában a legelső, mely a történetírás mai igényeinek megfelel; a mennyiben széles kiterjedésű eredeti forrástanulmányokon alapszik, és tárgyát beilleszti úgy az egyetemes egyháztörténelem, mint a hazai köztörténelem keretébe.

Remélljük, hogy szerzője az Akadémia koszorúja után, a magyar közönség méltányoló elismerésének jutalmában is fog részesülni.

És óhajtjuk, hogy őt kövesse „longus ordo idem petentium decus!”

BEVEZETÉS.

zent Benedeknek, a nyugati szerzetesség patriarkájának tiszteletére, a fleuryi kolostor mellett, a Loire partján, művészi templom áll. A mester keze a templom oszlopfőinek egyikén Monte Cassino bölcsőkorát varázsolja élénk. A vártoronyalakú, s a kezdetlegesség nyomait eláruló kolostor nehéz ivezetű kapuja előtt, egy kőpadon ül a szent. Őszfejét kezében nyugtatja, ölében könyv hever, míg szemeknek szelid tekintete az előtte térdelő góth lovag és egy távolabb álló egyszerű pór között oszlik meg. A lovag daczhoz szokott arczán csodálattal vegyült rémület vett erőt, a pór, a megtestesített alázatosság, az áhitatos lélek és a szilárd bizalom örömeivel szemléli darabokra zúzódt béklyóinak nyomát.

E kép, mely művészi befejezettséggel tűnik előnkben, nem az alkotó geniusz röpké képzelmének puszta szüleménye. Történet esemény megörökítése az. Egy fejezet a szent életéből, melylyel a mester a hideg márványba életet lehelt.

Zalla, a barbár góthok eszményített hőse, rablánczokra fűzött egy szegény pórt, ki vonakodott a birvagyó kapzsiságának áldozatul vetni oda csekély vagyonát, melyet személyével együtt Benedek atyának ajánlott volt fel. Az ellentálláson feldühödött barbár, szánalomig megkinzott embertársát az agg szerzetes elébe hajszolta s nagy hangon a pór vagyonának visszaadását követelte tőle. De vadsága megtört a szent tekintetének szelidsége alatt, csodálat fogta el szívéét és midőn e puszta tekintet a pór rablánczait porba hullatá, rémült arczezal borult térdre a szellemi erőnek e nem sejtett hatalma előtt. Így írja le a történetet nagy Gergely pápa.¹⁾

¹⁾ Dialog I. II. 31.

Valahányszor e képet szemlélem s a szent pápának a történelmi hűség egyszerűségével vázolt elbeszélése e csodás eseményt lelkemben föleleveníti, mindannyiszor a hála könyve gyül szemembe, a mindenség nagy Alkotójának bölcs rendelkezései iránt. A természet nagy könyvében az első fejezet a vallás fejezete ugyan, de jut benne bőven hely az emberi tudás minden fájának és nemének. Az, ki a legkisebb fűszárlól is gondoskodik, egyenlő szeretettel karolja át az állatvilág legkisebbjét és legnagyobbját, kinek tudta nélkül hajunk egy szála sem veszhet el, az a természet nagy könyvébe, az emberi nem fejlődésének, viszontagságainak, örömeinek és búbanatának, belső természetéből kifolyó és a külső szükség folytán elő állott hullámszásának, szellemi és testi, égi és földi világ életének hű hírnöke számára is igtatott be egy fejezetet, melyet az emlékek története czimmal jelelt meg. A régi idők tisztas maradványai, az idők pusztító hatalmát elkerült műemlékek, templomok és kolostorok, várak, városok és az emberi erő egyéb monumentalis alkotásai, egyes elpusztult épületek feliratos kövei, siremlékek, különböző korok, népek és nemzetségek szerzői és eszközei, melyek a természet ölében elszórva fellelhetők, vagy melyek az anyaföld mélyéből a régiség zománczával fedve előkerülnek, a szobrász vésőjének, a festő ecsetjének geniális alkotásai, Klio márványtáblájának egyes beszédes töredékeit képezik, melyekből a munkás emberi szellem a múlt idők elmúlt eseményeinek hű képét állithatja egybe. A mit a krónikások tolla megörökíteni elfeledett, a mit a közlés módjának nehézkes volta a megérthetetlenség sűrű fátyolába burkolva hagyott, azt e töredékek kiegészíteni, könnyen átérthetővé tenni képesek. És a hol a tények és institucziók szellemét a kéziratok lapok holt betűje elnyelé, vagy hol a szellem átható tekintete a letűnt századok éj borította világában megtörve révedez, ott a természet könyvének dús tartalmu fejezete csodás fényt vetni képes. A hol az emberi tudás zsarnoka, az elfogultság, az igazság kezére rablánczot fűzni merészel, hogy vagy saját gyarló voltát leplezze, vagy önhirdette nagyságát eldödjének rovására növelje, vagy mert szárnyaszegett képzelme egy tiszta eszmény magaslatára fölemelkedni képtelen, ott a megsértett igazság boszuló angyalaként a gondviselés

gyakran egy-egy élettelen követ, egyszerű szobor csoportozatot, igénytelen festményt szerepeltet.

Nincs a világtörténelem egész folyamában oly kor, nincs oly intézmény, melyet az unokák oly kevésbé ismernének, melyről az utódok oly zagyva fogalommal bírnának, mint épen azon kor, melyben az igénytelen tollunkra vett intézmény gyermek, ifju és férfi korát élte. Az utolsó iskolás gyermek bámulatos jártasságot tanusít a classikus ókor classikus talaján. Olymp isteneinek szerelmeiről, Herkulesről a férfiui anyagias erő és bátorság képviselőjéről, a druidák és párkák mystikus világáról, Pythia Janus arczu jóslatairól, sok mindent hallott a világ. De hogy voltak a középkorban férfiak, kik lemondtak a világról, lemondtak minden élvezetről csak azért, hogy önmagok és embertársaik erkölcsi javát mozdítsák elő, hogy ezeknek a férfiaknak köszöni Európa első sorban mai műveltségét, arról a háladatlan unokák elfeledtek gondolkodni.

Azonban a történelem tollának vezetésére vállalkoztunk, leplezetlen igazságot kell szolgáltatnunk. Nem a véletlenség pusztja játéka idézé elő e feledékenységet, nem is a történelmi emlékek hiánya szülé e hálatlanságot. Itt szerepelt igazában ama bizonyos zsarnok szellem, mely már oly sokszor és annyiszor az igazság hóhérjává vált és ellentállhatatlan hatalmával a sötétség fátyolába burkola oly kort, mely örömjajjal üdvözlé ama napnak fölkeltét, melynek nappalát mi élvezzük. A részrehajlatlanság emelkedettségének hiánya, azon tagadhatatlan körülmény, hogy az embernek nehéz oly dolgot fölfognia, átértenie, melynek magaslatára, egyéniségénél fogva felemelkedni képtelen, a nagyban megromlott erkölcsi érzés, mindez vállvetve működött azon, hogy a valóság ismeretének hajnala minél később vagy legalább minél felhősebb égen hasadjon. És midőn a puritán Angliában támadt egy tudós katona,¹⁾ ki anglikán létére, leplezetlen őszinteséggel, velős rövidséggel és maró guynyal szemére veté a világnak elfogultságát, ostorozta igaztalanságát; midőn a történelem elfogulatlan munkásainak körében egészséges mozgalom támadt, mely a szerzetes rendek való történetének tanulmányozására irányult, s mely azok miben-

¹⁾ William Cobbet, Hystory Protest. of the England cz. művével.

létét, azok érdemeit kutatni, kitüntetni kezdé, akkor megnyilt ugyan a társadalom szeme és ma már ősz Peterdiként „minden lépten nő az agg csodája, mert sok ujat meglepetve lát,“ de a szerzetesség való fogalmával, annak eszméjével, a szerzetesek valódi becsével tisztába jönni még mindig nem tudott. Anyagiasságba süllyedt gondolkozása az anyagiasság mérő vesszejével mért. És támadtak, kik a szerzetes rendek becsét a tudományok és művészetek terén szerzett halhatatlan érdemeikben keresték; és voltak mások, kik nemzetgazdászati szempontból emelték ki őket, mint a föld czélszerű művelőit, városok és falvak alapítóit, míg egyesek ismét ideálisabb szempontra emelkedni óhajtván, a világban elzüllött, elkeseredett, kétségbeesett lelkek asylumát hirdetgették hivatásukúl s ebben lelték főfontosságukat.

Pedig mindez tévedés, a szerzetesség eszméjének, fogalmának teljes félreismerése, mert a számos rendalapító között egy sem találkozott, ki rendje főczéljává a földművelést, a régi iratok megőrzését, könyvek írását és másolását, a tudományok és művészetek ápolását, a történetírást tette volna.

Miben áll tehát a szerzetesség való eszméje?

Midőn a régi évkönyvek, krónikák, diáriumok, oklevelek poros foliansaiból kibontakozva, a betük birodalmában tett kalandozás után feleszméltem s a szerzetesség való eszméjének meghatározása felett elmélkedtem, tünődő lelkem a természet nagy könyvében lapozva, képzelme szárnyain a nyugati szerzetesség szülőföldjére szállott el. Az Abruzzo hegység délszaki nyujtványának irányában, a Terra di lavoro nehezen munkálható téreinek mentében, festői hegylánczokkal körített fensikon áll ama kopár sziklahegy, melyet Monte Cassino néven ismer a világ. Nehezen járható lejtőin át az ésszel párosult akarat erő utat nyitott fel a hegytetőre, hogy egy idővel és viszontagságokkal dacolni tudó épületet emeljen fölébe; az imának csendes, örök lakóhelyét. A távolból Arpinum integett, a szónokok királyának ^{hiero}szülőhelye és Aquinum, melynek hire Juvenál utján világgá ment, mielőtt az utókor dicsőségévé vállt volna az által, hogy az angyali tudóst szülheté. A messze tenger homokos partjain, a mai S. Germán tövében merész körzetű alkotmány, amaz Amphitheatrum romjai látszanak, melyek közt

az ókor bölcse, a magába vonult szemlélődés heroldja, Varro tölté napjait. Egy kiálló hegycsúcson a Rocca Janula, a hűbér korszak árkokkal, sánczokkal, réztornyokkal és melvédekkel védett s ékitett vára áll. És megjelent tünődő lelkem előtt a fleuryi templom oszlopfőjének képcsoportozata, Zalla a góthok megalázott képviselője, a felszabadított pór egyszerű alakja s könyvvel kezében a szerzetesség agg patriárkája, ajkán a szó, szemében a szellem hatalmával. És szóra nyílt a szent ajaka s harmonikusan, égi zenéhez hasonlóan folyt róla a szó, mely a szellő szárnyain tova repült, visszhangra kelt a bércek között, betölté a szabad természet téreit, elszállt az egész művelt s az egész műveletlen világba s tudósok és tudatlanok, urak és szolgák, lovagok és nők térdre borultak csodás hatalma előtt, imázó áhitattal ejtve ki azt: Omnipotentia supplex. Könyörgő mindenhatóság.

A világtörténelem hány letűnt százada vonul el szemeink előtt e kép szemléletekor! A római szabadság és műveltség arany és ezüst korának, ezek legkiválóbb képviselőinek szemléletében, megzavar a nép harsogó szava, a hagyományossá vált: Panem et Circenses. Az imperialis juga rabszolgáinak helyébe a martyrok hosszú sorozata lép. Juvenált, a pogány író, legyőzé a kereszténység tudorának hire s a kisdud falu nevét a krisztusi elvek bajnokának itélé oda a világ, míg a Pharsalia nagy alkotójának csak másodrendű szerep jutott. És mindazt, a mit tudomány és műveltség, a mit a pogány elme nagyot és dicsőt termelt, mindazt egy barbár nép ádáz dühének kitéve látjuk, melynek szelidítésére nem leendett elégséges száz és ezer Rocca Janula messzeható hatalma, de melynek gátat tudott vetni egy eszményi intézmény, a szerzetesség, melyet békóba tudott verni, megtudott nyerni az ima által megtisztult lélek, az: Omnipotentia supplex. „A mitra,“ ugymond Palgrave, ¹⁾ „sok oly rohamnak állott ellen, mely a pánczelt szétroncsolta volna és a kereszt több ellenséget tartott féken, mint a lándsza.“ A szerzetesek meghódították a világot, mert az életszentség, lelki nagyság és az erkölcsi erő ideálját képezték.

¹⁾ History of England, 70 l.

Európa politikai térképét ama keletről nyugat felé irányult óriás hullámvás alakítá át, melyet a történelem népvándorlásnak nevez. Ez létesíté az országok és államok szerint való alakulásokat s megadá az első lökést a nemzetiségek különváltabb fejlődéséhez. Azonban az újjá alakult társadalmat Saturnus szülötteinek sorsa fenyegeté. A nyers anyagi erő, a birvagy és a megélhetés kényszerűsége folytán előállott hullámvásnak utját vágni; a forrongó erőt rendes korlátai közé visszaszorítani; azt megnemesítése által termékennyé, gyümölcsözövé tenni; a nemzeti, de barbár szokásokat és institucziókat és erkölcsöket egy magasztos megtestesült eszménynek, a kereszténységnek megfelelően, formálni s így a polgáriasodás csiráját elültetni, az újjáalakulások létföltételét képezte. Ezen óriási feladat ép oly hullámvást követelt a szellemi téren, ép oly meg-rázkodtatást a szivek országában, mint a milyen az anyagi téren az uj helyzetet termé. Egy szellemi népvándorlásra volt szükség, hogy uj népek közé, uj elveket hozzon.

Az üdv keletről származott el hozzánk. Onnan indult ki a szellemi hódítók serege is. A thebai remetéek nyüzsgő világából, melyet a modern tudás a hitrege czélzatosan megteremtett lomtárába szeretne rejteni, ¹⁾ vált ki a nyugati szerzetesség előhírnöke, Vazul híres védőjének, Athanasiusnak személyében.

A kereszténység tana szerint a legnagyobb boldogság, melyet emberi lény valaha elérhet, a boldogság kutforrásával, a jóság és a szeretet Istenével való minél bensőbb, minél tökélyesebb egyesülésben áll. Ez képezi a földöntuli élet üdvének teljét s ennek arányában nő vagy apadt a földi élet örömeinek nagysága. Minél inkább közeledik az ember Istenéhez, minél inkább távolodik a világtól, annál magasabban állapodik meg a boldogság lajtorjáján. A szellemi élet növekvése, az anyagi élet apadása, az üdv aránylagos emelkedésével jár. A lélek emelkedettsége, a test megalázása az egyedül létező mód, mely szerint a tökéletes boldogság eszményi nagyságát itt a földön megközelíthetjük. És ezen tudat, mely ott pihen mélyen, eltörülhetetlenül az emberi szivben, az emberiséget kezdettől fogva oly életmód keresésére sarkalta, mely legfőbb vágyának

¹⁾ Lsd. ujabban Weingarten, Der Ursprung des Mönchthums. Gotha 1877.

leginkább megfelelni képes. Ezen tudat, ezen vágyodó keresés, szülé a remetéket, a szerzetes élet megteremtőit.

A való szerzetesség tehát lelki küzdelem, harc, melyet a krisztusi elvek tüzeiben megtisztult lélek, saját tökéletesedése érdekében folytat a test ellenkező vágyai ellenében. A szerzetesek egyedüli főcélja abban kulminált, hogy Krisztus törvénye szerint minél tökéletesebben éljenek, akaratát mintegy megtestesítsék. Az akarat állhatatos törekvése, mely kizárólag keresztény erkölcsök megszerzésére és megtartására irányul; a léleknek ama fensőbb régiókba való győzedelmes felemelkedettsége, melyekben az valódi becsét, értékét és nagyságát egyedül feltalálhatja, volt ambíciójuk netovábbja. A léleknek ama szabályozottsága, fegyelmezettsége volt törekvéseik zenitje, mely az erők átképzése, engedelmesség, önfeláldozó szellem és alázatosság árán érhető el csupán s mely egyedül képes a bűn által meggyengített embert erőteljessé, boldoggá tenni. Ez emelte őt az erény oly fokára, hogy az evangéliumi tökéletesség csodás állapotát, századokon át, az egyház állandó történelmévé varázsolhatta.

Ezen eszményi körből lépett elő sz. Athanasz. Két társával, Ammoniuszal és Izidorral, jelent meg Itália földjén ¹⁾, hogy a világot a legdicsőbb, a legfőnségesebb győzelemnek, az önmeggyőzésnek módjára, megtanítsa. Nem hódítani, hódolni tudni volt jelszava. S e jelszó bámulatos eredményt létesített mindjárt kezdetben is.

Az új életrendnek, a szerzetességnek legfőbb istápolójává épen az a római aristokraczia lön ²⁾, mely az alázatosságot, az ebből folyó engedelmességet, csak szolgái kötelmének ismeré eddig. A leghiresebb nemzetségek, Róma büszkeségei ölték magukra a vezeklők öltönyét. A Gens Anciána, melynek tagjai született konsuloknak látszottak, rövid idő alatt több szerzetest adott az egyháznak, mint hosszú évtizedeken keresztül konsult a köztársaságnak. ³⁾ Csakhogy, ámbár e római aristokratikus szerzetesek közül ki is vált egy-egy Paulina, egy-egy

¹⁾ 340. Kr. u. V. ö.: Montalembert; Les moines des Occident. I. k. 138. l.

²⁾ V. ö. S. Hyeron. ep. 24. de obitu Paulinae ad Patric. és ep. 26. ad Panmach.

³⁾ S. Hyeron. ep. ad Demetriadem; Claudianus Paneg. de Prob. et Olyb. Cons.

Pammachius, 1) általában azért mégis igen tévesen ítélne az, ki a romlott elődök romlott unokáinak gyors megterése fölött örvendezne.

A szellemi műveltség veszélyes lejtő. A mily előhaladást biztosít annak, ki mérséklettel, tapintattal járja, ép oly mély örvénybe sülyeszti azt, ki a természetes határokon túllépni nem áttal. A római társadalom leszédült e lejtőről s gyászos bukásában elveszté a magasztosság iránt való egészséges érzéket. Mint az elkényeztetett ingyencz idegeit, őt is csak a rendkívüliségek birták kiemelni rendes zsidbadságából. Ily rendkívüli tünemény volt az ő szemében a szerzetesség. De mert megromlott érzéke gátolá az eszményibb gondolkozásban, azért Rómában csak a szöresuha lön divattá s a vétkes fitogtatás, mint rozsdá az életet, megfojtással fenyegeté annak szellemét. 2)

A szerzetesek megsejtek e veszélyt, mely őket a római társadalom részéről fenyegeté. Eleve érezték ama panasz jogos voltát, melyre jóval később egy világi pap 3), szerzetes barátjához irt levelében, fakadt: hogy a földiek fölébe emelkedni csak a magába vonult elmélkedés szárnyain lehet, s hogy a világi salak közt való tartózkodás hátráltat a felemelkedésben. Mindez arra birta őket, hogy elmeneküljenek a világból. Visszamentek a vadon magányba, sűrű erdők homályába, hol, Sz. Bernát szerint, 4) feltalálhatjuk azt, mit a könyvekben hiában keresünk, mert az ágak és bokrok oly dolgokra tanítanak, melyekre nincs mester, ki megtanithatna.

Azonban a szellemi küzdés összhangzatban óhajtott lenni a testtel. S azért a szerzetesek, még magány és magány között is, különbséget tettek s rendesen oly helyeken laktak, hol a természettel folytonos harezban kellett lenniök. Gallia áthatolhatatlanoknak tartott vadonai, hol Sz. Sequán életirója szerint: *Erat silva longum nunquam violata per aevum, cujus arborum summitas penes nubes pulsabat;* 5) Gorgona és Capraja a depor-

1) Sz. Jeromos „Archistrategos Monachorum“-nak nevezi.

2) S. Hyeron. ep. 15. ad Marcum; 18. ad Eustochian. ep. 95. és 225. ad Rusticum; 130 ad Demetriad.

3) Petrus Bless. Ad Amicum ep. 4.

4) Ep. 106. Ad Henric. de Murdach.

5) E sorokat az életiró Lucanus Pharsaliajából kölcsönzé.

táltak elhagyott lakóhelye;¹⁾ a távol nyugaton Osian ködös hazája; Armorica szigete, melyre a klasszikus költők a Briaræus által örözt Saturnus börtönét helyezték, voltak első és legkedveltebb remeteségeik, melyeket azután, mint tökéletesedésök eszközeit, küzdelmeik egyedüli tanuit, az ártatlan kedély legtisztább érzelmével szerettek. O desertum floribus Christi vernaus, írja egy szent életű remete, o domus familiaris Deo gaudens! Oh vadon, hol ama kövek teremnek, melyekből a kinyilatkoztatás nagy királyának városa épül.²⁾

Öntökéletesedésükön munkálkodva, tökéletesíték embertársaikat. Elvonultak a világból, hogy önmaguknak éljenek, de úgy jártak, mint az a kedves kis bogár, mely élteért remegve, a bokrok alján vonul meg, míg testének sajátos világosságával magára vonja az elmenők figyelmét, kiknek bántását félve, menekülni vágyott. Példájok, életszentségek a bámulók seregét gyűjté körükbe s öntudatlanul is a társadalom savává lettek, holott elfeledtetni ohajtottak csak. Ama benső láng, mely küzdeni készíté őket önmagukkal, megtanítá őket küzdeni a természet mostohaságával, harcszorba állítá őket embertársaik szellemi vadságával. S míg ők Krisztus szent bajnokaivá fejlődtek, a kietlen tájak a termékenység mosolygó téreivé váltak, a szellem vadságát a szelidség, vallás és műveltség váltá fel. A barbárok megtérítése még nem jelenté megszeliidülésüket. S míg azt egyes kiváló férfiak hivatásszerűen teljesíték, addig ez a való szerzetesség természetes következménye volt.

Ama benső szükségesség, mely egyik vadonból a másikba, egyik magányból a másikba üzé a szerzetest, megtermé azon szellemi népvándorlást, azon mozgalmat, mely az ujjá alakult társadalom megmentőjévé vált.

Önkénytelenül felmerül itt emlékezetemben az a kedves kis legenda, melylyel a hívők hagyománya, az Angyalvár eredetét hozza kapcsolatba. Rómában a döghalál pusztított. A megrémült nép, mint tovasuhanó árnyak, nesztelenül lépdelt az örök város utczáin. Félelem és borzadály tölté el a sziveket s a kétségbeesés pusztító hatalmát uralta a kebel. Ekkor meg-

¹⁾ Processu pelagi jam se Capraria tollit, Squalet lucifugis insula plena viris, Ipsi se Monachos Graio cognomine dicunt. Rutilius Numan. lit. I. V.

²⁾ Ep. I. ad Heliod.

nyiltak a templomok ajtai s a szerzetesek első ízben jelentek meg testületileg Róma utczáin, hogy a bosszuló Isten haragját imáikkal megengeszteljék. A kor legnagyobb pápa-királya, VII. Gergely fohászaiba merülve követé a menetet. S ime, a Moles Hadriánán az ég angyalát pillantá meg, a mint hüvelyébe rejté öldöklő kardját. A menet elvonult, a látvány eltűnt s az Isten haragja megengesztelődött. ¹⁾ A béke angyala beköszöntött s a pogány király siremléke, a keresztény világ emlékévé vált. A szerzetesek imája megmenté Rómát.

Az emberi nem összességét is ragály pusztítá. A vad-ság, a nyereség, a műveletlenség veszélyes örvénye fenyegeté. De a hol a szerzetes alázatos alakja, fejről lecsüngő hajával vagy borotvált fejével, vállára vetett bőrszákjával és ivó edényével, kezében keresztel diszitett botjával megjelent, ott a szelidség, a tudományosság tanyát ütött. A szerzetes nem kívánt ugyan a tudomány hivatásszerű terjesztője lenni, hanem lelkének és eszének igazi műveltsége, még akaratan kívül is hódított. Ő a keresztény tökéletesség magaslatán állott; nem tűrheté tehát vele egy képmásra alkotott, egy szentséges véren megváltott embertársainak sülyedtségét. Mindent átkaroló szeretete önmagához kívánta emelni őket; s míg szavával az üdv ígét oltá szivükbe, példájával megtanítá őket imádkozni, megtanítá arra, hogy a nyers anyagi erő összes, még oly bámulatos produktumainál a szellem, erejét többre kell becsülniök. Megérteté velök, hogy e szellemnek nem az emberek, Isten dicsőítésében kell keresnie nagyságát. S míg például a kalózságrabságból Irlandba került Patrik megtéríté a népet, a közönséges szerzetes ellesé bárdjainak énekét, hogy azt megnemesítve, a legmagasztosabb eszme szolgálatába kényszerítse. ²⁾ A „Laus perennis“, melyet Kolumbán a Jura innen eső oldalán, a Lemantó partján meghonosított s mely az Istenbe vetett bizalom, a buzgó lélek folytonos vágyódásaként melódikus hangvegyületben betölté a tájakat, szünet nélkül hangozva

¹⁾ Lsd. Greg. Turon.: Hist. Franc. X. Paul. Diac.: De gest. Longob. III. Joan. Diac.: Vit. Greg.

²⁾ Ozanam: Etudes germaniques II. 472. Így sz. Kolumbán, a gildas által megtérített Taliefin, Osian sz. Patriz lelki fia stb. V. ö. még; Ingomar: Vit. Indic. Hist. de Bret. I. k. Villemarque; Légende celtique; Kerdanet: Albert le Grand stb.

nappal és az éj komor sötétében, kiválóan alkalmas volt, a természetiességében még hajlékonyabb emberiség szívében az áhitat melegét terjeszteni. És a hol az ima befogadást talált, ott a szellem műveltsége meghonosult. Ha visszaképzelnék magunkat a nyolczadik századba és elszállunk az éjszakai tengerpart vad lakói közé s látjuk a tenger homokos partján, az agg Cleofild apát körül,¹⁾ az éj csöndjében társainak nagy seregét térdelni s halljuk őket imádkozni ösz atyjukért, ki a távol Róma megszentelt talaját készül felkeresni, hogy ott, az apostolfejedelmek sirján lehelje ki lelkét, a csodálat és álmélkodás fogja el keblünket. Bámulattal eltelve észleljük, hogy e vad piratok, gyilkosok, e barbár pusztítók, e véremberek unokái ugyanazon szellem hatalmát uralják, mely a legműveltebb népek szívéét dobogtatja. Pedig ez eszményi világot nem a hatalmasok karja, hanem a szegény szerzetesek alázatossága terméké, és nem hódító vezérek zajos tábora, de a hódolni tudó vezeklők csendes magánya szülé.

A szerzetes megtanítá az embert imádkozni, megtanítá a teremtmény és a teremtő egymáshoz való közeledésének módjára. Vallásossá tevé az egyedet, s vallásossá lón általa a kor is. A mint nem a középkor szülé az egyházat, de söt ez nevelte a középkort, ugy nem a középkor vallásossága terjeszté a szerzetességet, hanem a szerzetesek tevék azzá a középkort. A szerzetesek imája kiengesztelé az Istent, gyengíté a világ számos ballépéseinek következményeit²⁾ s ez uton erőt öntött a csüggedő emberiségbe, megadván neki a reményt, mely előhaladásának egyedül biztos talismánja, jövendő nagyságának kulcsa volt. S épen azért a középkor ereje, mint Montalembert³⁾ helyesen megjegyzi, azon a harmonián nyugodott, melyet a szerzetesek imája az Isten és a világ között létrehozott. Az egyed oly annyira össze volt növe korával, hogy ennek megrázkodása, amannak bukását is maga után voná. S mert az egyed vallásos volt, a korszellemnek is annak

¹⁾ Lsd. Montalembert: Les moins des occident IV. 496.

²⁾ Monasterium est scala, per quam descendunt et ascendunt Angelorum preces et vota hominum Deo offerentur et referant gratiam. Monast. Angl. p. 890. Hurter: Papst Innonc. III. 450.

³⁾ Les moins des Occident. Introduction.

kellett lennie. Az egyed imája adott erőt az összességnek, hogy ez nagy feladatát betölthesse.

Vallásosság s a szellemi erő becsülése e korban azonos fogalmak voltak. És mert az előbbit a szerzetesek növelték nagyra, azért lön kezökben az utóbbi nagy hatalom. Ez volt azon csodás hatalom, melyet nem magyaráznak meg a kor irott emlékei, azaz Omnipotentia supplex, mely térdre hullatá Zallát, szabaddá tevé a pórt.

Ime a szerzetesség való eszméje, létének alapja, mely a szerzetesek való becsének Ariadne fonalát, erejöknek, eredményeiben bámulatos működésöknek kútforrását képezi.

Az igaz vallásosság a munka dajkája. Otium pulvinar diaboli. A renyhesség az ördög párnája. A szerzetesek nem azért vonultak a magányba, hogy a munkát kerüljék. Hiszen már maga az ima a legfönségesebb munka, a szellem és a test erőinek a teremtő dicsőítése érdekében történő fárasztása. S azért, midőn a szerzetesség eszméje állandósítva lön és az erdők homályából a kolostorok szük czelláiban vonult meg, az ima mellett, a munka is állandó lakóhelyet nyert.

A szerzetesek nem irtóztak a nehéz kézimunkától sem. Cruce et aratro, ez volt jelszavuk, mely megtanítá őket egyenlő ügyességgel vezetni a tollat s az eke szarvát, az ecsetet és a kertész oltó kését, a vésőt és az aratók, a szénagyüjtők szerzsámait. Söt épen az ő kitartó munkásságuk volt az, mely erőt öntött a természet mostohaságával megküzdeni kényszerült emberiségbe. ¹⁾ Nem is annyira alamizsnából, két kezük munkája után éltek s magát a munkát, melyet a római világ szolgálivá alacsonyított le, megnemesíték. ²⁾ Mily magasztosnak, a föld szegény munkásaira nézve mily lélekemelőnek kellett lennie, midőn látták, hogy Isten kiválasztott férfiai, kiket ők megszoktak a szentség és tudomány oszlopainak tekinteni, velök egy sorba állani, keserves munkájokban osztozkodni nem átállottak. Mily buzdítólag hathatott a nap hevét viselő egyszerű pórra, midőn Ermenfried, a Doubs partvidékén lakó Waraskok térítője, II. Klotár király kegyencze, megcsókolá

¹⁾ V. ö. Vit. S. Karilefi c. 26. vagy Vit. S. Ebrulfi c. 11.

²⁾ Michelet: Hist. de France I. k. I. f. Montalembert i. m. I. 270.

munkától kérges kezét.¹⁾ Valóban csakis ily eljárás szülheté
Európa mai nagyságát, gazdaságát.

Nem akarok a szerzetes rendek amaz örökbecsű érdemeinek részletezésébe bocsátkozni, melyekkel az anyagi világot maguk iránt lekötelezték. Csak itt ott elvétve ütöm fel a történelem lapjait. Svédország a szerzeteseknek köszöni a lótenyésztést és a rozskereskedelmet. Tuteron szigetén Drotheim mellett, hol hajdan cziszterczita zárda állott, vadon tenyésznek oly növények, melyek máshol csak kertekben találhatók.²⁾ A salátát Dániában Vilmos apát honosítá meg.³⁾ Flandriát, a France-Comté-ot a szerzetesek tették termékennyé.⁴⁾ A fák oltása, nemesítése az ő találmányuk.⁵⁾ A sörgyártás, a gyárak és új iparágak behozatala, föltaalálása, a kereskedelem szélesebb alapra való fektetése, az aranyozás, az órakészítés, üvegfestés, czizelirozás, mind őket hirdeti.⁶⁾ A brittek figyelmét a tengerészetre Kolumba szerzetes fordítá és az éjszaki tenger lakosait a szerzetesek tanítá meg a halászat s a hajókázás mesterei kezelésére.⁷⁾ Számtalan földrészek és területek mai termékenységüket, mai lakályos voltukat, egyenesen és kizárólag nekik köszönhetik. Ők voltak a városok és falvak alapítói, továbbfejlesztői.⁸⁾ S azért azok, kik leginkább Du Maistre gróf fejtegetései után indulva, a szerzetességet államgazdasági szempontból emelik ki, csak abban tévednek, hogy az eszmét magát annak eredményeivel zavarják össze. Mert egyrészt kétségtelen, hogy a nemzetek és országok anyagi érdekeinek tekintetéből, lehetetlen szerencsésebb eszmét teremteni, mint a társadalom

¹⁾ Lsd. Egilbertus: Vit. S. Ermenfried. Bolardist. t. VII. p. 120.

²⁾ Hurter i. m. 563.

³⁾ Münster: II. 687.

⁴⁾ Hurter: III. 563.

⁵⁾ Elesz: Kulturg. v. Württemberg. II. 258. A párizsi karthausi kolostor faiskolája még ujabban is, míg fennállott, világhírű volt.

⁶⁾ Günther: Cod. Rhen. Mosell. I. 235. Hüllmann: Städtewesen I. 269. Montalembert i. m. VI. 234—266 és 314 s köv. l.

⁷⁾ V. ö. Montalembert és Hurter i. m.

⁸⁾ Montalembert összeállítása szerint Franciaországban 49 város és falu köszöni létét a szerzeteseknek. Belgiumban 11, Németországban 14, Angolországban 12, Sveiczban 14 virágzó községet alapították. Mily érdemeket szereztek e téren hazánkban, azt ma, mikor a szerzetes rendek történelme még csak megírásra vár, még megközelítőleg sem lehet meghatározni. A karthausiak érdemeit e téren, e mű folyamában ecsetelni fogom.

legkitünőbb erőit, legkitartóbb munkásait, a legbékésebb hajlamu polgárok tömegét egy testté egyesíteni, kik az államhatalomtól egyebet sem követelnek, minthogy az őket szabadon imádkozni, tanulni, írni, a földet művelni, munkálkodni engedje. De másrészt azt sem lehet tagadni, hogy ámbár a szerzetesek tényleg ily nagy hasznú társulatoknak bizonyultak, az eszme, mely őket szülé, nem a nemzetgazdaszat előmozdításának vágya volt. A mit a szerzeteseknek a világ ezen szempontból köszön, azt tulajdonképen az egyháznak, a kereszténységnek köszöni, mint a melynek mindent erjesztő tanai, a tökéletes szellemi élettél az anyagi élet aránylagos emelkedésének lehetőségét fönséges harmoniába hozni tudják. A szerzetes a munka lovagjává lön, mert saját tökéletességének keresése benső kényszerűséget szült benne, mely őt embertársai boldogítására ösztönzé.

A szerzetesek a tudományokat is ápolták. Az összes rendszabályok előírják a tanulmányozást. Ők voltak az első nyelvészek, a legjobb szónokok, ők teremtették meg a szellemi összemérkezés annyi üdvös eredményt elért módját, a tudományos vitatkozást. A művészet és szobrászat, a zene, a szám-tan, földirat, csillagászat és történelem leghivatottabb művelői a kolostorokból kerültek elő. Az oblivio litterarum, a kolostor hanyatlását, lassu pusztulását jelzé. S ez igen természetes. A szellem harczosai, a szellem fegyverei nélkül nem élhetnek. A mint ők voltak a lelki életnek előharczosai, úgy nekik kellett lenniök a tudományos világ központjának is. Őket látjuk az ifjuság nevelése körül fáradozni, velök találkozunk az iskolákban, náluk leljük fel a könyvtárak első nyomát, tőlük maradtak reánk kincseket érő kodexeink. Ők dönték meg a pogány szellemet és mégis ők menték meg annak gyöngyeit az enyészet karjai közül. Nélkülök a görög és római klasszikusok örök becsü művei a feledés homályába merültek volna, mert szellemök a kéziratok vesztét alig élte volna túl. És mégis, volt idő, mikor a világ tapssal fogadta az ellenmondások nagy mesterének, Voltairenek kijelentéseit, melyek szerint a „szerzetesség a semmittevés édes állapota“ s a szerzetesek „mások költségére élő rabszolgák“ lennének. Volt idő, mikor a „gondolkodók“ szajkó módjára utána mondták a nevető Demokritos

népszerű szerzőjének rágalma¹⁾ s mikor a társadalom mohó örömmel olvasá ama szellemesen pikáns történetkéket, melyeket a romlott izlésnek hizelegni vágyók²⁾ dobtak eléje, hogy homlokára a hálátlanság rút bélyegét rásütni segítsék.

A szerzetesség hálára nem is vágyott soha. Bámulatra méltó szolgálatokat tett az emberiségnek s jutalmát saját belső becsében találta meg. Imádkozott azokért és dolgozott azoknak, kik a hálátlan unokákat nemzették. Igaz, hogy kortársaik lassanként elhalmozták őket földi javakkal, de azokat nem keresték soha. Malo britt szerzetesnek esete, ki püspöki székhelyét elhagyta, hogy a hivek adokozási buzgalmanak, mely már csaknem az egész tartomány urává tette őt, gátat vessen, az egész szerzetesség gondolkozás módjának prototypóját képezi. Elfogadták a földi javakat, mert azok kolostoraik fenntartásának biztosítását képezték. S ha később egyeseken erőt is vett a világias kapzsiság s megveté lábát soraik között a visszaélés, az nem az eszmének, az egyednek gyarló voltát hirdeté. Az a mély érzés, mely minden földi dolgot mulandónak tartott, együtt élt, együtt halt a szerzetesség magasztos eszméjével.

A mit a szerzetesek anyagilag tettek, azt talán más földi társulatok is megtehették volna. De a mit pusztá emberi erő végbe nem vihet, az az ujonnan alakult társadalom szellemi ujjászületése volt. A szerzetesség alapította meg a keresztény egységet, ő fejleszté az elvadult emberi kebelben a hála érzetét, ő erősíté meg példájával a testvéri szeretetet, utját vágta a visszaéléseknek és igazságtalanságoknak, gátat vetett a nemesek erőszakoskodásának, védte a szegények jogait.³⁾ És bátran ki merjük mondani, nincs modern társadalmunk szellemi vívmányainak világában egyetlen egy helyes gondolat, egy magasztos eszme sem, melyet a szerzetesség a krisztusi elvekből ki nem fejtett s nyíltan nem vallott volna. Ők voltak az egyház élő csatornái, melyeken az élet és világosság és igazság eszméi, a föld legtávolabb fekvő, legelhagyatottabbaknak tartott részeibe is átszivárogtak.

¹⁾ We ber : Die Möncherei. Így beszéltek és irtak : Lamartine, Le Sémour és mások.

²⁾ Például a Lurine szerkesztésében Tübingenben 1846 megjelent : Die Klöster.

³⁾ V. ö. : Montalembert sokszor i. m. VI. k. 120—140.

A középkor társadalma, melyet az egyház a szerzetesek által teremtett meg, a legéberebb, a legerőteljesebb és a legmozgékonyabb volt. Akkor a hitesség uralkodott, úgy mint most a polgári törvény egységét a nemzetiség eszméjét uralja a világ. És a mint ez nem bénítja a szabad Angliában, az Egyesült-Államokban az egyed személyes szabadságát, úgy a középkor vallás-egysége sem nyügözé le az egyed akaratát, melyet tanított s nem szegé szárnyát az ókor szabad geniuszának. Az, hogy vallás tekintetében a lélek és a sziv meghajolt a kinyilatkoztatott igazság előtt, épenséggel nem zárta ki az értelem szabad munkálkodását, mely a remetek barlangjaiban, a kolostorok stuba scriptóriájában, a karthausiak czelláiban ép oly, sőt fokozottabb mérvben tünt elő, mint a vulkanikus ókor legaranyozottabb szakában.¹⁾

A szerzetesek szabályok alatt éltek. Ezek kivétel nélkül a legbámulatosabb konstitucziók, melyeket emberi elme valaha megteremtett. A legapróbb részletekig körül vonalozták minden egyesnek életét a nélkül, hogy mint sokan vélik, értelem és akarat nélkül szükölködő rabszolgákká tették volna az embert.²⁾ Engedelmesség felülről és alulról, ez volt szabályaik magja; mértéke a józanság, az észszerűség; ereje a hit és szabadság. Egy közös főnek veték alá magukat, de azt önmagok szabadon választák. Ügyeiket közösen tárgyalták s e czélból káptalani gyűléseket tartottak. Ha egy tartomány több kolostorának sorsáról intézkedtek, a képviselő eszméje szerint alakíták a határozó testületet. A kolostor tagjai mind választók és választhatók voltak s jogaikat írott törvényeik védték. A vétkes előjárót a tagok közös megegyezése megfoszthatá méltóságától, de jogtalan zaklatás ellenében az összesség ébersége őrzé.³⁾ Valljon ki nem venné észre ama sajátos hasonlóságot, mely a szerzetesség szervezete s mai modern kormány-formáink között létezik? Melyik gondolkodó ember lenne az, ki ezen öt, tíz sőt tizennyolcz századdal ezelőtt megalkotott konstitucziók és az

¹⁾ V. ö. Montalembert: Introduction.

²⁾ Diversus esto et multiplex ad curam eorum, qui obedierint, cum fide et amore. Columb. ad patres in punc. ad Attalam succ. Epist. IV. ap. Galland: Bibl. Vet. Patr. t. XII. p. 349 et 39.

³⁾ V. ö.: Alteserra: Asceticon seu Originum rei monast. Libr. X. Tolos. 1673.

állameszme nagy előharczosainak, Rösseaunak, Lockének, Montesquiének államtani eszméi között rokonságot nem látna? Pedig a mult nem merithetett a jelenből, mely akkor még csak sejteni is alig mert jövő vala. Valljon inkább nem azon idők drága öröksége e szellem, melyeknek jelene a multat alkotó?

A szerzetest nem fosztá meg szabadságától szabálya soha. A szabadság, ugymond Antpertus apát, nem öltött rabruhát, mert az emberben az alázatosság önmaga s önkényt hajolt meg. A szerzetesség nem lépvessző, mely magához csalogatná a gyanutlan madarat. Ha valaki megjelent a kolostor kapuja előtt s megzörgeté azt, szerényen bebocsátást esdve, menhelyet az időjárás mostohasága ellen, pihenőt kifáradt tagjainak szíves örömet szó nélkül nyerhetett; állandó lakóhelyet csak hosszas kérés, szigorú vizsgálat, gyakran évekig tartó próba-idő letelte után. Mert a szerzetesség nem a kényszerűségnek, szabad, meggondolt, erős elhatározásnak következménye lehetett csupán.¹⁾ Sz. Kolumbánnak társaihoz intézett szép levele, melyet a szabad ég alatt, egy törékeny csolnak egyetlen deszkáján ülve, térdére feszített hártypapírra irt akkor, mikor a sáli törvény átka alatt nyögve,²⁾ szállás és nyugvóhely nélkül bolyongott, mint a fészket vesztett madár, a szerzetesség örök dicsősége leend. Si tollis libertatem, tollis et dignitatem. A szabadság elnyomása, az emberi méltóság megfosztása.³⁾ Ki csodálkoznék ezek után, hogy még Palgrave⁴⁾ is, ki pedig Sz. Dunkán önsanyargatásait örültségi rohamoknak nevezi, Anglia szabad kormányformáját, szabad szellemét a szerzeteseknek tudja be érdemül. Az irek romantikus hazájában a szabadság, a nemzeti függetlenség legkiválóbb bajnokai az ir szerzetesek által pártolt bárdok voltak. S midőn egyesek szabadossága miatt, a király és tanácsa, az egész bárd szövetséget elakarta törülni, egy szerzetes vált megmentőjükké. Nem szabad, ugymond védőbeszédében, mely a szabadság dicsőítése volt, nem szabad az érett gabonaföldet egy-két közte elszórt

¹⁾ Non est religionis cogere religionem, quae sponte non vi suscipi debet. Tert. ad Scap.

²⁾ V. ö.: Merkel: Lex salica art. 56.

³⁾ S. Columb. ad Fratres, apud Galland l. c.

⁴⁾ History of England 70 l.

konkoly miatt kipusztítani.¹⁾ Es minden esetre jellemző, hogy az ir nemzetiség kifejlesztői épen a bevándorolt idegen szerzetesek voltak. De ők voltak a szolgaság megszüntetésének szorgalmazói is. Mint mindenütt, ugy itt is a vallásosságot használták fegyverül; ezen alapult a két barát-püspöknek, Heddának és Erconwaldnak törvénye²⁾, melyet Ina király által e szerencsétlen néposztály érdekében hoztak.

A szabadság iránt való finom érzékek nemcsak az egyedek, a társadalmak egymáshoz való viszonyára is kiterjedt. Fejlesztették és védték a nemzetközi jogokat. A szász követek, kik Klotár király udvarába lönek küldve, Faron szerzetesnek köszönheték éltöket. A frankok győzedelmes királya, tudvalévőleg, azzal mocskolá be babérjait, hogy minden szász foglyot, ki kardjánál magasabb volt, leöletett. A legnagyobb gyalázattól, a békekövetek meggyilkolásától ezen igénytelen szerzetes menté meg őt. A nyugati góthok törvénykönyve, a Fuero Inezgo, melynek szerkesztését Sz. Izidornak tulajdonítják, a kényuralom és zsarnokság jogos korlátozását mondta ki.³⁾ Burgundiában Brunhildát és I. Theodorikot, Neustriában Klotárt egy szerzetes nyilvánosan megleczkézte, mert Istentől nyert hatalmukkal visszaélve, a nép boldogítása helyett, annak gyötrésében lelték örömeiket.⁴⁾ S valljon ki volt nálunk az első kényur első ostorozója? Sz. Gellértnek, az egyszerű szerzetesnek husvétnapi fellépése bizonyára a magyar történelem egyik legszebb mozzanata.

Az emberi természet szellemi része, a gondolat kultusza, az erkölcsi lelkesültség soha és sehol sem volt erőteljesebb, mint épen a kolostorokban. A „Három fejezet“ fölött elhangzott viták;⁵⁾ a szerzetesség által teremtett skolastika, mely oly rideg, de a kutatásnak oly kedvező; az egyetemek szabad szelleme, mely gyakran egész a túlzásba csapott át; a szerzetesek által is kultivált népies költészet; a szabad művészetek; a sokszor szélsőségekig menő kritika, a lélekisme, metaphysica

¹⁾ V. ö.: Montalembert: Les moines des Occident III. 207, 212 meg 194 ll.

²⁾ Si servus operetur die dominica per praeceptum domini sui, sit liber. V. ö.: Prolog. Vit. S. Laurom, Acta SS. O. S. Benedic. t. C. p. 339.

³⁾ Rex eris, si recte facis, si autem non facis, rex non eris.

⁴⁾ V. ö.: Gorini alapos értekezését Défense de l'Eglise t. I. ch. X.

⁵⁾ Ap. Galland: Bibl. Vetr. Patr. t. XII. Epist. V. Columb. ad Bonif. stb.

legkényesebb kérdéseinek szabad szellőztetése, a lelki szabadság mindannyi hirdetői voltak. Ha őszinték akarunk lenni, mondja Montalembert, el kell ismernünk, hogy a könyvirás nehéz korszakában a világ erkölesi élete és az anyagi elfoglaltság között kedvezőbb arány volt, mint van a mai könyvnyomtatás korában. Minden a vallást uralta és a vallás nem fojtott meg semmit,

„A kolostorok az emberi nem vigaszai voltak, mert bennök található fel a legnagyobb erények, a legcsodálatra méltóbb barátok, kiket a humanismus felmutatni képes. 1) A szabad Angliában, a cavai, glastoni apátoknak, a lindai apátnőnek például legkiválóbb előjogát az képezte, hogy kérelmőkre évenként egy-egy halálra ítélt kegyelmet kapott. 2) A kor nem ismert utasmenhelyeket, nem kórházakat és szegényházakat. Ezeket mind a kolostorok pótolták, a szerzetesek látták el. Önmaguk lemondtak a világról és mégis szakadatlanul a világ jólétén fáradoztak. Valódi jellemekben a középkor igen gazdag s ezeknek szülője, az egyház véghetetlen üdvforrásaiból erőt merítő szerzetesség volt. A lovagkor erényei, az önmeggyőzés alázatosság, barátság, kitartás és a szabadság, a kolostorok legfőbb ékességét képezték.

A szerzetesek benső, lelki élete mindig a józanság határai között mozgott. Ezen tekintetben csak az vádolhatja őket túlzásról, ki történelmükbe behatolni képtelen. A szerzetes imáinak, így szól egyik általán használt utasításuk, 3) rövideknek s gyakran félbeszakítottaknak kell lenniök, hogy hosszadalmasságuk lelki szárazságot ne szüljön, vagy hogy az imádkozót az álmoság el ne nyomja, gonosz gondolatok el ne foglalják, a mult dolgok emlékezete fogva ne tartsa. A könyvet nem szabad erőszakosan előidézni, de visszatartani sem. Lezárt szemöldök, ránczba vont homlok, komoran ejtett szavak, sohajok, jajjok és könyözön nem mutatnak sem hálaérzetre, sem ájtatosságra. Az imákat és az olvasást a szabad természetben való időzésnek kell felváltania. A virrasztásnak és a böjtölésnek, az önsanyargatásnak a józanság határait tul-

1) Voltaire szavai.

2) V. ö. Les moins des Occident III. k. 462 l.

3) V. ö. Epist. 476. Steph. Turn.

lépnie sohasem szabad. Lehet-e a szemlélődő, a lelki életnek, az asketizmusnak észszerűbb módját ez utasításnál csak gondolni is?

A püspökök és a világi papság az egyháznak a világhoz való viszonyát alapították meg. A szerzetesek a belső, szemlélődő lelki életnek voltak előmozdítói. Mindkettőjük gondviselészerű együtt működése a kereszténység isteni eredetének jellegét nyomta az egy vallásnak hódoló társadalomra. És ebben áll a szerzetesség főfontossága az egyház belső történelmére nézve; külső történelmére pedig abban, hogy elterjedésének, tért hódításának történelme, ugyyszólván azonos a szerzetes rendek elterjedésének történelmével.

A gondolkodó olvasóra bizom annak megítélését, ha valljon ily rendkívüli eredményeket létesíthettek volna-e a kolostorok, ha azok az emberi nem invalidus házai, az elkinzott lelkek menedékhelyei lettek volna. Én azt hiszem, hogy a szerzeteseknek épen a legegészségesebb, a legerőteljesebb embereknek kellett lenniök. Az ima és munka állandó lakóhelyét az erősség népesíté be; amaz erősség, mely sark-erényt képez, mely nem tolja fel magát s mely dicsőségét nem mások, hanem saját maga meggyőzésébe helyezi. Mert a magány — úgy mond Ravignan atya — az erők hazája s a csend imájok. És Montalembert szerint, a szerzetesek a szó legnemesebb értelmében férfiak voltak, kik nem szükölködtek sem kitartásban, sem okos merészségben. Mindenesetre csodálatos, hogy a világ küzdelmeiben kifáradt lelkek, az annyi lelki erőt megkívánó kolostorokba vágyakoznak. Ez a hit csodálatos erejének nyilvánulása.

Minden földi intézmény, legyen az még oly magasztos, még oly mélyreható, szolgáljon bár a legnemesebb célnak s éljen még oly válogatott eszközökkel, ki van téve annak a veszélynek, hogy a visszaélés tanyát ütend benne. Mert bár az egyed tökéletesítheti, nemesítheti magát, valóját megváltoztatnia nem áll hatalmában. Az egyed csoportosulásból támadt összesség mindig hiányával lesz a gyakorlati tökéletesség ama fokának, mely árnyat nem ismer, szennyet nem tür.

Ezt a sorsot a szerzetes rendek sem kerülték el. Történelmükben, melyet önmaguk irtak, a fényoldal mellett árny-

oldalaikat sem titkolták el. De valamint az egészséges test-szervezet önmaga erejéből veti ki a káros hatású romlott anyagokat s önmaga szolgáltatja saját orvosságát, úgy a szerzetesség eszméje is mindig önmaga terméke meg a szerzetesrendek desorganisációjának ellenszerét. És egy ily erkölcs-chemikus processusnak köszöni létét a karthausi rend is, azon rend mely az asketikus eszmény magaslatán álló szerzetesség megtestesülése s annak immár nyolcz hosszú századon át változatlan képviselője volt.

A szerzetesség nem egy nemzetnek, nem egy népnek kincse. A kereszténység kebelén növekedvén világpolgárrá lön s az maradt akkor is, mikor a szerzetesek szűkebb hazájuk odaadó fiaivá fejlődtek. A polgáriasodott Európa területén alig van nép, alig van nemzet, melynek kulturtörténelmét nem a vezeklők öltönyét magára öltött krisztusi alázatosság teremté volna meg. A szabad Anglia, Franciaország, Spanyolhon, Németország és a Németalföldek, Itália, a szerencsétlen Lengyelország, a Balkán félszigetek lakói, bölcső koruk boldog szakából, a szerzetesek magasztos alakja emelkedik ki. És azon földrésznek dicső multja, melynek története a mi kebleinket dobogtatja meg, azon hazának viszontagságai, melyet egy szívvel egy lélekkel a magunkénak vallunk, a szerzetesrendek életével szoros kapcsolatban van. Pannonia kapuját Magyarország megalapítója nyitá meg előttük, hogy drága örökének nemtőivé tegye őket. És Európa népeinek legárvább nemzete, daczára mostoha sorsának, a nyugati polgáriasodás előörsévé vált. Mert a műzsák, kiknek ajkát az örökös fegyvercsattogás, a harcz és háború, a visszavonás tüze hallgatásra készíté, a kolostorok néma csendjében kedves otthonra találtak. S ámbár a barbárok ádáz dühe jórészt megsemmisíté is monumentális alkotásaikat, magát a tényt, hogy e nemzet „oly sok és annyi vizsály után“ mégis nyelvében élni tud és akar, hogy őt a művelt világ kulturtörténelmében első rangu szerep illeti meg, elvitatni nem lehet. Szolgálni királyt és hazát, szent kötelesség, nemes s dicső dolog; az emberiséget szolgálni szentebb és dicsőbb. Mig a magyar hadfi vért és életet áldozott hazájáért, a magyar nemzet egy hazát tönkoczkára a művelt emberiségért, a magyar szerzetes hangyaszorgalommal pótolá az űrt, melyet

honfitársai elfoglaltsága a szellemi téren hagyott és így nagyobb és dicsőbbé tévé a hazát, mely mások jóllétén fáradozott. Közösen harcoltak bajnok és szerzetes. Amaz, hogy a sötétség fiai ellen megvédje a szellemi felvilágosodás, a kereszténység vívmányait, emez, hogy e drága kincseket, a harcoló félnek is biztosíthassa. S míg amaz a lovagias, vitéz jelzöt szerzé nemzetének, emez a műveletlenség átkától menté meg azt.

Hazánk multjának képe számos fáradoztalan munkás kéz igyekezete folytán, mindjobban és jobban kidomborítva tűnik elő. Teljessé azonban csak az egyház s kivált a szerzetesrendek történelmének megírása után válland. S azért a Magyar Tudományos Akadémia méltán számíthat a jók hálájára, midőn újabb időben kitűzött pályatételei által, a törekvők szemét az egyháztörténelemre, első sorban a szerzetesrendek történelmének megírására irányozá. Régen érlelődött az eszme agyamban, hogy az egyház ezen kedves fiainak, hazánk buzgó munkásainak történetét egyes behatóbb monographiákban megörökítem. Hogy tervem ma erősebben áll, mint valaha, azt — hálával és köszönettel emlitem itt meg — épen az akadémia bölcs tapintatának köszönhetem, mely az erőtlen madárnak első szárnypróbálgatását, jól tudván hogy: *Spes addita suscitavit vires*, kitüntető gyámolításában részesíté.

A karthausi rend története hazánk történetének néhány, eddig csaknem teljesen iratlan lapjait, van hivatva betölteni. A munka, melyre vállalkoztam, csekély erőmhez mérten igen is nagy vala. Az ut, melyen mozognom kellett, történetírásunkban ugyszólván töretlen, járatlan. Ha tehát a magasabb igényeket nem is elégíthetém ki teljesen, vigasztal annak tudata, hogy *in magnis et voluisse sat est*.

Az egyes szerzetesrendek kolostorai testvéri szeretettel ölelték egymást. Ha még oly távol estek szülőföldjüktől, elterjedvén az egész ismert világban, a kölcsönös együvé tartozás érzete sohasem halt ki belőlük. A pálosok magyar eredetű szerzet; tagjai Franciaországban is megtelepedtek s magyar öseikre ép oly örömmel gondoltak vissza, mint a lengyel földön ma nap is létező czensztochoviak. De egyetlen egy szerzetben sem volt meg az egy családhoz való tartozás tudata annyira, mint épen a tollunkra vett karthausiak között.

Francia földön ringott bölcsőjük, onnét nyerték nevüket s a chartreauxi csendes magányt mindenha anyjokúl tisztelték. A karthausi ugyanazon életmódot követte a zordon éjszak vadonaiban, mint a tél örök tavaszban diszlő térein. Hogy tehát e néma, imádkozó alakokat teljesen megismerhessük, az egész rend történetével kell előzetesen, legalább néhány rövid vonásban megismerkednünk, annál is inkább, mert az egyház egyetlen szerzetesrendjéről sincs oly kevésbé tájékozva a világ, nem véve ki a tudomány embereit sem, mint épen a karthausiakéről. Ez az oka, hogy a magyar karthausiak történetét, a rendtörtének keretében tartottam beillesztendőnek úgy, hogy az olvasó a rend Magyarországon eltöltött napjainak története mellett, az egész rend történetét is megismeri.

Nagyban nehezíté feladatamat, az adatok gyér volta, minek okát a magyarországi karthausiakra nézve, a török hódoltságban s főleg a felvidéken gyakori rablásokban kell keresnünk, melyek irott emlékeiket jórészt megsemmisíték. A rend általános történelmére nézve pedig abban, hogy a rend egyes főnökei rosszul értelmezett alázatosságból, a „*secreta ordinis non revelentur*“-t annak történetére is átvitték, s hogy senkisémmé válhassanak őket hiú dicsekvésről, az egyes házak évkönyveinek kiadása elé, akadályokat gördítettek. Így a Martene kiadásában megjelent legrégebbi karthausi krónika írója is panaszkodik, hogy mikor a rend egyik főnöke, a rend történetének megíratását czélozá, a többi konventek perjelei tervének ellene mondtak, úgy vélvén, hogy terve a rend szellemével össze nem férő fitogtatás lenne. S hogy e szellem még újabb időkben is hódított a karthausiak között, azt Masson híres Annalesének ¹⁾ szomorú sorsa bizonyítja.

A rend alapítója Sz. Brunó volt, kiről nevénél egyebet Magyarországon nem sokan tudnak. S azért czélszerűnek véltem az egyház ezen magasztos alakjával bővebben foglalkozni.

Adataim, melyeket a dolgozat folyamán sorolok fel, nagyobb részt kútfőtanyulmányokon alapúlnak s e czélből az országos levéltár, az egyetemi, akadémiai és museumi könyvtárak, a bécsi cs. k. udvari könyvtár okleveleit, kézíratait kutattam át.

¹⁾ Az első kötet kivételével, mely 1645-ben jelent meg, a többi a párizsi könyvtárban várja a nyomdafestéket,

Magában a dolgozatban az egységre és világosságra törekedtem s azért a meddő vitákat, mint a dolog lényegéhez nem tartozókat, lehetőleg kerültem. S ha sikerült olvasóimnak a karthausiakról oly képet adnom, mely azok üdvös működését, szellemi erejük fejlettségét, életök tisztaságát, magába vonult lelkek nemességét feltüntetni képes, akkor elértem jelgémben kifejezett célomat: Ne memoria beneficiorum ac fama moriatur.

Ime, leteszem egyházam és hazám oltárára irodalmi működésem zsengejét, mely ha kegyes fogadtatásra talál, ígérem, hogy nem lészen az utolsó.

Dedek Cr. Lajos.

ELSŐ RÉSZ.

A KARTHAUSI REND ALAPÍTÁSÁTÓL KETTÉVÁLÁSAIG
1084—1378.

I. FEJEZET.

Sz. Brunó élete, a karthausi rend alapítása és első szabályai.

A kor rövid jellemzése. Az erkölcsök sülyedése. A simonia. Manasses rheimsi érsek. Brunó származása. Köln eredete. Brunó Kölnben születik. Rheimsban tanul. Kölni kanonokká lesz. Toursban Berengárt hallgatja. Párizsban bevégzi tanulmányait. Visszatér Kölnbe. Gervás rheimsi érsek a rheimsi főiskola skolasztikusává teszi. A rheimsi egyház kancellárjává lesz. Manasses ellen mint vádló lép fel. Hugo dieyi püspök. Brunó visszatér Kölnbe. Manasses letétele. Brunó Rheimsban. Érsekké választják, de nem fogadja el. Lemond a világról. Lemondásának okai. Randulphoz irt levele. A meghalt kanonok legendája. Molesmében Sz. Róbert kezéből felveszi a szerzetes öltönyt. A Gaisse-Fontainebe vonul. Hat társával Grenobléba megy. Hugó püspök álma. A vándorok. A chartreauxi remeteség. Megalapításának ideje. Brunónak nem volt szándéka új rendet alapítani. A remeték élete. II. Orbán Brunót Rómába hívja. Ennek következményei. Politikai dolgok. Brunó Kalábriában új remeteséget alkot. A remetetársulat határozottabb alakot ölt. Lanuin látogatása. Brunó irodalmi működése. Brunó bucsúja. Halála.

A történelem helyes uton indult bölcsésze, ki nem saját ideáinak, a tények logikájából levont következtetéseknek hü kifejezője, nem zárkozhatik el azon félreismerhetetlenül bekövetkező ismétlődések elől, melyeket az emberi nem történelme felmutat. A mint az egyéni élet a gyermekkor tavasza után az ifjú kor nyarát, a férfi kor őszt hozza meg, hogy annak telén, az aggkorban, ismét felcsillámlani engedje a gyermekies tiszta kedély ártatlanságát annak tehetetlenségével, gyámoltalanságával együtt: úgy az egyének összességéből alakult emberiség élete is, a küzdelmek hosszú láncolata után megszüli a fejlődés reményteljes szakát, hogy az elért eredmények romhalmazán megpihelve, fáradtan düljön a tehetetlenség szörnyű tudatával sirjába, melyből a régi eszmék, mint a mesebeli Phönix hamvaiból, új, erőteljesebb életre ébrednek. A tévesztett irányban fejlődött emberi élet, az aggkorban elveszi méltó büntetését. Ugyanezen sors éri a tévesztett irányban fejlődött emberiséget is; mert a tömeg az egyén hibáit és előnyeit egyesíti magában, természetes, hogy fokozottabb mérvben.

Az egyén erkölcsi életének központja: a hit és erkölcs. E kettő körül forog az, mint a bolygó tengelye körül s e kettőnek emelkedésével és süllyedésével karöltve jár belső és külső becse. Az anyagi élet egész történelmét kifejezi e három szó: Született, élt és meghalt. Csak az előbbi szerezheti meg a halhatatlanság babériját, az utóbbi tragikus sorsa a feledés. Így van ez az emberiség történetében is. Az a történész, ki az erkölcsi világrendről megfeledkezve, az anyagi élet történelmét írná meg csupán, teljes és jó munkát végezne, ha az évezredek végén oda vésné Klio táblájára: Kezdődött, volt és nincs. S azért én azt hiszem, hogy a történelem korszakokra való felosztásának legjogosultabb módja az lenne, mely a vallásos élet hullámvásából venné az anyagot a válaszfalak felépítéséhez.

Ily szempontból indulva ki, a XI. századot egy újabb kor hajnalának kell tekintenünk.

A kereszténység tanai át és áterjesztették az egyesek, a népek életét s megteremtették a keresztény társadalmat. Ama kettős mozgalom, a népvándorlás és a szellemi hatalom terjeszkedése, az újult emberiség gyermekkorát képezték. Az egyház és állam párhuzamos haladása, egymást gyámolító törekvése, a nyugat kulturáját eredményezé. Csakhogy a helyes alaptól indult fejlődés téves utakra került. S ámbár az emberiség, a maga egészében, a krisztusi első évezredben bár lassú, de folytonos emelkedést mutat, egyes részeiben már jókorán elárulta ama csirákat, melyek hanyatlását szükségképen előmozdíták. Az első évezredben a társadalom egy teljes emberöltőt élt végig. Gyönyörködött az ifjuság ártatlan valójában, a férfikor imponáló erejében, de keserű tapasztalatokat is szerzett a hanyatló aggkor tehetetlenségéből.

Az emberiség történelmében/ ama többszörös osztozkodások, melyek Nagy Károly uralkodását követék, forduló pontot képeztek. A fontanetumi ütközet és a verdui családi szerződés, bár ez nem is képezte aspirációik tárgyát, a körülmények alakulása folytán, nagy politikai és ethnografiai jelentőséget nyertek. Midőn a seniorok és a vazallusok a megüresedett trónokat benszülöttekkel tölték be, a természet, de meg a származás szerint is különváló részek, tovább fejlesztve a népvándorlás által elültetett csemetét, külön-külön nemzetekké váltak. A nemzeties fejlődés, a mint örökre számüzé az egységes birodalom eszméjét, a világbéke óhajtott állapotát, az egyház és állam között is megbontá a harmonikus egyetértést.

Az állam eddig kevésbé ismert eszméje kísérteni kezdett. Önálló czélt tűzött maga elé, melyet önálló eszközökkel óhajtott megvalósítani. A különválás az érdekek összeütközését, ez önzést, a hatalom túlhajtott hajhászátat szülé. Az ujság ingerével ható állam eszmében az emberiség új bálványt nyert. A hatalmasabb egyedek azon hitben, hogy ennek révén biztosabban érvényesíthetik saját kisszerű céljaikat, mindinkább kiélesíték a két hatalom között felmerült ellentétet. Így tört ki a harc a pápa és király, az egyház és állam között. És e harcban az ember eszményei

egyenként döltek le oltáraikról, hogy helyöket a hatalmasok eszményei foglalják el. A szülőföld szeretetét a haza szeretete, a családérdekeit a társadalom érdekei válták fel. A nagyok példája mindig utánzókra. Az állami omnipotenciát szomjazó elvek az olygarchikus elveknek lőnek anyjává és utat nyitottak a hit és erkölcs megölőjének, a szabadságnak.

Nem bocsátkozhatunk annak taglalásába, mennyi vérontást, mennyi zavart és háborút okozott e szellem a politikai és társadalmi élet terén. Elég csak utalnunk az egyház ama rendkívüli rendelkezésére, mely a lehetetlenné vált Pax Dei helyébe a Treuga Dei-t ülteté. Mert ennek eredménytelen volta, az egy vallásnak hódoló társadalomban, önkénytelen is a hamleti mondásra emlékeztet.

Valóban. Az egyház állapota a tizedik század végével s a tizenegyedik század elejével, a lehető legszomorúbb volt. Az egyház egészséges testébe sorvasztó rákfene évődött: a fegyelem lazulása. Erős láncz tartá zsidbasztó fogságban tagjait, melynek egyes szemeit a simonia, a nősülés, az ágyaságban való élés képezték.

A római császárok, a fejedelmek, hogy hatalmi vágyaikat diadalra segíthessék, épen nem voltak válogatók az eszközökben. Jó eleve tisztában voltak azzal, hogy céljuk eléréséhez a főurak és főkép a főpapok teljes alárendeltségén kívül, bő pénzforrásra is van szükségük. Mindkettőt megtaláltak azon protektori állásban, melybe őket az egyháziakkal szemben, részint elődjeik bőkezősége, részint az áhitatos közvélemény helyezte.

A nagynak nevezett Ottó által inaugurált politika, II. Konrád utódjai alatt, a maga egész teljességében s veszélyességében lépett akcióba. A császárok kizsákmányolták a római szent szék szorult helyzetét. A gyászos emlékü pápaválasztásokba való beleavatkozás és főkép a törvényes pápáknak, a tuskulumi grófok ellen nyújtott segélyük révén, oly mérvű hatalomra tettek szert, az egyház tisztán belső természetű ügyeibe, mely minden szabadságot csirájában elölt. A sutrii zsinat 1047-ben hozott megalázó határozata az államhatalom ingerenciájának kodifikálását képezte. Mind ez azonban csak természetes következménye volt azon körülményes eljárásuknak, mely Európa történelmének könyvébe egy sötét lapot, a leggyalázatosabb üzérkedésnek történetét igtatá.

A investitura bő palástja alatt becsempészték az egyházi javadalmas méltóságok betöltésének ama nemét, melyet ma királyi nevezések alatt ismerünk. És a mily jogtalanul szerezték ezen ugynevezett „kiváltságokat“, ép oly jogtalanul éltek is velök. A politikai életben már csaknem kezdettől fogva minden megvásárolható volt. Ezt átültették az egyházi talajba is, hol az, sajnos, igen jól fejlődött. Damiáni Péter leírása szerint pénz, meghunyaszkodás és hizelgés alkották azon lajtorját, melyen egyedül lehetett felhágni úgy az egyházi, mint a világi méltóságok polczára. Az állások jellegét a velök járó dúsabb vagy szegényebb javadalmak adták

meg. Az érsekségeket, a püspökségeket, a prépostságokat és apátságokat, szóval minden néven nevezendő javadalmas állásokat, ép oly árucikknek tekintették, mint a kereskedő világ bármely nemű portékáit. Érdekes és szomorúan jellemző, mit a krónikások, e korból, a flórenczi püspökségről feljegyeztek. 1060-ban történt. Flórencz püspökévé kevéssel előbb bizonyos Theuzon Mezzabarba lön. A nép, melynek kebeléből a való vallásosság még e gyászos időkbén sem vezett ki, széltében-hosszában terjeszté a le-sújtó hirt, hogy a püspök simonia útján nyerte javadalmát. De igen ügyesen csinálhatta dolgát, mert bizonyosat senkisémm tudott. Történt, hogy a püspököt ez évben meglátogató atyja, ki páviai nemes létére kereskedő volt. Egyszerű keresetlen modorú ember. A flórencziek felhasználták az alkalmat. Theuzon úr, kérdék tőle, ugyan kellett-e valamit fizetnie a királynak, hogy fia püspökké legyen? Sz. Syriusra mondom, viszonzá a kérdett, hogy ma az ember a királytól egy malmot sem kaphat ingyen, nem hogy püspökséget; 3000 livrest fizettem ki neki, mint egy batkát. Természetes, hogy az a püspök, ki drága pénzzel vevé meg a fejedelemtől javadalmát, hogy a királyi sarczot megtérítesse magának, a kezében levő kisebb egyházi hivatalokat a legtöbbet ígérőnek adá, nem sokat törődve ennek képességeivel, buzgóságával, szellemével. De viszont természetes az is, hogy ily papok első sorban ismét a püspöki sarcz behajtását tarták szemök előtt s nem a hivek lelki szükségleteit. Pénzen vásárolt hivatalukban nem látták azon magasztos missiót, mely hozzá volt kötve. Törekvésök odairányult, hogy a megvásárolt állásban minél kényelmesebb otthont teremtsenek maguknak. A papi nőtlenség, mely hivatta van az egyház szolgálainak nimbuszát emelni, csaknem teljesen kiszorult a világi papság soraiból. Nem a nős és ágyasságban élő papok, a nőtlének, a jámborok mentek e korban ritkaság számba.

Ilyen volt a világ erkölcsi helyzete, mikor a krisztusi évszámítás második ezredének küszöbén, megjelent VII. Gergely dicső alakja, hogy egy új, egy dicsőbb kor hajnalát jelezze. 1073-ban lön pápává avatva s már a következő évben tartott böjti zsinaton erős kézzel ragadá meg az egyház testét zsibbasztó lánczokat. Csörömpölve hullott le a békó a zsinati határozatok hatalmától megtörve. De a hosszú viselés okozta sebeket, csak hosszú évtizedek után lehetett kellőleg meggyógyítani.

Azon simoniakus főpapok között, kiket Gergely bitorolt állásuktól megfosztott, kiváló szerepet játszott Manasses rheimsi érsek.

A rheimsi érseki székbén 1055—1067 Gervás ült. Nem volt kiváló portentum, de birt mindazon jeles tulajdonokkal, melyek oly főpásztorban, ki hivei lelki és testi boldogságát valóban szívében viseli, első sorban szükségesek. Szent élete, éber gondoskodása és fáradhatatlan buzgósága egyházmegyéje mentorává tevék őt. Így történt, hogy a tágas rheimsi egyházmegye hitéletét az erkölcsi sülyedés fagyos szele alig érinté. Gervás elődje Guido 1050-ben Rómába idéztetett ugyan, hol, mint állítólagos simoniakus, a vádoltak padján ült, de mint Hunkler alapos kutatásai ki-

deríték, a vád alól fel lön mentve.¹⁾ Midőn azonban Gervás behunyta örökös szemét, Fülöp francia király a rheimsi érsekséget bizonyos Manasses nevű udvaroncznak adta el, ki az egyházmegye derült egén véstjósító sötét felhőként jelent meg.

Rheims buzgó papsága és jámbor hivei megbotránkozással fogadták az új érseket. Bevonulása néma csendben ment végbe. A hivatalos tisztelegést merev és rideg formaiság jellemző, melynek mázán itt ott átszillámlott a kedélyek izgatottsága, ingerültsége. Csakhogy Manasses nem volt közönséges lélek. Széleskörű ismeretei mellett birt annyi ügyességgel, hogy jellemének hiányát, legalább egy időre, leplezni tudja. Főismerte helyzetét s föltette magában, hogy megnyeri népe szívét. Nem a főpásztori kötelességérzet, álnok számítás vezérlé tetteit. A bizalom bástyái közé óhajtott rejtőzni, hogy így háborítatlanabban élvezze majd amaz előnyöket, melyeket dús javadalmú állása, az érzéki gyönyörök kiaknáztatása által nyújtott. Álarczot erőszakolt magára. A legjobb, a legbuzgóbb lelkipásztor szerepét játszá. Alamizsnát osztogatott, iparkodott a valódi érdemet kitüntetni s érseki állásával egybekötött teendőit, lehető lelkiismeretességgel végzé. Eljárása megdöbbené az elégedetlen elemeket s midőn két év múlva püspökké szentelteté magát, kétségtelenül kitünt, hogy a jég, mely papsága szívét fődé, olvadni kezdett. A legélesebben látókat is lépre vezette. S már-már úgy látszott, hogy törvénytelen és szentségtörő kinevezése a feledésnek lön átadva, midőn hirtelen s csaknem váratlanul kitört a vihar.

Manasses ugyanis hamar megunt a jámbor életet. Ama lélektani tény, hogy a belső, a valódi érzelmet titkolni igen, de elnyomni nem lehet, rajta is beteljesedett. A lepel lehullott s Manasses a maga undok valóságában lépett elő. Főpásztori teendőit elhanyagolta. Egyedül a világi örömeiben keresett és talált élvezetet. A gondos egyházfőből kicsapangó világi főur lett, ki vallás és erkölcs nélkül szükölködő valóját a maga teljességében mutatá be, mikor e jellemzően galád szavakat hangoztatta: Jó és szép dolog rheimsi érseknek lenni, csak misézni ne kellene.²⁾ De sőt tovább ment s az erőszakoskodás útjára lépett. A székesegyház kincseit magához viteté s azokat eltulajdonítá. A hitbuzgó papokat üldözte, javadalmaiktól megfosztotta s helyöket önmagához hasonló kegyenczeivel tölté be, kiktől ezért pénzt is elfogadott.³⁾

Ily körülmények között az elégedetlen elemek mindinkább szaporodtak. S midőn VII. Gergely a francia simoniakus püspökök ellen határozottabban föllépett és Hugo dieyi püspököt pápai követi hatalommal ruházta föl, hogy a „gyanusak“ ellen az eljárást megindítsa, Manasses ellen a rheimsi egyházmegye legkiválóbb papjai, legjelesebb tudósai emeltek vádat. És ezen vádlók között volt Brunó is, ki később a karthausi rend alapítójává lett.

¹⁾ V. ö.: Leo der Neunte und seine Zeit. Mainz 1851. 134. l.

²⁾ V. ö.: Migne: Acta S. Brunonis T. I. c. 66—88. Tappert: Der heil. Bruno. Luxemburg 1872. 54 és 63. ll.

³⁾ Mabillon: Annales Ord. S. Bened. T. V. p. 108 et sqq. Migne i. h. c. 83 Tappert m. f. 55—62. ll.

Brunó ugyanazon sorsban részesült, melyben korának legtöbb nevezetes férfia. Kortársai csak akkor kezdték bámulattal emlegetni nevét, mikor porhüvelye már régen elfeledett sírjában pihent. Sajátságos tünemény ez a középkorban. Csendes zajtalan működésben látunk oly férfiakat, kiket utóbb a szellemvilág óriásainak ismerünk fel. Mint meteor az égen, úgy tűntek fel ezek az emberi tevékenység terén s rövid életpálya után letűntek, hogy szellemök tetteikben tovább éljen. A tömeg csodálattal hajolt meg lelki fensőbbségük előtt, való elismeréssel adózott nekik, midőn buzdításuk s utmutatásuk szerint rendezte be életét. Megbámulta a fényes tüneményt, de sohasem kérdé, hol és mikor tűnt fel. Sohasem kutató, hogy a fejlődés mily fázisain mentek keresztül addig, míg nagyságuk magaslatára emelkedtek. Vallásos érzete a szerénység megsértésének tartá ezen és ilyenmű kérdések feszegetését. A valódi nagyság pedig szerénység nélkül el nem képzelhető. De mikor a nagy férfiú elhunyt, akkor a kegyelet megnyitá a kortársak száját. Bérczről bérczre szállott a szomorú esemény híre. A hála és a csodálat hangot öltött. Természetes, hogy a kegyelet nyilatkozásában a túlzásnak nagy szerep jutott. S a himes burokban csak igen éles szem ismerheti fel a magot. Nézetem szerint ez az oka annak, hogy a középkor nagy férfiainak életét, kisebb vagy nagyobb mérvben, de mindig bizonyos homály fűdi. Brunó életének története e tekintetben sem képez kivételt.

Brunó származásáról a régibb krónikások, igen elágazó véleményeket jegyeztek föl. Németország és Franciaország, Köln és Rheims vetekedve kerestek, kutattak a történelmi emlékek után, hogy e nagy férfit a magok szülöttének vallhassák. S e vita oly anyaghalmazt szolgáltatott a történelem buvárának kezébe, melyből ma már kétségtelenül kitűnik, hogy Brunó bölcsője német földön, az ősi Kölnben ringott. Tuscus János a Carthusia Major negyedik perjele ugyanis 1137-ben dicsbeszédet irt Brunóról, melyet Labbe-nek sikerült feltalálnia s melyet ő „a legrégebb névtelen karthausi krónikába“ szöve ki is adott.¹⁾ Ezen elogium világosan kimondja, hogy „Brunó mester német és a híres Köln egyik előkelő családjának szülötte volt.“²⁾ Miután Gembloursi Sigebert, ki Brunónak kortársa volt,³⁾ Chronographiájában ugyancsak kölni születésének vallja Brunót,⁴⁾ az ellenkező vélemény, mely a „Chronicon Malleacense“,⁵⁾ a chartresi és a nortmanniai Falesia egyház gyászlapjainak⁶⁾ azon kijelentésén alapult,

1) Bibliotheca Nova Librorum MS. T. I. p. 638. Labbe a párisi karthausi kolostor kézírataiból közli azt. Közöl ugyanott még más öt elegiumot is, melyeket a rheimsi Sz. Remig egyház levéltárában talált föl.

2) Magister Bruno, theotunicus, ex preklara urbe Colonia parentibus non obscuris natus est.

3) Meghalt 1113-ban, tehát Brunó halála után 12 évvel.

4) Lsd. Pistori-nál Script. Rer. Germ. T. I. p. 845.

5) Lsd. Labbe-nél f. i. m. T. II.

6) A gyászlapok „Tituli funebres“ a mai gyászjelentések alapját képezik. Ha a középkorban valamely kiváló egyházi vagy világi férfiú elhunyt, hozzátartozói vagy az

hogy Brunó „frank eredetű és rheimsi volt“, önmagától megdől. De bizonyítja ezt azon körülmény is, hogy magok a rheimsi egyház kanonokjai is gyászlapjokban csak annyit említenek, hogy Brunó Rheimsban tanult és tanított.¹⁾ Születésének helyét egy szóval sem említi tehát. Már pedig nem lehet föltételezni, hogy ha Brunó rheimsi születésű lett volna, azt a kanonokok, kik Brúnóból, mint gyászlapjuk bizonyítja, saját egyházuknak tökélet óhajtottak csinálni, e fontos körülményt elhallgatták volna. Legjobban élet veszi azonban a vitának a tournayi egyház funebralisa, mely szerint Brunó Kölnben született, de francia földön növekedett.²⁾

Köln római gyarmat volt s alapítójától Octavián császár sógorától Marcus Agrippinától, Colonia Agrippinának neveztetett. Fekvése kiválóan alkalmassá tévé arra, hogy a barbár népek között a római műveltség és tudományosság góczpontjává válljon. Az előre látó Traján bölcs külpolitikája e mozzanatot nem téveszthetné szem elől s azért iparkodott a gyarmatot a rómaiaknak teljesen megnyerni. Célját itt is a dákoknál előnyösnek bizonyult eszközzel, a római előkelőbb családok kitelepítésével óhajtá elérni. S tényleg, a város öntudatos hagyománya s a középkori krónikák és fasciculusok íróinak e hagyományon alapuló egybehangzó előadása szerint, tizenöt előkelő római családot telepített ott meg, a kik idővel a benszülöttekkel házasságra lépven, az ősi Köln patricziusainak törzscsaládjává lőnek. Gelenius³⁾ tanúsága szerint kivált négy ily család emléke

egyház, melynek élén állott, körlevélben tudatták halálát minden egyes kiválóbb egyházi gyülekezettel. E szokást a szerzetesek honosíták meg s tényleg csaknem minden kolostor e czélből egy külön rotuliger-t, rotulariust, hírnököt tartott. A gyászjelentés egy hengerforma táskába volt rejtve, mely zsinorra erősítve, a hírnök nyakáról lógott alá. Ha egy-egy kolostor ajtaját elérte, kitüntető tisztelettel fogadták s megértvén a gyászhirot, fájdalomkán és részvétőknek írásban adtak kifejezést, s azt a hírnök táskájába rejték. Gyakran oly nagy számmal gyűltek a gyászlapok s oly terjedelmesek voltak, hogy a rolliger alig bírta czipelni. Ezért keletkezett ama tréfás vers:

Inde cultis colli teritur prae pondere rolli
Rolligeri collum nequit ultra tollere rollum.

A beérkezett válaszok képezték a tituli funebresek. Rendszeren az elhunyt érdemeit dicsőíték s azért a gyászoló egyház azokat örök emlékül tette el. Brunó halálakor számos ily gyászlap érkezett be, melyek közül még ma is 178-at ismerünk. Mind-megannyi beces adatokat tartalmaz, s azért e gyűjtemény a történetíróra nézve kiváló fontossággal bír. Közölve lásd: Migne Patr. Cours. Compl. Paris. Petit Montreuge. 1853. 152. kötet. Acta Brunonis T. I. c. 555—606. Német fordításban legnagyobb részét kiadta Tappert: Der Heilige Bruno című művében a 209—229. ll. A funebrálisokról igen szép tanulmányt irt Delisle: Bibl. de l'Ecole des chartes. T. III. 371.

¹⁾ V. ö.: Tit. funebr. n. 61, 62, 63, 64.

²⁾ V. ö. Tit. funebr. n. 115. Ezen értelemben ír Kalkar Henrik krónikája is. Magister Bruno doctor famosus nacione theotonicus de civitate Colonia non obscuris parentibus natus ecclesie Remensis canonicus et ibidem scolarum magister. Lsd. Chron. Prior. Ord. Carth. a bécsi cs. k. könyvtárban. Codex. 517.

³⁾ De Coloniae Agrippinensis Magnitudine lib. III. syntg. 19.

maradt fenn Kölnben.¹⁾ E négy család között találjuk a Van der Hardefausd-ok családját is, melyből a történészek ma már egyhangú véleménye szerint, Brunó is származott.²⁾

Brunó születésének évére nézve ismét elágaznak a vélemények. Kétségtelen csak annyi, hogy azt a XI. század első felére kell tennünk. S tényleg az 1010—1050-ig terjedő időszakban alig van év, melyet egyik-másik író Brunó születésének éve gyanánt ne szerepeltetett volna. Mind ezen vélemények azonban, miután történelmi alapon szükölködnek, a komoly történetírásban számot nem tehetnek. Kivételt csak Zanotti véleménye képez, ki Brunónak általa irt életrajzában egy régi s állítólag hiteles okmányról tesz említést, mely okmány szerint Brunó élete kilenczvenkettedik évében húnyt volna el, még pedig az 1102. évnök októberjében. Megerősíti Zanotti véleményét egy kalábria-i barlangban talált s ugyancsak ő általa közölt³⁾ distichon is, melyben Brunó szintén kilenczvenkét évesnek mondatik:

Jam nonaginta duos vitae compleverat annos
Cum superos fragili carne solutus adit.

Zanotti számítását véve alapúl Brunó születését 1010. évben kellene helyezni. Csakhogy Zanotti tévedett, midőn Brunó halálának évét 1102-re tette, mert mint alább látni fogjuk, az minden kétségen kívül 1101. okt. 6-án következett be. S így ha Brunó jelzett életkorából jogosan következtetnünk szabad, akkor születését nem 1010-be, hanem 1009-be kell helyezni.⁴⁾

¹⁾ E négy család a következő: 1. De Sapientibus (Von den Weisen) czimere Brolmann (Lsd. Markens: De S. Brunone Diatriba Chronologico-Diplomatica. V. ö., Migne: f. i. h. c. 13 és 25) szerint: világos mezőben egy ugró vörös oroszlány. 2. De Parva-Cogitatione (Von den Kleingedanken) czimerében vörös mellpaizsot viselt, melyen fehér öv volt által vetve. 3. De Rubea Stessa (Von der Roder-Stessen), a kiknek czimere vörös mezőben kettős övvel átkötött mellpaizsot s fölötte két koronás ethioph fejét tüntetett fel s végre a 4. De Duro Pugno (Von der Hartef Faust) czimerét fehér paizs képezte, melyet két viadala kész, összeszorított kezü kar övedzett.

²⁾ Hogy Brunó a Hartef Faust családból származott, azt két legrégebb életíróján Blomenvennán és Brolmannon kívül, Winheim Erhardt würzburgi karthausi növendék is védi nagy készütséggel irt s 1607-ben Kölnben megjelent művében: Sacrarium Agrippinense p. 212. Lsd. még Aldenbruck Ágostonnak Köln régiségei eddigi legalaposabb buvárának nyilatkozatát Migne f. i. m. c. 26. Továbbá P. Hartzheim: De Ubiorum origine lib. XII. Tappert idézett művét, a hol említés tétetik (25. l. 1 igyz.) arról is, hogy a Hartenfaust család két végső ivadéka, a 18. században halt meg, mint a franciaországi nagy karthausi anya zárda professusa. És pedig Hartenfaust Brunó Péter † 1714 és Hartenfaust Lajos Sándor, Laach szabad ura † 1739-ben.

³⁾ Ercole Maria Zanotti Storia del S. Brunone. Bologna, 1741.

⁴⁾ Ezzel szemben Baillet Brunó születését 1050-be, a Bollandisták 1030-1035-ig terjedő időszak valamelyik évébe, a Migne-féle kiadás 1020—1040 közé, a maurinusok 1040-be, Ducreux 1042-be, Tracy 1030-ba, legkésőbb 1035-be, helyezik. V. ö.: Vie de S. Bruno par M. Ducreux. Rouen 1812. Premier Encyclopédie Theologique. Publiée par M. L'abbé Migne. Paris 1860. ser. I. Tome 20. c. 846. Migne Patr. Cours. Comp. 152. Acta Brun. I. c. 33 és 34. Tappert: Der Heilige Bruno, 25 s. köv. II. Lefebure: Saint Bruno et L'Ordre des Chartreux. Paris 1883. Tome premier. p. 5.

Brunó első neveltetését szülői körében nyerte. Anyja kiváló műveltségű, vallásos nő volt. Kedvelt fia szívébe jókorán beoltá a vallásos eszméket, de beoltá egyszersmind a tudományszomjat is. Innen van, hogy egyik életírója szerint ¹⁾ semmi gyermekességet sem mutatott és már kis gyermek korában komor és magába zárkozott volt, mintha már akkor érezte volna jövő hivatását, mely számos szerzetes fejévé, vezetőjévé tette őt. Az Istentől jó lelket, dicséretes tulajdonságokat, tanulékony elmét, erős emlékező tehetséget, a jóra hajlandó akaratot nyervén, meg volt benne minden, a mi jó vezetés mellett, erős, hajthatatlan jellemű férfiút növelhetett belőle. ²⁾

Tanulmányait szülővárosában kezdte. Szülői azonban csakhamar a humaniorák alaposabb tanulmányozása céljából, a már akkor nagy hirre vergődött rheimsi iskolába küldték, hol kortársának Baldrik bourgesi apátnak ódája szerint, melyet az rheimsi Godefriedhez irt volt, minden tanuló társát fölülmulta szorgalom és tehetség dolgában ³⁾, úgy hogy tanárait a legszebb reményekre jogosítá föl. Hajlamai kora ifjúságától az egyházi pályára vonzván őt, szülői, a kor szokása szerint, a kölni Sz. Kunibert egyház kanonoki stallumát szerezték meg neki, ⁴⁾ melytől később meglett férfiú s keresett tanító korában sem vált meg. Rheimsben Brunó a költészetet is nagy gonddal tanulá sőt művelé, mert ez időből több klasszikus latin-sággal irt, magas röptű, eszmékben gazdag ódája maradt reánk munkái között.

A humanistikus tudományok, a grammatika, mathesis elvégeztével, a magasabb tudományokban, az empirikus erkölcsstanban, az ész- és ismeret-tanban óhajtá magát kiképezni. A bölcsészet e korban külön iskolát nem képezett. Az általános világnézet a hitet tartván minden tudás alapjának, a későbbi skolastikusok s kivált Aquinói Sz. Tamás nézete, a „*philosophia est ancilla theologiae*“ már e korban is teljes virágzásban volt. A hit-tudományok kiváló művelése volt e kor tudósainak természetszerű s legfőbb törekvése. De ámbár a kinyilatkoztatott vallásból bizonyítottak is minden hitágazatot, a bölcsészetet mint segédeszközt, legkevésbé sem hanyagolták el, sőt azt a fejlettség magas fokára emelték.

¹⁾ Lsd. Blomenvenna: Vita S. Brunonis. V. ö.: Migne: Cursus Compl. f. i. h. c. 34 s köv.

²⁾ V. ö.: Tit. funebr. n. 32.

³⁾ Et tunc Remis erat, Remis quoque Bruno studebat — Bruno Latinorum tunc studii speculum. V. ö. még Tit. funebr. n. 56. Quem tenerum mater docuit Remensis alumnus.

⁴⁾ V. ö.: Mabillon: Annales Ord. S. Benedict. Lucae 1740. T. V. p. 109, a hol Manasses érsek védőiratának idevágó része van közölve. Migne c. 35—36. A középkorban, de sőt újabb időkben sem volt példátlan eset, hogy az ifjak tanulmányaik folytathatására, mintegy ösztöndíjúl, egyházi javadalmakat nyertek. Ez nálunk is megtörtént. Így maga Verancsics érsek mondja, hogy nagyatyja, Statilius János, „in ephebis constitutum, Scardoniae canonicum feliciter fecit“. Lsd.: Testvéréhez Mihályhoz 1540. márczius 20-án irt levelét. Szalay: Verancsics összes munkái VI. k. 87 l.

Ezen iránynak megteremtője Gerbert vala, ki azt a rheimsi főiskolában, hol tanárkodott, teljesen meghonosította. Legkiválóbb képviselőjeül pedig e korban általánosan Berengárt tartották, ki Gerbert legkedvesebb tanítványának Fulbert chartresi püspöknek volt növendéke s egy ideig Rheimsban Gerbert székét tölté be.¹⁾

Brunó barátjainak biztatására Berengárt választá a bölcsészetben mesteréül. A mi igen természetes volt. Brunó az alapelveket ezen iskola szellemében sajátította el. Tanítói, kik jövődő sorsát szívükön viselték, nem tehettek egyebet, minthogy a tudványó ifjut ezen systema állítólagos forrásához, a toursi Sz. Márton-egyház kétségtelenül tudós kanonokjához utasítsák.

Brunó tényleg el is ment Toursba s ott Berengár tanítványaként szerepelt.²⁾

Azonban Brunó éles szeme, korrekt vallásos gondolkodása csakhamar átlátta azon veszélyt, melybe mesterét, az észbeli okok tulhajtott hajhászása dönté. S midőn Hugó lingonsi püspök, ki Berengárnak iskola-társa volt, 1048-ban nyíltan kimondá, hogy Berengár az átlényegülésről szóló ősi szent tant balúl magyarázza, akkor Brunó már régen elhagyta volt Tourst s utjába ejtven a theologiai szakban az időtájt legkiválóbb főiskolát a párisit, ott fejezé be tanulmányait.³⁾ IX. Leo pápának Berengár tanait kárhóztató ítéletéről, melyet 1050-ben egy római zsinaton hozott, Brunó már mint a hirneves orthodox palatinatusi iskola tanítványa vett helyeslő tudomást.⁴⁾

¹⁾ A Chron. Malleac. szavai szerint: Gerbertus docuit Fulbertum Carnotensem Episcopum. Hic iterum Fulbertus docuit Berengarium canonicum S. Martini. Qui item Brunonem Remensem et multos alios philosophiae haeredes reliquit.

²⁾ Sokan megfoghatatlan rövid látással gyalázatot vagy legalább kisebbedést láttak abban Brunóra nézve, hogy ő valaha Berengár tanítványa volt. S a krónika szavainak (Lsd. f.) erőszakos magyarázatával akarták ezen tényt megdönteni. Így Mabilion Vet. Analect. IV. 400) azt állítja, hogy a krónika szavai úgy értelmezendők, hogy úgy Berengárnak, mint pedig Brunónak Fulbert lett volna mestere. Eltekintve attól, hogy a krónika egyszerű mesterkéletlen szavai ily magyarázatot a priori kizárnak, a történelem keretébe sem lennének beilleszthetők. Mert kétségtelen, hogy Fulbert 1029-ben már meghalt (V. ö. Hist. litt. franc. Script. T. VII. p. 265), a mikor Brunó még sokkal fiatalabb volt semhogy Fulberttől már philosophiát tanulhatott volna. Különben is az, hogy Berengár később tévtanító lett, nem elég ok arra, hogy egy krónika szavait, melyeket sem belső, sem külső indicziunok nem tesznek kétségessé, önkényes magyarázatoknak vessük alá. V. ö. még Migne f. i. m. c. 42—48. Tappert: Der Heilige Bruno, 29 s köv. ll.

³⁾ Voltak, kik elismerték ugyan, hogy Brunó Berengár tanítványa volt, azonban nem Toursban, hanem Párisban. Az újabb kutatás azonban kideríté, hogy Berengár Párisban sohasem tanított (Lsd. Hist. litt. franc. script. T. IX. p. 140). Brunó csak Toursból ment Párisba. V. ö. Bulaeus Hist. Univ. Paris. T. I. p. 467 et sqq. meg Tappert f. i. h. 36. l. és a Róberttől I. Fülöp haláláig terjedő ismert francia krónikát, melyet Bulaeus fentebb idéz.

⁴⁾ V. ö.: Migne f. i. h. c. 45. Tappert f. i. m. 36 l. Hogy Berengár tanai Brunó lelkében nyom nélkül tűntek el, mutatja halálos ágyan tett hitvallomása (Lsd. Epist. Encyclica. Mignénél T. II. c. 554) valamint számos egyház gyászlapja közül kivált az orleansi kanonokoké. Lsd. Tit. funebr. n. 78.

Tanulmányainak befejeztével szülővárosába tért vissza. Kölnnek érseke 1055 óta az apostoli buzgalmú, szent életű Hanno volt,¹⁾ ki felismervén Brunó kiváló tehetségeit, vallásos lelkületét, miután megtudta, hogy egyetlen forró óhaja az Ur felkent szolgálainak sorába léphetni, csakhamar pappá szentelé.²⁾ Az új áldozár, ki már ugyis kölni kanonok volt, kettős buzgalommal fáradott Isten dicsőségének terjesztésében s a hivek lelkiüdvének emelésében.

Azonban Köln csak rövid ideig mondhatá őt magáénak. Hirneve mind jobban és jobban emelkedvén, midőn Hermann a rheimsi iskola scholastikusa (vezetője) 1057-ben hivatalától megvált, Gervás rheimsi érsek Brunót kínálta meg ezen állással.³⁾ Brunó, ki kezdettől fogva a tanári pályára készült, szíves-örömezt vállalkozott s kezdetben a költészetet, utóbb már a bölcsészetet és hittudományokat tanította,⁴⁾ mig 1056-ban az összes rheimsi iskolák felügyelővé, rectorává lön.

Brunó, mint tanító csakhamar oly hirnévre vergődött, hogy a rheimsi főiskola a tudományos világ központjává vált. Tanítványai közül sokat, mint a jellem és erkölcsiség eszményét, ünnepezt a világ. Ilyenek voltak Otto, Hugó, Róbert, Róger, Mainard, Lambert, Péter, kiknek nevéhez a középkor nem egy fontos mozzanata fűződik s kik közül az első utóbb clugnii apát, majd ostiai püspök, végre II. Orbán néven az egyház feje lön. S a clermonti híres szónoklat, mely egy félvilágot hozott mozgásba s egy egészet változtatott lelkes férfiak nyüzsgő táborává, Brunó lelkes, szívből jövő, szívhez szóló, szívet nemesítő dialectikájának volt kifolyása. Ama számos gyászlap, melylyel Brunó halálának hírére, tanítványai és tisztelői nagy száma Kalábria csöndes magányát felkeresé, hogy a hála adóját rójja le a nagy mester holt tetemei iránt, kifogyhatatlan Brunó tanári éveinek magasztalásában.⁵⁾

Midőn tehát Gervás halála után Mannasses lön rheimsi érsekké, akkor Brunó Rheimsban már oly személyiség volt, kivel az új érseknek is számolnia kellett. Manasses tagadhatatlan éleslátása csakhamar felismeré, hogy mennyire erősitené állását, mily óriási előhaladást tenne papsága és népe szívében, ha Brunót megnyerhetné. A közönséges lelkek legáltalánosabb fegyveréhez a lekenyerezéshez nyúlt tehát. Oldarik halála után megkínálta Brunót az egyházmegye kancellárságával, mely állás az érsek bizalmasává avatta őt. Brunó eleintén habozott, de végre mégis elfogadta

1) Selichliche stant kolnische welt, clü si süllichis Bischowis warin werht — mondja róla az ismert XI. századi Hanno-dal.

2) Lsd. Tappert: Der Heilige Bruno, 38. l. Lefebure: Saint Bruno etc. T. I. p. 16

3) V. ö. Mabillon: Annales Ord. Ben. T. V. p. 189. Tappert 40. l. Lefebure T. I. p. 17.

4) V. ö. Tappert 42. Migne: Acta Br. T. I. c. 50--52.

5) V. ö.: Tit. funebr. 61, 62, 103, 64, 166, 126, 131 és 156, 112, 124. Lsd. még Tappert 43--53. ll.

azt.¹⁾ Engedett barátai kérésének, beható biztatásának. Az volt ugyanis az általános nézet, hogy Manasses e ténye a bűnbánó lélek nyilvánulása, az őszinte megtérés csalhatatlan jele. Voltak ugyan elegenden, kik kezdettől fogva kételkedtek Manasses őszinteségében, de Brunó kineveztetését ezek is sürgették vélvén, hogy e kiváló jellemű férfiúnak befolyása ellensúlyozni fogja Manasses gyöngeségeit, hibáit.

Mennyire érvényesülhetett Brunó befolyása, azt a fönnebb mondottakból megítélhetjük. Manasses látszólagos buzgóságának egyik forrása, kétségtelenül Brunó erélyes föllépésének eredménye volt. De ha sikerült is Brunónak a korhadt fa leveleit, gondos ápolás mellett, egyideig zöld színökben megtartani, a gyökeret, melyen a lelkiismeretlenséggel párosult kapzsiság férgé rágódott, meggyógyítani nem tudta.

Az ellentét Brunó és Manasses között mind élesebbé vált. Manasses nem törődött többé egyházmegyéje kancellárjának bölcs tanácsaival. Kitért belőle a való, mert megunta a színlelést. Szakitott Brunóval, de szakitott egyházmegyéjével is. Így került Manasses a vádlottak padjára.

Brunó határozott jellem volt. Fájt szívének, hogy érsekében, kinek megtérésében bizott, csalatkozott. Szeme azonban, az alázatosság és fiui hódolat mellett, mindig az igazságra volt függesztve. Bátran sikra szállott, mikor az igazság és jog hívó szavát hallotta. Mellétekintetek nem lehetnek irányadók ott, hol ezrek és ezrek léleküdvösségéről van szó. Így gondolkozott, így érzett Brunó, s épen, mert így érzett, a vádlók között foglalt helyet.

Az autuni zsinat, melyen Manasses makacsságból meg sem jelent, megfosztá őt érseki méltóságától.²⁾ Azonban Manasses nemcsak a színlelésnek, a mézes-mázos szavaknak is mestere volt. Rómába ment s VII. Gergely a megtértnek hitt bűnösnek bocsánatot adott.³⁾ Diadallal vonult a felmentett kéjencz Rheimsbe, hogy elfoglalja most már biztosítottnak vélt székét.

Emberi dolog, hogy a bűnös, a mily eszélyes szokott lenni, mikor Damokles kardja függ feje fölött, ép oly eszélytelenül cselekszik, midőn véli, hogy a veszély elmúlt. Manasses is így járt. Vádlóit⁴⁾, kiket senki a legcsekélyebb váddal sem illethetett, megfosztá javadalmaiktól. Brunó helyébe valami Gottfried nevű kegyenczét nevezte ki.⁵⁾ A pápa meg-

¹⁾ V. ö. f. i. m. és Marlotti: Hist. Met. Remen. T. II. p. 115. Mabillon f. i. h. több példát hozz fel, hogy Brunó mint kancellár írta magát alá. Igy 1073 a S. Martini Gemellorum apud Ambianos alapító levelén. 1076 a Sz. Basolus kolostor számára kiadott okmányon.

²⁾ V. ö. Mabillon: Annales Ord. S. Bened. T. V. p. 109. Migne: Acta Brunonis T. I. c. 83. Tappert 55—62. ll. Lefebure 24—39. ll.

³⁾ U. o. m. f.

⁴⁾ Ezek Brunón kívül, Randulf, Fulcius és Pontius rheimsi kanonokok, meg Manasses a rheimsi székesegyház nagyrépostja voltak. Ez utóbbi eleintén maga is névrokon érsekének hibáiban leledzett, de engedve Brunó rábeszéléseinek, megtért és az egyházzal teljesen kibékült.

⁵⁾ V. ö. Mabillon f. i. m. T. V. p. 189. Migne i. h. 82—93 c.

hafalmazott követét, Hugo dieyi püspököt, ki az 1077-iki autuni zsinaton elnökölt volt, fennhangon megleczkztette s rágalmazónak bélyegezte.¹⁾

A pápa megsértett követe értesíté VII. Gergelyt, ki Manassessel szemben oly engedékenynek mutatkozott, az újabb eseményekről. Gergely szívében az igazságszolgáltatás érzete háttérbe szorított most minden más érzelmet. Szigorú vizsgálatot rendelt el. A pápai követ újra kezébe vette az ügyet. A megszakitott tárgyalások, a szokásos formák és huzavonák között, tovább folytak, míg végre a poitiersi, majd később a lyoni (1080) zsinatokon befejezést nyertek az által, hogy Manasses érseki székétől végleg meg lön fosztva. Az ítéletet a pápa még az évben erősítette meg, s arról Fülöp francia királyt 1080 december 27-éről keltezett levelében értesítette is.²⁾

Brunó az autuni zsinat határozata után Rouci grófnak várába vonult. Ott akarta bevárni a gyűlöletes per végét. Midőn azonban Manasses Rómában felmentést nyert, majd pedig az ügy új tárgyalásnak lön alávetve, vélvén, hogy Rheims kapui örökké bezáródtak előtte, saját elhatározásából szülővárosába, Kölnbe tért vissza. Életírói e korból csak annyit jegyeznek fel róla, hogy ott életét „elke vágyának legmegfelelőbb módon, ima és elmélkedésben tölté.“

VII. Gergely atyai szívét még Manasses elüzetése után is soká foglalkoztatta a rheimsi egyházmegye sorsa. Oly püspököt kívánt neki adni, ki a hitélet fellendítésére kiválóan alkalmas legyen. Szeme az egyszerű kölni kanonokon, Brunón akadt meg, ki ép ez időben tért vissza Rheimsba, hogy a pápai követnek és barátjainak sürgetésére régi állását, a kancellárságot ismét elfoglalja s kit Hugo még az autuni zsinat előtt ajánlott volt VII. Gergely figyelmébe. Ajánlom Szentségednek — így irt a dieyi püspök — Brunót, a rheimsi főiskola erényes skolastikusát és a katolikus egyház rendithetetlen védőjét. A pápa azt vélte, hogy Brunóban megtalálta azon férfit, kit úgy a rheimsi egyházmegye rekonstruátorának, mint saját reform tervei buzgó előmozdítójának tekinthet. Ajánlotta tehát a rheimsi püspök választóknak, kik a pápa ajánlatában saját hő vágyukat látván teljesíteni, egyhangulag megválasztották Brunót Manasses utódjául.

A pénzsovár Fülöp azonban még a választás lefolyása előtt az érseki széket Helinandnak, Laon püspökének, adta el, ki a Manasses-féle papok sorába tartozott. A rheimsiak nem csüggedtek el. Reményök, hogy Brunó leend érsekük, még magasan lobogott. A pápához fordultak ismét. Követeket küldtek Rómába s kérve kérték Gergelyt, hogy Helinand kinevezetését ne erősítse meg. Az isteni gondviselés azonban, melynek a mily csodálatosak, ép oly kiszámíthatatlanok utai, máskép intézkedett. Brunó, mielőtt a rheimsi érseki szék betöltésének kérdése végleg eldőlt volna,

¹⁾ Tappert 57. l.

²⁾ V. ö.: Epist. Greg. Lib. VIII. Ep. 10—19. Tromby: Storia del Patriarca Brunone t. I. App. p. XXV. Lefebure: Saint Bruno etc. Tom. I. 21—39, hol e kérdés elég bőven van tárgyalva.

épen akkor, mikor kortársainak bizalma a legfényesebb állást biztosítá neki, örök „Isten hozzád“-ot mondott Rheimsnak, szerepeltetése színhelyének, örök bucsút a zajos világnak, a társadalom örömeinek és bajainak s eltávozott Rheimsból, hogy oda soha többé vissza ne térjen. Eltávozott a zajos világból, hogy egy terméketlen vadon magányába vonulva, századokra kiható intézmény alapját tegye le. Mi — mondja a rheimsi papság — előnyben részesítettük őt a püspök választásnál, mások fölé helyeztük őt, mert szelid lelkű, könnyörületes szívű, mert tudós, gazdag és befolyásos férfiú volt. Ő azonban, midőn már mi sem állott utjában, elhatározá, hogy mindezt Üdvözítőjének ajánlja föl.¹⁾

Nagy tetteket, csak ~~csak~~ jellemek szülnek. Az emberi természet saját-sága, hogy határozott irányu jellemes lelkek, rendesen valamely zsarnok szenvedély, meg nem nevezhető vágyakodás bilincseiben nyögnek. Brunó lelkét is emésztő láng, epeztő vágy égeté. Tökéletesedés volt e láng, az égiekkel való minél bensőbb, minél tökéletesebb egyesülés volt e vágy. S e kettő üzé őt ~~késő~~ vénségében a magányba, e kettő sarkalá őt a világ elhagyására, azon világra, melynek önössége, kapzsi tehetetlensége, bűnös vágyakodása, Istenéért hevülő gyöngéd lelkét, mint pillangó szárnyát a nyaldosó láng perzselé, őt magát örökös tökéletlenséggel fenyegeté; mely tökéletlenség az ő szemében a megsemmisüléssel lett volna azonos.

Brunó elhatározása korántsem képez oly lélektani rejtélyt, a minőnek azt sokan tartották. Visszavonulásának kulcsát nem kell tehát semmiféle természet fölötti okokban keresnünk.²⁾ Hátat fordítanánk a való történelemnek, ha a középkor, de sőt az újabb kor egyes történetíróinak módszerét követve, azt állitanók, hogy Brunó született szerzetalapító volt.

¹⁾ Tit. funebr. n. 52. Migne: Acta Brun. T. I. c. 569—70.

²⁾ Kétszáz évvel Brunó halála után, a törpe utódok, kik ily erős jellemet, ily határozott akaratot elképzelní sem tudtak, egy legendát találtak ki. E szerint Brunó azért ment volna a magányba, mert mikor Párisban tanult, egy meghalt kanonok jelent meg előtte, ki keservesen panaszkodott, hogy ő elkarhozott, mert a hiú világban kiváló állást viselt s azt nem hagyta el. S mivel ezt Sz. Antonius és a tudományosságáról és szent életéről egyaránt ismeretes Gerson is hirdeté, nem csoda, hogy e vélemény, melynek első terjesztője Heisterbach Caesar karthausi volt, magában a rendben is gyökeret vert. Brunó három legrégibb életírója, kiknek műveit összegyűjtve a Migne-féle kiadásban Acta S. Brunonis I. k. birjuk, a I. Vita Antiquior, mely a 13. század előtt készült az őt első karthausi perjel krónikájának szerzőjétől s kéziratban a kölni karthausi zárdában maradt fönn (c. 482—492); a II. Vita Altera, melyet Puteus Ferencz 1515. körül irt (c. 492—526) és a III. Vita Tertia Sureus által Puteus és Blomenvenna után készítve (c. 526—552) szintén fölvette a legendát s innen magyarázza a karthausi rend keletkezését. Azonban miután a legrégibb tudósok e legendáról teljesen hallgatnak s kivált Venerabilis Péter, ki e kor csodáiról két vaskos kötetet irt s azok másodikában a karthausi rend keletkezését s egy karthausi perjel csodás látományát beszéli el, Brunó látományáról egy szóval sem emlékezik, ezen vélemény idővel teljesen megdőlt. XV. Gergely pápa azt a római breviariumból is, hová VIII. Orbán alatt került volt, kihagyatni rendelte. V. ö. Mabillon: Annal. Ord. Ben. T. V. p. 189. Böven taglalva lsd. Migne: Acta S. Brun. T. I. c. 108—242. Lsd. még Tappert: Der Heilige Bruno, 78 s köv. ll.

Talán semmire sem gondolt oly kevéssé mint arra, hogy ő új rendet alapítson. Tanárnak készült és megcsontosodott professor volt az életben is. A körülmények tevék őt rendalapítóvá, kiváló tehetsége, szilárd akarata, korrekt gondolkozása és az anyai tejjel magába szívott vallásossága, adták meg ezen újabb hivatásához a szükséges képesítést.

Brunó korában a szerzetesség eszméje a vallásos nép idealját képezte. Azon erkölcsi sülyedés daczára, melyet a IX. század örökségül kapott, az ima férfainak dicskoszorúja még nem enyészett el. Az evangéliumi tanácsok arany korszaka még divott. Bőjt, ima és elmélkedésben tölthetni el az életet, a boldogság legnagyobb foka volt. Brunó is korának gyermeke vala. De szive nem kapott annak romlottságán, ő csak jó oldalát tevé sajátjává. Mint rheimsi tanár magán házban, bizonyos Ádám nevű polgárnál lakott. Gyakran megtörtént, hogy mikor előadásairól fáradtan jött haza, vagy mikor a hosszas tanulmányozás után elméje, teste pihenés után vágyott, leszállt házi urának kertjébe s ott a szabad ég alatt szabad folyást engedett gondolatainak, szive mélyében rejtőző érzelmeinek. Ilyenkor barátjai is fölkeresték. Legtöbbször Randulf rheimsi prépost, ki leginkább nőtt össze szívével s bizonyos Fulcius Monoculus fordultak meg nála. Történt, hogy mikor egy napon mind a hárman együtt voltak, a szokottnál élénkebb társalgásba merültek. A világi dicsőség hiúságáról, a földi dolgok mulandóságáról és ezek ellentétéről, az égiek becséről, örökös voltáról beszélgettek. A lelkesedés tüze fogá el a beszélgetőket s ennek befolyása alatt fogadást tettek, nagy és erős, szent fogadást, hogy lemondanak a világról és a szerzetes öltönyt veszik fel. Azonban Fulcius Monoculus időközben Rómába távozott s ott hosszabb ideig tartózkodott. Az idő nagy mester. A három jó barát közül kettőben, Randulfban és Fulciusban, csakhamar lelohadt a lelkesedés tüze. Az Isten szeretete gyengült bennök, az elvonultság, önsanyargatás, a magány visszatetszett lelkőknek. Brunó hű maradt fogadásához.¹⁾ Hajthatatlan akarata, mely a nagy jellemek sajátja, győzelemre segíté őt. Tagadhatatlan azonban, hogy az utóbbi évek eseményei Manasses elrettentő példája, a lépten nyomon mutatkozó erkölcstelenségek, nagyban érlelék elhatározását. Önlelkétől üzetve, saját nemes elhatározásából, a tökéletesedés vágyától sarkalva, de a körülmények, az erkölcstelen viszonyok által is indítva, hagyta el a világot, melynek hiúságát, bűneit megutálnia kellett.

Brunó Rheimsből 1081-ben távozott el végleg²⁾ s a molesmei benczés kolostorba vonult, hogy ott a szerzetesi fogadalmakat letehesse.³⁾

Molesme apátja ez időben Róbert volt, ki a burgundiai királyi család-

¹⁾ Lsd. Brunó levelét, melyet Randulffhoz intézett, hogy őt fogadásának beváltására bírja. Lefebure: Saint Bruno et l'ordre des Chartreux. Tom. II. 561—567. Migne: Acta Brun. T. I. c. 245. Mabillon f. i. h. T. V. p. 189. Tappert 69 s köv. II.

²⁾ V. ö. Mabillon: Annales Ord. S. Ben. T. V. p. 192. Migne: Acta Brun. T. I. c. 250.

³⁾ Tit. funebr. n. 68 és n. 47, 139 meg n. 143.

ból származott és később limogesi püspökké lön. Nagytudományu és szent életű férfiú volt, kinek közelében vélte Brunó önmagát legjobban tökéletesíthetni. Róbert tárt karokkal fogadta Brunó és hozzá csatlakozott barátait, Péter és Lambert rheimsi áldozárokat. Saját kezével öltözteté be a jövevényeket s mivel Brunó kezdetben teljes elvonultságban óhajtott élni, megengedte nekik, hogy a kolostor birtokához tartozó Gaisse-Fontaine nevű pusztaságban lakhassanak.¹⁾

Itt élte Brunó szerzetességének első éveit. Az elmélkedésből és imából fennmaradt idejét egy egyszerű kápolna építésével tölté el. Két társának segítségével a kápolnát csakhamar tető alá hozta s Róbert, ki időközben már püspökké lön, 1085-ben a boldogságos Szűz tiszteletére ünnepélyesen felszentelé azt.²⁾

Azonban Brunó e felszentelést már nem érte meg. Lelke ezen magányban sem tudott megnyugodni. A molesmei kolostor lakóinak élete, nem felelt meg azon eszményi világnak, mely Brunó lelkében élt. És e körülmény azon gondolatot érlelé meg benne, hogy az askesis a kolostor boltívei között olyan, mint a szabad természethez szokott virág a mesterséges légkörű üvegházban. Diszlik, de e disz csak halvány mása a szabad természet díszének. Él, de ezen élet hosszú hervadásnál alig egyéb. És e gondolat arra bírta Brunót, hogy egy teljesen elhagyatott vadont keressen lakóhelyéül, hol életét szive vágyának legmegfelelőbbben rendezhesse be. Tervét másokkal is közölte és a terv mások tetszését is megnyerte. Hatan csoportosultak a mester köré, hogy utjában kísérői, jövődő életében részesei legyenek. A történelem fenntartá mindannyinak nevét. Landuin, ki Itáliából származott el ezen vidékre, István bourgi és István dieyi áldozárok és Sz. Rufus egyházának kanonokjai, Hugo áldozár, András és Guarinus jámbor világi férfiak voltak azon vállalkozók, kikkel Brunó Franciaország déli vidékére vonult. Hugo grenoblei püspöknél állapodtak meg, hogy tőle kérjék azt, mit Molesme virágzóbb környéket meg nem adhatott, egy elhagyatott, terméketlen vadont.

Hugónak, Brunó eljövetele előtt, sajátságos álma volt. Álmában a Grenoble mellett fekvő nagy Chartreauxi hegyek között járt. A táj pusztaság és elhagyott volt. Hirtelen égi lényeket látott feltűnni, kik egy sziklán fényes templomot emeltek, melyhez hét csillag mutatá az utat.³⁾ Hugo kezdetben semmi fontosságot sem tulajdonított ez álomnak, midőn azonban Brunó megjelent előtte s társai nevében is kérte, hogy jelöljön ki számukra elég zordon helyet, hol megtelepedhessenek és hol folytonos ima, önsanyar-

¹⁾ V. ö.: Mabillon i. h. p. 192. Migne: Acta Brun. T. I. c. 252.

²⁾ A molesmei kolostorban soká őriztek egy okmányt, melyre későbbi kéz 1081-ről de Barrio Raynald és de Laniaco János értesítését jegyzé fel. E szerint „discipuli magistri Brunonis, qui cum eo in illo territorio erant et eremitice vixerant“ építék e templomot. V. ö.: Migne i. h. c. 251. Mabillon p. 192.

³⁾ V. ö. Guigo: Vita S. Hugonis Migne-nél Patr. Cours. Compl. T. 152. c. 709. Guigo a nagy karthausi kolostor ötödik perjele volt s 1137-ben hunyt el. Művei e kor történetének kiváló forrását képezik.

gatás meg böjt által gondolhassák lelkök üdvét, visszaemlékezék álmára s Isten különös újmutatásának vevé azt. Hosszabb társalgás és tartóztatás után, mely alatt elég alkalma nyílt Brunó szép lelkét kiismernie, elhatározta tehát, hogy felkeresi az álmában látott helyet s ott telepíti meg Brunót és társait.

Kevéssel keresztelő Sz. János ünnepe előtt indult el a kis karaván a zordon chartreauxi hegyek közé. Az új telep berendezéséhez szükséges eszközöket és szereket, szarvasmarhát, élelmi szereket, ruhát és szellemi táplálékul könyveket és nagy mennyiségű pergamentet, vittek magukkal. Hugo gondoskodása mindenre kiterjedvén még a munkásokat is felfogadta, kikre a remetéknek lakóhelyeik felépítésénél szükségök volt. Több napig járt kelt a kis csapat a chartreauxi hegyek között. A járt utat már régen elhagyták. Egyik vadonból a másikba jutottak. Sűrű cserjéken, vad bozótokon, sziklákon és földomlásokon mentek keresztül. Gyakran csak fejszéik és csákányaik segítségével tudtak maguknak ezen emberi lény által eddig sohasem háborgatott tájakon utat nyitni. Ha egy-egy mezőny tűnt elébök, lepihentek, hogy csakhamar ujult erővel folytathassák utjokat. Azonban oly tájat, minőt Hugo álmában látott, mindeddig nem találtak. Sz. János ünnepén a pihenés mind gyakoriabbá vált. Az ut fáradalmi erősen megviselték a vándorokat. De lelkök nem csüggedett. Tovább mentek. Végre napalkonyatkor egy terasseféle tisztásra értek, melynek egyedüli díszét nagy darab mohlepte sziklák, alacsony sűrű bokrok képezék. „Ez azon hely,“ kiáltá most Hugo, „melyet álmomban láttam.“ A vándorok körültekintettek s megilletődés fogá el szívöket. A regényesen vad vidék, háttérben a nap bucsuzó sugáraitól félhomályban hagyott alpesekkel, a körülfekvő erdők sápadt nyirfáinak, sötétzöld fenyveseinek koszorújától övedzett hegyek, a lombok kísérteties suttogása, a körülfekvő szikla tömbökön ásító üregek, a távoból előtünő barlangok és mohpázsitok tarka egyvelege, megragadó, de egyszersmind mélyen megrázó látványt nyújtott, melynek szemlélete meghajtá a vándorok fáradt térdeit, hogy itt a természet közvetlen nagy templomában dicsérik annak teremtőjét, a mindenható urat.

S ezen imádkozó csendes csapat volt a karthausi rend első plantája, a hely ugyanaz, melyen idővel a manapság is fennálló nagy Chartreuse épült. Ker. Sz. János ünnepén, kit a rend pártfogójaként tisztel, tette le Brunó társaival a szent fogadalmat, hogy itt e helyen telepedik le végleg. E nap tehát a karthausi rend születés napjává vált.

Az évre nézve sokáig nem tudtak megegyezni a történetirók. Voltak, kik a rend alapítását 1086-ra és voltak ismét, kik 1085-re tették. Így Baronius és utána Sirmundus, Sevér nápolyi karthausihoz irt levelében, az 1086 mellett kardoskodnak. Baronius számításának alapját Guigo azon adata képezi, hogy a rend Hugo püspökségének hatodik évében alapított. ¹⁾

¹⁾ Lsd. Guigo: Vita S. Hug. Migne-nél Acta Brun. T. I. c. 769.

Azonban Hugo, nem 1080-ban, mint Baronius hibásan véli, hanem már 1079-ben lett grenoblei püspökké. Kétségtelen tény, hogy Hugo ki-nevezése az avignoni zsinaton ment végbe. VII. Gergely pápa az arclati hivekhez irt levelében, mely Kal. Mart. indict. II. iratott, tehát a középkor kortana szerint 1079-ben, felszólítja a zsinatra egybegyülteket, hogy Grenoblebe püspököt válasszanak!). Hugo életrője pedig nyíltan ki is mondja, hogy a választás e zsinaton ment végbe. Az avignoni zsinat pedig 1079-ben tartatott meg. Guigo ugyanis azt mondja, hogy Hugo 1132-ben április elsején hunyt el élete 80. évében.²⁾ Született tehát 1052-ben s miután ugyancsak Guigo tanúsága szerint, kire pedig Baronius is hivatkozik, 27 éves korában lett püspökké, az avignoni zsinat idejét, melyben megválasztatott 1079-re kell tenni s nem mint Baronius akarja 1080-ra. Ha már most Brunó Hugo püspökségének hatodik évében alapítá a rendet, akkor 1079-hez hozzászámítva a hat évet 1085 vagy 1084 jön ki, de 1086 semmi esetre sem.

S tényleg az írók nagyobb része 1084-re teszi az alapítást, a mely év mellett a karthausiak folytonos hagyománya is bizonyít. A westphaliai születésű Rolewinck Werner, ki a hálai karthausi zárda növendéke volt, I. Miksa császár alatt a régi krónikák alapján megírta Fasciculi Temporumját, melyben a rend alapítását 1084-re teszi.³⁾ Ugyan így nyilatkozik az 1458. körül élt nursiai premontrei rendű kanonok krónikája a: Magn. Chron. Belgicum is.⁴⁾

A legnyomósabb ok azonban, mely engem is az 1084. mellett kényszerít állást foglalnom, magának Hugo püspöknek tanúsága. Hugo ugyanis egyházmegyéje papságát és hiveit egy körlevélben arra szólítja fel, hogy mivel a Chartreauxi hegységben egyes jámbor férfiak Istennek tetsző, elvonult életet akarnak élni, a hivek, különösen pedig a nők tartózkodjanak ezen hegyek közé járni s őket buzgalmukban zavarni. Hugónak ezen levele pedig az oklevélen világosan kitett kelet szerint 1084. júliusban, tehát a fönnebb vázolt esemény után egy hónappal iratott⁵⁾; mert Ker. Sz. János ünnepe, a Julianus naptár szerint 1084-ben június 24-re esett.

Ugyancsak az 1084 mellett bizonyít Brunó fönnebb említett három életrata is⁶⁾, valamint a legrégebb karthausi krónika névtelenje, a ki azt mondja, hogy Brunó hat évig vezette az általa alapított rendet s meghalt onnan való eltávozása tizenegyedik, a rend alapításának pedig tizenhetedik évében. S miután Brunó halálát 1101. teszik, a fönnebbi számítás szerint

1) Lsd. n. o. c. 765. V. ö. Labbe: Cont. T. X. c. 213. Mabillon: Annales T. V. p. 176 et sq.

2) Vita S. Hug. f. i. h. c. 783.

3) Lsd. Pistorinál: Rer. Germ. Script. T. II. p. 543.

4) Lsd. n. o. T. III. p. 135.

5) Lsd. Mabillon: Annales T. V. p. 611.

6) A Vita Antiquior. Vita II. és III. lsd. Migne-nél: Acta S. Brun. T. I. c. 486, 508 és 555.

ismét csak 1084. jön ki a karthausi rend alapítási éveül. Megerősíti végre ezen véleményt azon hat sorból álló verses jegyzet, melyet a bécsi császári és királyi könyvtár egyik kodexén ¹⁾, nyilván a XV. századra valló kézírással találtunk feljegyezve. A jegyzet ezeket mondja:

Anno milleno quartoque fi bene penfes
Ac octigeno sunt orti Karthufienfes
Hijs ortum tribuit excellens Bruno magifter
Conful hic inde fuit ipfe pariterque minifter
Hinc heremum petiit diuino pnewmate flante
Et perplures adijt calabros vbi vixit vt ante.

Az első hálaadás után álomra hajták fejöket az elcsigázott utasok s midőn a beköszöntött hajnal után Hugo érzékeny bucsút vett tőlük, az isteni utmutatás után nyert hely bővebb megtekintéséhez láttak.

A hely, melyet képünk természetű másolatban mutat be, Tappert karthausi atya leírása szerint, lejtős völgyet mutat, melynek déli oldala egy teknő forma mélyedésben végződik s melyen homokbuczkák közé szorított hegyi patak, a Guiers-Mort folydogál. A patak tulsó partja hullámosan emelkedő, három oldalról megközelíthetetlen meredek sziklavá növekszik, melynek tetején Hugo álmának megfelelő kápolnát építettek. Magából a sziklahegyből három ős fenyő emelkedik ég felé üditő árnyat vetve annak előrésére. A szikla lábánál kanyargó ösvényen forrás fakad, mely ma Brunó nevét viseli s a környék lakói által csodatevő gyógyforrásnak tartatik. A sziklán túl hatalmas hegycsúcsok meredeznek, közbe-közbe erdőkkel s marhatenyésztésre kiválóan alkalmas legelőkkel tarkítva. Északon a Col emelkedik, csúcsán virágokkal himzett szőnyeghez hasonló mezőnyyel. Ettől jobbra a Bovinard, balra az Alienard hegycsúcsok emelkednek. Délről a Grand-Som magaslik, melynek csúcsa örökös hófelhőkbe van burkolva. Szép nyári napokon innen Schweicz és Savoya jó részét láthatni. A patak innenső oldalán lassú emelkedésű rét terül el, melynek végén festői csoportot képező hegyláncz zárja el a láthatárt. E hegyláncz legmagasabb csúcsán a Charmansonon kipróbált gyógyerejű s máshol hasztalan keresett növények tenyésznek.

A remeték első gondja egyszerű imaház építése volt. Serény kezük alatt csakhamar készen állt a bethlehemi istálló hű képe, a fából készült kápolna ²⁾, melyben az oltárt egy sziklatömb helyettesíté. A kápolna köré építék a remeték apró lakóházaikat, melyeknek egyedüli díszét fából rovátkolt ágy, pad és asztal képezé.

¹⁾ E cod. Pal. Vindob. 540. A három első sort Mabillon is közölte: Annales Ord. S. Ben. T. V. p. 190, de a forrást, honnan vevé azokat, nem említi meg.

²⁾ Mely később B. M. a casualibus nevet nyert. Ezen kápolnát 1646. körül Merly Jakab toulousi püspök, a bejárat bal oldalán olvasható felírás szerint saját költségén köből újra építteté. V. ö. Tappert, 95. l.

Ez volt a századokra kiható karthausi rend első képe, mely a körül-
fekvő chartreauxi hegyekről, Chartreuxnek, karthausinak nevezették el.¹⁾

Az élet, melyet Brunó új otthonában meghonosított, csak igazolja
azon állítást, hogy ő nem kívánt egy új rend alapítójává lenni. Nem irt
elő szabályt, melylyel társai életét irányozta volna.²⁾ Az ő fényes példája
volt követői életének mérvadója. Föltétlen szeretet, föltétlen lemondás a
világról és annak örömeiről, a test sanyargatása böjtölés és nélkülözés
által, a lélek nemesítése az ima, a legtöbb, legtökéletesebb lénnyel való
társalgás ezen egyedüli módja által, volt mindaz, mire magukat az egye-
sült társak kölcsönösen kötelezték. Brunó külön, a többiek ketten-ketten
egy czellában laktak s az egykori thebai anachoréták példájára fehér
öltönyben jártak, hogy annak legcsekélyebb foltja is, mindenkor testök
gyarló hibáira emlékeztesse őket.³⁾ A szerzetesi fogadalmakat, mint töké-
letesedésük egyik főeszközét, Istennek magának tevék le s a nők társa-
ságát még messziről is kerülik úgy annyira, hogy Hugo Brunó kérésére
még a remeteség tájékaról is eltiltá őket.

A területet, melyen megtelepedtek, Hugo püspök egy 1086-ból kel-
tezett okmányban szorosán körülirta s azt örök időkre Brunónak és társai-
nak adományozta.⁴⁾

Igy éltek itt csendes elvonultságban, Brunó példájából meritve erőt,
nyerve buzgalmat hat teljes esztendeig. Az 1090-ik év azonban oly csapást
mért rájuk, mely, ha az isteni gondviselés nem működik, csirájában el-
fojtotta volna, a nagy jövőt megért növényt.

Brunónak tanítványa, II. Orbán pápa, az egyház kormányzásának
nehéz kötelmei között sem feledkezett meg volt mesteréről, tanítójáról. Hü
és bölcs tanácsadó, odaadó barát, volt szüksége s ezt a chartreauxi
remeték szent életű példányképében hitte feltalálhatni. A pápa hívó szó-
zata elhangzott s Brunó bár nem szívesen, mégis engedett legfőbb ura
szavának. Erzékeny bucsút vett a szívéhez nőtt társaktól és eltávozott
azon helyről, hol életét befejezhetni reménylő. Társait és a kisdud czella
csoportból képzett kolostort Seguinnek a Casa Dei kolostor apátjának
oltalmába, Hugo püspöknek pedig pártfogásába ajánlotta. A társak mesterévé
Lanuint választá.⁵⁾

¹⁾ Voltak egyesek, a kik a természetes helyett inkább a tudományokban gyönyör-
ködővén, a karthausi elnevezést a héber magány szóból származtatták. Lsd. például
Vinceze Zachariás karthausi művét: De Orig. Carth. Migne-nél Acta S. Br. T.
II. c. 576.

²⁾ V. ö. Migne: Acta S. Brun. T. I. c. 296. és 599.

³⁾ Migne: Acta S. Brun. T. I. c. 287. et sqq. Vita II. c. 506. et sqq. Vita
III. c. 536.

⁴⁾ Tappert, 85—86 l.

⁵⁾ V. ö. Mabillon: Annales T. V. p. 251—252. Migne: Acta S. Brunonis
T. I. c. 320 et sqq. Tappert: Der Heilige Bruno 122 s köv. ll. Vita antiquior c. 483.
Vita II. c. 512. Vita III. c. 539.

Azonban Brunó még át sem lépte Róma határait, midőn a kis csapat, mely ugyis remegett a Brunó nélkül kietlennek látszó jövőtől, mint pásztorát vesztett nyáj, eloszlott. A Chaise-Dieu apátság biztos falai közé vonultak. ¹⁾

A mi igen természetes volt. Bármily magasztos eszme, bármily erős elhatározás, az égiek után való élénk vágyakodás lelkesíti is az emberi keblet, az akarat meggyöngül, a kitartás lanyhul, ha nincs külső erő, mely azt istápolja, erősítse. Eddig Brunó rendkívüli egyénisége, mint a tökéletesség élő mintaképe, képezé az összetartó erőt. Most a rendszabály leendett hivatva e szerepre s épen ez volt az, mely hiányzott. Lanuin erős jellem, határozott akarat, tiszteletre méltó férfiú volt, de Brunót pótolni még sem volt képes. Oly mérvű erkölcsi fölényre, milyennel Brunó birt, Lanuin nem tehetett szert. Azon társak szemében, kik a mester nagyságát csodálták, a tanítvány elenyészőleg csekélynek látszott.

Brunót Seguin apát értesíté az új telep felbomlásáról. S a mester fájt szívvel vette tudomásul kedves fiai csüggedését. De leginkább az fájt gyöngéd szívének, hogy távozása mások lelki tökéletesedésének vetett gátat. Megnyugodott mégis az isteni gondviselés határozatában s a telepet minden hozzátartozóval egyetemben, a Chaise-Dieu-nek adományozá. ²⁾ Pedig a jövő titkos könyvébe más volt írva.

Brunónak, Hugónak, Seguinnek és Lanuinnek sokkal jobban szívéhez nőtt a chartreauxi remeteség, hogy azt pusztulni engedhették volna. Lelkes, buzdító szavaikhoz járult Orbán pápa hő óhaja, kinek szeme a kis csirában fölfedezte a leendő növényt. A pápa, mint önmaga mondá, nem engedheté meg, hogy „legkedvesebb s az apostoli szent szék szolgálatára behívott fiának, Brunónak kolostor czellái, tönkre menjenek.“ ³⁾ Felszólítá tehát Seguint, hogy e telep helyreállítása ügyében tegyen meg minden lehető. S tényleg sikerült, a kis csapatot visszaterelni elhagyott helyére, melyet a Chaise-Dieu apátja és tagjai kész örömmel bocsátottak vissza birtokukba. ⁴⁾

Lanuin Brunó tanácsait, a Sz. Benedekrend szabályait, Sz. Jeromos leveleit jelölé ki a remeték életének zsinormértékül s a chartreauxi hegyek ismét tanui lettek egy szent életnek, mely erőt Brunó példájából merített.

Brunó ugyanis nem tudott a zajos udvari élethez, a világi légkörhöz hozzászokni. Lelke mindinkább a magány után sóhajtozott. A szabad ter-

¹⁾ Lsd. m. f.

²⁾ Lsd. Mabillon: Annales T. V. p. 251—252.

³⁾ Lsd. német szövegben Tappert: Der Heilige Bruno 126. l. Migne-nél: Acta T. I. c. 323.

⁴⁾ Ez ünnepélyes actus Hugo lioni érsek, mint pápai követ és Hugo grenoblei püspök jelenlétében ment végbe 1090. XV. Kal. Oct. (Sept. 17). Lsd. Mabillon-nál f. i. h. Migne f. i. h. c. 324. Tappert 127. l. Vannak, kik állítják, hogy a remeték Brunót Rómában felkeresték s annak buzdítására tértek vissza régi helyeikre. Ezt azonban adatok hiányában beigazolni nem lehet s különben is az akkori közlekedési eszközök figyelembe vételével ily rövid idő alatt lehetetlen leendett. Vita Antiquior c. 489.

mészert romlatlan levegője után vágyott. Csakhogy Orbán hallani sem akart Brunó terveiről, midőn a politikai események váratlanul előmozdíták azt. Henrik császár újra betört Itáliába. Ez alkalommal leginkább Mathild örgrófné birtokaira vágyott, ki Guibert ellenpápa lehetetlenné tételén dolgozott. Henrik nagy szerencsével hatolt előre s midőn sikerült Mantuát is hatalmába kerítenie, Róma ellen indult s azt oly remegésbe ejtő, hogy a pápa Rogerhez, Guiscard Róbert fiához, volt kénytelen menekülni. Brunó kész örömmel követé Orbánt, mert reménylő, hogy sikerülnie fog Kalábria valamely magányába visszavonulhatni. S reményében nem csalatkozott.

Miután a reggiói érsekséget, melyet Ebal grófnak, Roger sógorának közbenjárására ajánlottak fel neki, határozottan visszautasítá, Orbán pápa meggyőződött róla, hogy Brunót többé semmiféle egyházi méltóság elfogadására birni nem lehet. Kijelenté tehát, hogy az elhagyott grenoblei magányba ugyan nem szabad visszatérnie, de itt Kaláabriában szabadon választhat valamely félre eső helyet, hol régi jámbor életét folytathatja.

Brunó, kimondhatatlan hálával és örömmel szívében, ismét kezébe vevé a vándorbotot s időközben hozzácsatlakozott társaival Alsó-Kaláabriában egy a Squillaci egyházmegyéhez tartozó Stiló és Arena között fekvő vadonban, mely La Torre-nek neveztetett, állapotott meg. Roger értesülvén Brunó elhatározásáról, a La Torre-t és környékét, Gottfried miletói püspök által kiállított okmányban, Brunónak és társainak adományozá. ¹⁾ Az adományt Rangerius a reggiói érsek, ki Brunónak tanítványa volt, valamint Theodor squillaci püspök is megerősítették. ²⁾

Brunónak új telepén nem kellett a kezdet nehézségeivel küzdenie. Roger bőkezűsége megmenté őt az anyagi gondoktól. A La Torrén rövid idő múlva felépült az új kolostor, mely egy főépületen kívül több kisebb czellából állott. De sőt Roger templomot is építtetett a remetéknek. Egyszerű köépület volt ez, mely Brunó határozott kívánsága folytán, minden külső dísz nélkülözött. A templom a Bold. Szűz tiszteletére 1094. augusztus 15-én Alcher palermói érsek által lön felszentelve. Az ünnepélyen Roger és neje Adél is megjelentek, hogy ezáltal is nyilvánítsák ama mély tiszteletet és ragaszkodást, melylyel Brunó személye iránt viseltettek. ³⁾

Brunó lelkében az események lassanként megérlelték a rend alapítás eszméjét. A meglevő rendek gyökeres reformja az adott viszonyok között lehetetlennek látszott. A rendek meggazdagodását, melynek következménye a szerzetes élet meglazulása volt, megakadályozni nem lehetett. Az egyes rendek tagjait, kik a régi rendszabályok szerint tevék le fogadalmukat, nem lehetett új szabályok elfogadására birni, melyek a szigor oly fokát irták volna elő, a milyen eddig még egy rendben sem létezett. S így nem

¹⁾ Lsd. Baronius: Annales Ord. S. Ben. T. V. p. 274. Migne: Acta S. Brun. T. I. c. 338 et sqq.

²⁾ Lsd. m. f.

³⁾ Lsd. Migne: Acta S. Brun. T. I. c. 350. Tappert: Der Heilige Bruno; 148. s köv. ll.

maradt más választása, minthogy azon életmódot, melyet a chartreauxi remetek követtek, állandósítsa, annak fennmaradását biztosítsa. S ezt óhajtá Brunó elérni, midőn II. Orbántól remeteségei számára tágas s eddig csak szervezett szerzetes rendeknek engedélyezett kiváltságokat, előjogokat kért. A pápa tökéletesen osztozván Brunó nézetében 1092-ben tényleg meg is adta azokat¹⁾; ezáltal a remeteség, az egyházi szabványok szerint különálló, önálló vezetéssel bíró új rend jellegét ölté fel.

A francziaországi társak, az anyazárda — mert a chartreauxi remeteséget, mely folyton növekedett, maga Brunó is annak tartá — e közben sűrű összeköttetésben állottak kalábriai társaikkal, kiváltképen pedig közös fejökkel Brunóval, kinek új telepe, erőt és bizalmat, kitartást öntött szívébe. Lanuin, kit Brunó az anyazárdában már előbb utódjává tett s a most már teljesebb szervezkedés után kétségtelenül ő ruházott fel a perjel czimmel, részint, hogy bővebb utasításokat nyerjen, részint, hogy a mester tanácsából tájékozást, példájának szemléletéből buzgóságot merítsen, 1099-ben elment Itáliába.²⁾ Fülkeresé a kalábriai magányt. Brunó szerető karjai közé dülve, könyes szemekkel beszélé el, hogy a francziaországi társak buzgalma fölött az isteni gondviselés láthatólag öröködik.

Brunó belső örömmel hallgatta Lanuin előadását. Boldognak érzé magát, hogy régi lelki fiainak egyikét viszontláthatá s az agg Simeon szavait ismételteté előtte. Mert a tövises pálya, az évek száma ónsulyként nehezedett roskadozó vállaira. Egészsége megrongálódott. Gyakori betegségek szegzék erőtlen testét a kemény ágyhoz. Csak örök vidám szelleme, erős akarata volt még a régi. Igen óhajtotta volna, hogy lelkét régi barátjának karjai közt lehelhesse ki. Soká marasztalgatá őt, de végre önmaga sürgeté elutazását. Legyőzte önszeretetét, hogy az új rend fejlődését meg ne gátolja. Még egyszer és utoljára tollat vón kezébe s levelet irt elhagyott társainak, mely atyai szeretetéről, de mély alázatosságáról is tanuskodik. Lanuin megsebzett szívvel, de ujult erővel, megerősödött kedélylyel ment utjára, hogy a mester végső szózatának tolmácsává legyen.³⁾

Ez alatt a kalábriai remeteség folyton emelkedett. Tagjainak száma már az első években annyira növekedett, hogy Roger szükségesnek látta, Brunót egy új kolostorral ajándékozni meg. 1093-ban Roger személyesen meglátogatta Brunót s reá egy évre a Boldogasszonyról nevezett Arsasjai kolostort, a rendre ruházta át.⁴⁾

¹⁾ V. ö. Migne: Acta S. Brun. T. I. c. 348—349. Mabillon: Annales T. V. p. 274. Tappert 140. l.

²⁾ Vita III. c. 547. f. i. h. Mabillon p. 381. Migne: Acta c. 414 et sqq. Tappert 185. s. köv. ll.

³⁾ Migne: Acta S. Brun. T. I. c. 418—421. Mabillon: Annales T. V. p. 381. Tappert 188. s. köv. ll. Azonban Lanuin csak kevéssel vagy tán egyidőben Brunó halálának hírével ért a Chartreusébe, mert utközben Guibert antipápa hiveitől elfogatván, miután annak pártjára állani nem akart, Guibert haláláig (1100) börtönben kellett ülnie. Vita III. c. 547.

⁴⁾ Migne: Acta T. I. c. 393. Tappert 150 l.

Brunó hátralevő napjait csendes elvonultságban tölté.¹⁾ Folytonos ima, böjtölést, a test kiméletet nem ismerő sanyargatása, társai lankadó buzgalmának élesztése képezék napi foglalatosságát; e mellett mégis mindig talált elég időt arra, hogy a környék szegényeit, betegeit gondozza s hogy tudománysozját kielégítse.

Dávid zsoltárainak²⁾ és Sz. Pál leveleinek³⁾ magyarázata, melyeket még fiatalabb korában irt volt, kiváló képzettségének, magas philosophikus felfogásának, de egyuttal vallásos lelkületének örök maradandó becsü emlékét s a mai hittudományi íróknak nélkülözhetetlen segéd forrását képezik.

Szentül eltöltött életét szent halál követé. 1101-ben október hatodika vasárnapra esett. Ezen a szent napon Brunó maga köré gyűjté társait s azok kezébe letevé hitvallását, melyben fősulyt ama kor főtévelyére, a Berengár által megtámadott átlényegülésre fektetett. Kijelenté, hogy azt mindenha hitte, védelmezte és tanította úgy, a hogy azt a katholikus anyaszentegyház tanítja. Végül rövid buzdító beszédet intézett hozzájuk, melyben az askesist dicsőíté s annak szigorú betartását szívökre kötötte. Miután még megnevezte utódját, lehunyta fáradt szempilláit⁴⁾ s elköltözött ama boldogabb hazába, melynek birhatása képezé legfőbb vágyát, óhaját.

¹⁾ Vannak, kik állítják, hogy Brunó a piacenzai zsinaton 1095-ben részt vett volna s ott egy Mária-praefatiót irt. Tappert 159. s köv. ll. Azonban noha ezen nézet, melyet Ruinard II. Orbán pápa életében, említett először, nem is nélkülöz minden alapot, mégis miután sem a Vita Antiquior, sem a Vita II. és III. meg nem említi, magáról a praefatióról pedig Randulf tudósítása alapján a történetirök tulnyomó része azt tartja, hogy a kérdéses előéneket maga II. Orbán irta, azt itt mellőzendőnek vélem.

²⁾ Migne: Acta S. Brunonis T. I. c. 638—1420.

³⁾ U. o. T. II. c. 14—570.

⁴⁾ Lsd. a La Torre gyászjelentését Migne-nél: Acta c. 553—554. Vita Antiquior c. 492. Vita II. c. 521. Vita III. c. 547—548. Migne: Acta c. 449. Mabillon: Annales T. V. 416. Tappert 197. s köv. ll.

II. FEJEZET.

A karthausi rend kifejlődése és elterjedése Európa államaiban.

Az első karthausi kolostorok. Szerzetszabályok. Guigo szokásai. A karthausi rend leírása. Karthausi czella. Annak berendezése. A karthausi és a könyvek. A karthausi ruhája. Cilicium. A saruk. Önmaga foltozza ruháit. Zsolozsma rendszerök. Közös ajtatos-ság. A karthausi ebédje. Beszélő idők. A memento mori legendája. A jeladásokkal való közlekedés nem divott. Sugdolódzás. Vendég a karthausiaknál. A beteg karthausi. A hal-doklók és a holtak. A karthausi sirja. Közös munka. A perjel. A karthausi életrendje. A szerzet vagyona. A karthausiak juh és szarvasmarha állománya. Nivers grófja. A rendbe való fölvétel. A megtért testvérek. A rend elterjedésére vonatkozó jóslat. A kart-hausiak Karinthiában, Krajnában, Ausztriában, Tirolban, Csehországban, Morvaországban, Közép-Németországban, a Majna környékén, Elzászban, Kölnben, Flandriában, Észak-Brabantban, Hollandiában. Karthausi apácák. Szervezetök. A brüggi kolostor. Kart-hausiak a brittéliszigeten, Spanyolországban, a baleári szigeteken, Olaszföldön és Franciaországban. Általános karthausi káptalanok. A rend végkifejlődése. A látogatás rendszere. A karthausi tartományok.

A karthausi czella belseje.

urnó hálás földbe jó magot vetett. A szerény kis csemete napról napra nőtt, erősödött s lassan lombos kis fává fejlődött.

A kalábriai kolostorban Brunó utódja Lanuin¹⁾ lön, kinek kezébe harminczan tették le a fogadalmat, hogy a nagy mester példája szerint kívánnak élni. A grenoblei magánynak pedig, az ötödik perjelnek Guigónak²⁾ idejében, párja akadt. A belley-i egyházmegye talaján épült ezen újabb kolostor. Alapítói benczések

voltak. Az ambronay-i apátság tagjai közül ugyanis Varey Bernát és Pontius elhatározták, hogy Brunó terve szerint való kolostort építenek s abban ugyanazon életmódot honosítják meg, melyet a Chartreuse-ben követnek. E célra az apátság birtokain, a bugey-i hegyek között, Bénonces közelében kiválóan alkalmas helyet találtak. Tervöket közölték az apáttal, ki azt a rend káptalanjának terjeszté elő. A káptalan³⁾ beleegyezett a két buzgó atya kérésébe, átadta nekik a megjelölt területet, hol rövid idő múlva a Portes nevű karthausi kolostor alapjait tevék le.⁴⁾

¹⁾ Ez a Lanuin nem azonos a franciaországi Lanuin-nal. V. ö.: Mabillon Annales Ord. S. Ben. T. V. p. 426.

²⁾ Lanuin utódja a Chartreusében Péter, ez-é Tuscus János volt. Tuscus után, 1005-ben, Guigo lett a perjel, ki Sz. Rómán várában előkelő szülőktől született. Úgy a világi, mint kivált az egyházi tudományokban kiválóan jártas volt. Több művet irt s ezek között III. Jenő pápa megbízásából Hugo grenoblei püspök életét.

³⁾ Káptalan a szerzetesek azon gyűlésének neve, melyben a szerzet ügyeit, a rendfőnök elnöklete alatt, a rend összes kolostoraiból küldött rendtagok elintézik. Maga az elnevezés a latin Capitulum szóból származik.

⁴⁾ V. ö.: Lefebure Saint Bruno et l'ordre des Chartreux. Paris 1883. Tom. II. hol a 215–379. ll. a rend összes kolostorai felsorolvák. Mabillon: Annales Ord. S. Ben. T. V. p. 577.

A következő évben, 1116-ban, öt újabb kolostorral növekedett az új rend. A Beldisnard család Beauchéno vidékén, a gapi egyházmegyében telepíté meg őket. A kolostor maga Durbon néven lőn ismeretes.¹⁾ Meyriatban a lyoni érsek alamizsnása Balme Pontian; ²⁾ Saint-Sulpiceban Humbert nevű benzés; ³⁾ Escougesben Hugo grenoblei püspök építettek ⁴⁾ karthausi kolostorokat, míg maga az anyazárda, a Silve-Bénite nevű kolostort, mely a paladrói tó partján állott, népesíté be.⁵⁾ Toulon közelében, a belgentieri völgyben, 1117-ben már állott a Mont-Rieuxi kolostor, melyből 1868-ban üzték el a szegény szerzeteseket.

A Mont-Rieux alapítása után az új rend terjedésében bizonyos stagnálás állott be. Sokan úgy vélik, hogy ezt a rend szigora okozta. Tévednek. Az emberi természet szorgos megfigyelőjének másként kell itélnie. Rejtély ugyan, de azért nem kevésbé tény és pedig lélektani tény, hogy a józan szigornak vonzó hatása van. Az ember lelkének mélyén ott rejtőzik a tökéletesedés vágya. Ha sikerül a test kicsinyes korlátain felül emelkednie, ha állati énjén győzelmet ült s akarata elérte az edzettség ama fokát, melynek minden nagyobb elhatározást szükségképen meg kell előznie, akkor a tökéletesedés eszközeit két kézzel ragadja meg. A fokozatos előhaladás nem természete. Ez már a lélek nagyobb mérvű szabályozottságát tételezi fel. A kezdet kezdetén állva, a félelem, hogy akarata megtörik, gyors haladásra serkenti. Minél tökéletesebbnek véli az eszközt, annál nagyobb hévvel nyúl utána. A kor, melyről szólunk, a tökéletesedés útját a szerzetességben látta. A szigor, melyet Brunó és utódjai követtek, ezen útnak eredményességét csak növelte. Az leendett tehát az ember természetének jobban megfelelő, ha e szigor hívei, követői rohamosan szaporodtak volna. És tényleg szaporodtak is. Nagy volt azok száma, kik jelentkeztek, de csekély azoké, kik a forrón óhajtott felvételt megnyerhették. Ebben rejlik a rend lassú elterjedésének oka.

Nincs és nem volt az egyes szerzetesrendeknek féltettebb kincsök az egyöntetűségnél. Az egyöntetűség szülője a rendszabály volt. A karthausiaknál pedig ez mindeddig hiányzott. A rendtagok szerénysége okozta ezt. Érdemetlennek vallá magát minden egyes karthausi arra, hogy a nagy mester örökét tökéletesítse, kifejtse. Életök zsinórmértékét még most is Brunó példája képezé. Bármily dicső, szent és magasztos volt ez életkép, bármily tökéletes megtestesülést nyert is az a Chartreuse szent életű lakóiban, mégis a tagok és újabb kolostorok elszaporodása az új rendre végzetes leendett. Mert irott szabály nélkül, egy a múlt birtokává vált férfiu varázsa, csak kevés és kipróbált erejű harcosokat lelkesíthet. A rendtagok féltékenysége, a kétségtelenül fenyegető veszély ellen két

1) Lefebure: i. m. p. 218. Mabillon: i. h. p. 514.

2) Lefebure: i. m. p. 220.

3) Lefebure: f. i. h.

4) Lefebure: f. i. h.

5) Lefebure: i. m. p. 219.

óvószerral védekezett: a tagfölvétel és a kolostor alapítás módjának szigorításával.

Ezen viszás állapot nem kerülhette el oly élesen látó férfiú tekintetét, a minőnek Hugót, Grenoble szent életű püspökét ismerjük. Püspöki hatalmát és tekintélyét állítá a szerzettagok szerénységével szembe és sürgette, megparancsolta, hogy Brunó hagyatékát rendezzék, rendszabályokat irjanak elő. Joga volt ehhez amúgy is. Hiszen Brunó mellett őt méltán másodalapítójának tartá a rend. Hugó föllépése sikerrel is járt. Guigo, a Chartreuse főnöke, hosszas böjtölés, ima és elmélkedésben eltöltött előkészítő idő után, hozzáfogott a rendszabályok megírásához. Brunó még élénk emlékezetben levő buzdításából és beszédeiből, fennmaradt leveleiből és műveiből, életében követett napirendjéből, melyet társainak ő maga élőszóval előadott volt s melyet azok ez ideig is pontosan és részletesen betartottak; továbbá Sz. Jeromosnak, a remeték egyik előképének és Sz. Benedeknek, a nyugati szerzetesség atyjának rendszabályaiból,¹⁾ teljes egészet állított össze, mely mindjajokra kötelezővé vált. Így keletkezett a karthausiak rendszabálya, melyet a történelem: Consuetudines D. Guigonis, Guigo úr szokásainak nevez.²⁾ Ezen rendszabály azóta egész a mai napig, kevés változtatással, érvényben maradt.

A karthausi rend tökéletesen eltért Sz. Benedek szabályaitól kolostorainak építés módjában. Ezen tekintetben a kamaldoliak példáját követte, mely rendet Sz. Romuald néhány évvel előbb (1018) alapított volt.

A karthausi kolostor két részből állott: egy nagyobb házból és egy csoport kisebb épületből. A külön álló nagyobb ház rendszeren az előtérben állott és alsó-kolostor nevet viselt. Ez képezte a karthausi telep homlokzatát. A telep fallal körül épített területére csak az alsó kolostor portáján keresztül lehetett bejutni. Az elkerített terület közepén állott a kolostor gazdagságához mért egyszerű templom, melyet a temető övedzett. Távolabb a háttérben, rendszeren félkörben, apró kis czellasor látszott. Minden egyes cella külön álló egészet képezett és nagyobbára kis kerttel volt körítve. Ezen

¹⁾ A katolikus egyház összes férfi és nő szerzetesei, a szerzet szabályok szerint négy nagy családra oszthatók. 1. A bazilidák családja, melyhez kelet szerzetes rendjei csatlakoztak, s melynek rendszabályát Sz. Vazul írta. 2. Ágostoniak családja. Ezek Sz. Ágoston: Vita Canonicá-ját fogadták el alapszabályul. Ide tartoznak: a szerzetes-kanonokok, a premontreiek, valamint számtalan lovag renden kívül, a prédikátorok és a dömések is. 3. Sz. Ferencz családja, melynek Assisi Sz. Ferencz rendszabályai szolgálnak irányadóul. Ez a tizenharmadik század kolduló rendjeit egyesíti; és végre 4. a legelterjedtebb Sz. Benedek családja, melynek nursiai Sz. Benedek adott rendszabályt. Ide sorolandók a benedések, cisztercieiek, kamaldoliak, grammontiak, fonteuraudiak, clugniak s egyéb szerzetes kongregációk. Ezen család vallja magáénak a karthausiakat is.

²⁾ A Consv. D. Guigon, minden kolostor lemásoltatta magának s innen van, hogy még ma is több kézirati példánnyal rendelkezünk. Mi az axpachi karthausi kolostor példányát tartjuk szem előtt, melyet 1459. sz. a. a bécsi cs. kir. udvari könyvtár őríz. A codex a XV. századból való, folió alakú s kutyabőrbe kötve igen jól van konzerválva. Festett inicziáléi elég csinytalanok.

csoport épület képezte a tulajdonképeni kolostort, s ezt, hogy a külön álló nagyobb épülettől megkülönböztessék, felső kolostornak nevezték el.

Az alsó kolostorban volt a közös ebédlő, a könyvtár; itt voltak az egyes műhelyek, a világi testvérek apró lakószobái, a vendégszobák, a kórház és gyógyszerház, a konyha, éléskamra és végre az alsó kolostor főnökének, a perjel helyettesének (vikárius) czellája, melynek berendezése teljesen megfelelt a többi szerzetes czellák berendezésének.

A felső kolostort a szerzetesek lakták és pedig, ha csak a nagy szegénység nem szolgált gátul, minden egyes szerzetes egyedül lakott külön-külön czellában, de kettőnél többen együtt sohasem lakhattak. „Rendünk célja megkívánja“, mondja erre vonatkozólag Guigo, „hogy szívünk és lelkünk ép oly távol legyen a világtól s annak ezerféle érdekeitől, mint a mily távol van tőle testünk. Mert csakis úgy tölthetjük be örömmel és haszonnal hivatásunkat, mely az Isten dicsőítése, ima és elmélkedés, ha lelkünk a földiek szeretetéből teljesen kivetkőzik. A földi gondok mellőzésével főképen az Isten és saját magunk minél tökéletesebb ismeretére kell állhatatosan törekednünk és arra, hogy egyedül Istennek szolgálva úgy itt e földön, mint majdan az örökkévalóságban vele bensőleg egyesüljünk. Ennek könnyebb elérése céljából, alapítónk akarata szerint, magányos czellákban, egymástól elszigetelten kell élnünk.“¹⁾

Ezen sajátságos berendezés folytán a szerzetesek daczára annak, hogy egy közös kolostorban éltek, mégis valóságos remete életet folytattak.

Maguk a czellák kicsinyek voltak s egyenközény alakot tüntettek fel. Berendezésük csak a legnélkülözhetlenebbekre szoritkozott. Egyszerű gyalulatlan deszkából készült ágy, asztal és szék képezék egyedüli butorzatát. Az ágykészletet egy szalmazsák, kemény vánkos, nyers juhbőrökből készült takaró és otthon szőtt kender lepedő képezé.²⁾ A czella sarkában takaréktűzhely állott, melyen, rendes körülmények között, a karthausi maga főzé egyszerű ebédjét. Ugyancsak e célból, valamint a tisztántartás miatt, minden egyes czella vizvezetékkel volt ellátva.³⁾

A czella lakójának szellemi igényeiről kellőleg gondoskodtak. E célból minden egyes szerzetes a következő tárgyakat kapta: író anyagot, táblát és pergamentet, tollat, krétát; a bőr és pergament simításához két darab horzsakövet, két rudaeskát, melyre a kész írást feltekergette; metszőeszközt, két törülőkést, egy pontozót, egy árat, melyet a könyvek bekötésénél használtak, ólmot, vonalzót és egy az írót helyettesítő gráfit darabot.

Ha találkozott közöttük olyan, ki valamely mesterséget folytatott, a mi Guigo idejében még igen ritka eset volt, az a szükséges szerszámokkal

¹⁾ Guigo Prolog. ad Consuet. Codex Carth. Axpach. Nr. 1459. p. 108. A bécsi cs. kir. udv. könyvtárban. Közölve Guigo consuet. együtt Migne: Acta S. Brun. T. II. colonne 631—760 és pedig igen bő commentárral. Az egyes lectio variánsokra az illető helyeken figyelmeztetni fogunk.

²⁾ Consv. D. Guig. Cap. XXVIII.

³⁾ Lsd. Guibert nongenti apát leírását, ki 1104-ben meglátogatta volt az anyazárdát. Mabillon-nál Annales. T. V. p. 191 Migne Acta T. I. c. 514.

lett ellátva.¹⁾ Munkaközben azoknak, kik mesterséget űztek, meg volt engedve a beszéd; de rögtön el kellett hallgatniok, ha a munkaterembe idegen látogató lépett. Ezenkívül mindenki két könyvet vehetett ki a ház könyvtárából, melyekre azonban a legnagyobb gondot kellett fordítania. „A könyveket ugyanis“, mondja Guigo, „mint lelkünk örökös táplálékát a legnagyobb gonddal őrizzük. Sőt ujakat is irunk, mert ha már szóval nem hirdetjük az Isten igéjét, tegyük azt legalább kézzel, az írás által.“²⁾

Ruházatuk a lehető legegyszerűbb volt. Venerabilis Péter leírása szerint,³⁾ durva szőrös fehér posztóból készült sutaint viseltek, mely készakarva rosszúl volt szabva s hol rövidebb hol meg hosszabb volt, hogy viselőjéhez a hiú fitogtatásnak árnyéka se férhessen. Meztelen testükön ciliciumot s e fölött szurós szövetből készült fehér ruhát viseltek. A sutainhez erősített kamzsa csaknem teljesen elfödé arcukat. Vállukon a benczésekéhez hasonló, de sokkal szélesebb scapularé volt, mely elől-hátul a földig csügött s melyet oldalt durva posztószalagok tartották össze. Czelláikban a kamzsa helyett fejük tetejét elfödő kis gömbölyded sapkát használhattak. Ha valamely ügyben a házon kívül jelentek meg, a mi csak nagy ritkán történt, vállukra palást alakú köpenyt vetettek, mely sötét posztóból volt készítve. Lábaikon szijjakkal odaszoritott sarukat hordtak. Ruháikat önmaguk javitgatták, foltozták s e czélból minden czellában tüt, czernát, ollót, a saruk javításához szükséges bőrt és szijhasító kést lehetett látni.⁴⁾

A czellát csak meghatározott időben s adott jelre volt szabad elhagyniok, akkor is sohasem saját kényelmökre, hanem valamely közösen végzendő ajtatosság czéljából.⁵⁾

Étkezésük az egyszerűség minden fogalmát fölülmúlja. Napjában csak egyszer ettek és pedig rendszeren mindenki saját czellájában, de egy ugyanazon időben, mely az évszakok szerint változott. Nyáron 10-kor, télen 11-kor, böjti időben 12-kor étkeztek. Húst kezdetben csak nagy ritkán, utóbb sohasem ettek.⁶⁾ Táplálékukat tojás, sajt, főzelék, tej és tészta ételek képezték. Halat csak akkor ettek, ha valamely könyörületes sziv adományából kaptak.⁷⁾ Hétfőn, szerdán és pénteken víz és kenyér volt egyedüli táplálékuk, melyhez, ha kivánták, egy kevés só t kaptak.⁸⁾ Kedden, csütörtökön és szom-

¹⁾ Capit. XXVIII. 2. pont. Az 1276-ban készült Antique Const. második részének XVIII. fejezete nyíltan. De ligatore librorum et fratibus alys, qui alicui operi mancipantur cizmet viseli. Tehát a művészet és az ipar e korban már virágzott a rend kebelében. Lsd. Codex 1459. a bécsi es. kir. udvari könyvtárban.

²⁾ Capit. XVIII. 3. pont.

³⁾ Venerabilis Péter Brunó tanítványa és clugni apát volt. Mint szemtanú s Guigó barátja hosszabb tudósítást ad a rendről. Lsd. Mabillon: Annales T. V. p. 192.

⁴⁾ Cap. XXVIII. 1. p.

⁵⁾ Cap. XXXI.

⁶⁾ Cap. 3. és 4. p.

⁷⁾ Ven. Péter leírása Mabillon: Annales T. V. p. 192.

⁸⁾ Cap. XXXIII. i. p.

baton főzeléket ettek, melyet önmaguk készítettek el czelláikban. Ilyenkor egy kevés bort is kaptak, melyet csak sok vízzel keverve volt szabad élvezniök. Csütörtökön pedig egy szelet sajtot.¹⁾ Az étel- és bormaradékot szombaton vissza kellett adni a szakácsnak.²⁾

Közösen csak vasárnapokon és ünnepnapokon étkeztek,³⁾ valamint olyankor is, ha valamely testvérüket temették. Ilyenkor valamely szentirati részt olvasott fel az egyik s a többiek inkább figyeltek a felolvasóra, mint a nekik nyújtott ételekre. Ugyanekkor az egyházi sexta előtt, dél előtt 11 órakor, összegyültek a zárdá közös termében, hol istenes dolgokról csendes beszélgetést folytattak. Ily összejövetelben a zárdában idéző vendégek a szerzetesek és a világi papok is részt vehettek.⁴⁾ Hasonló összejöveleket tartottak akkor is, ha azt a perjel valamely a zárdát illető ügyben szükségesnek találta. Ilyenkor mindenki szabadon nyilváníthatá véleményét.⁵⁾ A közös étkezés végeztével visszavonultak czelláikba, miután előbb az ebédlő ajtajában átvették egy egész hétre szolgáló kenyér- és borilletményüket.⁶⁾

A beszédről lemondván, örökös csendet fogadtak, melyet sohasem volt szabad megszegni, mely azonban a józanság határát azért sohasem lépte át. Így ha valakinek czellájában saját vagy mások hibájából hiány volt, vagy ha a csendesen imázó szerzetes szokatlan zajt hallott, valamely veszélyt vett észre, szabad volt czelláját elhagynia, hogy a szükségeseket az arra felhatalmazottól kérje, vagy hogy a veszélyre a többieket figyelmeztesse. Nagy veszély idején pedig a csend fogadalma alól fel voltak mentve.⁷⁾ Ama legendaszerű „Memento mori“ köszöntés azonban, melyről oly sokat regél a világ, a karthausiak körében sohasem divott. Valamint nem divott a jeladás által való megértetés módja sem. Ha valami kíváncságunk van, azt kevés szóval előadjuk, írja Guigo, s nincs szükségünk fölösleges jeladásokra.⁸⁾ Sőt, ha vendég jött, azzal beszélniök is szabad volt.⁹⁾ De a titkos sugdolózás, félreszólítás határozottan meg volt tiltva.¹⁰⁾

Ezen korban a zárdák voltak az utazók egyedüli menhelyei, azért vendégben egy kolostor sem szükölködött. A karthausiak elhagyott zárdáit azonban csak ritkán kereste fel egy-egy eltévedt vándor, egy-egy kíváncsi utas. Vendégeik nagyobbrészt olyanok voltak, kik kifáradva a világ zajában, itt az egyszerű remeteszerzet körében vélték a további küzde-

1) Cap. XXXIII. 2. p.

2) Cap. XXXIII. 7. p.

3) Cap. VII.

4) Cap. VII.

5) Cap. XXXVII.

6) Cap. VII. 10. p.

7) Cap. XXXI. 2. p.

8) Cap. XXXI. 3. p.

9) Cap. X. 1. p.

10) Cap. X. 2. p.

lemre új erőt, vigaszt, bátorságot merithetni. Ily vendégeket a karthausiak mindig szívesen fogadtak s személyöket mindennel ellátták.¹⁾ Azonban lovaikat s egyéb kíséretüket, hivatkozva nagy szegénységökre, nem fogadták a zárda falai közé.²⁾ A nőket vendégképen sem fogadták el, sőt a zárdához tartozó területről is kitilták őket.³⁾

Évenként három izben három napot közös munkában töltöttek s ezen idő alatt szabad volt egymással társalogniok.⁴⁾ Hetenkint egyszer-kétszer a zárda elkerített területén sétálhattak. E kimenőket spaciamenteknek nevezték. Összejöveleteik alkalmával azon sorrendben foglaltak helyet, a melyben a rendbe beléptek.⁵⁾ Az önsanyargatásnak két neme divott náluk. A cilicium,⁶⁾ melyet folyton testükön viseltek és az érvágás vagy vérvétel, a melynek évenként ötször veték magukat alá.⁷⁾ Hajjukat évenként nyolc-szor nyiratták s ugyanannyiszor borotválkoztak is.⁸⁾ Télen nyáron reggel két órakor keltek s nyolc-ór fekédték le. Az előirt önsanyargatásokon és böjtökön kívül, a perjel engedélye nélkül, senkinek sem volt szabad más, ha szigorúbb rendet is követnie.⁹⁾

A ház főnöke perjel nevet viselt s a rendtagok által életfogytáig választatott.¹⁰⁾ A perjel, ki ruházatra nézve a többtől semmiben sem különbözött,¹¹⁾ csak a szerzetesek közül volt választható s áldozó papnak kellett lennie.¹²⁾ Minden ötödik héten joga volt a megtért testvérek között tartózkodni, sőt az egyes szerzetesek czelláiba is beléphetett, ha szükségesnek találta;¹³⁾ de a kolostor határait átlépnie neki sem volt szabad.¹⁴⁾

A szerzet vagyonának kezelésével a perjel egy szerzetest bizott meg, a ki sáfárnak nevezteték; ez fogadta az alsó kolostorban a vendégeket s gondoskodott azok ellátásáról is. Ő mint a perjel helyettese szerepelt az alsó kolostorban.¹⁵⁾ Maga a szerzet vagyon képessége szintén meg volt határozva. Templomukból minden arany és ékszer ki volt zárva, kivéve egyetlen egy kelyhet és a hozzátartozó patenát, melyet a szent miseáldozatnál

1) Cap. XXXVI. és XIX.

2) Cap. XIX.

3) Cap. XXI.

4) Tappert: Der heilig. Bruno. 107. 1.

5) Cap. XXVI.

6) Egy hajból vagy ércz sodronyból készült öv neve, melyet a szent írás e szavai-
ból: ego autem cum mihi molesti essent induerbar cilicio indulva ki, az érzékiség legyő-
zésére használtak övükre csatoltan. V. ö. Wetzer-Welte Kirchenlexikon. II. k. 546. 1.

7) Cap. XXXIX.

8) Cap. IX. Migne-féle szöveg szerint csak hatszor nyiratkoztak.

9) Cap. XXXV.

10) Cap. XV. 1. p.

11) Cap. XV. 4. p.

12) Cap. XV. 1. p.

13) Cap. XV. 3. p.

14) Cap. XV. 4. p.

15) Cap. XVI. 1. p.

használtak.¹⁾ A zárda körülirt területén kívül semmiféle ingó vagy ingatlan birtokot elfogadniok szabad nem volt.²⁾ Marhatenyésztéssel foglalkoztak s ezeknek száma is meg volt határozva.³⁾ A juhtenyésztést előszeretettel üzték s ezek gyapjúján szerezték be a szükségeseket. Hogy a vagyont növelniök ne kelljen de hogy szükségét se szenvedjenek, meg volt határozva, hogy egy kolostorban 14 szerzetesnél, 16 megtért testvérnél többet felvenni nem szabad. A külső szolgálat teljesítésére 18 szolgát tartottak, kik azonban a kolostoron kívül laktak, de contemplatív életre köteleztettek.⁴⁾ A szegénységnek e mértékét kezdetben a legszigorúbban megtartották. Történt egy ízben, hogy a niversi gróf, ki igen vallásos és gazdag főúr volt, meglátogatta a Chartreuset. Meggyőződván ekkor szegénységükről, számos szarvasmarhát és pénzt küldött nekik ajándékba. Ők azonban fogadalmukra hivatkozva visszaküldték azt. A gróf ekkor, úgy mond Guibert, ki mint szemtanu írta le ezen eseményt, nagy mennyiségű bőrt és pergamentet küldött, a mit el is fogadtak.⁵⁾ Szegénységök daczára azonban a környék szegényeiről és betegeiről még sem feledkeztek meg s alamizsnálkodásban minden más szerzetes rendet fölülmultak.⁶⁾

A rendbe való felvétel nehézségekkel járt. A jelentkező, kinek legalább húsz évesnek kellett lennie,⁷⁾ belépésénél a legcsekélyebb biztatásra sem talált, sőt inkább lehető sötét színekkel festék le azon életet, melyet folytatnia kellend. Föltárták előtte az önsanyargatások és nélkülözések egész sorozatát; s ha mind a mellett megmaradt elhatározása mellett, egy évi próbaidőnek vetették alá, de előbb meg kellett ígérnie, hogy azon esetben, ha ezen idő alatt az életet elviselhetetlennek találja, nem tér többé vissza a világba, hanem valamely enyhébb szerzetbe való felvételét fogja szorgalmazni.⁸⁾ Ha azután ezen idő alatt kitartónak bizonyult s ha az idősebb atya, kinek gondjaira volt bízva és ki belépése első napjaiban utmutatást, tanácsot adandó többször megjelent czellájában, alkalmatosnak nyilvánítá, csak akkor engedték meg neki a fogadalom letételét.⁹⁾

Az úgynevezett megtért testvérek (fratres conversi) az alsó kolostorban laktak, ketten-ketten külön czellákban. Mindenben a szerzetesekéhez hasonló, de enyhébb szabályok alatt állottak. Beszélniök szabad volt, ámbár

¹⁾ Cap. XL. Az Antique Const. P. II. C. XXXII. szerint a selyem is kivolt egyidejig templomaikból zárva. Casulas de boccaran et de serico albo pallia tapeciamque relinquimus. A paviai certosa kincsei bizonyítják, hogy e pontban később elnézők voltak.

²⁾ Cap. XLI.

³⁾ Lsd. Guibert előadását Mabillon: Annales T. V. p. 191.

⁴⁾ Cap. LXXVIII. v. ö.: Cap. LXXIX. Gemblousis Sigebert, ezen indézkedést mint a kolostorok tulságos elszaporodásának első gátját dicséri. Lsd. Pistorinál Script. Rer. Germ. T. II. 875.

⁵⁾ Lsd. Guibert előadását Mabillonnal: f. i. h. később, mint látni fogjuk e pontban ők is sokat engedtek. S épen ez okozta romlásukat.

⁶⁾ Cap. XX.

⁷⁾ Cap. XXVII.

⁸⁾ Cap. XXII. 1. és 2. p.

⁹⁾ Cap. XXII. 2. p. és Cap. XXIII., XXIV. meg XXV.

csak a szükségesekre kellett szorítkoznok.¹⁾ Táplálkozásuk erőteljesebb, bőjtjeik ritkábbak s önsanyargatásuk mérsékeltebb volt.²⁾ Ők voltak megbízva a kolostor ügyeinek vezetésével, gondozásával. Főnökük a szerzetesek közül kijelölt sáfár volt. Közülök lett választva a szakács, ki a szerzetesek közt a szükséges kenyeret, bort, sót és főzeléket szétosztá, közös étkezések alkalmával főzött.³⁾ A pék, ki a gabonát kezelte, annak őrléséről gondoskodott s a szükséges kenyeret sütötte.⁴⁾ Egyikük a sarukhoz szükséges bőrök előállításával,⁵⁾ másik a kert gondozásával⁶⁾ volt megbízva. Ugyancsak közülök választá a rend a gazdát, ki a földművelést vezeté⁷⁾ és a nyájőrt, kit a pásztorok nemcsak főnöküknek ismertek, hanem a ki a szükséges bevásárlásokat is eszközlé.⁸⁾ Egyáltaljában minden külső és belső munka vezetésével ők voltak megbízva. Öltözetük csak annyiban különbözött a szerzetesekétől, hogy a vállon átvett scapularé szélesebb, de csak övig érő volt, s hogy a munkában ne akadályozza őket, oldalt nem volt a testhez szorítva. Köpenyt a kolostor falain kívül sem hordtak.⁹⁾

A Sz. Benedek családjához tartozó szerzetesrendek kolostorai rendszeren szoros értelemben vett szerzetes atyákkal, világi testvérekkel és úgynevezett felajánlott testvérekkel voltak benépesítve. A világi testvérek a külső munkák vezetői, a felajánlottak ezen vezetők utmutatása mellett működő munkások voltak. Ez utóbbiak rendszeren kora gyermekségüktől a kolostorban növekedtek s annak úgyszólván tulajdonát képezték. Rendszeren árva gyermekek voltak, kiket hozzátartozóik vagy szegényebb sor-suak, kiket szüleik ajánlottak fel az egyes kolostoroknak. Innen felajánlottaknak, redditíknak vagy donatusoknak is nevezték őket. A karthausi rend kezdetben csak szerzetes atyákat ismert és megtért testvéreket, kik világiak voltak. Utóbb azonban, mert a rend szabályai a felfogadott munkások folytonos váltakozását nem tarthaták czélszerűnek, IX. Gergely pápa engedélyével, minden kolostor fel lön jogosítva, hogy a meghatározott létszámon kívül még hét felajánlottat is tarthasson. Mint a megtért testvérek, úgy ők is a fogadalom letételére voltak kötelezve. Egyikök szereppá lön szentelve. Ez teljesíté náluk az előimádkozó tisztét. Az alsó kolostorban laktak s ruházatuk csaknem teljesen megegyezett a megtért testvérek ruházatával, csakhogy a vállakon nyugvó scapularé még rövidebb, úgyszólván csak jelezve volt. Lábaikon, mert ezt a nehéz külső munka úgy kívánta, erős talpú bakkancsot viseltek.

¹⁾ V. ö.: XLV., LV., LVIII.

²⁾ Lsd.: Cap. LI., LII., LIII.

³⁾ Cap. XLVI.

⁴⁾ Cap. XLVII.

⁵⁾ Cap. XLVIII.

⁶⁾ Cap. LXIII.

⁷⁾ Cap. XLIX.

⁸⁾ Cap. L.

⁹⁾ Lsd. sikerült képét egy megtért testvérnek Migne Prem. Encyc. Theol. T. XX.

A szerzetes élet egyik legszebb virágát a zsolozsmázás képezi. A Leman tó partján szárnyra keltett Laus perennis, örök imádás, a szerzetesek kolostorainak állandó lakóságává vált. Az Istennel való minél bensőbb egyesülés lévén főcélja a szerzeteseknek, életök java részét az Istennel való társalgásban, melyet közönségesen imádkozásnak nevezünk, töltötték el. Az ó és az új szövetség isteni ihlettséget nyert íróinak irataiból, a szentatyák magyarázataiból, a szentek életleírásaiból a legszebb részleteket válogatták össze, hogy azokból, mint szemenszedett virágokból, az Istent dicsőítő koszorút fonjanak össze. Az üdv ekonomiájában oly nagy szerepet játszó héber nép koronás lantosának, Dávid királynak mély értelmű zoltárai, a bölcsök bölcsének Salamonnak örök igazságokat rejtő példabeszédei, a krisztusi tan kettős forrásának, az evangéliumok és apostoli levelek, meg az isteni hagyomány gazdag tárháza: Sz. Jeromosnak, Aranyszáju Sz. Jánosnak, Hippó nagy püspökének, Róma szerény halászainak, a katolikus világ e fölkentjeinek arany szavai, szóval mind az, mit a hithű kebel, az ajtatos gerjedelmekkel csordúltig telt sziv, magasztos szavakba foglalt, bőséges anyagot szolgáltatott. Ezen dús anyagból a szerzetesek egy ma is csodált és bár rövidített alakban,¹⁾ de ma is használt imacsoportot állították össze, melyben, mint drága kövekkel ékitett gyűrűn az örök fényű gyémánt, ott ragyog mozdithatatlan középpont gyanánt, az új szövetség véghetetlen értékű, megbecsülhetetlen becsű örök áldozata: a szentmise-áldozat. Így alakult a zsolozsmázásnak nevezett imarend.

Az egyház a zsinagogának jogos örököse. A mit bölcs tapintattal az előkészítés ama érzékibb korszakából átvenni jónak látott, azt szertartásai közé, természetesen lényegének megfelelőleg, nemesített alakban fölvette. Így átvette a héber óraszámítást is, mely két egyenlő tizenkét-tizenkét órás részre osztá a napot. A mi estéli hat óránk a héberek első órája volt, de a reggeli hat óra szintén mint első óra szerepelt. Este hattól reggel hatig és reggel hattól este hatig, tizenkét-tizenkét órát számítottak. Ezen berendezés szerint, bár a polgári életben az egyház is a rendes számítás alapján jár el, a szorosán vett egyházi életben a vasárnap tulajdonképen szombatn este kezdődik s vasárnap este végződik. Az egyház szertartásai ezen óraszámítás alapján vannak berendezve. E szerint lón beosztva a szerzetesek imarendje, a zsolozsmázás is. Központja a szentmise volt, mely valamely szentről vétetett. E köré csoportosult a zsolozsma ima, a misében szereplő szentre való vonatkozással. Az egész csoportosítás, mely Officium Divinum néven ismeretes, állott tehát vecsernyéből, melyet a megelőző napon este hat óra után mondtak; Matutinumból, vagyis hajnali imádságból, melyet az éj folyamában, rendszeren a mostani reggeli két órakor olvastak; Laudesből, vagyis dicsőítő imából, melyet kora hajnalban és Horákból, melyeket részint a szent mise előtt, részint azután mondtak el,

¹⁾ A mai Breviarium Romanum, a papi rend sajátos imáinak gyűjteménye, mely nevét épen azon körülménynek köszöni, hogy a régi szerzetes zsolozsmák rövidítése latinul abbreviatiója által jött létre.

a zsidó óraszámításnak megfelelő első (innen prima), harmadik (tertia), hatodik (sexta) és kilencedik (nona) órákban, melyek a mai reggeli hat, kilencz, illetve a déli tizenkét és délutáni három órának feleltek meg.

A karthausiak zsolozsma-rendszere nagyban és a maga egészében teljesen megfelelt ezen különben is az egyház által előirt beosztásnak. Eltérést csak egyes jelentéktlenebb részletekben mutatott.

Az összes szerzetesrendek a Sz. Benedek családjához tartozók ép úgy, mint Sz. Ágoston, Assissi Sz. Ferencz és Sz. Domokos családjai — kevés kivétellel — zsolozsmáikat, azok minden egyes részét, együttesen végezték. E czélból adott jelre a kolostor templomának rendszeren rácszal elválasztott s oratoriumnak, imahelynek nevezett részében gyültek össze. Az officium egyes részeit hangosan, s hogy az álmosító egyhanguságot elkerüljék, a lélek epedését, fohászait utánzó melódiák szerint énekelve, mondták.

A karthausiak a zsolozsmák jó részét, közös időben ugyan, de néma csendben s magános czelláikban végezték. Egyes részeket ők is a templomban összegyülve mondtak el, de az éneklést lehetőleg mellőzték. Ha a kora hajnal óraiban egy-egy vándor közeledett kolostoruk kapujához, inkább siró, szaggatott zokogás, mint kellemes ének üt meg fülét. A jó szerzetesnek — úgy mondák — sirnia illik s nem szabad a szívet veszélyesen gyönyörködtető módon énekelnie.¹⁾ A nagyobb ünnepek kivételével, minden éjjel a harang első szavára, reggeli két óraker, fölkeltek s a Matutinum vigiliáit, bevezető részét czelláikban mondták el. Második harangszóra a templomba siettek, hol, mielőtt a harang harmadszor is megkondúlt volna, mindannyinak meg kellett jelennie. Belépván a templomba, levették a fejüket fűdő kis süveget (capucium) s három izben arczczal a földre borultak, hogy alázatosságukat így is jelezzék. Ezután elfoglalták szokott helyüket a padban, de állva maradtak s kiválóan ügyelve, hogy valaki felé háttal ne forduljanak, állva végezték az officium megfelelő részét a nélkül, hogy mint más szerzetesek tették, a Matutinum és Laudes közé eső időre visszavonultak volna czelláikba, hogy a félbeszakított alvást folytassák. E helyett a bűnbánat zoltárait mondták el félsuttogó hangon. A konvent mise meghallgatása után egész az egyházi tertiáig, tehát reggel kilenczig, elmélkedésekbe merülve töltötték az időt. Ezután visszatértek czelláikba, hol egész a sextáig dolgozniok volt szabad. A sexta és nona között rövid időt pihenésre fordíthattak, hogy aztán újult erővel foghassanak napi munkájokba, melyet azonban a vecsernyéig nemcsak a nonakor mondani szokott zsolozsmarész, hanem az időközben előirt rövidebb-

¹⁾ Quia boni monachi officium est plangere potius quam cantare: sic cantemus voce: ut planctus non cantus delectatio sit in corde. Quod gracia preueniente poterit fieri, si ea que cantando delectacionem asserunt amputemur ut est fraccio et inundacio vocis et geminacio puncti et similia, que potius ad curiositatem attinent, quam ad suplicem cantum. Lsd: Ant. Const. T. I. C. XXXIX. A bécsi udvari könyvtár 1459. sz. kodexéből. V. ö.: Forma S. Bernhard. ep. 47.

hosszabb fohászok is meg-megszakítottak. A vecsernye után, melyet ismét közösen a templomban mondtak el, kézimunkával foglalkozniok nem volt többé szabad. A napi imát befejező részt, a kompletoriumot, czelláikban végezték el s szigorúan meg volt hagyva, hogy azt legfőlebb három Mi- atyánkkal szabad megtoldaniok s azután rögtön le kellett feküdniök, hogy az alvásra szánt időt meg ne rövidítsék. Rövid, de egészséges álom képesít csak éberségre a virrasztás óráiban — úgymond Guigo.¹⁾

Nyilvános körmeneteket a karthausiak sohasem tartottak. Templomuk küszöbét csak ritkán léphették át idegenek. A nőket csak templomünnep első napján bocsátották be a templomba, máskor soha, ha ez, mit szabályaik hangsúlyoznak, feltűnés nélkül történhetett meg.²⁾ Gyónásukat minden szombaton végezték és pedig úgy a szerzetesek, mint a megtért és felajánlott testvérek anyanyelvükön voltak kötelesek gyónni. Gyóntatójuk a perjel volt, ki akadályoztatása esetében más szerzetest, legtöbbször a prokurator, bízhatott meg.³⁾

Betegeikre kiváló gondot fordítottak. Minden egyes karthausi kolostor külön betegszobával, gyógyszerházzal, de sőt orvossal is birt, kinek azonban a külső praxsis szigorúan tiltva volt.⁴⁾ Alaptalan ráfogás, hogy betegeiket ugyan oly szigorú életmódra kényszerítették, mint minőt az egészségesek folytattak. A szakács a betegek számára külön főzött. Az orvos rendelete volt ebben a mérvadó és súlyosabb betegek az úgynevezett harmadfokú betegkosztban részesültek, mely hűseledelekből állott.⁵⁾ Ha a beteg baja súlyosbodott s halálveszélytől lehetett tartani, az összes szerzetesek összegyűltek a templomban s ünnepélyes menetben vitték a legfőlségesebb Oltáriszentséget a beteghez. Itt néhány rövid imát végeztek, mire visszavonultak, hogy a beteg gyónását végezhesse. Az áldozásnál azonban ismét megjelentek. Azon pillanatban, melyben a beteg halálküzdelve beállott, megkondult a lélekharang, melynek szavára minden munkát, még az imádságot is félbe kellett hagyniök. A haldokló szobájában összegyűlve gyöngéden bucsút vettek az üdvözülendő társtól s annak imáiba ajánlák magukat, miközben az egyház ez alkalomra előirt imáit rebegték.

A karthausi holttestét rendes ruhájába öltözték fel. Feladták rá önsanyargatásának eszközét, a ciliciumot is. Lábaira sarukat erősítének. Nyílt koporsóban vitték harmadnapra, mely idő alatt folyton imádkoztak és gyakran miséztek lelkének üdveért, a templom környékén ásott sirba s valószínűleg nyílt koporsóban, egyszerű lepellel fődve le a testet, bocsáták azt örök nyugalomra az anyaföldbe.⁶⁾ A temetés napján, mint

¹⁾ Consv. D. Guig. C. XXIX.

²⁾ Ant. Const. Codex 1459. r. 24.

³⁾ Ant. Const. P. II. c. XI.

⁴⁾ Ez csak a Ruffer által 1259-ben kompilált statumokban fordul elő, melyek azonban a rendben soha sem lőnek elfogadva. V. ö. Mabillon: Annales T. V. p. 516.

⁵⁾ Ant. Const. P. L. C. XV.

⁶⁾ Consv. D. Guig. C. XXXVIII.

⁶⁾ Consv. D. Guig. C. XIII. és XIV. Ant. Cons. P. I. C. 47.

fönnebb emlitém, szabad volt egymással beszélniök. Az elhunyt boldogságáról, saját mulandóságukról, a halál óhajtva várt perczeről folyt ilyenkor a beszéd. Az, hogy sirjaikat önmaguk ásták, hogy minden nap minden egyes szerzetes egy pár ásó földet volt köteles kiemelni leendő sirjából, pusztán az exaltált lelkek találmanya, mely sem Guigo szokásaiban, sem pedig a későbbi szabályokban elő nem fordul. Mesze az is, hogy hozzátartozóik halálát eltitkolták előttük s hogy azt a perjel e szavakkal adta tudtokra: Egyik testvérünknek meghalt atyja vagy anyja, vagy rokona. Imádkozzunk érte! Nem volt ok reá, hogy e lelkileg oly annyira edzett férfiak előtt, ilyesmit el kellett volna titkolni.

Eltávoztak a világból, de nem veték meg a világot. Az Istent keresték, de nem veték meg teremtményeit. Azon szent kötelékeket, melyeket az emberiség között az Isten létesített, mint jámbor istenfélő emberek ők is tisztelték. Ők megnemesíték önmagukban az embert s annak érzéseit. Természetes, hogy a rokoni köteléket, mint nemes emberi érzést, lábbal tapodniok nem lehetett.

Néhány rövid vonásban vázoltuk ezzel az oly kevésbé ismert karthausi rend életét. Ilyen volt bölcsőjében, ilyen maradt, csekély változással, akkor is, mikor a nemesebb és magasztosabb iránt való érzék csökkenése, sirja szélére állítá azt. Joggal mondhatá róla a híres dömés Alanus de Rupe: Örvendj és ujjongj óh karthausi rend! — Te születésedtől kezdve szeplőtelen maradtál s dicsőségedet a hanyatlásnak árnyéka sem mocskolá be.¹⁾

A karthausi rend lassú, de biztos elterjedésnek indult. Voltak kezdetben elegen, kiknek e lassú terjedés fájt. Félték, hogy a tökéletesedés e rendszeres iskolája ki fog veszni. A sokkal későbbben (1098) keletkezett ciszterczita rend csakhamar túlszárnyalta a karthausit. Rendkívüli arányokban terjedt. Sokan nem is titkolták, hogy e körülményt csodálatosnak tartják. De meglelték kulcsát is. És így támadt azután, egy szent életű férfiú szájából ama sokszor hangoztatott jóslat, melyet a Martene által fölfedezett névtelen karthausi krónikából²⁾ ismerünk: Cisterciensis ordo cito senescet, Cartusiensis vero tarde juvenescet. A ciszterczita rend korán fog vénülni, a karthausi későn fog fiatalodni. S tényleg így történt. Midőn a cisztercziek rendje már reformra szorúlt, a karthausi mint erőteljes ifju fa a leglombosabb lett.

* * *

A karthausi rend, mint láttuk, kezdetben csak Franciaországban birt gyökeret verni. A Mont-Rieux alapítása után tizenöt évvel épült az arviéresi és ezután négy évvel a Mont-Dieui kolostor. Az előbbit III. Amadé, savoja grófja, az utóbbit, mely Mouron és Sédan között feküdt,

¹⁾ Beyerlinck: Magnum Theatr. Vit. Hum. Colon. Agrip. 1631. T. 81. p. 239.

²⁾ Martene és Durand Vet. Script. T. VI. c. 151—216. Páris 1729. Közlük a londoni Sz. Lőrincz apátság kéziratából.

rheimsi Odo és a Saint-Rémyi apátság alapította.¹⁾ 1138-ban Valon, 1839-ben Vaucluse, 1140-ben Val-Saint-Pierre, Vervins közelében, 1145-ben Prébayon, 1146-ban Ujon, 1151-ben Reposoir, 1156-ban Bonne-Foy lőnek karthausi kolostorok területévé. Mindannyi a környék előkelő birtokosainak köszöni létét.²⁾ Midőn azonban a rend szent életének híre elhatott Európa távolabbi országaiba is, rohamosabban növekedett kolostoraik száma.³⁾

Keleten az első karthausi kolostor édes hazánk szomszédságában, Karinthiában épült. Ottokár örgróf 1165-ben Cilli mellett Szeitzban, az úgynevezett Sz. János völgyben, telepíté meg a karthausiakat,⁴⁾ mely ház idővel kiváló szerepet játszott a magyarországi karthausiak életében. A szeitzzi zárdának párja akadt 1260-ban a Freidniczi-ban, míg az 1300. év ismét két karthausi zárdával ajándékozta meg a vidéket a Freniz-ivel⁵⁾ ugyancsak Karinthiában és a Krajnában épült Geirachival.

Freidnicz az első német születésű karthausinak, Rifferiusnak szorgalmazására épült, ki 1258-ban a franciaországi anyazárda perjelévé lett.⁶⁾ Ha hihetünk Lefeburé igen sokszor téves adatainak, alapítója III. Ulrik Karantán hercege lett volna.⁷⁾ Geiraich alapítója Henrik gurki püspök volt, ki a zárdát Sz. Mór tiszteletére szentelé föl. Felvirágzását nagyban előmozdítá egy magyar ember Némethujvári Henrik, ki szlavónia bánja és magyar tárnokmester volt. Henrik kitünően vallásos ember létére anyagilag is több ízben segítette e szerzetházat, a miért Bosó, a rend főperjele, 1308-ban köszönetet is szavazott neki.⁸⁾

Ausztriában 1312-ben épült az első zárda a Bécs melletti Maurbachban. Alapítását Szép Frigyesnek, Bajor Lajos vetélytársának köszöni.⁹⁾ A szerencsétlen ellencsászár, midőn 1325-ben Trausnitzi fogságából kikerült, nejével Erzsébettel, kit bűtől facsart könyei megvakítottak, gyakran tartózkodott a szelid lelkű remeték között, kiknek elvonultságából lemondást, a lelki örömeiből meritett megelégedettségükből vigasztalást, önmegtagadásukból megadást tanult oly annyira, hogy kibékülvén eddigi ellenesével, a kiengesztelődés békés, csendes óráit élte egész 1330-ig, midőn a jótékony halál lezárta fáradt szempilláit. Utolsó kívánsága az volt, hogy

¹⁾ Saint Bruno et l'ordre des Chartreux par L'Abbé F. A. Lefebure.

²⁾ U. o. p. 225—231.

³⁾ V. ö.: az 1261. tartott főkáptalan statutumainak 16. pontját. Migne-nél Acta S. Brun. T. II. c. 1135.

⁴⁾ Tappert: Der heil. Bruno 401. l. Reichenlechner. Der Karthausener-Orden. 75. l. Beyerlinck: Magn. Theatr. Vit. Hum. Coloniae Agrippinae 1631. T. VI. p. 234. Lefebure: Saint Bruno et l'ordre des Chartreux. T. II. p. 281.

⁵⁾ Lsd. Beyerlinck: f. i. h.

⁶⁾ Reichenlechner: i. m. 76. l.

⁷⁾ Saint Bruno et l'ordre des Chartreux. T. II. p. 257.

⁸⁾ Tappert: Der heilg. Bruno 410. l. Lsd. Boso levelét Kaprinay MS. az egyetemi könyvtárban C. T. IX. p. 91.

⁹⁾ Tappert: 411. l. Beyerlinck: T. VI. p. 234. Lefebure: T. II. p. 278.

azon kolostor falai között nyugodhassék, melyben elvesztett nyugalma még életében föllé. Oldala mellett, ugyancsak a maurbachi karthausi kolostorban temették el a jámbor szerzetesek, búsuló nejét, Erzsébetet is.

Szép Frigyes halálának évében Ausztria új karthausi kolostort nyert a Gemnitz-iben. A mostani sókamaraí jóság (Salzkammergut) e kies „kis Sváiczna” nevezett vidékén, a Gmunden tavából kiszakadó Traunfolyó partján, Sánta Albert osztrák herceg épített számukra kolostort, mely magasabb fekvésénél fogva „Mária trónja” nevet nyert.¹⁾

A kiválóan katolikus Tirolban 1326-ban épült az első karthausi zárda a Merán táján fekvő Schnalzbán. János cseh király fia Henrik alapította. Henrik ugyanis, Maultasch Margittal kötött házassága révén, Karinthia hercege és Tirol grófja lett. A karinthiai kolostorokban megtanulván ismerni és becsülni a rendet, a Schnalz mellett fekvő „Angyal hegyen” telepíté meg őket.²⁾ És ámbár Bajor Lajos birvágya hontalanná tevé alapítóját, mert annak Margittal kötött házasságát önhatalmulag megsemmisíté s őt magát úgy Karinthiából mint Tirolból kiüzé, a zárda mégis kifejlődött és egész II. József koráig fennállott.

A schnalzi kolostor révén kerültek a karthausiak Csehországba, mely ez időtáiban II. Venczel nővérének, Erzsébetnek révén, Jánost VII. Henrik császárnak fiát ismeré el királyául; helyet engedve ekkép történelmében a Luxemburgok csaknem egy teljes évszázadra kiterjedő uralmának. János Prágában telepíté meg a rendet. 1341-ben befejezte a „Szűz Mária kertje” nevű kolostor építését és fölszerelését.³⁾

Morvaország 1375-ben ismerkedett meg a szerzettel. Ez évben alapította ugyanis, IV. Károly testvére János morva örgróf, Sobicolas és Prokóp nevű fiaival együtt, a brünni kolostort,⁴⁾ melylyel Königsdorf néven a magyar karthausiak történetében is többször lesz alkalmam foglalkozni.

Közép-Németországban a bajor Grünau üdvözlé először a karthausiakat 1330. táján. Alapítását megrázó tragédiának köszöni. Hohenlohe grófja vadászni ment. A kor szokása szerint vele volt felesége Wertheim Erzsébet grófnő is. Jó kedvvel kezdték a napot, vigan folyt, de szomorúan végződött. Hegyen, völgyön, bokron keresztül üzték a vadat, míg végre napalkonyatkor a Spessár partján, egy sűrű erdőben lesbe állottak. Azonban a gróf csakhamar elhagyta leshelyét s nem tudni mi okból, talán hogy nejét meglepje, a sűrű bokrokon keresztül törtetett annak állása felé. Erzsébet azon hiszemben, hogy vad közeledik feléje, a zörej irányába lőtt. Elhaló sohaj volt a válasz, a bokor szétnyílt s a megrendült nő férje holtteste előtt állott. A bánatos özvegy kápolnáat emeltetett megrendítő szeren-

¹⁾ Beyerlinck: T. VI. p. 234. Reichenlechner 84. l. Lefebure: P. II. p. 291.

²⁾ Beyerlinck: T. VI. p. 234. Tappert: 421. l. Lefebure: P. II. p. 284.

³⁾ Beyerlinck: u. o. Tappert: 517. l. Lefebure: P. II. 298.

⁴⁾ Beyerlinck: T. VI. p. 234. Tappert: 417. l. Reichenlechner: 87. l. Lefebure: P. II. p. 312.

csétlenségének helyén s utóbb ugyanott, a kor szokása szerint engesztelésül, a Nova Cella nevű karthausi kolostort építteté.¹⁾ Ezt követé 1346. körül a Freiburg mellett fekvő Breisgaui kolostor, melynek alapját Zwevelin János freiburgi polgármester tevé le, s mely később Jánoshegyi kolostornak nevezteték el.²⁾ Két évvel később a gazdag Stern család támogatásával, Rüdiger és Wolfram nevű karthausiak, a würczburgi „Angyalok kertje“ nevű kolostor alapját tevék le.³⁾ Ez azonban csak 1353-ban épült fel Hirschheim Eberhard würczburgi főesperes ösztönzésére.⁴⁾ Ugyancsak 1351. táján a tückelhausi „Üdv hajléka“ nevű kolostor lön Rieder Eberhardnak, a würezburgi káptalan dékánjának közbenjárására, a karthausi rend birtokába bocsátva. Ezen kolostort 1130-ban építé Bambergi Ottó püspök. Ochsenfurt közelében feküdt s eredetileg a premontrei rend birta. Utóbb a Norbert apácák lakták és csak miután ezek elpusztultak, nyerte meg a kolostort a karthausi rend.⁵⁾

Közkedveltségüknek fényes emlékét képezi az Üdvözítőről nevezett erfurti kolostor alapítása. Ugyanis, Seraris Miklós tanusága szerint, Erfurt közelében létezett egykor bizonyos „Segítés“ nevű hegy, mely az ott végbe ment csodákról lett híres, úgy hogy csakhamar a középkor leglátogatottabb bucsújáró helyévé növekedett. Az itt épült s az Üdvözítőről czimzett templom plébánosa, kit a bucsújárásokból befolyt jövedelem egy harmada illetett, csakhamar gazdag emberré lett. Halálos ágyán magához kérését barátját, Ortoni János dortrechi prépostot s nagy összeget kézbesített neki, kérve őt, hogy azt valamely szent, Istennek tetsző célra fordítsa. Ortoni az alapítványt bejelenté érsekének és az erfurti tanácsnak, kik közösen elhatározták, hogy a pénzen karthausi zárdát építenek. Így jött létre 1372-ben az erfurti karthausi kolostor, melybe János mainzi és Henrik grünaui perjelek 1374-ben vezették be a rendet.⁶⁾

A Majna környékén 1308-ban épült az első monostor Mainzban a Sz. Mihály hegyén, Aischpalt Péter mainzi érsek bőkezűségéből.⁷⁾ Ezt követé a Mosella partján 1320-ban a trieri Sz. Albán kolostor, hasonlóképen egy érseknek, Balduinnak, VII. Henrik császár fivérének, buzgólkodása folytán. Balduin e célból a Sz. Mátyás apátságnak Mátyás-földe néven ismert földterületét vásárolta meg. E helyen már akkor Sz. Albán tiszteletére épült kápolna állott. Jólehet e körülmény nagyban könnyíté az építést, az mégis a mostoha körülmények s a háborús idő miatt csakhamar abba maradt s csak 1330-ban kezdődött újra. Első perjele a

¹⁾ Beyerlinck: i. h. p. 234. Tappert: 421. l. Reichenlechner: 82. l.

²⁾ Tappert: i. m. 442. l. Lefebure: II. p. 301.

³⁾ Reichenlechner: i. m. 83. l. Lefebure: II. 503.

⁴⁾ Beyerlinck: f. i. h. Tappert: i. m. 421. l.

⁵⁾ Beyerlinck: f. i. h. p. 235. Tappert: 423. l. Reichenlechner: 83. l. Lefebure: II. 304.

⁶⁾ Beyerlinck: f. i. h. p. 235. Lefebure: II. 312.

⁷⁾ Beyerlinck: i. m. T. VI. p. 236. Tappert: f. i. h. 459. l. Lefebure: II. 277. ki a kolostor alapítását tévesen tevé 1320-ra.

történetírás terén ismert nevet szerzett Joannes Polonus volt, kinek fáradozása folytán a gazdasági épületek rövid idő alatt fel is épültek. Azonban a kolostor ennek daczára csak 1335-ben lön befejezve és Balduin augusztus 19-én adta át ünnepélyesen Externach János perjelnek. Templomuk, melyet eleintén a kápolna pótol, 1338-ban kezdődött épülni s két év alatt készült el.¹⁾

Elszászban 1333-ban honosult meg a rend Berthold straszburgi püspök közbenjárására. Horst Péter karthausinak molsheimi krónikája szerint. De Fontanis Clarus, a Chartreuse perjele, János nürnbergi születésű szerzetest bizta meg a kolostor építésével. Ez két társával, Gellért sáfárral és Werner bingeni ácsesal, kik mindketten karthausi fogadalmasok voltak, 1333-ban ért Straszburgba. A három karthausi addig is, míg zárdájuk felépült, a városban bérelt házban laktak. 1338-ban Straszburgtól nem messze az ugynevezett „Pogányvölgy“-ben (Heidenthal) tették le a zárdá alapjait. Azonban a kolostor csak 1345-ben került tető alá, jóllehet, mint a krónikás írja, a straszburgi polgárok vetekedve hozták áldozatul filléereiket.²⁾

Brunó születésének helyén Kölnben épen a straszburgi zárdával egyidejűleg épült a rend kolostora. Alapítója, Winzheim Gerhard karthausi atya³⁾ előadása szerint, a jülich-i gróf, Walram kölni érsek volt. Walram, midőn a zárdá számára alkalmas helyet keresett, a benzések Sz. Pantaleon apátságának szomszédságában, az úgynevezett „Martyrok földjén“ egy követ talált ily fölirással: Hier hörte Bischof Severin den Engelsesang, als St. Martin von Tours gen Himmel stieg. Ezen körülmény döntő szerepet játszott Walram elhatározásában. Itt e helyen, mely a régi krónikákban is „Sent Martins-Velt“ néven volt ismeretes építé fel 1336-ban Sz. Borbálya tiszteletére a tervezett kolostort, mely idővel több gazdag patricziusnak, névleg az angol Rupertnek, de Rivó Jánosnak és Tyrusnak adományai folytán növeltetvén, egyike lett a rend legvirágzóbb kolostorainak.⁴⁾

Flandriában 1318-ban Brügge mellett a „Malasztvölgy“-ben (Vallis Gratiae) épült a rend első kolostora;⁵⁾ tíz évvel később pedig a genti Vallis Regalis völgyben, a Sz. Donát egyház kanonokjának, Willebaerdnek költségén szerzett helyen a második, melyet Lajos flandriai gróf nejének és fiának bőkezűsége emelt.⁶⁾ Észak-Brabantban 1328-ban Gellért toparcha és antwerpeni várnagy, nejével flandriai Johannával együtt, építé a diesti

¹⁾ Martene és Durand: Vet. Script. T. VI. c. 197. Beyerlinck: f. i. m. T. VI. p. 236. Dorland: Chron. Ord. Cartus. illustr. notis. Th. Petrei Colon. 1608. L. VI. c. 24. p. 356. Tappert: i. m. 469. I. Lefebure: II. 296.

²⁾ Martene és Durand: f. i. m. T. VI. p. 198. Beyerlinck: i. h. T. VI. p. 236. Tappert: 446—448. II. Lefebure: II. 296.

³⁾ Sacrarium Agrippinense m. f. Lefebure: II. 295.

⁴⁾ V. ö.: Martene: f. i. h. c. 197. Beyerlinck: i. m. p. 236. I. Reichenlechner: Der Karthäuser-Orden 81. I. Tappert: 236. II. 485. II.

⁵⁾ Beyerlinck: i. m. p. 232. Lefebure: II. 274.

⁶⁾ Beyerlinck: p. 233. Lefebure: II. 287.

Sz. János kolostort. Itt élt utóbb a karthausiak legrégebbi névleg ismert történésze Dorland († 1507-ben).¹⁾ Brabantból, állítólag 1353-ban, Hollandba származtak el a karthausiak. Osterhout gazdag ura, a batáv származású Durenvord Vilmos, Gertrudenbergben építtetett számukra kolostort.²⁾ Vilmos azonban csak a XIV. század közepe táján élt s így e kolostor legfőlebb 1353. körül épülhetett, holott a rend már csaknem egy századdal előbb virágzó zárdával birt Hollandiában. Ez a Bold. Sz. Mária bethlehemének nevezett ruremondi karthausi zárdája volt, melyet III. Gellért Geldern grófja alapított. Gellért, Aquilejus Henrik bizonyossága szerint, 26 évi kormányzás után 1229-ben halt meg s így az általa alapított zárdának már 1203—1229 között kellett épülnie. A rend tehát már ez időtájtban telepedett meg Hollandiában.³⁾ 1342-ben új kolostort nyert a rend Arnheim mellett. Ugyanis ez évben készült el az I. Rajnald gelderni herceg és neje Eleonora által alapított Monnickhuyseni (Mönickhausen) „Szűz Mária háza“ nevű zárdájok.⁴⁾ Liège (Leoden), az eburok egykor oly híres városa, 1357-ben ismerte meg a rendet, mikor de Marcka Engelbert, leodeni püspök a Kornél hegyen telepíté meg őket. János brabanti és Szabin leodeni gazdag polgárok költségén átalakíttatá át e czéltől a premontreieknek egyik régebbi kolostorát. A rendet 1359-ben vezeté be ünnepélyesen.⁵⁾ A brüggei Malasztvölgynek párja akadt a Voss Balduin gazdag kereskedő által 1363-ban emelt Sz. Anna kolostorban, melyben Voss karthausi rendű apácáknak adott lakóhelyet, s melynek első perjel-nője Mária, Balduin leánya volt.⁶⁾

A kereszténység egyik legszebb virágát a nőszerzetek képezik. Már a legrégebbi időkben találkoztak egyes jámbor nők, kik a világ zajától visszavonulva, élő hitükből nemüket fölülmuló akaraterőt, lemondást, buzgalmat merítettek. Betegápolás, a szegény ügyefogyottak gyámolítása, a kisdetek gondozása oktatása, képezte foglalkozásukat már kezdettől fogva. A szerzetesi élet ismérvét képező három fogadalmat, a szüzességet, engedelmességet, örökös szegénységet ők is megfogadták s a püspök kezéből átvett sajtászerű öltönyt, mitrellának nevezett aranszövetű szentelt fátyolt, viseltek. Azonban kezdetben közösen nem laktak s fogadalmaik letétele után is megmaradtak szülőik házában. A thebai remetének, Sz. Pálnak nővére, gyűjté őket először össze egy közös házban. A férfiszerzetek elterjedésével ezek mintájára kezdék berendezni zárdáikat s életszabályaikban ezek egyikét vagy másikat követve, annak ruházatát is

¹⁾ Beyerlinck: p. 232. Lefebure: II. 285

²⁾ Beyerlinck: i. m. p. 232. Reichenlechner: Der Karthäuser-Orden, 150. l. Lefebure: II. 287.

³⁾ Beyerlinck: i. h. p. 236. Tappert: 519. l. Reichenlechner: 84. l. Lefebure: II. 313. a zárda építését 1376-ra teszi a forrás megnevezése nélkül.

⁴⁾ Martene: f. i. h. c. 197. Beyerlinck: i. m. p. 232. Reichenlechner: 149. l. Lefebure: II. 298.

⁵⁾ Beyerlinck: f. i. h. p. 234. Lefebure: II. 306.

⁶⁾ Beyerlinck: n. o. Tappert: 504. l. Lefebure: II. 302.

elsajátították. Így keletkeztek azután a különböző barátszerzeteknek megfelelő nőszerzetek.

A karthausiak mintájára, már Guignonak a Chartreuse ötödik perjelének idejében, keletkezett egy nőszerzet. Kezdetben Sz. Győző életszabályai szerint éltek a Trinion partján épült prebayoni kolostorukban. Idővel azonban, mint Delle atya Histoire de l'état monastique című munkájában mondja, Brunó magasztos példája annyira hatott reájok, hogy elhatározták életüket annak utmutatásai szerint rendezni be. Mikor Chignin Ansélm, a Chartreuxi magány perjele, szigorú s dicséretes életökről értesült, bekebelezte őket a rendbe, mely bekebelezést III. Jenő, majd pedig III. Sándor pápák idővel ünnepélyesen helybenhagytak. Mindazonáltal határozott alakban csak a XIII. század derekán jelennek meg, mikor az 1259-iki káptalan elrendelte, hogy a karthausi apácák zsolozsmákat végezzenek s a kolostorok tulajdonképeni feje karthausi férfiszerzetes legyen. A karthausi apácák azonban sohasem nyertek nagyobb elterjedést s maga a férfiszerzet sietteté pusztulásukat. Az 1378-iki káptalan által kiadott Nove Constitutiones, melyek szerzőjének Vilmos rendfőnököt tartják, kimondta, hogy újabb apácakolostorok alapítását egyszer és mindenkorra „propter evitanda scandala“, a botrányok elkerülése miatt, betiltják.

A karthausi apácák nagyban ugyan azon szigorú szabályok alatt állottak, mint a karthausi szerzetesek. Hosszú fehér öltöny, a vállon átvett s oldalt széles szalaggal egybekötött scapularé és egy egyszerű, de sűrű fekete szövetből készült fátyol képezte ruházatukat, mely fölé szent áldozás napján hófehér palástot vetettek.¹⁾ Külön-külön, de a közbe eső kerteket nélkülöző s egymásba épült cellákban laktak s közösen étkeztek. Zsolozsmáikat teljesen a szerzetesek zsolozsma rendszere szerint végezték, szigorú böjtjeiket követték s ily napokon nyilvánosan bevallották a rendszabályaiba ütköző hibáikat, hogy a perjelnőtől megfelelő büntetésüket elvegyék.

A karthausi apácák beruházása külön ritus szerint ment végbe, a mely nagyban hasonlított a konsekrálás szertartásához, s melyet mindig az illető megyés püspöknek kellett végeznie. A konsekrálandó apácza, kinek a huszonöt évet söt később a harminczat már be kellett töltenie s szüzségét igazolnia, ilyenkor a püspök kezéből az említett aranyos fátyolon, koronán és gyűrűn kívül — talán zsolozsmázási kötelme jeléül — még a papi méltóság jelvényeit, a manipulust és stolát is felölté. Ez utóbbiakat azonban csak felszentelése napján viselte; azután levették róla, hogy csak halála napján s a sirban tegyék föl ismét reá.

Az apácák lelki ügyeinek vezetése céljából a kolostorban ugyan, de a klausurán kívül két karthausi pap lakott, kik közül az egyik vikáriusnak, a másik coadjutornak nevezteték. Valószínű, hogy ez a szokás

¹⁾ Lsd. a karthausi apácák sikerült képét Migne Première Encyclopédie Theol. Tome 20. 216—218. sz. alatt.

lön később szóbeszéd tárgyává téve, s hogy épen ez okozá a nő karthausiak eltörlését. A perjelnőt a felszentelt apácák maguk választották, a vikárius elnöklete alatt. A megválasztott, kinek legalább negyven évesnek kellett lennie, s a kolostorban megválasztása előtt legkevesebb nyolcz esztendőt kellett töltenie, a vikáriusnak s a főrendkáptalannak engedelmességet fogadott; ámbár évenként be kellett adnia lemondását, ha csak fontos okok nem szóltak ellene, élete fogytáig megmaradt hivatalában. Oldala mellé szabadon választhatott egy alperjelnőt, ki az új fogadalmasok őrizetével volt megbizva; egy ujonczmesternőt, kinek keze alatt a rend ujonczai voltak és egy sáfárnőt, ki a kolostor anyagi ügyeit vezette.¹⁾

A britt félszigeten már 1177-ben ismertté lett a karthausi rend. A bűnbánatában nagynak bizonyult II. Henrik angol király, sokat zaklatott áldozatának, Becket Tamásnak sirját látogatá meg 1176-ban. Ez alkalommal fiával együtt Northmanniába is megfordult. Ámulattal hallotta itt ama csodás híreket, melyek ekkor már a karthausiak szent és szigorú életéről lábra kaptak volt. S miután őszinte akarata volt, hogy a túlzásai által maga ellen lázitott vallásos lelkületű népet megengesztelje, elhatározta, hogy e példás életű szent térfiakat megtelepíti országában. Alig tért meg zarándok utjából, már is lépéseket tett, hogy az anyazárda néhány tagját a britt földön való megtelepedés eszméjének megnyerje. Fáradozásait siker koronázta, mert csakhamar a Carthusia Major több tagja jelentkezett nála. Ezek tényleg el is mentek Angliába s ott alkalmas helyet találva, letelepedtek. Sommersetben építék föl első kolostorukat,²⁾ melyet utóbb az „Isten helyé“-nek nevezett heutoni és a „Fehér völgy“-ben fekvő nothingami monostorok követtek. 1371-ben pedig magában Londonban is épült egy „Mária üdvözlésé“-ről nevezett karthausi kolostor, III. Eduard kegyenczének Majnionak, a térdszalagrend lovagjának, bőkezűségéből.³⁾

Spanyolországban szintén számos karthausi kolostor épült. Kataloniában Tarragona mellett az „Isten lépcsője“ (Scala Dei); Valentiában az „Isten kapuja“ (Porta coeli) és Barcellona mellett a Montioly „Vidámság hegye“ nevű karthausi kolostorok állottak. Kastilliában I. Jánost a Pavlari és II. Jánost a mirafloresi zárdák tisztelik alapítójuk gyanánt, míg az 1380. körül Sevilla környékén épült Las Cuebas zárda az alkalai hercegekben keresi alapítóját.⁴⁾ Portugáliában pedig e korból az „Isten lépcsője“ és „Isten csarnoka“, valamint a Guadiána partján épült „Malaszt asszonya“ nevű zárdák emléke maradt fenn.⁵⁾ A baleári

¹⁾ V. ö.: Mabillon: Annales Ord. S. Ben. T. V. p. 423. Tappert: Der heilige Bruno 504—506. II. Reichenlechner: Der Karthäuser-Orden, 226. I. Wetzer-Welte Kirchenlexikon, II. k. 380. I. Lefebure: i. m. T. I. Chapitr. Quatriéme. Moniales. p. 351—389. Lsd. még: Codex Nr. 1459. a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

²⁾ Vita S. Hugonis Eppi Lincoln. Ord. Cartus. Migne: Acta S. Brunonis. T. II. c. 963.

³⁾ V. ö.: Beyerlinck: Magn. Theatr. Vit. Hum. T. VI. p. 235.

⁴⁾ Beyerlinck: i. h. p. 231.

⁵⁾ Beyerlinck: i. m. p. 231.

szigeteken szintén állott egykor egy Jézus názarethi házának nevezett karthausi kolostor.¹⁾

Olasz földön, melyet a rend második szülő anyjaként tisztel, e korban még aránylag igen kevés kolostorral dicsekedhettek. Kalábriában, hol maga Brunó alapította az első monostort, nem találtak kedvező talajra. A La Torre szigora csak Guigo idejéig 1191-ig tartotta fenn magát s mivel az anyazárdától távol esett, a gyökeres reformra szorult zárda csakhamar a csisztercziek kezébe ment át, kik hatvan esztendeig bírták. Azonban ekkor ők is odahagyván azt, a csaknem teljesen elpusztult kolostor egész X. Leo pápa idejéig üresen állott. Csak ezen pápa buzgalmának köszönhető, hogy Brunó sírhelyének örei ismét a karthausiak lönek.²⁾ Lombárdiában a Genua mellett fekvő Domus Casularum, a Vallis Pisii, Mons Benedictus, a parmai Stola Dei, a tusk földön a Sz. Jeromos és a pontignioi Sz. Péter kolostorok emléke maradt fenn.³⁾

Magában Franciaországban a rend elég gyorsan terjedt. Leginkább elszaporodtak azonban a XIII. és XIV. század első felében. 1168-ban Baugé Umbert lyoni érsek Seillon-ban; a Perche grófja III. Rothád 1170-ben Mortagne közelében a Val-Dieu-ben; Bourgogne Gauthier a Lugni-ban; Montmorti Tibád a Bon-dieu-ben; Normandiai Henrik 1178-ben a Le Liget-ben; Amadé gróf a Pommiersi-ben; Nevers püspöke Tibád az Apponay-ban és Coligny Hugo a Salignat-ban alapítottak karthausi kolostorokat. 1203—1378. Franciaországban leginkább egyes főurak bőkezűségéből, nem kevesebb mint negyvenhat kolostoruk épült fel. Azonban nem csupán magánosok, nem csak egyes városok polgárai, nemcsak a püspökök, hanem a fejedelmek és királyok is emeltek számukra kolostorokat. IX. Lajos a Páris mellett fekvő „Zöld völgy“-ben telepíté meg a karthausiakat. Régi királyi palotáját alakíttatá át e czélból. Fia Novionumban a Lajos hegyén épített nekik zárdát. 1332. Fontain közelében Guigo Burgundia fejedelme, Dijon mellett pedig Merész Fülöp épített karthausi kolostort.⁴⁾ E közben a rend kormányzását és belső ügyeit illetőleg a franciaországi zárdák nem maradtak tétlenül. Csakhamar belátták, hogy Guigo rendszabályai bármily alaposak és sokoldalúak is, még sem teljesen kimerítők, belátták, hogy a rend elterjedését nagyban nehezíti azon körülmény, hogy az ujonnan alapült házak mindenben saját maguk erejére, kitartására s buzgalmára vannak hagyatva. A rend, Sz. Hugónak a rend alapítása körül kifejtett érdemei tekintetéből, kiváló pártfogójának tekinté a grenoblei egyház mindenkori fejét. Most is II. Hugó püspökhöz fordultak tanácsért. Bernát portesi, Soffard escougesi, István durboni és János arviéresi perjelek azon kéréssel járultak Hugóhoz, engedné meg, hogy egyházmegyéje területén a rend összes tagjai, a ház-

¹⁾ Beyerlinck: f. i. m. T. VI. p. 235 et sqq.

²⁾ U. o. p. 237.

³⁾ U. o.

⁴⁾ V. ö.: Beyerlinck: i. m. p. 232. Lefebure: II.

szabályok közös megbeszélése czéljából összegyűlhessenek. Hugónak ily káptalan tartása iránt elvben semmi kifogása sem volt. A módozatokat azonban Anselmmel, az anyazárda perjelével, közösen óhajtá megállapítani. És ezen módozatok szerint tartották meg a karthausiak az anyazárdában az első káptalant, melyen a nevezett zárdák perjelein kívül még egy-egy szerzetes is részt vett.

A káptalan, melynek iratait először Mabillon adta ki, az Isten hegye nevű karthausi kolostor kézírata után,¹⁾ még a lyoni Sz. Péter-kolostor épülése előtt s így minden esetre 1154 körül tartatott meg. Határozatai hét rövidke pontba vannak foglalva, melyek megállapítják, hogy a rend mindenben az anyazárdának a nagy Chartreusének eljárását tartja irányadónak s annak perjelét a rend általános perjeléül ismeri el, miáltal a rend az egységnek nélkülözhetetlenül szükséges kellékét biztosítja magának. Kimondá egyuttal, hogy új szerzetház felállítása csak is az általános káptalan engedélyének kikérése mellett van megengedve. A káptalan többi határozatai azután a perjel állását határozzák meg s fölhatalmazzák a konventeket, hogy az oly perjelt, ki jogkörét túllépné vagy egyébként hibázna, kétszeres eredménytelen megintés után, elmozdithassák.

Ezen, a rend beléletében elvi fontossággal bíró káptalanon kívül, egész 1332-ig még kilencz más káptalan okiratait ismerjük. A második káptalan 11 fejezetből álló határozatai kivétel nélkül mind a zsolozsmák elmondásának módozatait írják szorosabban körül;²⁾ míg ellenben az ugyanannyi fejezetet alkotott harmadik káptalan ismét a rendi étellel foglalkozik. Megengedte, hogy a káptalanba menő tagok, valamint a káptalan kiküldöttjei, lóháton járhatnak;³⁾ s miután minden ház csak meghatározott számú tagot vehet fel, meghatározta az egyes kolostorok birtokképességének maximumát. E szerint egy karthausi zárda sem tarthat többet 25 napszámónál, 1200 júhnál vagy kecskénél, a mely számba azonban a bakok nem voltak beleértve. Azonkívül minden egyes kolostor legfőlebb 12 kutyát, 32 ökröt, 20 borjut és hat öszvért vagy szamarat tarthatott.⁴⁾ Ezen káptalan azonban már szükségét érezte annak, hogy a perjel elmozdithatóságának megszorítását mondja ki s ily esetben a döntő ítélet hozatalt az általános káptalannak tartotta fönne.⁵⁾ Végül egy jellemző határozatot hozott, midőn hangsúlyozta, hogy a perjel tudta nélkül Rómával levelezni nem szabad; erre kétségtelenül nem egyéb, mint pusztán a rend szigorából kifolyó föltétlen alárendeltség biztosítása, birta rá a káptalant.⁶⁾ Ugyanekkor mondta ki a rend azt is, hogy a kölesönös béke kedvéért sem a czisztercziek, sem a

¹⁾ Lsd. Mabillon: Annales Ord. S. Bened. T. VI. p. 685. in Appendice. Innen közölte Migne: Acta S. Brunonis T. II. c. 1125 et sqq.

²⁾ Lsd. m. f.

³⁾ V. ö.: Mignenél: Statuta III. c. 1128. cap. 1. Codex 1459. és Codex 1726. a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

⁴⁾ Statuta III. c. 5. Migne-nél: f. i. h. c. 1129.

⁵⁾ U. o. c. 6.

⁶⁾ U. o. c. 4 et 7.

premontreiek rendjéből senkit többé felvenni nem fog.¹⁾ Világos jele ez annak, hogy a rend a szerzetesség fogalmának, úgy belső szervezetében, mind annak teljes és lanyhaságot nem ismerő megtartásában, a legjobban megfelelt s azért folyton a valódi szerzetesek mintaképeül tekinteték.

Igen messze vezetne kitűzött céloimtól, ha az ezenkívül még ismert hat káptalan szabályait sorra venném. Ezek különben leginkább a már ismert Guigo-féle határozatok szorosabb körülhatárolásával foglalkoznak és semmi oly mozzanatot nem foglalnak magukban, mely a rend lényegét érintené. Kivételt képez e tekintetben az 1261-ben tartott káptalan, mely az úgynevezett látogatási rendszert írja körül. A rend ugyanis, Guigo ideje óta, nagy súlyt fektetett az ellenőrzésre, mint a mely a szigor és pontosság legbiztosabb támasza. Guigo Consuetudinesei felhatalmazták a perjelt, hogy nemcsak a megtért testvérek, hanem a szerzetesek celláit is meglátogathatja s azok életét és tetteit ellenőrizheti. Ezen üdvös jogból idővel hasznos szokás fejlődött ki. Az egyes perjelek ugyanis, részint hogy önmaguk a másik kolostor lakóinak buzgalmán épüljenek, s az ott hasznosnak bizonyult eljárást otthon meghonosíthassák, részint, hogy a kölcsönös érintkezés és megbeszélés által az egyöntetűség megőriztessék, gyakrabban meglátogatták a hozzájuk közelebb eső kolostorokat. E szokás lassanként állandóvá lett, úgy hogy az mintegy a testvéri szereteten alapuló kötelemmé vált. Midőn pedig a rend hova-tovább nagyobb elterjedést nyert, a káptalanok e szokást egyes perjelek egyenes kötelességévé tették s azokat látogatóknak (visitatores) nevezték el. Minden egyes kolostornak meghatározott látogatója volt, kinek jogában, vagyis inkább kötelességében állott, úgy a perjelek mint a szerzetesek életmódját ellenőrizni s a szabályok pontos megtartását, ha esetleg a szükség úgy hozta volna magával, még büntetések alkalmazásával is, sürgetni. Magában Franciaországban a látogatóknak évenként be kellett menniök az ellenőrzésükre bizott zárdákba. Így kellett ennek egyéb országok kolostorainál is lennie egész az 1261-ben tartott káptalanig. Ezen káptalan azonban tekintetbe vévén, hogy az egymástól távol eső kolostorok között a közlekedés nehézkes, Constitutióinak tizenhatodik fejezetében kimondta, hogy a szlavoniai (Karinthia, Krajna és valószínűleg Magyarország) Angliai, Kataloniai kolostorok, valamint a Sz. Bertalan kolostor látogatása csak minden hatodik évben történjék.²⁾

A XIII. és XIV. században beállott rohamos fejlődés azonban szükségessé tette, hogy több kolostor egy közös tartományá egyesítve egy közös látogatóval birjon. Ezen terhes állások túlságos szaporítása által ugyanis sokan a rend tulajdonképeni céljától, a szemlélődő élettől, úgyszólván teljesen el lönek vonva s így saját lelkük tökéletesítésén nem munkálkodhattak. Ez okozta, hogy a rend utóbb több tartományra lön felosztva.

¹⁾ Statuta III. c. 11. Migne-nél f. i. h. col. 1129.

²⁾ Statuta Cap. Generalis Ord. Carthus. edit. A. D. 1261. c. 16. Migne-nél: Acta S. Brun. T. II. col. 1135.

Franciaország maga hat tartományra volt felosztva, úgymint: Geneve, Provence, Aquitania, Burgund, a tulajdonképeni Frank tartományra és Pikárdiára. A többi országok összesen 11 tartományt képeztek, melyek közül Katalonia és Kasztília a spanyol és portugall kolostorokat; Belgium vagy Németalföldi tartomány, Belgium, Flandria, Holland és Geldern kolostorait; az Angol tartomány a britt félsziget zárdait; Alsó-Alleman tartomány a mai Németország déli részét és a bajor kolostorokat; Felső-Allemannia pedig Karinthia, Krajna, Tirol, Morva, Ausztria és Csehország kolostorait egyesíté magában. Krajna, Karinthia, Lengyelország és Magyarország kolostorai kezdetben külön tartományt képeztek, melyet a karthausi káptalanok szlavoniai tartomány néven ismertek. Utóbb azonban e tartomány Felső-Allemannia részét tevé. Németországban azonkívül még rajnai tartomány is volt, mely leginkább Elzászra, a mai Poroszországra, a Majna és Mosella vidékére terjedt ki, és egy szász tartomány, melyhez a szászok karthausiai soroltattak. Olasz földön három tartomány volt: a lombardiai, mely az északi rész kolostoraira terjedt ki, a tusk Közép-Olaszországban és végül a római tartomány, melyhez Nápoly és Kalábria tartozott. Ez volt általános vonásokban esetelve a karthausi rend képe akkor, mikor az hozzánk Magyarországra is elszármazott, hogy két századot meghaladó időn át világítson példájával hazánk többi szerzetes rendjeinek.

III. FEJEZET.

A karthausiak bejövedele Magyarországba.

IV. Béla behozza a karthausiakat. Első kolostoruk az ercsi. Gyors pusztulásuk. A tatárok bejövedele. A Szepesség védekezése. Capitulum Lapidis Refugii. A szepesi plébánosok testvérülete. A menedék szirti kolostor alapítása. Jordán szász gróf és Márton zsákóczyi pap buzgólkodása. Konrád perjel. A karthausiak első ájtatos alapítványai. A Curia Tybae. A magyar karthausiak sajátos jellemvonása. Detrik gróf és Farkassy Illés hagyományai. Tydor gróf adománya. A melduri malom. Magyar születésű karthausiak. Dénes karthausi legendája. Körmös mester végrendelete. Eöz-Szent-Miklósfalva. Izsépi és Barchai támadása. XXII. János brévéje.

azánk, melyet Pázmány méltán a szerzetesség virágos kertjének nevez, a középkor legszigorúbb rendjének, a karthausiaknak is megnyitotta kapuját. A néma barátok szerzete, a mint őket a nép jellemzően elnevezte, Magyarországon nagy népszerűségnek, ritka kedveltségnek örvendett. Azonban a rend, ennek daczára, nálunk nagyobb elterjedést sohasem nyert. Pázmány a hazánkban élő szerzetesekről készített kimutatásában, mely sok ideig a szerzetesrendek történetére nézve egyedüli forrásunk volt, csak négy kolostorról emlékezik meg. Első sorban említi a két szepességi zárdát, a keresztelő Sz. Jánosról czimzett menedékszirtit és a Sz. Antal remetéről czimzett lechniczit, mely, mivel a Dunajecz folyó partján állott, másképp Dunajeczinek is neveztetett. Említi Pázmány az Eger közelében fekvő segítség-völgyi vagy tárkányi és a Veszprémmegyében létezett Sz. Mihály arkangyalról nevezett paradicsomvölgyi vagy lövöldi kolostorokat.¹⁾ Lányi e négy kolostor számát hatra emelte az erchi és dunajeczi kolostorokat számítva hozzájuk. Tény, hogy a rend nálunk

¹⁾ Péterffy Concilia.

hat kolostorral birt, csakhogy ezen számot nem a Lányi által említett dunajeczi kolostor adja meg, mert ez nem volt más, mint a Pázmány által is említett lechniczi, hanem a nagyváradi in promontorio épült premontrei kolostor, mely egy időben, mint látni fogjuk, a karthausiaknak lön átadva.¹⁾

A karthausi rendnek hazánkban való megtelepítése IV. Béla királynak érdeme. Első kolostoruk az erchi vagy ercsényi volt, melybe 1238-ban az esztergomi érsek és a perusiai püspök, mint az apostoli szentszék meghatalmazott követje, vezették be a rendet.

Az erchi monostor Sz. Miklós püspök és hitvalló tiszteletére épült a Duna partján, Budától mintegy öt mértföldnyi távolságban. A kolostor eredete körül igen elágazó vélemények keltek szárnyra. Pázmány Péter 1260-ra teszi építését s azt Tamás nádornak tulajdonítja. Hogy Pázmány állítása mennyire nélkülöz minden reálisabb alapot, mutatja azon körülmény, hogy a karthausiak az általa jelzett időpont előtt öt lustrummal, már ezen kolostorban laktak volt. Kétségtelen tény, hogy az erchi kolostor egyike az ország legrégebb kolostorainak s ámbár ama márványlapból, melyre Klio a kegyes alapítók nevét jegyzé, az idő épen azon részecskéket tördöse ki, melyeken az erchi monostor építtetője szerepelt, annyit mégis képesek vagyunk konstatálni, hogy a kolostor eredetileg nem épült a karthausiak részére. Czinár Mórnak, Fuxhoffer javított kiadásában²⁾ erre vonatkozó nézete azonban épen oly tarthatatlan, mint a mily indokolatlan Pázmány állítása.

Theiner buzgólkodásának sikerült napfényre hoznia a vatikáni levéltárakból egy okmányt,³⁾ mely hivatva van e kérdésre némi, bár csekély fényt vetni, s mely egyuttal a karthausiak Magyarországon való tartózkodásának eddig ismert legrégebb diplomatikai adata. IX. Gergely pápától származik s 1238-ból van keltezve. Az okmány tárgya épen a karthausiak bevezetése az ercsényi (erchi) kolostorba. Ezen oklevélből tudjuk, hogy az ercsényi kolostor, jóval 1238. előtt, a benézések részére épült. Idővel azonban, nem tudni mi okból, a kolostor csaknem teljesen elpusztult s lakói elhagyván azt, Sz. Benedek rendjének egyéb kolostoraiban találtak menedéket. IV. Béla idejében a kolostor üresen, elhagyottan állott. Történt, hogy a karthausi rend egy-két tagja ez időben, vagy a szeitzi vagy a maurbachi kolostorból, Magyarországra is ellátogatott s a király előtt megjelenván, annak jóindulatát sikerült a rend részére megnyerniök. Béla figyelme az ercsényi kolostorra irányult, melyet csekély költséggel s rövid idő alatt vélt helyreállithatónak. Tervét közölte a pápával, ki azt, mint épen az idéztük levél bizonyítja, helyeselte s a jelzett év augusztus 8-án elrendelte, hogy e kolostorba, mely közvetlen pápai joghatóság alatt állott, a karthausi rend „que nuper in Regnum — intravisse dinoscitur“ nem rég költözött az országba, bevezetessék. Itt éltek hazánkban az első kart-

¹⁾ Magy. Egyháztört. Atdolg. Knauz N. I. k. 507—508. ll.

²⁾ Monasteriologia Regni. Hung. P. II. p. 93.

³⁾ Monumenta S. Hist. Reg. Hung. Illust. T. I. p. 164.

hausiak csendes elvonultságban, békességben egész a Magyarországra súlyos csapásként nehezedett tatár járásig. Az országot tűzzel vassal pusztító vad pogány hordák, a szerencsétlen emlékű sajói csata után egész Pestig száguldozván, 1242-ben, a kemény téli időben beállott Duna jegén átkeltek s az ima e csendes hajlékát sem kimélték. IV. Incze pápának a topliczai apáthoz 1253 január 22-éről keltezett levele mondja, hogy a karthausiak ezen csapás következtében oly annyira kivesztek az országból, hogy a kolostort többé az ő számukra helyreállítani nem lehetett s azért Vancha István érsek azt a cisztercita rend néhány tagjával népesíté be. Így került rövid idő alatt e kolostor a karthausiak kezéből a cisztercitákéba, kik azt ismét 1499-ben az ágostoni remeteszerzetnek engedték át.

Azonban a karthausi rend hire sokkal nagyobb volt s e rövid idő alatt sokkal jobban megkedveltették magukat a magyar nemzettel, hogy sem végleg eltűnhettek volna történelmének évlapjairól. Ugyanazon csapás, mely kipusztítá, ugyanaz hozá őket vissza.

A karthausiaknak legállandóbb lakóhelyét, úgyszólván fészket, Magyarországon a Szepesség képezte.¹⁾ Hazánk e kies vidéke, mely elhagyott, zordon magányokban bővelkedik, a remete életnek mintegy természetes talaját képezte. Lakóinak vallásos buzgalma, jámborsága, egyszerű szokásaik mind igen alkalmasak voltak arra, hogy e vidéket a karthausiak kedves tartózkodó helyévé tegyék. Megtelepitésük maga a kegyelet ténye volt. Ugyanis a tatárok pusztítását a Szepesség sem kerülhette el.

Midőn a vad tatár hordák az ország határán megjelentek, a megremült szepesiek, Hain Gáspár löcsei krónikája szerint²⁾ a vadonokba

¹⁾ Szepesvármegye történelmi tekintetben hazánk egyik legérdekesebb megyéje. Lakói tótok, németek és csekélyrészben magyarok voltak. Szepes nevééről a legelágazóbb vélemények vannak. Bél a löcsei krónika érdekes, de alaptalan előadása szerint a gepidáktól származott Gepusiumból (Lsd. Prodromus 396. l.) vezeti azt le; míg ellenben Fessler (Gesch. d. Ungarn I. 262) Bárdossy után (Suppl. ad Analect. Scep. 17. 31. 54.) a német Zips-ből származtatja, melyet ismét a scyrrekől akar kimagyarálni. Grimm (Gesch. d. Deutschen Sprach. I. 326) a tót cip-ből vezeti azt le. Kétségtelen, hogy a Szepesség lakóinak nagy része bevándorlott s részint Kálmán s részint II. Gécsé által megtelepített németekből származott. Mai nevét is azoktól nyerte. Hazánk német telepítvényei nagyobb részt a keresztes háborúk alkalmával létesültek s ilyenkor rendszeren a vidéknek azon nevet adták, melyet régi német lakóhelyük birt. A Szepesség németjei hozzánk jó részt a Rajna partjáról jöttek és pedig mint Kachelmann (Szepes és Gömör nevééről: Uj Magy. Museum 9. évf. I. 294 s köv. ll.) kimutatta, a mai Kron-Weissenburg vidékéről, mely Merian Máté (Topogr. Altisiae 45. l.) értesítése szerint Sebusiá-nak is neveztetett. Szepesnévénék, mely okmányainkban Zepus, Sebus Scepus stb. néven is szerepel, nézetünk szerint, ez a legtermészetesebb származtatása.

²⁾ Ezen krónikát, mely különösen a XVI. és XVII. század polgári történetének megbecsülhetetlen forrását képezi Wagner közölte először Analect. Scepus. Sac. et Prof. Viennae 1774. II. köt. 1—46. ll. hű kivonatban; Wagner után még a Magazin für Gesch. Statist. und Staatsrecht der öst. Monarchi. Herausg. von einer Gesellschaft öst. Gelehr. I. kötetében is található. Ujabban Demkó Kálmán a löcsei levéltár nagy érdemeket szerzett tudós rendezője, meglelvén a krónika eredetijét, alapos ismertetést közölt róla a Századok 1882. évf. 133—143. és 223—235. ll. s tüzetesen kimutatta, hogy

vonultak. Jordán a XXIV. szepesi város grófja, tanácsot tartott s a birókkal, polgárokkal és a néppel — mit allen Richtern, Gemeinden und Pöbel — a Szepesség déli részén fekvő lethanfalusi határban vonult meg. Itt emelkedett az úgynevezett Schauberg, mely kiválóan alkalmasnak látszott arra, hogy az iszonyú ellenség minden mozdulatát megfigyelhessék. Jordán gróf tanácsára a hegycsúcsához vezető völgyet erős fallal sánczolták el.¹⁾ Itt e természetalkotta várban, melyet a tatárok megostromolni is képtelen lettek volna, élték át a tatárjárás nehéz esztendejét. A nép ekként biztosítva látván anyagi létét, cselédségét, barmait és ingó jószágát, lelki szükségleteiről sem feledkezett meg. E célból, közös erővel, egyszerű kis fatemplomot tákoltak össze s azt utóbb Capitulum Lapidis Refugii-nak nevezték el. A tatárok kitakarodása után, ugyancsak a krónika szerint, a hegyi lakosok elhagyták e rejtek helyet, mert nagy szükségét szenvedtek s a köves föld semmit sem termett. Kezdetben a szepes-szombati sikon akartak falut építeni, melyet Sztoján-földnek neveztek, azonban kő és főleg kútviz hiányában, e szándékuktól elállottak. Utóbb a Szepes-váralja felé eső Drevenik sziklán óhajtottak várost emelni. Azonban szintén sikertelenül. Végre hosszas utánjárás után a Stadtberg közelében fölépíték a mai Lőcsét, Szepesnek egyik legkiválóbb városát. Ez a krónika szerint 1245-ben történt.

Azonban a szepesi százok emlékezetében még soká éltek a szenvedés napjainak borzalmai. Hálás kegyeletök tárgya volt ezentúl is azon hely, melynek természetalkotta erődívenyei, egyesítve az emberi kéz szorgalma által emelt fallal, az ádáz ellenség nyilzápora elől megvédték éltüket, meg családjukat, kevés ingóságokban birt vagyonukat. Kegyeletöknek kezdetben azáltal adtak kifejezést, hogy a helyet, mely előbb egyik a Rajnapartján emelkedő szikla nevével, Schaubergnek nevezteték,²⁾ most „Menedékszírtnek“, Lapis Refugii-nak keresztelték el.

Midőn nem kellett többé félniök a tatárok visszajövetelétől, midőn

annak szerzője maga Hain Gáspár Lőcse egykori bírója. A krónika negyedréte alakú 956 oldalra terjedő kézirat; czime ez: *Zipserische oder Leutschauerische Chronika Zeit Beschreibung zusammen getragen der lieben posterität zur nachricht von Caspar Hain m. p.* Adatait nagyobb részt egykorú diariumokból és hivatalos személyek jegyzőkönyveiből meríti, mint azt maga is mondja. Sperfogel naplóján kívül, meg Türck Dániel, Henisch János, Kohls Kristóf, Cramer Gáspár, Czazk Péter, Fröhlich Márton és Hain Miklós naplót, Lőcse évkönyveit és számadásait említi ilyenekül. Az 1515. túli dolgok, mint azt már Wagner is megjegyezte, hiteles adatok alapján vannak előadva, de a régibb történetben nem igen megbízható s azt jórészt Jorandes-ből, Aeneas Silvius-ból és Bonfin-ból kölcsönözte.

¹⁾ Ezen falnak építését bizonyítja egy a lőcsei főtemplom szomszédságában álló könyvtár kolumnáján található fölírat is: MCCXLI. Murus Lapidis Refugii . . . bár a fölírat többi része, a vakolat lehullván, nem is olvasható többé. V. ö.: Wagner *Analect. T. II. 347.*

²⁾ V. ö.: Kachelmann Szepes és Gömör nevével. *Uj Magy. Muz. i. h.* A magyarok utóbb a sziklát »Lethenkew« Látókőnek, a hegy lábánál emelt falut pedig Lethanfalvának nevezték. V. ö.: Wagner *Analect. II. k. 70. l.*

szorgalmuk a pusztulás emlékeit eltávolította s otthonuk ismét virágozni kezdett, akkor előállott Márton a jámborságáról ismert zsákóczi pap, (Plebanus de villa Isaac) s a 24 királyi város testvérületének¹⁾ kebelében megpendíté az eszmét, hogy Isten dicsőségére és a tatároktól való megszabadulás emlékére, a Menedékszirten egy karthausi zárdát emeljenek.

A plébános testvérület kebelében 1299-ben megpendített eszme csakhamar alakot öltött. A zárdá alapításának történetét egy névtelen karthausi barát elég bő és részletes krónikájából ismerjük. E szerint Márton a zsákóczi pap lett a testvérület részéről a kivittel megbizva. Érintkezésbe lépett tehát a szeitzai karthausi zárdá perjelével, ki még 1299-ben az általános káptalan határozatából kiküldötte András szerzetest egy megtért testvérrel, hogy tekintse meg a helyet s ha azt alkalmasnak találja, a zárdá építéséhez szükséges előkészületeket tegye meg. A két szerzetes megjelenése a kalandos társulat örömapja volt. Rögtön egybegyült, a senior elnöktele alatt, a testvérület nagy tanácsa, hogy a teendőket részletesen megbeszéljék. Mindenek előtt a Lapis Refugii tulajdonjogát kellett megszerezniök. E célból Márton pap vezetése alatt küldöttséget, mint ma mondanók, szűkebb körü bizottságot küldtek ki, melynek tagjai voltak: a két karthausi barát, Henrik löcsei, Werner odorini és Herman leibiczi plébánosok.

¹⁾ A szepesi »fraternitas XXIV. plebanorum regalium« a középkor sajátos egyházi intézménye volt. Egyes vidékek, egyházmegyék vagy kisebb polgári területek plebánosai ugyanis összeállottak s társulatot alakítottak, melynek célja mindig vallásos volt. Ily társulatok, melyeknek eredete a XIII. század közepéig nyulik föl, hazánkban nagyobb számmal léteztek s szervezésök talán sehol sem volt oly kifejlett mint épen nálunk, hol rendszeren kalandos társulatoknak neveztetek. A Szepes vármegyében alakult fraternitas hihetőleg az elsők között szerepel úgy eredetére, mint kiterjedtségére és szabadalmaira nézve. Hain Gáspár krónikája szerint a szepesi 24 királyi város plebánosai 1248-ban állottak össze, megalkotván a fraternitást, mely ugyancsak ezen forrás szerint, 1274-ben László királytól nagyobb mérvű kiváltságolásban részesült s 1298-ban új alapon véglegesen szervezkedett. A krónika idevonatkozó adatai Wagner Analect. Scep, T, II. p. 9. találhatók föl: Anno 1248. mondja a krónika, Ist die Bruderschaft der 24 Pfarhern eingerichtet worden. Anno 1274. »Hat König Ladislaus die löbl. fraternitet der 24 Pfarhern in Zips mit besonderen Privilegien begabet. Anno 1298. Ist die Bruderschaft der 24 Pfarhern zum andermalh aufgerichtet worden«. Megerősíti ez újjá alakulást a löcsei könyvtár kolumnájának ezen töredékben fennmaradt felirata is: MCCXCVIII. Fraternitas XXV. Plebanorum stat. . . . Ezen végleges szervezkedés alkalmából. készített statutumainak egy részét Wagnernek sikerült az enyészettől megóvnia s azokat az Analect. T. I. 266. s köv. ll. közli is. E szerint a testvérület tagja csak jó hírű plébános lehet, ki a keresztény vallásnak művelője. Világiak nem lehetnek a testvérület tagjai, hanem a tagok közös megegyezésével annak imáiban, sőt ha meghivatnak, asztalánál is részt vehetnek s tanácsukkal is szolgálhatnak. A szepesmegyei kalandosok legközelebbi célja az volt, hogy a mindinkább tért foglaló közös ritus ellen állást foglaljanak. (V. ö.: Majláth alapos kis dolgozatát: A Liptó-Vármegyei Kalandosokrúl. Századok 1879. évf. 344. s köv. ll.) A testvérületben a kor határozta meg az elsőbbséget s ügyeik kezelését egy 4 tagból álló provisoriumra bízta, melynek legidősbje a testvérület seniorjaként szerepelt. Ő volt a társulat közvetítője, gyűléseiken elnökölt s a testvérület kebelében történetekről anyakönyvnek, matriculának nevezett

A kiküldöttek mindenekelőtt Jordánnál, a szepesi szászok grófjánál kopogtattak. Jordán, ki mint tudjuk, maga vezette volt a népet a Schauberg sánczai közé, a szerzeteseket igen szívélyesen fogadta. Vallásos ember lévén, saját szavai szerint, az evangéliumok kijelentéseiből megtanulta becsülni azokat, kik a világ mulandó javairól lemondva az égieket keresik, s kik életüket a bűnök ellen való harcban, az irgalmasság és jótékonyság cselekedeteiben töltik. E szemponttól vezéreltetve összehívá Lőcsén a szászok tanácsát, bírót, esküdteit és a nép véneit, s előre bocsátván, hogy mily üdvös és Istennek tetsző dolog a kolostorok számát növelni, hol szakadatlanul hangzik Isten dicsőítése s hol Jézus Krisztust folyton folyvást bemutatják áldozatul a világ bűneiért a könyörülő Teremtőnek, felszólítá őket, hogy plébánosaik kérelmének engedve, a Lethon vagy közönségesen Lapis Refugiū-nak nevezett helyet, zárdaépítés céljából, ajándékozzák oda a megjelent két szerzetesnek, illetve az általok képviselt karthausi rendnek. A jámbor gróf lelkes felszólítását az egész gyülekezet helyesléssel fogadta. Jordán erre még 1299-ben Sz. Mihály napján kiállította az adománylevelet,¹⁾ melyet bátran nevezhetünk a karthausi rend magyarországi keresztlevelének.

Jordán gróf oklevele, melynek ma már csak gyarló másolatát birjuk,²⁾ elég körülményesen írja le ezen helyet. Megegyez e leirással a karthausi névtelen krónikája is. E szerint a Lapis Refugiū a Béla és Hernád folyók között fekszik, Három oldalát ezen két folyó övedzi, míg a negyediket, a nyugoti oldalt, a menekülők által a Bélától Hernádig vezetett erős körfal zárja el. Maga a tér jelentéktelen terjedelmű s Hradszkynak állítása szerint, legfőlebb 54—71^{a/} nagyságú. Belátta ezt Jordán gróf is, s azért a körfalon kívül annyi földet csatolt e területhez, a mennyi egy gyümölcsös kert és a zárda gazdasági épületeire elégséges leend, — quantum pro pomaeiis

naplót volt köteles vezetni. Egy ily naplót Wagner is kiadott. Analect. T. II. p. 189—277., mely a XVII. század törtelmének becses kútforrását képezi s melyet 1519-ben kezdett írni Wagendrusseli Hildebrand Lőrincz iglói lelkész. Folytatták: 1528—1546. Moller (Mollner, Müller, Molitor) György, ki 1528-ban löcsei plebános és a fraternitás seniorja lett; majd Platner Antal és Janschér János seniorok. Legbővebb-azonban Molitor följegyzése. A testvérelet minden fontosabb ügyben gyűlést tartott, melyre a meghívókat a négy provisor volt köteles szétküldeni és pedig a gyűlés előtt legalább 14 nappal. Ha valamely provisor hanyagságából, a testvérelet egyik másik tagja, oly későn vette a meghívót, hogy a gyűlésre el nem mehetett, az illető provisor egy ezüst unczia bírságot fizetett, minden egyes meg nem jelenhetett tag után. Ugyan ily bírságban marasztaltatott el azon tag is, ki valamely körözüvnyt vagy meghívót a szükséges időn túl magánál tartott vagy ki annak továbbításáról egyáltalában nem gondoskodott. A gyűlésen megjelent tagoknak, hogy annak kinél összejöttek terhére ne legyenek, egy szolgánál többet nem volt szabad magukkal hozniok. Minden egyes testvéreleti tagnak egyházi karinggel kellett ellátva lennie s a közösen elvégzendő zsolozsmára karingben és csizma nélkül kellett megjelenniök. Kötelesek voltak oly korán jönni, hogy az első szent misét közösen hallgathassák meg. Hasonló társulat volt Kecskeméten (Századok 1877. évf. 87—90. l.) és Liptóban is, mely utóbbit Majláth ismerteti f. i. h.

¹⁾ Lsd. ezen okmányt Wagner Analect. Sep. T. I. p. 393.

²⁾ Lsd. Országos levéltár: Acta Camald. de Lechnicz.

faciendis et aedificiis pro claustro construendis, possit sufficere abundanter, mondja az adománylevél.

A szepesi szászok gyülekezetéből, a buzgólkodó plébánosok, a szepesi préposthoz mentek. Azt kérték, hogy a prépost ezen adományt a király nevében erősítse meg. A préposti székben ekkor Farkassy Jakab ült, a ki személyére nézve szepesi püspök volt.¹⁾ Jakab szívélyesen fogadá őket s biztosította, hogy ő az általa is ismert kitünő rendet úgy anyagi, mint szellemi pártfogásában, örömet fogja részesíteni. Igéretét csakhamar tett követé. 1299. december 19-én kelt megerősítő levelében Jordán grófnak és a szászoknak közös adományát a király nevében megújította.²⁾

A hely kérdése így szerencsésen meglett oldva. Azonban e hely pusztá és terméketlen volt. A menekülők által épített s most elhagyottan álló templom szintén javításra szorult. A kolostor építése, bármily igénytelennek volt is az tervezve, mégis tetemes költséggel járt. Mind ezen nehézségek nem riaszták azonban vissza a derék zsákóczi papot, ki a névtelen krónikás előadása szerint, hasonlóan a gondos családapához, úgy sajátjából, mint mások könyöradományaiából napról-napra gyűjtögeté a filléreket, míg azok annyira fel nem szaporodtak, hogy a kolostor építéséhez lehetett fogni. 1305-ben³⁾ tették le a leendő kolostor alapkövét s azonnal hozzá is fogtak az építéshez. A tervek készítője s az építés művezetője, a szeitzi karthausi szerzetes, András atya maga volt. Ő volt az épülő ház gondnoka is. Perjelök, mint azt a névtelen karthausi krónika hangsúlyozva mondja, még nem volt. Két hosszú év tellett el, midőn végre a Keresztelő Szt. János tiszteletére emelt zárdá teljesen fölépült. Mikor azután az új telepítvényen a templom s egy néhány czella készen állott, akkor a rend általános káptalanja, melynek András atya jelentést tett, kiküldé az első szerzeteseket, kik 1307-ben foglalták el a kolostort. Az új társak vezetője és a ház első perjele Konrád atya lett, kit a névtelen krónikás, mint kitünő írót említ s a ki több tudományos művön kívül egyházi szerkönyvek írásával is foglalkozott.⁴⁾

Konrád a csekély javadalmazású zárdát, Márton pap támogatásával, azon csekély alamizsnából volt kénytelen eltartani, melyet a környék

¹⁾ A szepesi prépostság az esztergomi egyházmegyéhez tartozott s a szepesi prépostok az érsek helynökeiként szerepeltek. Megtörtént ugyan többször, hogy megyéspüspök birta e prépostságot, mint például Várallyi Szaniszló pécsi (1545), Balázs váczy (1549) püspökök, de azok soha sem neveztetnek azért szepesi püspöknek. Egyedüli kivételt Jakab képez, ki 1291-től fogva több okmányban, mint »Episcopus Scepusiensis« említetik, úgy a király, mint az esztergomi érsek által. Lsd. Analect. T. III. 17. És miután Jakab halálával ismét csak a prépostság lett betöltve (Lsd. a választásra vonatkozó okmányokat Knauz: Monum Eccl. Strig. T. I. et II.) világos, hogy a mint már Turóczi is vélekedett, a püspökség csak Jakab személyére szóllott.

²⁾ Wagner: Analecta P. III. p. 17.

³⁾ Hainféle krónika írja: Anno 1395. Ist das Cartheyser Kloster auf den Stein erbauet worden, und in beruf kommen. Wagner: P. II. p. 10. Ezzel teljesen megegyez a Leibiczkie krónikája is. Lsd. u. o. P. II. p. 47.

⁴⁾ Anonymi Carthusiani: Fundatio Lap. Ref. Wagner-nél Analect. P. II. p. 72.

amúgy is szegény lakosai hozták. A Menedékszirt elhagyott kopár szikla volt, mely semmit sem jövedelmezett. Az új birtokosok tehát főleg ennek termékenyítésére fordították figyelmüket. Konrád különben is okos és bölcs előrelátással megáldott ember volt. Ő, kétségkívül a szákóczi plébános tanácsait is megiszivlelvén, csakhamar tisztában volt azzal, hogy a rend e kiválóan földművelő országban, kizárólag csak szarvasmarhatenyésztéssel nem fogja magát fenntarthatni s hogy a birtok művelés eszméjével, ha csak ezen igen-igen alkalmasnak bizonyuló helyet végső nyomor miatt elhagyni nem akarja, jókor meg kell barátkoznia. A nép szegény volt, a főurak vagyonát a földbirtok tevő; amattól nem remélhetett fenntartást, emettől legfőlebb földet nyerhetett. Konrád számba vette ezen körülményeket s minden erejéből arra törekedett, hogy a rend művelhető föld birtokába jusson. Azonban gyakran a legodaadóbb, legkitartóbb szorgalom, a legerősebb akarat sem képes megküzdeni a természet mostohaságával. Így történt itt is. A Schauberg és környéke még oly csekély terjedelmű szántóföldet sem nyújthatott, mely elégséges leendett vala azon csekély gabonamennyiség termelésére, mennyi a sanyarú életmódhoz szokott szerzeteseknek mindennapi kenyerekhez szükség volt. Nagynehezen sikerült fáradozásaiknak a Schauberg kopár szikláit befásítaniok. És ezen erdő képezi ma a menedékszírti karthausiak emlékét e helyen. A zárda építésére gyűjtött összegből még fennmaradt volt ugyan némi csekély pénzük, de ez magában elégtelen leendett. Szorult helyzetükből ismét Márton pap segíté ki őket. Elment a Menedékszirthhez legközelebb fekvő birtokok uraihoz. A Tyba család tagjait kereste fel s közbenjárása által elérte azt, hogy Tyba unokái, Miklós nemesnek két fia, László és János hajlandónak mutatkoztak, ha Ivánka nevű gyámjok beleegyezését megnyerhetik, királyi mértékben 40 holdat tevő szántóföldjeiket és Odus fiaival közösen birt rétjüket a rendnek átengedni. Csakhogy e birtok még rendezetlen állapotban volt. Sokan tartottak arra igényt; ilyen volt Orbán comes és — bizonyos Lukács nevű rokon. Márton pap rábeszélő képessége azonban legyőzte mind ezen akadályokat. Orbán comes és Lukács, nemkülönben Odus fiai azon esetre, ha a birtok a karthausiakra szállana, lemondtak minden jogukról. Így történt azután, hogy a Lethonkő szomszédságában fekvő földeket s egy évenként kilencz szekér szénát termő rétet, Konrád perjel, potom áron, néhány márkáért megvehette. A szépesi káptalan által ez érdemben 1307. szeptember 7-én kiállított oklevélből¹⁾ azonban kitünik, hogy a Tyba-féle örökség tulajdonképen 60 holdat tett s hogy a karthausiak által megvásárolt rész nem képezett egy teljes komplexumot, hanem négy-négy holdat tevő földterületekben váltakozott a többi örökösök hasonló nagyságu szántóföldjeivel, melyek így öt darabban husz holdat

¹⁾ Lsd. Hevenessy: MS. az egyetemi könyvtárban T. XL. KK. 206—211. Innen közölte Fejér Codex Dipl. VIII. 1. 243—246. ll. Ugyancsak ismerjük ezen vételt Huszty Mihálynak 1762. szept. 11-én Lőcsén a Lapis Refugiū javairól készült információjából. Lsd. Ország. levélt. Acta Eecl. Camald. de Lechnicz 44. cs.

tettek. Ezen körülmény természetesen újabb nehézségeket görđített a kezdők elébe. Negyven hold föld miatt még nem volt érdemes külön gazdasági épületet emelni. A földek kezelését pedig nagyban nehezíté azok szétszórtságára. Konrád tehát arra törekedett ismét, hogy a Tyba-féle földek egész komplexumát megszerezhesse. Ezen földek egyrészét, négy királyi holdat, Orbán comes és fia Pál birtokolták, kiknek azonkívül 17 és fél holdjuk volt a Sumughtól Kapusdorf (Káposztásfalva)¹⁾ felé vezető nyílt ut mentén, mely Odus fiainak birtokával volt határos. S ezen 21 és fél holdat óhajta Konrád megszerezni. Terve, mint az a fentebbi adásvételi szerződésből kitünik, sikerült. A birtok hét szepesi márka fejében tulajdonuk lön. Azonban a Tyba család többi tagjai, a birtok érintett részecskéit, nem voltak hajlandók kezökből kibocsátani. S így ámbár Ilonának, Alcythnek Tibaházi Tyba leányának leánynegyedi részét örökadománykép 1309-ben szintén megnyerték, mégis az egész kuriális birtok csak 1321-ben került kezükbe. Ez évben ugyanis a hátralevő részt Tyba unokáitól, Pétertől és Mihálytól, hét márkáért „pro septem marcis grossorum“ megvásárolták.²⁾ Ily módon a karthausiak két ősi birtoknak lettek tulajdonosai a Szepességben, a káposztásfalvinak és a Curia Tybae néven a legújabb időkig ismert kuriális birtoknak.

Időközben a sokat fáradott Konrád perjel, kinek a rend megszilárdulását köszöné, lemondott hivataláról. Az anyagiak kezelése annyira elvonta valódi hivatásától, hogy törődött teste nyugalmasabb élet után vágyódott. A menedékszírti kolostor névtelen krónikása feljegyzé, hogy a rendtagok hosszas és kitartó kéréseinek végre engedtek s belenyugodtak lemondásába. 1310-ben menték őt fel a perjelség nehéz állásától „ut liberius spiritualibus operam dare posset, et pro scribendis libris vacare.“³⁾ Hogy szabadabban élhessen lelke üdvének s több időt fordíthasson könyvek írására. Utódja Péter szerzetes lön. Ennek ifjabb vállaira nehezedett most a tovább alkotás sok gondot okozó munkája. Csakhogy ez tapasztalt, kipróbált erőket kívánt. A vételek csaknem teljesen kimerítették a szegény szerzetesek amúgy is mostoha pénzforrásait s most azon a ponton állottak, hogy nehezen szerzett birtokaikat, berendezés hiányából, parlagon kellend hevertetniök. Ehhez járult, hogy az új perjel s az új tagok különben sem értettek még a földműveléshez, mely a karthausi rendnél szokatlan valami volt. Francziaországban, de egyáltaljában eddig mindenütt, hol új kolostorokat emeltek számokra, kizárólag marhatenyésztést üztek. A nagyobb arányú földbirtok, úgyszólván, terra incognita volt előttök. Nem csodálhatjuk tehát, hogy Péter perjelt a sok nehézség teljesen elkedvetlenítette.

¹⁾ Káposztásfalva e néven máregy, a Petrotzyána Scepusiensia féle oklevél másolatok közt található 1248-iki okmányban, előfordul. V. ö.: Szepesmegye helységnevei Szepesm. Tört. Társ. évk. II. évf. 117. l. Sumugh a mai Schmegegen tótul Szemizsán; IV. Béla említi egy 1254. oklevélben. V. ö.: Wagner Analect. P. I. p. 188.

²⁾ Lsd. Huszthy informatióját országos levélt. f. i. h.

³⁾ Fund. Lapidis. Ref. Wagner-nél i. h. 73. l.

Tanácsért a zsákoczi paphoz fordult, ki felhasználta összes reábeszélő képességét, hogy a perjelt és konventjét kitartásra bírja. Azonban sikertelenül. A rend sehogysem tudott azon gondolattal megbarátkozni, hogy földművelésből kelljen élnie. Márton okos ember volt. Nem akarta erőltetni a dolgot. Ő előrelátta a bekövetkezendőket s azért Péterrel s Illés testvérrel szívesen elment Jakab püspök utódjához Pál szepesi préposthoz. Márton előadta a kolostor szorult helyzetét, leírta nehéz körülményeit s azon ajánlatot tette a prépostnak, hogy a szerzett birtokokat más állandó és biztosabb jövedelem fejében vegye át a rendtől. Pál nemes szíve megkönyörült a renden s a két birtok fejében Schüttenfeldi tizedét engedte át a rendnek.¹⁾ Ekközben azonban a szent életű néma barátok, a mint őket a nép kevés beszédűségök miatt elnevezte volt, a főuri körökben is ismeretebbek lőnek. Csendes magukba vonultságuk, az imázás odaadó teljesítése rájuk fordítá a lelkük üdvéről szorgoskodók figyelmét s mind inkább növekedett azok száma, kik imáik részeseivé lenni óhajtottak. Ezek között első volt Detrich gróf fia János, Arnold comesnek unokája, ki halálos ágyán megemlékezett a rendről s imáikba ajálván magát, tótfalvi jószágának béréből — de censu villae suae Slavonicalis — évenkint három szepesi értékű arany márkát hagyományozott nekik, melyek közül egyet Sz. Márton napján, a másodikat a nagybőjt közepe táján, a harmadikat pedig Sz. György mártir napján kellett az örökösöknek lefizetniök.²⁾ Ugyanezen évben Farkassy Illés mester, Szepesváranak várnagya, nekik adományozta Breznó-felé elterülő erdejét, Vernerfalvával és Falkenstein helységgel együtt.³⁾ Falkenstein nagyságáról és fekvéséről több tudósításunk nincsen, de Vernerfalváról Szepesmegye közönségének 1554-ben a királyhoz intézett felterjesztéséből tudjuk, hogy az igen csekély kis falvacska volt „quinque vel sex colonos complectens.”⁴⁾ Ezen adományok nagyot lendítettek a kolostor sorsán. Péter már most maga is belátta, hogy a rendnek a földművelést elkerülnie lehetetlen leend. S miután Detrich gróf hagyománya által állandó pénzforrás nyílt számukra s reményelniök lehetett, hogy hasonló hagyatékhoz még többször is juthatnak, azon iparkodott, hogy Pál prépostot a

¹⁾ Consulit eis decimas de Villa Balistarii, alias Schüttenfeld circa Quintum-Forum — mondja a krónikás. Wagner Analect.: P. II. p. 73. Quintum-Forum alatt a mai Csütörtökhegy értendő; Villa Balistarii Falasfalva, németül Schüttenfeld. Itt laktak az ugynevezett Falasok=balistarii=falistarii, kik a középkor katona rendszerében a mai vártüzéreknek felelnek meg. Kötelesek voltak a faltörő kosokat készíteni s azokat a vár ostromoknál kezelni. A puskapor feltalálása után tényleg ágyú öntéssel, puska s egyéb fegyvernem készítésével foglalkoztak. V. ö.: Hradszky: Szepesmegye helységnevei című alapos értekezését a Szeps. Tört. Társ. Évkönyvében II. évf. 110. l. V. ö.: Bél Prodom. Hung. p. 123. Wagner Analect: P. II. p. 73. Bárdossy Suplem. p. 273.

²⁾ Az örökösök, Arnold gróf és két fia Illés és László, bevallása, a szepesi káptalan előtt 1311. nov. 19-én történt. Lsd. Kaprinai MS. az egyet. könyvtárban B. T. LIII. p. 118. Közölte Katona: Hist. Crit. T. VIII. p. 225. Fejér: Codex Dipl. VIII. 1. 416. és Wagner Analect. P. I. p. 396.

³⁾ Fund. Lap. Ref. i. h. 73. 1.

⁴⁾ Országos levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. 44. cs. 2. sz.

káposztásfalvi földek s a Tyba-féle birtok visszabocsájtására birja. Pál nem vette rossz néven e habozást. Mint bölcsember, a hogy őt maga Tamás érsek nevezi, átlátta és méltányolni tudta a szerzetesek nehéz helyzetét s azért kanonok társaival tanácsot tartván, azoknak egyhangú beleegyezésével visszabocsátá a kérdéses földbirtokot, melyen, mint az erre vonatkozó oklevélből kitűnik, már egy szilárd épület is állott. A falásfalvi tizedet pedig örök időkre odaadományozta a kolostornak. Pál prépostnak ezen nagylelkű adományát az egyházi főhatóság is szives-örömmel megerősíté. A primási széken ekkor Tamás, a volt székesfehérvári prépost ült. Tamás szilárd elhatározású, korrekt gondolkodású férfiú volt. Az országban beállott vallásos süllyedés méltán fájt nemes lelkének s azért minden alkalmat felhasznált, mely által az egyházas szellem emelésén lendíthetni vélte. Pál prépost előadásából nagy lelki örömmel értesült a karthausiak szent életéről s nem késett megerősíteni oly intézkedést, mely ezen nagy reménnyel kecsegtető ültetvény megszilárdulását volt hivatva előmozdítani. 1311-ben a Szepességben járt s miután személyesen is meggyőződött az előadottak igazságáról, Lőcsén, Sz. Lucza napján, (december 13-án) Henrik mester váczai prépost és kedvelt kancellárja által, kiállította a konvent részére a megerősítő okmányt.¹⁾

Péter perjel az alamizsnák szaporodását illető reményében sem csatlakozott. Korimján grófjának (De Sancto Quirino) Frigyes fia Tydor fainak megegyezésével, a saját, neje és szülei lelke üdveért „de possessione sua Biztura“ egy szepesi mértékű ezüst fertót — *censum unius fertonis fini argenti cum pondere cypisiense* — ajándékozott évenként a menedékszirti kolostornak. A gróf, ezen adomány bevallása céljából, személyesen megjelent a szepesi káptalan előtt. Kiséretében voltak: Péter perjel és János karthausi atya és János baldóczi plébános. Ezek jelenlétében szavatolta be Tydor gróf és fia Goblin az adományt. A fizetés határnapjául, kölcsönös megegyezés szerint, Sz. Márton napját nevezték meg. Sz. Márton egyházának kanonkjai az erre vonatkozó oklevelet 1313. május 5-éről keltezték.²⁾

Anyagi tekintetben tehát a kolostor már biztosítva volt, annál is inkább, mert az ezen időtájban Görgői János³⁾ gróf által végrendeletileg nekik hagyományozott melduri malmot, mely távolsága miatt a barátoknak csak terhére lett volna, 1320-ban, ötven egyszerre kifizetett márkáért, Illés lőcsei gróf fiának, Istvánnak adták el s így házi pénztárukat nagyobb állandó pénzüsszeggel szaporították.⁴⁾

¹⁾ Lsd. Kaprinai: MS. az egyetemi könyvtárban, B. T. LIII. p. 119. Közölte Fejér Codex. Dipl. VIII. 1. p. 404. és Wagner: Analect. P. I. p, 398.

²⁾ Eredet. az Országos levéltár. Acta Eccl. Jesuit. Leucsov. 1. cs. 28. sz. a honnan közölte Nagy Imre: Anjoukori Okmánytár I. k. 268. l. Ezen adományról említést tesz Rupp J. Magyar. Helyrz. tört. II. k. 208. l. a hol is Tydor gróf fiát Goblint Frigyes fiaként szerepeltetvén, megteszi saját atyja testvérének. Frigyes gróf nevét is hibásan Fidrusti-nek olvasta »Fridrici« helyett.

³⁾ »Ex legacione quondam Comitiss Johannis de Gargou« mondja az oklevél.

⁴⁾ Anjoukori Okmánytár I. k. 490. l.

Erkölcsei tekintetben nem csekélyebb hódítást tett a rend. Még alig telt el két év, hogy a menedékszírti kolostor felépült, már is találkoztak jámbor férfiak, kik egy új telepítvény alapításán fáradoztak. Bosó karthausi rendfőnöknek, Ágost zágrábi püspök által átírt leveléből ¹⁾ tanuljuk, hogy már 1308-ban Henrik magyar tárnokmester és Szlavónia vezére, a Szepesség északi részén fekvő lechniczi Sz. Antal völgyben akart számukra újabb kolostort építtetni, mely azonban, mint alább látni fogjuk, csak tizenkét évvel később létesült, Henrik testvérének, Kakas mesternek bőkezűségéből. Azonban a rend nemcsak az által hódított a magyarok között, hogy mindenek tiszteletét és jóakarátát vivta ki magának. Csakhamar találkoztak ugyanis a magyarok között is olyanok, kik az önmegtagadás csodás keresztülvitelét, a szent élet meghonosítását nemcsak bámulni és csodálni tanulták, hanem kik a jó példát magok is követni, a rendbe fölvételni óhajtottak. S ez volt tulajdonképen a rend megszilárdulásának biztos jele. A rend csak úgy számíthatott akklimatizálódásra, ha időnként kidült tagjait nem mindig külföldről behozott idegenekkel, hanem belföldiekkel is, új hazája saját fiaival pótolhatta. S e szempontból a karthausi rendet, melynek szabályai a nemzeti, az anyanyelv kultiválását eléggé hangoztatják, ²⁾ kiváló dicséret illeti. Az első magyar születésű karthausi, történelmi emlékeink szerint, János boldmári plébános, a második ismert neves család sarja, Mátyásfalvi Goblin fia volt, kik már a melduri malom eladásánál, a karthausiak részéről, mint érdekelt rendtársak voltak jelen. S ezen időtől fogva mind számosabban és számosabban jelentkeztek a fölvételre, úgy hogy a menedékszírti barátok idővel nem csak érzelemre, hanem születésre nézve is magyarok lettek. A lethonkövi névtelen krónikás 1320-ból egy magyar karthausinak fölvételéről s a szerzetben eltöltött próbaidejéről igen érdekes közlésekkel szolgál, ⁴⁾ melyek a magyar ujoncznak buzgóságára és vallásos lelkületére nem csekély világot vetnek. A krónikás elbeszélése szerint, Márton perjel idejében, bizonyos előkelő származású magyar nemes jött a kolostorba s azon kérelemmel járult a perjel elé, hogy őt a rendbe vegye fel. Márton kikérdeztén őt származása és egyéb körülményei felől, összehívá szerzetes társait, hogy ezen ügyben véleményüket és tanácsukat kikérje. A szerzetesek szabványaikhoz hiv feleletet adtak. Ezek szerint pedig, mint láttuk, a rendbe mindenki szabadon beléphet, de nem szabad a kolostori élet előnyeit a belépni óhajtó előtt szabad elhatározásának rovására kiemelni, nem szabad azt kecsegtető szinekkel festeni, hanem inkább a maga zord valóságában kell feltárni. A szegény szerzetesek igen jól érezték ugyan, hogy liptói Dénesnek belépése — mert ez volt neve a jelentkező

¹⁾ Kaprinay: MS. s. C. T. IX. p. 91. Katona: Hist. Crit. T. VIII. p. 137. Fejér: Cod. Dipl. VIII. 1. p. 251.

²⁾ Novae Const.: P. I. c. 47. Lsd. a bécsi cs. és kir. könyvtárban Codex 1459. Lsd. a melduri malom eladásáról szóló oklevelet. Nagy I.: Anjoukori Okmánytár I. k. 490. l.

³⁾ Fund. Lap. Ref. Wagner-nél Analect. P. II. p. 74.

ifjúnak, ki, mint Wagner alapos kutatásai nyomán tudjuk, a liptói comesnek, Bogomérnak volt fia¹⁾ — a rend tekintélyét a magyarországi nép szemében nagyon emelné, de tudták azt is, hogy gyakran a legnagyobb, a legnemesebb elhatározás is nem egyéb, mint tűnő szeszély röpke nyilvánulása. Igen jól tudták, hogy ha Dénes idővel megbánná elhatározását, belépése többet ártana, mint használna a rendnek. Ez okból az ifjú előtt a legsötétebb színekkel festék életüket. Csodálkozásukat fejezték ki ugyan buzgósága felett, de egyuttal figyelmeztették amaz áldozat nagyságára, melyet hoznia kell, ha a rendbe fölvétetik. Neki a kényelemhez szokott gazdag nemesnek nehezére fog esni a lemondás. Nem fog tudni hozzászokni a rend sanyarú életmódjához, mely földi örömeket nem nyújt, hanem oly hosszas virrasztásokat, oly gyakori böjtöket ír elő követőinek, hogy azok gyakran a legedzettebb férfiakat is megviselik. A rendben, ha fölvétetne, dolgoznia kellene s bizony gyakran az úri étellel semmiképen meg nem egyeztethető szolgálai munkákat is kellene teljesítenie. Azonban Dénest mind e rémitgetések nem ingatták meg. Elhatározása szilárd volt. Márton perjel tehát végre is meghajlott. Engedett a beható kérelemnek s Dénes a karthausi rend ujonczává lön azon édes reményben, hogy a próbaév elteltével, mint megtért testvér szolgálhat ura Istenének. A perjel — mint névtelenünk beszéli — hogy próbára tegye Dénes engedelmességét s hogy alkalmat nyújtson neki az alázatosság erényének gyakorlására, a juhnyáj pásztorává tevé őt. A konventnek még ekkor nem volt majorsága s a nyáját a közeli hegységben legelteték. Krisztus athletája kész örömezt engedelmeskedett a perjel parancsának. A szegény barátoknak alig volt még pásztoruk, ki a nyáját annyi gonddal és oly buzgón legeltette volna, mint azt Dénes, a főúri család sarja tevé. Egy ily legeltetés alkalmával, a krónikás szavai szerint, csodás dolog történt vele. Hosszú botjára támaszkodva épen az ujonnan beemlézett zoltárokat mondogatá magában. Szeme az előtte nyugodtan legelő nyájon függött. De ime a nyáj hirtelen neszelni kezdett, nyugtalan lett s a tapasztalatlan pásztor nagy bámulatára csakhamar futásnak eredt. Meglepett Dénesünk még alig eszmélt, midőn újabb rémület érte. A közel cserjésből vén bozontos medve tört elő s üldözőbe vette a menekülő nyáját. A szegény pásztor nagy időbe, sok fáradságába került, míg a megdézsmált juhokat ismét összeterelhetette. Az nap lehangoltan, szomorúan ment haza. A perjel észrevevé e változást s kikérdezte Dénest, ki leverten panaszkolt el nagy baját. Márton ekkor, mint a krónika mondja, a Szentlélek sugallatából ily tanácsot adott neki: »ha az a medve újra visszatér, parancsold meg neki a szent engedelmesség erényének erejével, hogy a nyáját békében hagyja. És ime az engedelmesség erényének bámulandó nagy ereje! A medve csakugyan visszatért és megtámadta a nyáját. Ekkor

¹⁾ Bogomérnak, Lőrincz fiának, Dénesen kívül még négy fia volt. János szepesi olvasó kanonok; Miklós comes, a Szmrecsányi családnak; Bogomér a nádasi Baan családnak és Bodo gróf a Szentiványiaknak törzsatyja. V. ö.; Wagner Analect: Scep. P. II. p. 74.

Dénes testvér, megemlékezvén a perjel tanácsáról, bátran előlép és a medvének a szent engedelmesség erényének erejével megparancsolja, hogy nyáját békén hagyja. Minek mondjunk többet? A medve e szóra megretten s mozdulatlanul állva maradt: a mit látván Dénes testvér, legyőzi természetes félelmét s közelebb lépve a medvéhez övéhez kötözi azt s a közeli monostorhoz vezeti és a szelidítetlen vadállat szelid báránnyá lesz: a testvéreket előszólítják; csodálkoznak és dicsérik az Urat az ő szentjeiben. A mely csodát Dénes testvér a perjel szentségének, a perjel pedig Dénes alázatosságának és engedelmességének tudott be érdemül. Végre a medvét szabadon bocsájtják s meghagyják neki, hogy a testvérek birtokának területére többé ne merészeljen jönni.¹⁾ Ezen legendaszerű esemény előadása után, krónikásunk, arról értesít, hogy Dénes megosztván örökségét testvéreivel, a reá eső schönau (ma Felső-Sunyava) birtokát a menedékszírti kolostornak adományozá még ujonczévének letelte előtt.¹⁾

Időközben a menedékszírt más javak birtokába is jutott. Ugyanis Körmös mester, vagyonos szepesi nemes, halálos ágyán magához kérte a szepesi káptalan megbizottait, hogy végrendeletet készíthessen. A káptalan Mátyás éneklő kanonokat és Károly örkanonokat küldé ki. Ez alkalommal Körmös mester, mint a két kiküldött kanonok mondja, betegem, de teljesen ép elmével kijelenté, hogy saját és szülői lelkeüdvéért „in villa Nicolai Eöz“ fekvő s hatvan királyi holdat tevő örökölt birtokát, minden hozzátartozóval együtt, a menedékszírti Sz. János monostornak adományozza; miről a káptalan kiküldöttjei 1317. június 14-én szabályszerű okmányt állítottak ki.²⁾ Azonban Körmös mester még alig hunyta be szemét, midőn már is előállott Izsépi Mátyás és Barchay János s az Eöz-Miklósfalván maradt hatvan holdból negyvenet, leánynegyedi jog czimén, a magok számára követeltek. Ebből azután a kolostornak hosszú pere támadt, mely csak 1319-ben Pál országbiró ítélete által ért véget. Az eöz-miklósfalvi birtokot Körmös mester örökösödés útján szerezte. Ugyanis Bethlem és Miklós fiai, Iván és Bethlem és Péter, illetőleg Orbán és Domokos bizonyos örökösödési ügy tárgyalása alkalmával — *ratione cuiusdam hereditatis de villa Sylvestri ad Sanctum Nicolaum*³⁾ — úgy egyeztek meg Adolf comes fiaival Jakabbal és Körmössel, valamint unokáival Adolffal és Lackkal, néhai Péternek és Chiemmel meg Mihálylyal néhai Tobiásnak unokáival, hogy Bethlem fiai, Adolf comes fiainak és unokáinak, örökhagyó joggal átengedték az eöz-szent-miklósi birtok felét.⁴⁾ Azonban alig kötötték meg az

¹⁾ Fund. Lap. Ref. Wagnernél f. i. h. P. II. p. 75.

²⁾ Lsd. ez oklevél hiteles másolatát Pál országbiró egy 1219-iki ítéletében. Országos levéltár M. O. D. L. 1768 sz.

³⁾ Bethlem a mai Betlenfalva, mely már 1386-ben is Bethlemfalva néven szerepelt okmányainkban. V. ö.: Szepesmegye helységnevei 1. h. 104. l. Villa ad. S. Nic. vagy mint a szepesi káptalan nevezi Körmös végrendelkezésében »villa Nicolai-Eöz« a mai Eöz Sz. Miklósfalva.

⁴⁾ Az erre vonatkozó oklevelet Pál országbiró ítéletéből ismerjük. Országos levéltárban: M. O. D. L. 1768. sz.

egyezményt Lack, Chiem és Mihály már is eladták az őket megillető részt nagybátyjuknak Jakab mesternek. Ezen vétel következtében az eöz-szentmiklósi birtok Adolf gróf két fiának Jakab mesternek és Körmös mesternek kezében lett összpontosítva; míg végre Jakab halála után az egész Körmös tulajdonává vált. Adolf grófnak neje Boso comes leánya volt, kivel nevezett négy fián kívül, két leányt is nemzett. Ezek egyike Izsépi Jánosnak, másika Barchai Miklósnak volt neje. Ezen házasságokból származtak Mátyás és János a karthausiak megtámadói.

A magyar nemesi jog értelmében ugyanis a leányokat szüleik örökösödési birtokából az úgynevezett quartalitium, vagyis a leánynegyedi jog czimén, az egész birtok egy negyedrésze illeti meg.¹⁾ Az anya saját szerzeményű birtokát egészben a leányok kapták. A leánynegyedi részt azonban legtöbbnyire megváltották a fiúk, hogy így az ősi birtok eldarabolásának útját vágják.²⁾ Erre alapíták Izsépi Mátyás és Barchai János követelésüket. Azt állították, hogy az eöz-szentmiklósi birtok Adolf grófnak és nejének örökhagyó joggal adományképen nyert birtoka volt, s hogy abból 40 hold kizárólag Adolf nejét, Boso gróf leányát illette meg. Miután pedig ők Adolf comesnek és nejének, leányágon származott unokái, a szóban forgó birtok, a magyar jogszokás szerint, őket illeti meg. S tényleg sikerült annyit elérniök, hogy a kuriális bíróság a tényállás megállapítását szükségesnek ítélte s ezzel a szepesi káptalant s egy homo regiust, a király emberét bizta meg. Azonban a karthausiak is résen állottak s megtanulván Gellért nevű ügyvivőjüktől a magyar törvénykezés menetét, midőn a kiküldöttek a helyszínén megjelentek, kijelentették, hogy az eljárás ellen tiltakoznak. Izsépi és Barchay erre felszólíták a konventet, hogy tiltakozásának okát adja. A kolostor megbizottja Gellért ekkor megjelent Pál országbíró előtt s késznek nyilatkozott, törvényes határidőn belül, a szükséges okleveleket fölmutatni. Hosszas huza vona után, mely alatt hol az egyik, hol a másik fél mulasztá el a kitűzött határidőt, végre Sz. György vértanú nyolczadán megjelent mindkét fél Pál országbíró előtt. Az ítélet, mely 1319. Sz. György nyolczadának 17-dik napjáról van keltezve³⁾, természetesen a karthausi rend javára döntött. A birtok, mint láttuk, nem Adolf comesnek, hanem fiainak szerzeménye volt. Izsépiék követelésének alapja csak úgy leendett, ha okmányilag betudják igazolni, hogy a keresett negyven hold tényleg Boso comes leányának saját birtokát képezte. Miután azonban Mátyás és János, mint az országbírói ítélet kiemeli, igényeik igazolására oklevelet nem tudtak felmutatni, Adolf fiai ellenben, mindaddig míg Körmös mester a birtokot, saját jóvoltából, a rendnek nem ajándékozta, annak háborítatlan élvezetében voltak, Pál országbíró, az ország rendjeivel tartott tanácskozás után, kihirdeté a végítéletet. E szerint

¹⁾ V. ö.: Werböczy Corpus Juris Hung. Tripart. P. I. tit. 88. §. 1. 2. és tit 89. §.

²⁾ V. ö.: Huszty Juris Prudent. Pract. Tyrnav. 1766. p. 216. et sqq.

³⁾ Országos levéltár: M. O. D. L. 1768. sz. Másolatban meg van Hevenesy: MS. T. XVII. p. 80. és T. XL. p. 80. Közölte Fejér: Codex Dipl. VIII. 2. p. 221.

Izsépi Mátyás és Barchay János a birtoktól örök időkre elüttetnek s „in poena calumpnie“ bünösöknék mondatnak ki. A karthausi rend ekkép ítéletileg is biztosított birtokát azután háborítatlanul élvezé. Azonban e váratlanul jött per, mely a buzgó szerzeteseket csendes magányukból bár nem személyesen, de érdekelt voltuk miatt erkölcsileg mégis a bíróság elé szólította, másrészt a jogtalan követelés, mely kétség kívül a karthausiaknak a magyar törvénykezésben való járatlanságát akarta kizsákmányolni, arra bírta a rendet, hogy a pápa hathatós pártfogása és befolyása alá helyezze magát. A pápai széken ez időben (1316—1334.) XXII. János ült, ki kész örömmel engedett a rend kérelmének. 1318-ban kelt bullájában¹⁾ azt „contra violatores“ Tamás érseknek, Benedek erdélyi püspöknek és Henrik szepesi prépostnak oltalmába és védelmébe ajánlotta.

Ambár elvéteve találkoztak már ez időben is olyanok, kiknek kapzsóságát és birvágyát még az ima e csendes hajlékának szerény körülmények között élő szerzetesei sem kerülték el, mégis túlszámban voltak a rendnek jóltevői. Ezek sorából magasan kiemelkedik a Berzeviczyek öse Kakas mester, kinek a rend egy újabb kolostort köszönhet a Szepességben.

¹⁾ Országos levéltár Elench. Act. Eccl. fasc. 44. n. 19.

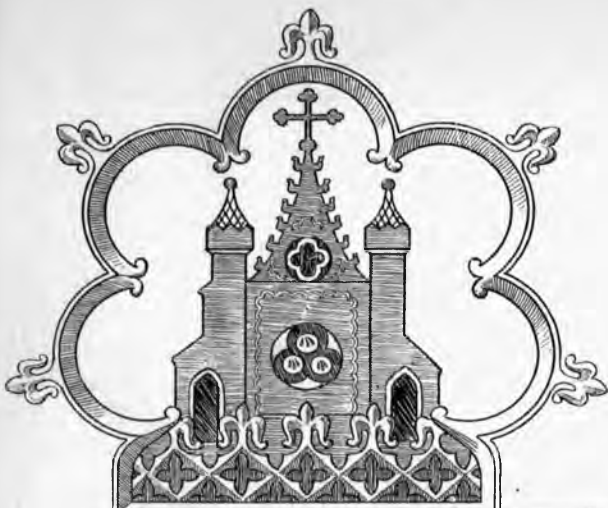

IV. FEJEZET.

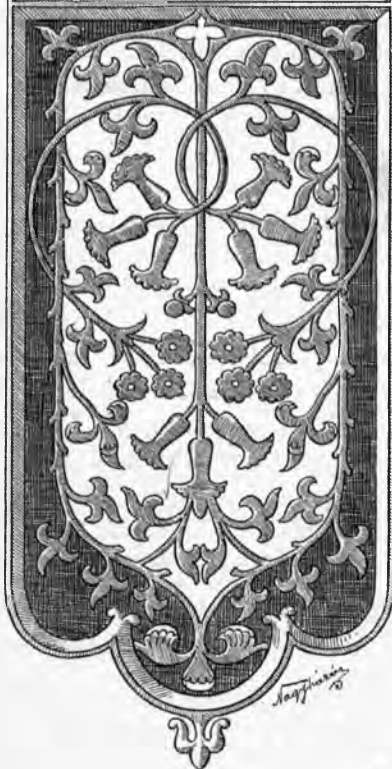
A rend terjedése és megszilárdulása.

A Berzeviczyek ősei és a karthausiak. A Rudgerek és Görgeiek vitái. Henrik bán tervei. Kakas mester új karthausi kolostort alapít. Vörös kolostor. Első birtokai. A soltészszágok. A nedeczi egyház bekebelezése. Az euri földrész. A Menedékszirt növekvése. Kolcsva és Gargou birtoka.

Berzevi-
czy csa-
lád ősei-
nek
neve
annyira
össze-
forrott a

karthausi rend történetével, hogy kötelességünknek tartjuk azok emlékének, legalább néhány rövid sort, áldozni. A család, folytonos hagyománya szerint, legrégibb őseit Rudgerben, egy tiroli születésű nemes emberben keresi. Rudger ugyanis, e hagyomány szerint, Berthold meráni herceg udvarában tartózkodott s nőül vette, Berthold leányának Gert-rudnak, egyik palotahölgyét. Fele-sége révén, ki a hercegnő nevelő-jének s utóbb legkedvesebb taná-esosának, bizonyos Adolf nevű pap-nak volt nővére, annyira megnyerte Gertrud jóakarátát, hogy midőn ez II. Endre nejevé lőn, magával vitte őt Magyarországra. Szerencséje itt sem hagyta őt cserben. A királynő nevelője szepesi prépost lett. Mint prépost számos követségben járt.

Megfordult a római szentszéknél és egyéb külföldi udvarokban is. Tisztjében mindig nagy körültekintéssel járt el és ezáltal, az akkor mindenható kalocsai érseknek Bertholdnak, kegyét megnyerte. Ennek ajánlatára ajándékozta oda II. Endre, Adolfnak és nővérének, Rudger nejének, a Poprád partjain fekvő szabad területet, melyen később Lomnitz, Hunfalva, Ó-Leszna s a már elpusztult Meklér épültek. Rudger ez által magyar birtokossá levén, végleg megtelepedett az országban. Halála után birtokai két fiára Palánra és Rikolfra szállottak, kiket ezen birtokban IV. Béla, 1246-ban, végleg megerősített¹⁾. Ugy Palán, mint Rikolf a királynak és hazának megbecsülhetetlen szolgálatokat tettek. Palán, IV. Lászlónak 1278 február 10-én kelt oklevele szerint²⁾, Güssingeni Iván és társai lázadása alkalmából, Marcellváranak bevételével tüntette ki magát. Güssingeni Iván, Geregen mester és a Chák nemzetségből származó Ugrin, 1274-ben, egyesültek Loránd szepesi főispánnal s fellázadtak királyuk ellen. A lázadók nagy szerencsével haladtak elő s rövid idő alatt hatalmukba kerítették nemcsak Szepesmegyét és Gölniczet, hanem a Vág völgyét is. Utjokban mindenfelé vadállatok módjára pusztítottak és zsaroltak. Loránd ezen alkalommal csel útján Marcell várát is bevette, miáltal az egész vidék urává, de egyszersmind félelmetes ostorává vált. Ez ellen küldé ki a király Palánt, ki a várat makacs ostrom után bevette s Loránd és társai hatalmát megtörvén, a békét helyreállította.³⁾ Palán, ki már az Ottokár cseh király által megszállva tartott győri vár ostrománál, mint zászlótartó szerepelt és súlyos sebet kapott úgy, hogy egyik keze haszonvehetetlenné lett, mert ujjai egészen összezsugorodtak, ezen és egyéb szolgálatai jutalmául, IV. László említett okmánya szerint, a szepesmegyei Farkasfalva és Pokaj falvakat nyeré. Családot azonban nem alapíthatott, mert fia Rikolf bizonyos Gergely mesterrel vívott ütközetben elesett.⁴⁾ A másik Rudger fiú, Rikolf, sokkal szerencsésebb volt. Valószínűleg testvérének Palánnak érdemeiért, Loránd helyébe, szepesi főispánná lön.⁵⁾ Négy fia Kakas (Gallus), János, Rikolf és Henrik mindannyian részint vitézségük, részint egyéb erényeik által tüntek ki. Henrik, mint magyar tárnokmester és Szlavónia bánja, fiú magzat nélkül halt el; úgy szintén Kakas mester, a ki Szomolnok hegyi birája volt. (II.) Rikolf, a tarkői előnevet nyervén, a híres Tarczay család megalapítója lett, melynek 1556 szakadt magja Tarczay Györgyben. Ez a (II.) Rikolf volt az, a ki László lengyel királynak az országában kitört lázadást elfojtani segítvén, I. Károly szavai szerint „toti genti nostrae Hungariae odorem bonae famae reportavit.”⁶⁾

¹⁾ Wagner Analect.: Scep. I. p. 104.

²⁾ Lsd. Kubinyi Arpádkori oklevelek Monum. Hist. Pest 1867. I. k. 101. l.

³⁾ V. ö.: Hradszky: Marcell-vár és Markus-vár Szepesmegyében Tört. Társ. Évkönyve. I. évf. 63. s. köv. ll.

⁴⁾ Kubinyi Arpádkori okl. f. i. h.

⁵⁾ Lsd. Az I. Károly 1329-iki okmányát, melyben mondatik: Johannes filius comam comitis Ricolphi. Országos levélt.: M. O. D. L. 2517.

⁶⁾ Lsd. Katona: Hist. Crit. T. VIII. p. 525. I. Károly e szavai (II.) Rikolfra. Kakas mester testvérére vonatkoznak s nem (I.) Rikolfra, mint azt Tóth Gy. E. Vöröskolostor című dolgozatának Szepm. Tört. Társ. Évk. II. évf. 58. l. ¹⁾ jegyz. tévesen állítja.

Végre János, a ki lomniczi előnévvel a maig is elő Berzeviczy család törzs-
atyja lett.¹⁾ Ezen négy fiú közül Henrik és Kakas mester voltak azok, kik
a karthausi rendet hosszas fáradozás, nagy utánjárás és tetemes anyagi
áldozatok árán, a Szepességben új lakóhelyhez juttatták.

Rudger utódai hatalmas családdá növekedvén, a Szepességben az első
szerepet játszották. A mint azonban a középkorban másutt, úgy nálunk is
megtörtént, hogy egyes egymással vételkedő családok között gyakran véres
összeütközések támadtak. A Rudgereknek ily vetélytársuk a Görgeiek
voltak. Megtörtént, hogy ily vetekedés alkalmával, Görgei Arnold grófnak
fiát Frigyest, a Rudgerék megölték. Ebből azután vég nélkül való boszan-
tások, erőszakoskodások, veszekedések támadtak. Kakas mester, kit békés
hajlamai miatt általán becsültek, unta e vad és a keresztény szeretetet sértő
állapotokat. A békülés terére lépett tehát s megegyezett Arnolddal, hogy a
köztük fennforgó ügyet közösen választott bíróságra bizzák, s annak ítélete
előtt föltétlenül meghajolnak. Az érdekes ítélet, mely a középkornak ügy
jogi érzékére, mint sajtáságos társadalmi viszonyaira sok fényt vett,
1307-ben márczis 29-én kelt.²⁾ E szerint Kakas mester és testvérei köte-
lesek, egy meghatározott napon, bocsánatkérés végett, Arnold előtt száz
emberük kíséretében megjelenni.³⁾ Azonkívül bizonyos Lank Herman, ki
valószínűleg Frigyes gyilkosa volt, négy társával együtt, barii Sz. Miklós-
hoz köteles zarándokolni Rómába; onnan visszatérve két társat otthon hagy-
hat, de a harmadikkal Compostellai Sz. Jakabhoz s onnét az acheni Boldog-
ságos Szűzhöz kell zarándokolnia. Költségei fedezésére, a Kakas mester
és testvérei által vérdíj fejében fizetendő kétszáz márkából, ötven márkát
kap. Ezen felül Kakas mesternek hat kolostor építését kell szorgalmaznia
és négyezer szent mise elmondásáról gondoskodnia. Item Magister Kokos,
in remedium dicti Friderici interempti sex claustra tenebitur
impetrare et quator millia Missarum comparare. És ezen ítélet mozdítá
elő első sorban a karthausiak második szepesmegyei zárdájának, a lech-
niczi vagy dunajeczi Sz. Antal völgyi kolostornak alapítását.

Ugyanis Henrik, ki mint szlavón bán nagyobbbrszta a déli vidékeken
lakott, gyakran megfordult Krajnában és Karinthiában, hol a karthausiak
legrégebb kolostora a seitzli és az ez időtájt épült geirachi is állott. Henrik

¹⁾ Könnyebb áttekintés végett álljon itt a Rudger nemzetség családfája:

Rudger						(I) Rikolf
Herman	(I) Rikolf			Palán		leánya Er-
					Rikolf†	szébet neje
						Farkasfalus
						Palánk
Kakas mst. neje Adeleid 1296—1326 Miklós †	Moko Frank Mihály, (III) fia László tinni pp. † 1395.	Tarkői Rikolf Rikolf, János, lándoki prépost	Lomniczi János László, Henrik	Margit Tornallyai Bódog neje	Henrik Szlavó- niában † 1332 leánya Anna Ferencz szepesi várnagy neje	László és János a pe- reskedők

²⁾ Lsd. Wagner: Analect. P. III. p. 251.

³⁾ Az ítéletből tudjuk, hogy a Rudgerék nemzetsége ekkor 17 tagból állott; mert
ezek mindannyian köteleztettek a 100 között megjelenni.

bán utazásai közben több ízben meglátogatta a karthausiak kolostorait is. Azok berendezése, a rend példás életmódja, mely szigorúságában is oly kedves, mert észszerűen berendezett, kiválóan megnyerék tetszését és kegyét. Nem csodálhatjuk tehát, hogy midőn az ítélet azon pontjáról értesült, mely a családot hat kolostor felépítésének szorgalmazására kötelezte, rögtön készen volt elhatározásával, hogy e kolostorok egyike a karthausiaké legyen. A legjobb alkalomnak tartá, hogy a rendet Szepesmegye északi részében, családjának tűzhelye közelében megtelepíthesse. Tervét mindenekelőtt a seitzli perjellel közlé, ki akkor a szlapon karthausi zárdák visitatora volt. A visitator, kinek területébe volt beosztva a menedékszirti zárdá is, ennek perjeléhez utasítá a bánt, hogy így a kijelölendő hely alkalmas voltáról meggyőződhesen. A Menedékszirt perjele kedvező ítéletet mondott, miért is a visitator az ügyet a rend főperjelének pártolólágg terjeszté be. A Grand Chartreuse perjele s így a rend feje, ekkor Boso volt. Boso a rend felvirágzását kiválóan szíven viselte s azért a legnagyobb örömmel fogadta Henrik bán dicséretes törekvését. Miután azonban, az általános káptalan határozata szerint, ekkor már csak úgy engedtetett meg új kolostor alapítása, ha annak főnállhatása anyagilag teljesen biztosítva volt, ¹⁾ kívánta, hogy Henrik e biztosítást írásban adja. A bán értesülvén Boso kívánságáról, patens levelet adott számára, melyben kötelezi magát, hogy az általa építtetni szándékolt kolostortól két dikányira fekvő birtokát, a rendnek fogja adományozni. Henrik bánnak ezen ígéretére szolgált válaszul Boso főperjelnek, Ágost zágrábi püspök átíratából ismert s már röviden érintett levele, ²⁾ melyből a fentebbieket merítjük.

Henrik bán tervét az egész család, de legkivált annak feje, Kakas mester, helyeselte s annak kivitelét minden módon előmozdította. Közös megegyezés szerint, az új zárdá helyéül, Szepesmegye északi részén egy Lengyelországgal határos magányos hely lön kijelölve, mely a Dunajecz partján épült Lechnitz falvacská közelében feküdt s „Szent Antal völgye“ néven volt ismeretes. Ment tehát minden mint a karikacsapás. Jobban kívánni sem lehetett volna. Midőn azonban már az új zárdá építéséhez kellett volna fogni, akkor támadt a legnagyobb nehézség és pedig épen azon oldalról, honnan azt Kakas mester és társai legkevésbé várták volna. Az építés ellen a Menedékszirt tiltakozott. E látszólag rendkívül meglepő dolog oka igen egyszerű. A Menedékszirt ugyanis időközben, a végtelen jószívű Péter helyett, új perjelt kapott. Márton, így nevezi őt a krónikás, jószívűsége mellett előrelátó, körültekintő is volt. Ő forrón óhajtottá ugyan a rend terjedését, de veszélyesnek tartá, hogy ily szegényes vidéken új zárdá építessék akkor, mikor még a réginek léte is bizonytalan, mikor még ennek is anyagi nehézségekkel kell küzdenie. A rend káptalanja igazat adott Mártonnak s úgy látszott, hogy Kakas mester távolabb áll kedves tervének megvalósi-

¹⁾ V. ö. Lefebure: Saint Bruno et l'ordre des Chartreux Tom. II. 35.

²⁾ A zágrábi levéltárból lemásolta Kaprinay M. S. sub C. T. IX. p. 91. Innen közli Katona: Hist. Crit. T. VIII. p. 137. Fejér: Codex Dipl. VIII. i p. 251.

tásától, mint valaha. A hol szilárd, erős az akarat, ott az emberi elme mindig talál módot az ellentétek kiegyenlítésére. A körülményekkel való megalkuvás alighanem oly régi keletű, mint maga az ember. Ugy történt itt is. Márton perjel és Kakas mester szépen megegyeztek. Megállapodtak abban, hogy az új zárda a réginek fiók zárdáját képezze. A lechniczi zárda építésére és fenntartására szánt birtok a Menedékszirtre lón átruházva azon kötelezettséggel, hogy abból ez az új zárdát felépíteni s ellátni tartozzék. Kakas mester legyőzvén így az utolsó akadályt is, megjelent Márton menedékszirti perjellel és Goblin karthausi testvérrel a szepesi káptalan, mint hites tanu előtt s kijelenté, hogy ő „a szentlélek kegyelme által megvilágítva s a jobb tanács szellemének engedve, ép és teljes elmével s megfontolt szándékkal a saját, neje, meghalt fia és szülei lelki üdveért“ egy karthausi rendű zárdát óhajt alapítani s e czélból a menedékszirti kolostornak adományozza 62 laneusból álló lechniczi birtokát, valamint a Dunajecz folyó halászati jogát, melyeket ő és ősei a királynak és hazának tett hű szolgálataik jutalmául nyertek volt s a melyeknek mindeddig háborítatlan birtokában voltak. Kakas mester adományát a szepesi káptalan 1319. május 9-én szerdán keltezett okmánya¹⁾ is megerősítvén, Márton perjel az új zárda építésével János szerzetes vezetése mellett több rendtagot bizott meg. Azonban a lechniczi birtok magában véve elégtelennek bizonyult.²⁾ Ez birta reá Kakas mestert, hogy még ezen évben a tarczali járásban (Sáros-megye) fekvő Heymborch nevű malmának felét s az ugyanott létező hasonnevű falu béréből évi három márkát adományozzon a lethonkövi kolostornak³⁾; hogy pedig mindezen adományai miatt a rend zaklatásoknak ne legyen kitéve, azoknak királyi megerősítését sürgette, mit I. Károly, Temesvárról 1320 husvét nyolczadán (május 4.) keltezett levelében, készséggel megadott.⁴⁾

Maga a monostor Repffius Udalrik Jánosnak, a Lengyelországban fekvő s a bold. szűz Máriáról czimzett paradicsomvölgyi karthausi zárda

¹⁾ Eredetije 1724-ben a fehérvári káptalan levéltárában volt, a honnan VI. Károly parancsára egy hiteles másolat készült a kamaldoliak részére, kik akkor Lechniczet bírták. E másolatot lsd. Országos levéltár: Acta Eccl. Camald. de Lechnicz 6—10. Ugyanott Fasc. 11. van egy más másolat is, melyet Demeter kamaldoli perjel kérésére, a szepesi káptalan „authenticus protocollumából“ irt ki. Innen közölte azt valószínűleg Wagner: Analect. P. I. p. 403. Utána Katona: Hist. Crit. VIII. p. 399 és Fejér: Codex Dipl. VIII. 2. p. 227.

²⁾ Magában véve e birtok elég terjedelmes volt, mert a laneus 34—40 hold között váltakozott, de a birtok nagyobb része erdő és kevésbé termő föld lévén, egy kolostor eltartására elégséges nem lehetett. Az 1114-iki zsinat 3. §-a szerint egy szerzetesre két aratrum számítottott. A tihanyi konvent 1296-iki oklevele szerint még a termékeny Dunántúlon is 130 hold tett egy aratrumot. V. ö.: Péterfy. Conc. I. 58 l. Fejér: Codex VIII. 7. és IX. 7. 155. és 720. ll. Különben az aratrum változott. V. ö.: e munka 115. l.

³⁾ V. ö.: A Menedékszirt krónikásának szavait 1320-ról. Wagner i. h. P. II. p. 75.

⁴⁾ Fejér: Cod. Dipl. VIII. 2. 253. Wagner: f. i. h. P. I. p. 404. és Katona: Hist. Crit. VIII. p. 419.

perjelének leírása szerint¹⁾, épen a határon, a Lengyelországból jövő országot s a Dunajecz folyó mentén feküdt, két magas hegy által képezett völgyben. Az egész zárda idővel kettős körfallal lön körülkerítve. Az elég tágas templom kezdetben csak fából, később kőből s igen diszesen volt építve; nyugotról kelet felé nyúlott s a belső tér közepén állott. A sekrestyéből a könyvtárba ajtó szolgált. Ezen könyvtár azonban csak utólag épülhetett. A felső kolostor 14 czellából állott s e czellák mindegyike külön kerteskével volt körülvéve. Az előtérben az alsó kolostor épülete s a hospitium emelkedett, melyeknek vörös cserépszindelyvel fűdött fedeléről, az egész kolostor, vörös kolostor — Rubrum Clastrum — Czerveny klastor — nevet nyert a köznéptől.²⁾

A lechniczi vagy dunajeczi Sz. Antal kolostornak első perjele János atya volt. Ugyanaz, kit Márton perjel annak építésével bizott meg. Ő főképen arra törekedett, hogy az új telepet anyagilag minél biztosabb alapra fektesse s hogy a környéken újabb birtokokat szerezve, a zárdának a hozzá illő elszigeteltséget megszerezze. E czélból mindenek előtt a Lechniczen még idegen kézben levő soltészságot és a nedeczi egyház birtokait óhajtá

¹⁾ Reppfius 1638-ban járt Magyarországon s megtekinté a lechniczi zárdát is. Jelentésének másolata az Országos levéltárban található. Acta Camald. de Lechnicz 6—10.

²⁾ A lechniczi zárda alapításáról először Wagner irt bővebben az Analecta Scep. P. III. 173—195. lapjain: Series Priorum de Lechnicz, seu de Valle S. Antonii Ordinis Carthusianorum czim alatt. Wagner közléseinek alapul, mint önmaga mondja (174. l.), Hadbavny Romuald kamaldoli atyának adatai szolgáltak. Ezen a rend okmánytárában járatos szerzetes, mint Wagner mondja, kiváló ügyességgel irta össze a zárda történetét s úgy ezt, mint több okmánynak hiteles másolatát közölte. Wagner 1762-ben került a Szepességbe. (V. ö. Babura László Wagner Károly czimű dolgozatát Szepesm. Tört. Társ. Évk. I. évf. 41. l.) Romuald pedig ekkor a lechniczi zárdában, mely 1756 óta a kamaldoliaké volt, a procurator tisztét vitte (Ist. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechnicz 6—10.) s ekkor találkozhatott a két tudós férfiú. Az országos levéltárban épen az imént idézett helyen található egy két folio-ivet kitévő, szép fél rond irással irt irat, mely nem egyéb, mint a Wagner-nél közölt Hadbavny-féle történet átdolgozása, mert azzal, némi csekély eltéréseket kivéve, teljesen megegyez, csak-hogy a végén a kamaldoliak történetére vonatkozólag tartalmaz becses adatokat, s a karthausi rend elpusztulását teljesen más világitásba helyezi. Az egyes eltérésekről alkalom adtán fogunk megemlékezni. Ezen irat írója nézetünk szerint nem más, mint a lechniczi kamaldoliak 19-ik perjele Budaházy Antal. Az író ugyanis közli a kamaldoli perjelek névsorát. Minden egyesnél perjelségének kezdő és végző éveit is megjelöli. Budaházy nevével megemlíti ugyan, hogy 1767-ben lett perjellé, de azt, hogy meddig viselte e tisztséget, már nem teszi ki. Megerősíti ezen véleményünket ezen a második év végén olvasható aláírás is: Dum hunc statum congregationum descripsissen ab insperato advenit notitia, quod in posterum nostra natio non dependebit a Monte Corona eg. Bu. A.“ Ezenkívül irtak még e zárdáról: Liskay Károly a Danielik szerkesztésében megjelent Religio 1853. évf. I. félév 56. számában, azonban dolgozata nem egyéb, mint a Wagner közlésének rövid magyar nyelven adott kivonata. Rupp Magyarorsz. Helyr. Tört. II. k. 197—206. szol a lechniczi zárdáról. Legújabbban a Szepesm. Tört. Társ. kitűnően szerkesztett évkönyveiben II. Évf. 56—78. lapokon Tóth Gy. Elők: Vörös kolostor (Clastrum montis coronae) czim alatt irt egy, mint látni fogjuk, már czimezésében is hibás tanulmányt, mely nagyobb részben szintén csak Wagner közléseit adja.

megnyerni. S mindkét törekvését, Kakas mester hathatós pártfogása mellett, siker koronázta. A lechniczi soltészság¹⁾, két laneusból vagyis 68 királyi holdból, egy fél malomból és sörfőzdeből állott. Ezen kívül minden árbértől (census) egy hatod denár s minden nagyobb itélettől a birság egy harmadrésze illette meg a soltészt. A soltészságmaga ez időben Schmilphenug Jánosnak és nejének Erzsébetnek birtokát képezte. Ezekről János perjel 1325-ben, Haman testvér jelenlétében, a szepesi káptalan előtt²⁾ félig adomány, félig vétel útján, magához váltotta a soltészságot s azt a Sz. Antal völgyi kolostor egész 1399-ig házilag kezelte.³⁾ A Sz. Bertalan tiszteletére épült nedeczi egyház, mely szintén Kakas mestert ismerte alapítójául, 1326-ban olvasztatott a lechniczi zárdába. Kakas mester ugyanis végnapjait elközeledni érezvén, ámbár adományai a kolostornak fenntartására akkor már elégségesek voltak, mégis a jövőt tartva szeme előtt, annak letétét végkép és minden eshetőség ellen biztosítani óhajta. Igen helyesen. A zárda földbirtokból nyeré jövedelmét. Ez pedig évről évre ingadozott. A földbirtok értéke a kezelés tökéletlenebb volta miatt magában véve is csekély volt. S ezen csekély értékét csökkenté még bizonytalansága is. A folytonos háborusodások, ellenségeskedések folytán a közterhek már ekkor is nyomasztó módon szaporodtak. A főurak között divatos visszavonások miatt pedig még maga a birtoklás sem volt biztosítható. Egyes erőszakos határsértések napirenden voltak. Bármily terjedelmesnek látszottak tehát az új kolostor birtokai, azok még teljes biztonságot nem nyújtottak a szerzeteseknek. Ez volt oka, hogy Kakas mester János perjel kérését, mely a nedeczi egyház-

¹⁾ A soltészság ó-germán eredetű intézmény. Eredetét az ó-német hűbér uraknak köszöni, kik jószágaik egyes terméketlen elhagyott vadonait művelhetővé s lakottá óhajtván tenni, azokat bizonyos jogokkal és mentességekkel, egyes vállalkozóknak adták ki, kik azután a megtelepítést keresztül vitték s az új falvaknak előljárói gyanánt szerepeltek. S mivel földes uraik nevében az adókat, tizedeket beszedték Schultheisz vagy Scultais-oknak neveztettek, a Schuld vagy Sculd és a Heissen = parancsolni vagy Heischen = végrehajtani igék összetételéből. (Ihre Glos. Suigoth. és Wachter Gloss. Germ.) Midőn a német telepítvényesek ezen intézményt hazánkba is átültették, a német elnevezést a latinizált Sculthetus váltotta fel s idővel a soltész név is használatba jött. De neveztettek gyakran „Advocatus“-oknak, az ó gót Vogt vagy Vogd szavakból; Villicusnak, mert a földes úr birtokán a felügyelői teendőket is rendszeren ők végezték. Nálunk főképp Nyitra, Trencsén, Árva, Liptó, Turóc, Zólm, Gömör, Szepes és Sáros megyékben voltak gyakoriak. A soltész fekvő birtokot és belsőséget nyert; ő maga és telepítvényesei is rendszerint hosszabb ideig adómentességet élveztek. A soltész hatáskörébe tartozott a hűsvágás és italmérés jogának, valamint a vízjognak szabályozása is. Gyakran a soltészok a miles-ek, de sőt a nemesek sorába is emeltettek. A soltészság maga örökös és eladó volt. Kisebb ügyekben bíraskodtak s a birságot is beszedték. Hogy ebben nem annyira az igazság, mint a nagyobb osztalék vezette őket, bizonyítják egy külföldi soltész számadásának e szavai: Es haben dieses Jahr über die Geldbussen, Gott sei Lob ünd Dank, ein Ehrliches getragen. Lsd. bőv. Schwandtner: De Scultetis.

²⁾ Lsd. másolatan Ország. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lech. f. 17.

³⁾ V. ö.: I. Miklós perjelnek 1399-iki oklevelét, mely ezen soltészság eladására vonatkozik: Ország. levélt. Acta Eccl. Cam. de Lechn. 17. Wagner: Analect. Scap. P. III. p. 175.

nak a rendbe való bekebelezésére vonatkozott, méltányosnak találta. Elment tehát jó barátjához, János szepesi préposthoz s kérve kérte, hogy tervét hatalmával és jóakaratával támogassa. János prépost belátta, hogy Kakas mester és a lechniczi zárda perjelének aggodalma alapos. Bele egyezett a beleolvasztásba, s mint az esztergomi érseknek helynöke azt 1326. november 1-én kelt levelével végre is hajtotta.¹⁾ Azonban nem minden föltétel nélkül. A plébánia egyházak a hivek lelki ügyeinek vezetése végett levén alkotva, azok birtokosai a lelkipásztorkodás tényleges teljesítésének kötelemétől semmi körülmények között sem menthető fel. Így kívánják ezt az egyházi kánonok. Ezen kötelezettség alól János prépost sem menthető fel a rendet. A megerősítő okmányban kikötötte tehát, hogy a plébániai ügyek vezetésére a rendnek, miután ők a lelkipásztorkodással nem foglalkozhatnak, Nedeczen állandó helyettesnek kell tartania s azt a szükségeseikkel ellátnia. A prépost e szükségeseket általánosan, de elég közről jelölé meg. E szerint a leendő plébános helyettesnek annyi jövedelmet kellett biztosítaniok, hogy az a préposti székpénzt fizetni, önmagát fűntartani s az esetleg nála megszálló vendégeket ellátni tudja. Mégis, hogy a rend az új terhet könnyebben elviselhesse, kijelenté a prépost, hogy a préposti jogon és az esetleges lelki és gyilkossági ügyekben hozott ítéletekből „ex iudiciorum spiritualium ac homicidiorum“ befolyó jövedelmeken kívül, melyek továbbra is a prépost jogköréhez fognak tartozni, semmi egyéb kötelezettségek teljesítésére sem kötelezhetőek, sőt a tized fizetése alól is felmentetnek. Ámbár János prépost a bekebelezést ily föltételek mellett végre is hajtotta, a kolostor mégis a nedeczi egyház birtokainak tényleges birtokába még most sem léphetett, mert azon papot, ki ekkor a javadalmat élvezte, ha az önmaga és önkényt nem mondott le, mint az oklevél mondja „eo invito, sua non debeat aliquatenus spoliari“ a javadalom élvezetétől megfosztani nem lehetett. Azonban daczára annak, hogy a nedeczi egyház beolvasztása, János prépost által, az esztergomi érsek nevében történt, mégis a rend a miatt számos zaklatásnak és sérelemnek volt kitéve. Mig végre (II.) János, a kolostor negyedik perjele, 1361-ben Miklós esztergomi érsekhez fordult, ki ez évben János prépost intézkedését mindenben helybenhagyta s a beolvasztást végleg megerősítette.²⁾ Nedecz miatt azonban a rendnek még később is sokat kellett szenvednie. Így Lomniczi Polyán mesternek és Szopcsfalvi Péternek leányai, Hedvig meg Dorottya, még 1420 körül is sérelmeket ejtettek e miatt a konventen. A történelmi emlékek hallgatnak arról, hogy e sérelmek milyenek voltak, de a szepesi káptalan által 1424-ben átirat 1420-iki béke okmányból kitűnik, hogy a per igen soká húzódott s csak Miklós perjel engedékenysége vetett annak végett. Miklós perjel ugyanis 1420-ban kijelenté, hogy a szenvedett sérelmek megtorlásától eláll, ha a vádlott felek önkényt vállalkoznak bizonyos évi birság fizetésére.

¹⁾ Eredetije a Fehérvári káptalan levélt. volt, honnan VI. Károly parancsára lemásoltattott. E másolat Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10.

²⁾ Másolatban az Ország. levéltár Acta Eccl. Camald. de Lechnicz 6—10.

Polyán mester ezt elfogadta s kötelezte magát, hogy évenként Sz. Márton napján egy márkát, a leányok részéről pedig ugyanakkor, egy fél márkát fog fizetni. Így állott helyre azután a béke, mely többé Nedeczre vonatkozólag megzavarva nem lett.¹⁾

Kakas mester, a zárda alapítója és jötevője, időközben, kinyervén 1327-ben I. Károly királytól a jogot, hogy birtokait egyetlen fia már rég elhalván, testvéreinek (II.) Rikolfnak és Jánosnak hagyományozhatja, befejezte dicsőséges pályáját. Az életében annyira kedvelt s oly bőkezűleg ellátott rendről azonban végrendeletében sem feledkezett meg s az euri²⁾ birtokból, melyet I. Károlytól érdemei jutalmául 1307-ben kapott volt, bizonyos földrészt elkülönített s azt a lechniczi kolostornak hagyományozta. Így olvassuk ezt egy 1330-ban kelt oklevélben,³⁾ melyben János perjel a nevezett földrészt Tarkői Rikolf kérésére, a szepesi káptalan mint hitese tanu előtt, tíz márkáért a család birtokába visszabocsátotta.

Mig Lechnicz így anyagilag és erkölcsileg is emelkedett, azalatt a Menedékszirt is újabb és újabb javakkal szaporodott.

1329-ben Gurkfi Miklós végóráját közeledni érezvén, a szepesi káptalantól kért kiküldöttnek, János papnak jelenlétében, végrendeletet csinált, melyben kijelentette, hogy ép elmével és öntudatos akarattal atyai birtokának felét a menedékszirti karthausiaknak adományozza. Csakhogy a végrendelet⁴⁾, melyet a szepesi káptalan János pap bemondása alapján írt meg, nem jelöli meg közelebről az érintett birtokot. Ha szabad azonban a karthausiak későbbi történetéből következtetéseket vonnunk, úgy azt kell hinnünk, hogy e birtokrész Gölniczbánya táján feküdt s egy volt a Jacouréte (Jakab réte) nevű birtokkal. Mert ámbár a Menedékszirt csaknem minden birtokának eredetét ismerjük, erről, hacsak Gyurkfi adományával nem azonosítjuk, beszámolni nem tudunk. Megerősíti ezen véleményünket azon körülmény, hogy a Jákóréte nevű erdei birtok tényleg csak felerészben tartozott a kolostorhoz és hogy az adományozó, ki Gurkfi fiának neveztetik, a Görgei családból származott, a mint azt az alábbi per valószínűvé teszi.

Jakabréte miatt ugyanis a konventnek, épen mivel a határok kellőleg körülírva nem voltak, kellemetlensége is volt Mátéval a gölniczi comesnek fiával. 1331-ben a per békés megegyezés útján ért végett. Ezen megegyezés alkalmával a karthausiak mellett, mint részbirtokos bizonyos Konrád is szerepel, ki „filius Comitum Cunch de Gargou“-nak mondatik, ki ha Gurkfi Miklóssal egy személy nem is volt, de a rokonság körébe tartozhatott. Maga az egyezmény úgy hangzott, hogy Jekkel Máté kapta a

¹⁾ Ország. levélt. Act. Eccl. Camald. de Lechnicz. 6—10.

²⁾ Villa Eur = a mai Strászka 1269 IV. Béla Késmark városa részére adott kiváltság levelében már említi, helyét „Byztriche potok“ és a „Turtur“ hegy közelében jelölve ki. Lsd. Nagy J.: Hazai Oklevéltár VI. k. 158 l. Lsd. még: Szepesmege helység nevei i. h. 109. l.

³⁾ Wagner: Analect. Scepi. P. I. p. 408.

⁴⁾ Eredetije Orsz. Levélt. Dipl. Oszt. 2563. sz. Közli Nagy J. Anjoukori Okmányt. II. k. 387.

Gölnicz folyótól délre eső részt, míg a konvent és Konrád az északit, mely a Gölnicz folyó, annak forrása, Chytnik és a golcsai havasok között feküdt.¹⁾

Ugyanezen időben a Mike család Sümegh nevű birtokának felét adományozta a konventnek, melyet Rupp a bars megyei Somogy községben keres, mely azonban a káposztásfalva határában fekvő s általunk már említett „Sumugh“-gal volt azonos.²⁾ 1344-ben Marolf és Báthor Miklós fiai Arhold helység területén két aratrum-nyi földet adományoztak a konventnek. 1358. pedig József és Jordán, Matéfalvi Miklós fiai, a Hernád vizén épült s Gyurkháza határában levő malmot adták el a konventnek 100 aranyforintért.³⁾

Legnevezetesebb változást azonban a konvent birtok történetében a kolcsvai csere okozta.

Kakas mester ugyanis, mint Lechnicz alapító okmányának királyi megerősítésében olvassuk, Sáros megye tarczali járásában fekvő Haimburg nevű falut odaadományozta a konventnek. A királyi megerősítés ezen adományt is úgy fogta fel, hogy azzal Kakas mester szintén az épülendő új kolostort óhajtá biztosítani. A birtok tehát tulajdonképen a lechniczi karthausiakat illette volna meg. Azonban az alapító okmány ezt nem jelentette ki, s azért a menedékszírt Haimburgot sajátjának tartá s azt mint sajátját kezelte, annak jövedelmeit saját céljaira használta fel. Ezen felfogás mellett tanuskodik a Fundatio Lapidis Refugii névtelenje is, ki az adományt a lechniczitől függetlenül említi s azt egyenesen a konventnek tulajdonítja. Megerősíti azt végre maga a kolcsvai csere is. Haimburg ugyanis a konventtől nagyon távol esett s így annak kezelése igen nehezen ment. Rikolf comes fiai megkönyörültek a barátokon s felajánlották nekik cserébe Kolcsvát, mely Szepes megyében, Görgő közelében, feküdt. A konvent a cserét kész örömmel fogadta és azt 1329. január 14-én a szepesi káptalan okmányilag megerősítette.⁴⁾ Kolcsva eredetileg királyi birtok volt, s IV. Béla azt 1263-ban Fehér Henchnek adományozta, oly feltétellel, hogy évenként egy unczia aranyat fizessen. 1280-ban pedig e birtok egy részét Szepes tartomány úrnője szepesi Iruzlaus fiának Huruzknak adta; IV. László pedig két évvel később fia Hannus részére erősítette meg. 1295-ben Bald szepesi comes birta Kolcsvát, míg végre Róbert Károly 1308-ban azt Henrik fiának János palatinusnak adományozta.⁵⁾ És ez a János Rikolf fiainak, kiktől a birtok a karthausiakhoz került, nagyatyjuk volt. Kiválóan óhajtottuk ezen birtok történetét hangsúlyozni, mert az idővel, a két konvent között, Eris almájává vált s a szentéletű férfiak között sajnos viszálykodást hozott létre.

¹⁾ Lsd. ez okmányt egy 1492-iki transumpt. Orsz. levélt. Acta Eccl. 43. f. 36. Közölte a Wagner-Jankovics-féle gyűjteményből Fejér: Cod. Dipl. VIII. 3. 355.

²⁾ V. ö.: Magy. Helyr. Tört. II. k. 209. 1. Lsd. e dolgozat 87. 1.

³⁾ Mássalban Hevenessi MS. T. XL. p. 49.

⁴⁾ Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 1517. sz. Közli Anjoukori Okm. II. 383. A levéltári példány a királyi megerősítést foglalja magában.

⁵⁾ V. ö.: Nagy J.: Hazai Okmányt. VI. k. 115., 215., 275., 408. és VII. k. 246. 253. II.

V. FEJEZET.

A rend elterjedése és megszilárdulása.

(Folytatás.)

A rendet saját erkölcsi ereje emelte. A Menedékszirt és a dunajeczi konvent egymáshoz való viszonya. Drugeth nádor, mint a lechniczi karthausiak pártfogója. Ó-Falu régi és újabb birtokosai. XXII. János pápa a rend érdekében. Berengár Jakab és Bonofato Raymond a karthausiak pártolói voltak. Nagy Lajos visszaadja a konventnek Ó-Falut. A két konvent között támadt surlódások. János perjel Maurbachba megy. A magyar karthausiak enyhébb élete. Karthausi visitorok magyar földön. A két konvent kibékülése. Lechnicz önállósítása.

saknem teljes negyedszázad merült az idők tengerébe azóta, hogy az első karthausi szepesi földre lépett. Bizonytal számot tevő idő az egyesek, az ember életében. A társadalom, a közösség életében azonban e néhány év elenyészőleg csekély. A külföldi növénynek, hogy új talajban gyökeret verjen s ott teljes szinompájában ragyoghasson, hosszabb időre, nagy gondú kezelésre, szoktatásra van szüksége. Ugyanez áll az emberi intézményekről is, melyek, hogy akklimatizálódhassanak, gyakran erős, lényegbe vágó változásokon mennek keresztül. A francia ültetvény, a Chartreuse telepe, jelentéktelen s a lényegét nem érintő módosításokkal, mintegy odalón varázsolva a Szepesség vadregényes vidékeire. És ha lehet abból, hogy valamely intézmény rövid idő alatt válik honossá, az intézmény előnyére következtetéseket vonnunk, akkor azokat a karthausiak rendjére egész teljességökben kell alkalmaznunk.

A Menedékszírt minden alapító

nélkül, mint a vidék népsége előtt teljes ismeretlen indult az élet nagy útjára. Vándorbotját koldusbot képezte. A jó lelkek könyörületességére volt utalva. A szász nép jó kedvű, adakozó nép volt. Keblében a vallásos eszmék hálás, termékeny talajra találtak. A magasabb fokú askesis, a lélek fensőbb fegyelmettsége azonban, ismeretlen ország volt előtte. Tanulmányait természetes esze, józan gondolkodása pótolá. Ezek segíték őt abban, hogy a Menedékszirt vadonjában nőtt szerény virágot, látván annak szívós kitartását, a nélkülözések vihara ellen való védekezését, rövid idő alatt bámulni, becsülni és megszeretni tudta. Lehet, hogy saját mostoha sorsa, mert a vidék szegény és elég terméketlen volt, nagyban hozzájárult, hogy mások szenvedései iránt érzékenyebb, résztvevőbb legyen. Megosztá filléreit, kényszerült szegénységének produktumait, az önkénytes szegénység bajnokaival. Könyörületessége megtermé gyümölcsét. Az erősödő zárda, melyet jobb napjaiban a gazdagok is megajándékoztak, biztosított léttel birt. Környéke virágzó oázzá vált, a néma szerzetesek odaadó buzgalma, fáradozása folytán. Maga a zárda pedig lassan a jótékonyág szilárd menhelyévé lett. A szász nép buzgó lelkipásztorainak vezetése mellett, önmaga teremté meg saját nemtőjét. Adakoztak szegénységükből és a kereszténység bámulatos ereje által, a megajándékozottak, a rajtok könyörülők jóltevőivé váltak. A jó szívvel nyújtott pohár víz jutalmát, az evangéliumi bölcsesség isteni vigaszát, a vallásos szász nép már itt e földön beteljesedni látta. A Menedékszirt és vidékének lakói között ily módon oly szoros viszony keletkezett, melyet csak a szülők és gyermekek szerető viszonyával lehet némiképen, megközelítőleg illusztrálni.

A dunajeczi konvent sokkal szerencsésebb csillagzat alatt született. Alapítója biztosította anyagi létét. Fekvése, mely a menedékszirt fekvésénél kedvezőbb volt, megkönnyíté erkölcsi győzelmét. Zárdája előtt vonult el a Lengyelországba vezető ut. Könnyebb volt megközelíteni, mint a járt utaktól távolabb eső Menedékszirtet. Ennek köszönhető, hogy hire csakhamar messze tájakra kihatott. Ehhez járult, hogy ez időben a Szepesség közéletének súlypontja, Lengyelország szomszédos volta miatt, inkább az északi vidékre esett. A Bélán és Késmárkon keresztül vezető út, Lőcsét és vidékét, a hajózható Dunajeczczel hozta összeköttetésbe. Így lett a szászok keresett iparának nyílt piaczává a külföld s első sorban Lengyelország. Ily körülmények között legkevésbé sem lehet csodálni, hogy a dunajeczi konvent, a korra nézve régibb menedékszirtit, sok tekintetben túlszárnyalta.

Leginkább emelte azonban a dunajeczi konventet Drugeth nádor. A hatalmas főúr, Kakas mester halála után, a konvent kiváló pártfogójává lön. A rend második jóltevőjének nevét vivta ki magának, midőn a rendet az ó-falvi birtokkal gazdagította.

O-Falván¹⁾ a karthausiak már 1330-ban, mint birtokosok szerepelnek.

¹⁾ Ófalva = Antiqua Villa = Stara Vesz, hajdan a Szepesség legvirágzóbb mezővárosa s még újabban is közigazgatási székhelye (Fényes: Ausztr. Bir. Stat. 351. l.) az ó-falusi járásnak. A középkorban nagy szerepet játszott. Az 1411. magyar-lengyel tárgyalások is itt tartattak meg. V. ö. Wagner: Analect. P. II. p. 2. et sqq.

Ez évben vették meg 88 márkaért »usualis monete« az akkor folyó pénzben, Kilderik soltészról és fiaitól, Jánostól meg Miklóstól, az ó-falvi soltészszágot »scultetiam seu Judicium haereditarium,« melyet azok Kakas mestertől, Ó-falu egykori birtokosától, kaptak volt. Az eladók az adás-vevési szerződésben minden jogról lemondtak és csak annyit kötöttek ki maguknak, hogy a köteles szolgálmányok teljesítése mellett, egyik kuriájukat »cum uno manso« megtarthassák.¹⁾ Az ó-falvi soltészszág tehát a kaurthausi rendé volt; maga a birtok pedig Kakas mesteré. Kakas mester azonban idővel megszorult pénzdolgában s azért az ó-falvi birtokot, igen tekintélyes összeg fejében, Drugeth Vilmosnak elzálogosította. Mivel pedig, mint Drugeth mondja, sem Kakas mester, sem testvérei a váltság összeget lefizetni nem tudták, az ügy a bíróság elé került. Kakas mester és testvérei kénytelenek voltak tehát ezen szép birtokuktól megválni, hogy azt örök jogon Drugeth nádornak engedjék át. Az ilyen birtok elharácsolás a középkorban nem tartozott a ritkaságok közé. Nem is lenne ezen eset feltűnő, ha nem volnának oly körülmények, melyek sejteni engedik, hogy Drugeth aligha jutott a legigazságosabb módon Ó-Falu birtokába. Kakas mester ugyanis 1327-ben, elkeseredett ellenségeinek cselvetései és irigykedései miatt, sokat panaszkodott a királynak. Hogy kik voltak ezek az ellenségek, azt biztosan nem tudjuk, mert Kakas mester nem nevezi meg őket. De azt hisszük, nem csalódunk, ha az ellenséget épen Drugeth nádorban keressük. I. Károly, azon fönnebb idéztük oklevélben, melyben Kakas mesternek megengedi, hogy jószágait, bár azok a magyar jog szerint, fiu örökös nem létében, a koronát illetnék meg, testvéreinek hagyományozhatja, maga sejteti velünk, hogy Kakas mester ellenségei elől még a király által megerősített állásában, a szomolnoki hegybírószágban sem ült biztosan.²⁾ I. Károlynak ezen oklevele, az ország egyik sarkalatos törvényét érinti.³⁾ Épen azért, a szokásnak megfelelően, azt az ország főbb méltóságai, az érsekek és püspökök, nem különben a zászlós urak is aláírták. Ezen aláírások között azomban hasztalan keressük a nádornak nevét. Ezen méltóságot pedig akkor, úgyszólván folyton, a Drugeth család viselte. Elismerjük ugyan, hogy ez magában véve még elfogadható érvet alig képez. De ha tekintetbe vesszük, hogy annak a Szomolnok bányának, melynek hegyi bíróságában Kakas mester a királyi megerősítés daczára sem érezte magát biztosnak, hogy ennek a Szomolnok bányának jogi élvezői ismét csak a Drugethek voltak, — a mint azt az ujjvári grófnak, Drugeth Vilmosnak, 1330-ban kelt, sok tekintetben érdekes végrendelete⁴⁾ bizonyítja, — akkor úgy hisszük megtaláltuk a helyes fonalat, mely Kakas mester hatalmas ellenségeinek földéítéséhez vezet. Róbert Károly idejében Magyarországon a Drugetheknél nem volt hatalmasabb

¹⁾ V. ö. Inv. Bon. S. Ant. de Valle Lechn. juxta Datum ant. Lit. et Doc. in Cart. Brinn. Campo Regia Dicta. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lech. 7. sz

²⁾ V. ö. Wagner: Analect. Scep. P. I. p. 125.

³⁾ V. ö. Corpus Juris Trip. P. I. lit. 2. t. 28. 29. 30.

⁴⁾ Lsd. Wagner: Analect. Scep. P. I. p. 129.

olygarcha család. Csak is ezek fenyegetése rémíthette meg tehát Kakas mestert, ki a király kiváló kegyében állott. Másrészt nem szabad felednünk, hogy a Drugethek birtokszerzési vágya, mint ugyancsak a fönnebbi végrendelet bizonyítja, mely számos visszatérítésről intézkedik, nem igen válagatta a célhoz vezető eszközöket.

Azonban a Drugethek, mint Magyarországnak ekkor minden főura, szívük mélyén vallásosak voltak. Nagy igazságot fejeznek ki, mélyreható történelmi bölcsészetet áralnak el Madáchunk szavai: A kor folyam, uszója, nem vezére, az egyén. Az uralkodó, egészséges korszellem alól még e hatalmas olygarchák sem emancipálhatták magokat. A kor vallásos érzete, a katolikus egyház által tanított önmagába szállást követelte. Ennek elő feltételét pedig a visszatérítés, az okozott lelki és testi károk lehető jóvátétele, a restitucio in integrum képezi. A halál előérzetét az Istennel és emberekkel való teljes kibékülés vágya követé, hogy a Teremtőjéhez visszaszálló lélek, a túlvilág valódi érdem szerint osztott örömeiben, annál biztosabban részesülhessen. Ezen korrekt szellemnek köszöné új birtokát a lechniczi zárda.

Drugeth nádor életereje is fogyni kezdett. Napjait alkonyodni érezé; lelkének jövendő sorsát óhajtá tehát biztosítani. Az ó-falvi birtok, bár mintegy önmagát mentetgetve hangoztatá, hogy az »pro non modica summa pecuniae« lett nála elzalogosítva, mégis nehéz teherként nehezedett lelkére. Kakas mester rég megelőzte őt a halálban. Vele szemben az okozott kárt, mint azt más élő megkárosítottjaival tevé,¹⁾ nem teheté jóvá. Ily körülmények között a karthausiakat, kik ó-falvi soltészóságának új birtokosai gyanánt mutatták be magukat, valódi mentő angyalainak tartá. Kakas mester kedvelt fiainak szánta Ó-Falut, hogy így megengesztelje az elköltözöttnek szellemét. 1337-ben személyesen megjelent Róbert Károly előtt Visegrádon, magával hozván Jánost, a lechniczi zárda perjelét. Itt királya színe előtt jelenté ki, hogy »az örök boldogság részesévé lenni óhajtván, a jámborság ösvényén buzgóbban előhaladni és alkalmas lelki készültséggel utolsó napjára előkészülni« kíván s azért ó-falvi birtokát, minden hozzá tartozóval együtt, a Szűz Máriáról czimzett dunajeczi konventnek adományozza örökös alamizsnaképen. Drugeth nádor ezen adományát a király, Visegrádról, 1337-ben Jakab apostol napján (július 25-én), keltezett oklevelével erősíté meg. A megerősítő oklevélben hangsúlyozva van, hogy ezen adományozás az Isten dicsőségének emelésére, a Szűz anyának, Máriának tiszteletére, »ac in absolutionem, seu remissionem peccaminum preallegatorum« és a bevallott bűnök bocsánatára, történt.²⁾

Drugeth adományát minden irányban biztosítani óhajtotta. Azon kéréssel fordult tehát Rómába, XXII. János pápához, hogy Ó-Falut az esztergomi érsek és a szépesi prépost joghatósága alól teljesen vegye ki, hogy így a

¹⁾ Lsd. Drugeth nádor végrendeletét. Wagner: P. I. p. 129.

²⁾ Lsd. ezen oklevelet a fehérvári káptalan eredetijéről készült másolatban Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechnicz 6–10.

karthausiak annak birtokában senkitől se háborgattassanak és ne legyenek kötelesek semmiféle tizedet fizetni, semmiféle szolgálmányokat teljesíteni. A pápa engedett Drugeth kérésének. 1331. ápril 30-án kelt levelében ¹⁾ meghagyta Berengar Jakab és Bonofato Raymond pápai követeknek, hogy vizsgálják meg Drugeth kérését és ha azt igazságosnak találják, teljesítsék. Drugeth, ugyanezen alkalommal, még mást is kért a pápától. Ő ugyanis a sárosi Sz. Ágostonrendű szerzet »Stedecercu« nevű birtokán Sz. Anna tiszteletére kápolnát építtetett, mely egyuttal az ő és családja sirboltjaul szolgált volna. Ezen kápolnának exemptioját kérte. ²⁾ A pápai követek vizsgálatának eredményéről biztos adatunk nem lévén, nem tudjuk megnyerte-e a hatalmas nádor ezen kedvezményeket. Tény azonban, hogy a dunajeczi konvent, Drugeth nádor szorgoskodása daczára, Ó-Falu háboríthatatlan birtokába csak Nagy Lajosnak 1342-ben kelt megerősítő levele után léphetett. Ezen okmányból tanuljuk, hogy Lajos király, ferde információk után indulva, Ó-Falut királyi birtoknak tartá s azt egy ideig tényleg úgy kezelte. Végre János perjel fel ment Visegrádra, hogy a konvent jogigényeit igazolja. Ez alkalommal a perjel több okmányt s így hihetőleg a két pápai követ megerősítését is bemutatta, mert Lajos az ó-falvi sáfárhoz intézett levelében maga mondja, hogy »visis iuribus et instrumentis literalibus fratrum ordinis cartusiensis super possessione seu villa Ofalw vocata« azt ezek alapján, tehát nem pusztán a Róbert Károly előtt kiállított adománylevélre támaszkodva, a dunajeczi konvent birtokába — de valle sancti Anthonii in Donawiz — vissza bocsátotta; és pedig teljes joggal. Az 1342. év december 22-éről keltezett oklevél ³⁾ ugyanis meghagyja az ó-falvi sáfárnak és a jobbágyoknak »villico et iobagionibus dicte ville Ofalw,« hogy a konventet ismerjék el törvényes uroknak és egyedül csak annak engedelmeskedjenek »sicut decet dominis vestris naturalibus et nemini alteri obediatis et serviatis.« Ezzel az ó-falvi birtok tulajdon joga végleg eldőlt s abba valószínűleg a konvent a Lajos király által kiküldött »Clemens parvus iuvenis aule de aula nostra« által lön bevezetve. Midőn pedig a bosniai hadjárat alkalmával Miklós érsek az ország pecsétjét elvesztette s így az esetleges visszaélések miatt, az összes királyi adománylevelek és megerősítések megújítása vált szükségessé, Lajos király (III.) János perjel kérésére a konventet Ó-Falu birtokában, 1364-ben, az új pecséttel ellátott oklevélben, ujolag és végleg megerősítette. ⁴⁾ 1349-ben

¹⁾ Theiner: Monum. Hist. T. I. p. 541.

²⁾ Ezen kápolna létezéséről sem Fuxhoffer-Czinár (Monast. T. II. p. 218) sem Rupp (Magy. Helyr. Tört. II. k. 307. l.) nem tudott. „Stedecercu“ IV. László adomány levelében „Stegerkerchet“ néven szerepel.

³⁾ Eredetije Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 3538 sz. közölve van Nagy J. Anjoukori Okmánytár IV. k. 294 l. 1520 aug. 1-én (IV.) János perjel kérésére a szepesi káptalan átírta ezen okmányt.

⁴⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10. Érdekes ezen oklevél azért is, mert behajtott szélén: Ad perpetuam rei memoriam, el van mondva a pecsét elvesztésének története.

pedig Guigo biboros, mint pápai követől, kinyerte végre a konvent azt is, hogy az ó-falvi plébánia, melynek kegyuri joga, mint Guigo mondja, úgy is már hozzájuk tartozott, a szokásos kánoni feltételek mellett, bele lön olvasztva a dunajeczi kolostorba.¹⁾

1382 táján az ó-falvi soltésziságot bizonyos Hermanni János nevű soltész kezelte. Hermanni kiváló szolgálókat tehetett a rendnek, mert János perjel, elismeréseül, egy laneusnyi földet ajándékozott neki Ó-Falván. Az ajándékozó okmány még azt is kimondta, hogy ezen földterület, melyet közelebb-ről határoz meg, Hermanni János fiés nő örököseire is átszáll s a mennyiben a kivánt mértéket meg nem ütné, a Dunajecz partján fekvő földekből lesz kipótolandó. Főérdeket azonban az kölcsönöz János perjel levelének, hogy ez az egyetlen oklevél²⁾, melyet a konvent által kiállított okmányok közül, eredetiben ismerünk s mely a konvent pecsétjét fenntartotta.

A pecsét, mint

Vörös Kolostor pecsétje 1382-ből.

hű képünk mutatja hosszas és tojásdad alakot tüntett fel. Körirata teljesen lekopott s azt ma már megállapítani többé nem lehet. Nem lehet megmondani azt sem, hogy a pecsét mily alakot tüntett fel. A lechniczi konvent, mint tudjuk, a Bold. Szűz tiszteletére épült s így a valószínűség szerint, pecsétjén is ezen alaknak kellene állania. De történelmi bizonyossággal ezt nem állíthatjuk, mert tény, hogy egyes konventek pecsétjén nem volt mindig a konvent védőszentjének alakja feltüntetve, hanem, mint történészeink megállapították, gyakran a rend, gyakran a vidék, ország stb. védőszentjének képe. Sőt a szóban forgó töredék pecsét is ezt látszik bizonyítani. A képen látható alak fenn-

¹⁾ Fejér: Cod. Dipl. VIII. 4. p. 509.

²⁾ Eredetije Orsz. Levélt. M. O. D. L. 31110. sz.

maradt alkatrészei inkább Sz. Antal, mint a Bold. Szüz képére vallanak. Ezt hirdeti a főalakot körded alakban körítő apáti láncz és kereszt is. Maga az okmány szépen irt hártypapír, melyről sárga fonalan függ le a sárga viaszba erősített s fekete viaszba nyomott pecsét.

1344. körül a konvent bonyodalmas határjárási perbe keveredett Tóth falusi Arnolddal Ztragár és Feketeerdő miatt. Észak-Szepesmegye ezen két legkiterjedtebb erdő-birtoka a konvent lechniczi és ó-falusi birtokaival volt határos. S miután László királynak adománylevelében, melyben a birtokokat Tóthfalusi Illés kapta, a határok igen hiányosan voltak körül írva, a konvent, de sőt a többi szomszéd birtokosok, kivált Miklós budai plébános, kinek Berbarnon volt birtoka, folytonos surlódásban volt a Tóthfalusi családdal. Ezen surlódás a konvent és Arnold között ezen időtájtban oly élessé vált, hogy azt Arnold egyenesen a király elé vitte. László király adománylevele, a konvent birtokai és az adomány tárgyát képező birtok között, egyik határnak a Penyn hegy felé vezető gyalog ösvényt jelöli meg. Csakhogy e gyalog ösvényt, úgy Arnold, mint a konvent, más és más helyre helyezték. Arnold az ösvényt a Dunajecz partján fekvő Monostorhelytől nyugatra; a konvent pedig keletre helyezte Arnoldnak egy a Lupnik vizére épített malma mellé. Ennek következtében mintegy hat aratrumnyi ²⁾ föld terület s maga Monostorhely is vitássá vált. Magát a területet valamint Monostorhelyt is, tényleg a konvent bírta s az előbbin két fakápolna és két malom volt felépítve, az utóbbin pedig János perjel egy kőklasztromot kezdett építtetni.

A király az ügyet az egrí káptalanra bizta, mely 1344-ben két megbizottját küldé ki Hysfalusi Lőrincz és Zlauckfalusi Arak, mint királyi megbizottak, kíséretében. A bizottság, a szomszédos birtokosok kalauzolása mellett, bejárta az egész vitás területet. Csakhogy eredménytelenül; mert ámbár Béla város lakói a Penyn felé vezető gyalogösvényt Arnolddal meg egyezőleg jelölték meg, Miklós budai plébános, Rikolf és Mihály landeki keresztések, mint közvetlen szomszédok, a szóban forgó ösvényt szintén a Lupnik vize mellé helyezték.

Ily körülmények között a kiküldöttek nem tehettek egyebet, minthogy a vitásterületeket megbecsülve, az ügyet a király bírósága elé bocsássák vissza. Csakhogy itt ismét új nehézséggel állottak szemben. A hat aratrum nagyságú földterületet a rajta épült fa kápolnákkal és malmokkal könnyű szerrel becsülték meg s értékét 43 arany márkára tették. De mit kezdjenek Monostorhelylyel? Itt János perjel egy új monostort kezdett építeni a Bold. Szüz és ker. Sz. János tiszteletére, mely azonban még nem volt befejezve. Hogy becsüljék meg ezt? Ezen kényes kérdés elől a kiküldöttek egyszerűen kitértek s midőn az egrí kanonokok, 1344. december 6-án, a királynak

¹⁾ Egy aratrum körülbelül 78—130. királyi holdat tesz ki. A szepesi káptalan ugyanis egy 1323. évi levele mondja: ad complendam terram dimidii aratri, triginta novem iugera mensurae regalis statuere debuissent (Cod. Dipl. VIII. 7. 155. l.) Bővebben szól az aratrumról Knauz: Magy. Sion. III. k. 715. l.

kiküldetésükről beszámoltak, kijelentették, hogy a Monostorhely becslését főbb bíróságra hagyták.

Hogy mikép végződött utóbb a per, melyet a káptalan fennti jelentéséből ismerünk ¹⁾ csupán, azt ma még homály fűdi. Annyi bizonyos, hogy a lechniczi konvent történelmi emlékeinek és hagyományainak szellemi örököse, a Monostorhelyen épült kolostorról, sehol egy szóval sem emlékezik. Lehet, hogy az építés oly kevésbé haladt volt előre, hogy, ha Monostorhelyet esetleg Arnoldnak ítelték oda, a konvent annak vissza váltását fölösleges tartotta.

A dunajeczi kolostor gyors emelkedése még e szent életü férfiak közé is a visszavonás magvát hinté. A Sz. János konvent a dunajeczinek ellen-súlyozására folyton hangoztatá anya-zárdai minőségét, melyet ez utóbbi, azt a rend szabályaival ellenkezésben levőnek látván, elismerni nem akart. Csak-hogy Kakas mesternek az alapadományozásra vonatkozó okmányai a Menedékszírtiek kezében voltak. Ez az új konventet tényleg akadályozta szabadabb mozgásában. Az ekkép támadt surlódások, már 1328-ban érezhetőkké váltak ugyan, de akkor még élesebb jelleget nem öltöttek; sőt Romuald atya följegyzése szerint, midőn ez évben a közép-európai perjelek a seitzi zárdában összejöttek, hogy a rend javát előmozdítani hivatott intézkedéseket tegyenek, a magyarországi karthausiak részéről (I. János, a dunajeczi kolostor első perjele lön kiküldve, hogy a »Minden szentek«-ről címzett maurbachi kolostorban, mint a mely a szepesi zárdákhoz legközelebb esett s legkönnyebben volt megközelíthető, azokról személyes tudomást vegyen. Megbízták azzal is, hogy úgy maga, mint a hasonnevű menedékszírti perjel nevében, fejezze ki az összesség irányában a konventek föltétlen engedelmisségét. Romuald atya följegyzései szerint, János perjel ekkor új szabályokat hozott volna magával, melyek a rend fegyelmét nagyban előmozdították.²⁾ E szabályokat Romuald atya a következőkben mutatja be: A karthausi rendhez rendületlenül kell ragaszkodni s úgy a Chartreuse perjelének és konventjének, mint az általános káptalannak alázattal engedelmeskedni kell. Az egyes zárdák kötelesek a rend visitátorjait tisztelettel fogadni és azok határozatának magukat alávetni. A lázadókat és nyakasokat meg kell törni; az egyes házak egymást ingó és ingatlan birtokaikban erősíteni, ha a szükség úgy kívánná testvéri szeretettel meginteni kötelesek. Végül a konvent összes ügyeit csak is az illetékesek meghallgatása után szabad elintézni.

Hogy honnan merité Romuald atya ezen adatokat, nem tudjuk. Wagner úgy vélte, hogy Romuald atya azokat valószínűleg a maurbachi kolostornak Peez által is közölt krónikájából vette át. Lehetséges, hogy igaza van. Belső indicziumok ugyan nem kívánják e feltevést, de ellene sem szólanak. Kétségtelen, hogy a fennebbi pontok mindegyike meg volt már Guigo szokásaiban is. Ujat nem tartalmaznak azok. Legvalószínűbb

¹⁾ Nagy J.: Anjoukori Okmánytár IV. k. 471. s köv. II.

²⁾ V. ö.: Wagner: Analect. P. III. p. 176.

azonban, hogy János perjel nemcsak a Romuáld atya által közölt szabályokat, hanem egy teljes rendszabályt hozott magával. A karthausi rend általános káptalanja ugyanis kimondta, hogy Guigo szokásait újra egybe kell gyűjteni s azokat tisztán lemásolva, minden kolostornak meg kell szereznie, hogy évenként felolvashatók legyenek. Vazul főperjel idejében s Gottfried grenoblei püspök hozzájárulásával ezen egybegyűjtés tényleg meg is történt. A gyűjtemény, melyet ma *Antiquae Consuetudines* néven ismerünk, számos példányban lőn átírva. Ily példány az *axpachi* kodex is, mely jelenleg a bécsi csász. és kir. udvari könyvtár tulajdonát képezi.¹⁾ A gyűjtemény három részben adja elő a karthausi rendszabályokat. Az első rész az istentisztelet módját; a második rész a szerzetesek; a harmadik rész a megtért és felajánlott testvérek jogait és kötelességeit írja körül. Legfontosabb reformja az, hogy a perjelválasztást közelebről határozza meg. E szerint a perjelválasztást háromnapos szigorú böjt előzte meg s negyven napnál tovább nem volt szabad tartania. A perjel halálát minden egyes esetben be kellett jelenteni a franciaországi anyazárdának s attól a választásra engedélyt kellett kérni. Ha a zárda igen távol esett Franciaországtól, mint nálunk, akkor elég volt, ha két szomszédos perjel lőn a választáshoz meghíva. Szlavóniában egy perjel jelenléte is elégséges volt. A választás helyisége két részre volt osztva. A nagyobb helyiségben közösen végzett ima és tanácskozás tartatott. Itt választották meg a szavazatszedőket is. A szavazás titkos volt. E célból a szavazatszedők a kisebb helyiségbe vonultak; előbb azonban a nagyobb helyiségben az összes társak előtt szigorú fogadást tettek, hogy az egyes szavazók szavazatairól soha beszélni nem fognak, azokra vonatkozólag sem szó, sem gesztus útján, semmit sem árulnak el. Szavazáskor minden egyes szerzetes külön ment be a kisebb helyiségbe s ott átadta szavazatát. A szavazatok összeolvasása a nagyobb teremben történt. A megválasztott perjelt csak az általános káptalan foszthatá meg állásától. Ha a rendtagok negyven napon belül megegyezésre nem jutottak volna, az új perjelt az anyazárda perjele, mint a rend generálisa, vagy az esetleg ülésező rendkáptalan nevezé ki. Időközben a perjel teendőit az elhunyt perjel vikáriusa, helyettese, teljesíté. Ez különben is, mint a ház gondnoka, az alsó kolostor főnöke gyanánt szerepelt.

Az *Antiquae Consuetudines*ek egyebekben teljesen Guigo szokásainak másodlatából állanak. Ugyanezen szabályokat Vilmos főperjel 1348-ban ismét egybegyűjté s azokat a fölösleges sallangoktól megtisztítva, *Novae Consuetudines* czimen adta ki.

Miután úgy az *Antiquae Consuetudines*, mint a *Novae Consuetudines* ismételten hangsúlyozták, hogy e gyűjteményeket minden háznak meg kell szereznie, igen természetesnek látszik, hogy János perjel, ki tudományosan képzett ember volt, maurbachi tartózkodása alkalmából e compilatiókat

¹⁾ Codex 1459. Ezenkívül még több másolat is van a nevezett könyvtárban. V. ö: Codex 1726., Cod. 1730., 1670., 1597., 1644., 1655. és 1699.

lemásolta s magával vitte Magyarországra, hogy azok úgy a dunajeczi mint a menedékszírti konvent életének zsinormértékeül szolgáljanak.

A két szepesmegyei karthausi zárda között, időközben, az ellentét folyton élesebbé és élesebbé vált, úgy hogy már-már a rend jó hírnevét is fenyegeté. Ehhez járult hogy a dunajeczi konvent tagjait, a zárda számos és egymástól távolabb eső birtokai valódi hivatásuktól nagyban elvonták. Egyáltalában a karthausiak Magyarországon, kivált a szigor tekintetében, sokkal többet engedtek meg maguknak mint a külföldiek. A magyarországi nép saajátságos temperamentuma, mely a szigor fogalmát saját szája-ize szerint szereti kibővíteni, a karthausiakon is erőt vett. A franciaországi zárdákban szigoruan keresztül vitt zárlat rendszer (clausura), mely megkivánta, hogy minden kolostor bizonyos meghatározott határokkal legyen körülírva, ¹⁾ a melyeket a szerzeteseknek átlépniök csak akkor szabad, ha az általános káptalanba mennek vagy hogyha annak megbízásából valamely a rend érdekeit érintő ügyben utaznak, igen hiányos volt. A menedékszírtiek e szempontból is korrektebbek voltak. A Hernád és Béla folyamok közé szorított zárdájuk, a tatárok ellen annak idejében épült fal által, teljesen el volt zárva a külvilágtól. A dunajeczi konventnél azonban e határok kezdetben teljesen hiányoztak. Ehhez járult, hogy ezen kolostor különböző természetű s az ellenőrzést megkivánó ingatlanainak kezelését, birtokainak fölülvizsgálását mindig az egyes szerzetesekre bizta, kik e czélból egyik birtokról a másakra utazgattak s ott hosszabb időt töltöttek el. A soltészságok kezelése, a sörfőző termékeinek elárúsítása s az akkor is nagyban keresett s hírnévre vergődött dunajeczi lazaczokkal üzött kereskedés, a szerzési vágyat ébreszté fel a konvent lakóiban. Mindez igen alkalmas volt arra, hogy bennök a szükséges fegyelmet meglazítsa. Ennek hire, talán épen (II.) Jánosnak, a menedékszírti konvent perjelének, tudósítása folytán, ki valódi szerzetesi lélekkel működött azon, hogy a megzavart egyöntetűség helyre állitassék, eljutott a rend visitorainak füléhez is, s ezek végre, 1342-ben, az út terhes volta daczára, megjelentek Magyarországon.

A magyarországi karthausiak kezdetben a szlavoniai, utóbb az alsó allemanianak nevezett tartományba lönek beosztva.²⁾ Ennek visitorai Hugo a liguriai »Domus casularum« kolostor perjele és János a seitzli perjel voltak. Ezek voltak tudunkkal az elsők, kik visitori minőségben a magyarországi két karthausi kolostor küszöbét átlépték. Budaházi kamaldoli perjel a visitorok működéséről szóló okmányokat még látta, sőt azokat le is másolta. Minekünk, sajnos, csak ezen meglehetősen hibás másolattal kell megelégednünk.³⁾ E szerint a visitorok figyelve mindenek előtt arra irányult, hogy a kolostor határait kiszabják. A megejtett helyszini szemle

¹⁾ V. ö.: Antiquae Const. P. II. Cap. XIX. Codex. 1459. az udvari cs. és kir. könyvtárban.

²⁾ V. ö.: Beyerlinck: Magn. Theatr. Vit. Hum. T. VI. R. p. 234

³⁾ Országos levélt.: Acta Eccl. Camald de Lechn. 24.

alajján a tágabb klausura határát keletről a »Scebnik« vize képezte, forrásától kezdve a Dunajeczbe való beleömléseig. Innen kezdve északról maga a Dunajecz adta meg a természetes határvonalat egész bizonyos völgyig, mely északról délre huzódva »Frankinhou« (a mai Frankova) faluig terjedt s mely nyugati határ vonalul jelöltetett ki. Délről pedig az ekkép képzett területet a Dhorn nevű hegység zárta el. A visitátorok határozata szerint, a konventnek ezentúl csak a leirt határokon belül volt szabad birtokot szereznie. Ezen területen belül pedig a következő falvak állottak: Kis- és Nagy-Lechnicz, Lessnicz, Haligócz, Richwald, Rulno, Felső- és Alsó-Frankova, Ó-Falu, Nedecz, Mathaei villa (Mátyás-Falva) és Hanus-Falva. Ez volt 1342-től kezdve a dunajeczi konvent terjeszkedésének egyedüli terrenuma, mely alól csak egyetlen egy kivételt tettek a visitátorok. Megengedték ugyanis a konventnek, hogy egy malmot »in foro Caseorum« (a mai Késmárkban)¹⁾ megtarthat és birtokolhat. Hogy ugyanekkor el lön rendelve a szűkebb clausura is, mely első sorban van hivatva arra, hogy a kolostort a külvilágtól elzárja, azt bizonyítja azon körülmény, hogy az akkori perjelről Goblinról feljegyzi a zárda krónikása, hogy ő a klastrom épületeit is erősítette. A mely erősítés nem lehetett más, mint épen a szűkebb klausurát képviselő s a kolostort négyzetben övedző kőfal. Végül betiltották a visitátorok a szerzetesek csavargását s kijelentették, hogy a leirt határokat átlépni, a főkáptalan engedélye nélkül, nem szabad. Sőt az egyes falvakba ezentúl csak a kinevezett prokurátoroknak volt megengedve belépniök.

Azonban, bár az 1342-iki visitatio sok tekintetben áldásos gyümölcsöt termett, a két zárda között fennálló ellentétet mégis csak a következő visitatio alkalmával sikerült végleg elsimitani. Ezen második visitatio, csaknem tiz évvel később, 1351-ben tartatott meg. E czélből Péter geirachi és Konrád gmundeni perjelek jelentek meg a Szepességben. Ezek, mint (II.) János menedékszírti perjel leveléből kitünik, az általános vagyis fő káptalantól a két kolostor egymáshoz való viszonyának rendezésére egyenes megbizást kaptak. S az egyetértés János perjel előzékenysége folytán tényleg helyre is állott.

A Lapis Refugii kezében két birtok volt, mely Kakas mester adományaiból származott: Kolcsva, melyet Heimbrochért cseréltek föl és Rulno vagy Relyova. Hogy ez utóbbi birtok mely alkalommal került a karthausiak kezébe azt határozottan nem állapíthatjuk meg; egy 1394-ben bevégződött perből tudjuk, hogy Rulnót vagy mint már ekkor nevezték Relyovát I. Károlytól 1323-ban Kakas mester kapta ajándékkul Landekkel és a »Turkulsavcza« hegyek alatt fekvő erdővel együtt. S így az kétségtelenül tőle származott a rendhez, még pedig kevéssel a nedeczi egyház bekebelezése előtt. Kolcsva az 1351-ki visitátorok által eszközölt birtokviszony rendezés után végleg a Lapis Refugii birtokául tekintették. Rulnot azonban János perjel és a menedékszírti konvent a dunajeczi konventnek engedé át, mit 1352-ben

¹⁾ V. ö.: Szepesmegye helységnevei f. i. h. 109. l.

ápril 10-én okmányilag is elismert¹⁾ s ugyanazon hó 26. napján úgy a maga, mint a konvent nevében ujjlag megerősített.²⁾ Mindkét okmány említi, hogy ez alkalommal több könyvet is ajándékozott a Menedékszirt a dunajeczi kolostornak. Ezen könyvek jegyzéke, az érintett okmányok szerint, a következő: Biblia Manualia, Martyrologium, Graduale et Antiphonale, Passionale, Homiliae B. Gregorii super Ezechielem Prophetam, Augustinus super Epistolas Joannis, Compendium Theologicae veritatis.

A vita tulajdonképeni főtárgyára a lechniczi birtokra nézve Churde Péter és Konrád visitátorok 1351. november 23-án mondtak ítéletet. Az ítéletben hivatkoznak arra, hogy ők a főkáptalan megbízása szerint a Lechniczre vonatkozó okmányokat megvizsgálták s úgy találták, hogy Kakas mester Lechniczet a Lapis Refugii-nak adományozta ugyan oda, de azon kikötéssel, hogy az a később alapítandó lechniczi zárdára szálljon. A birtok természetszerűen tehát a dunajeczi konventet illeti meg.³⁾ János perjel és konventje, mint a rend engedelmes fia, meghajlott ezen ílélet előtt s a dunajeczi konvent birtokjogát elismerte. A lechniczi okmányokra vonatkozólag pedig kijelentette, hogy azokat, ha a szükség kívánja, bármikor készséggel fogja a Vöröskolostornak átszolgáltatni.

Igy lett János perjel szavai szerint: »omnis contraversia quae versabatur inter Domum nostrum et Domum Vallis S. Antony eius Ordinis — concorditer et pacifice terminata«, s Lechnicz teljes függetlensége el lön ismerve. Testvéri szeretet, béke és a mélyen átértett kölcsönösség jellemzi ezentúl a két konvent egymáshoz való viszonyát, mely mind végig megzavarva nem lön. S miután a következő időszak több ízben a szenvedés óráit hozá a rendre, egyesült erővel küzdöttek, hogy fenyegetett létüket megmentsék és saját meg embertársaik lelki javának szentelt életöket háborítatlanul folytathassák.

¹⁾ Wagner: Analect. P. III. p. 179.

²⁾ Országos levélt.: Acta Eccl. Camald. de Lechnicz. 13.

³⁾ Lsd. Ezen ítéletet Nagy J.: Anjoukori Okmánytár V. k. 529. l.

MÁSODIK RÉSZ.

A KARTHAUSI REND KEBELÉBEN BEÁLLOTT SZAKADÁSTÓL BRUNÓ SZENTTÉ AVATÁSÁIG.

1378—1514.

I. FEJEZET.

A karthausi rend újabb terjedése a külföldön.

A Magna Carthusia. A rend közszeretetnek örvend. Soha reformra nem szorult. A kerti testvérek társulata. A pápai szakadás. A karthausi rend ketté válása. A Raynaldisták és Bariisták. Macon István, Bonifác és Griffenberg rendfőnökök helyreállítják az egységet. Új karthausi kolostorok. Allemania inferior 12 új kolostorral növekedik; Felső-Allemania pedig öttel. A rajnai és szász tartományokban 8—8 újabb kolostor épül. Angolország.

A karthausi rend létezésének negyedik századába lépett. Büszkén tekinthetett vissza az elmúlt időkre. Egyetértésben, épségben és erőben érte meg e kort. Elterjedt az egész művelt Európában s a hol lábát megveté, megnyerte mindenek rokonszenvét. Midőn krónikásainak értesítése szerint 1370-ben és ismét 1420-ban a franciaországi anyazárda csaknem tövig leégett, az egész keresztény világ vetekedve küldé könyöradományait, hogy a legszentebb rendnek mind végig szent hirben álló szülő anyját, a romboló elem okozta romokból, kiemelje.¹⁾

És a rend e kitüntetését tényleg meg is érdemelte. Alapítójának Sz. Brunónak

nemes intentióját átérezvén nem kényszerből, nem külső okok behatása alatt, pusztán és egyedül csak belső meggyőződésüktől vezéreltetve, vallásos lelkek szükségének engedve, tölték el életüket czelláik csendes falai között. Inával és nagyobb rész szellemi munkával hódoltak Teremtőjüknek. Ama szellemi áramlatok, melyek ez időben Európa vallásosságának derült egére a laxismus sötét felhőjét vonák, nem hatottak be e megszentelt hajlékokba. S annak a világnak közepén, mely a középkori írók vallomása szerint, az erkölestelenség ijesztő képét viselé magán, melyben a főpapság a világ hiú örömeibe merülten többet gondolt jószágaival, a lépten nyomon rendezett mulatságokkal, mint egyházmegyéje kormányzásával, a melyben az alsó papságot, a czifrálkodás, simonia és ágyasság

¹⁾ Martene et Durand: Vet. Script. T. VI. c. 205—296.

tartá lealázó bilincseiben s az összes szerzetesrendek a tunyaságot, kényelemszeretetet s a szabályok könnyelmű áthágását uralták, abban a világban a kevés jók szeme egyetlen egy virágzó zöld oázon pihenhetett csupán kedvtelve: s az a karthausi rend volt. S míg az egész egyházban mind hangosabb és hangosabb lett az erkölcsi reform szózata, addig a karthausi rendről a legtiszteletre méltóbb ajakról hangzott e dicsőítő szózat: Religio Cartusiana — nunquam reformata.

Nem képzelhetünk oly gondosan ápolt kertet, melyben időnként fel ne burjánozzék a gyom. A kertész szorgos keze, élénk figyelme, buzgó fáradozása arra való, hogy e bajnak ideje korán elejét vegye. Így vagyunk az egyház azon intézményeivel is, melyek bár az isteni tanok kifolyásaként, emberi kezek által alkotvák. Maga az egyház változatlan szikla. Krisztus vele van a világ végzetéig. De a mi az egyház lényegéhez nem tartozik, mi pusztán mindent erjesztő erejének kifolyása, a vallásos emberiség kezeinek munkája, az változhatik, sőt gyakran, épen mert emberi kéz műve, elfajulhat. A karthausiak rendje, ha a maga egészében változatlan maradt is, egyes-egyes kisebb jelentőségű bajoktól, egyes fattyu hajtásoktól teljesen nem volt ment. Ilyen volt a „Fratres Vallis-Caulium“-féle társulat alapítása.

Guido szerzetes, vagy mint mások nevezik, Biárd, a lurgyni kolostor fogadalmasa volt. A rend tulságos szigora kevésbé fegyelmezett testének kiállhatatlannak látszott. Hosszas tusakodás után, melyben sokszor győzött jobb meggyőződése, egy éjjel elhagyta a kolostort. Megszökött. Mantiorne ura találta őt fel uradalmi egyik erdejében. Az éhség megtörte testét s lankadtan feküdt egy fa tövében. Bűnbánólag vallá be vétkét s folyton hangoztatta, hogy ő teljesen meg lett volna elégedve sorsával, csak kapott volna legalább kis zöldséget olyankor, mikor kenyéren és vizen kellett böjtölnie. A földesúr megszánta a szegényt s egy zöldséges kertet ajándékozott neki. Az eltévelyedett szerzetes ezen a helyen telepedett le. Idővel több társat szerzett s ezek segélyével kised kolostort is épített. A kis társulat karthausi öltönyben járt, a karthausi rend szabályai szerint élt; de az élelmezés tekintetében eltért azoktól. Az új telep lakói ugyanis a kertek művelését tüzték ki életfenntartásuk egyik eszközeül s étkezésükben, ennek megfelelően, a zöldség nagy szerepet játszott. A húseledelekről **ők** is lemondottak, de kenyér és víz mellett, szigorú böjt napján, zöldséget is szabad volt enniök. Telepük környékéről az asszonyokat kitiltották s azt önmagok is csak végső szükség esetében hagyták el. Az istentisztelet módja tökéletesen megfelelt annak, mely a karthausiak kolostoraiban divott.

III. Inceze pápa értesülvén az új testvérületről, oltalmába fogadta azt. Azonban a testvérület, mely épen életmódjáról, kerti testvérek társulatának neveztetett, nagyobb elterjedést nem nyert. Helyot szerint később harmincz perjelség állott volna az anyazárda vezetése alatt.¹⁾

¹⁾ V. ö.: Innoc. III. ep. VIII. 218. Martene: *Erdis Cid. Cart. hist. T. IV. Gall. Christ. IV. 742.* Hurter: *Papst Innoc. III., IV. k. 163—164. ll.*

Nagyobb és fontosabb sebet ejtett a renden az úgynevezett nyugati egyházszakadás. Az avignoni fogság megszüntetésére irányult mozgalom s ennek következtében beállott szakadás, a karthausi rendet sem kímélte meg. Talán semmisen jellemzi annyira, az egyház fejében való meghasonlás erkölcsi visszahatásának nagyságát, mint épen azon körülmény, hogy az még ezen reformra sohasem szorúlt testületbe is elhinté a visszavonás magvát, hogy még a karthausi rend is, mely oly féltékenyen őrzé mindenha egyöntetűségét általa, bár rövid időre, mégis tényleg bikephalossá lön.

Midőn XI. Gergelynek 1378-ban bekövetkezett halála után, VI. Orbán és VII. Kelemen személyében, az egyház két pápát kapott, akkor a Chartreusének perjele s így az egész karthausi rend generálisa, főnöke, Raynaldi Vilmos volt. Franciaország, Spanyolországgal egyetemben tudvalevőleg VII. Kelemennek hódolt; Németország és Olaszország a törvényes pápának VI. Orbánnak fogadott engedelmességet. Így oszlott meg a karthausi rend is. A francia és spanyol karthausiak megmaradtak Raynaldi mellett, ki VII. Keleмент pártolta. Az olaszok és németek azonban, VI. Orbánnak parancsára, ki Bari Jánost nevezte ki a rend generálisává, 1382-ben összegyűltek Rómában, hogy választásukkal megerősítsék eddigi fővisitátoruk kinevezését. És ezen időtől fogva külön-külön tarták főkáptalanaikat is. A Raynaldisták a szabályokhoz hiven a Chartreusében, a Bari-pártiak fölváltva hol Maurbachban, hol Bolognában, hol más kolostoraikban tarták főkáptalanaikat. Mig végre 1391-ben a Bari-pártiak is elhatározták, hogy nagyobb egység kedvéért, ezentúl mindig Seitz-ban fognak összejönni. S így a karinthiai Seitz, melyből Magyarország is nyeré első tagjait, a keletibb részek karthausiainak középpontjává vált. Bari János ez évben elhalván, utódjává a németekkel egyesült olaszok, a maggianoi perjelt Kristófot s ennek 1398-ban bekövetkezett halála után Macon Istvánt, a paviai kolostor perjelét, választák meg. Macon kezdetben mint világi pap sienai Sz. Katalin titkára volt s később ezen szent életű nő tanácsára lépett a karthausiak közé, hol életszentségével mindjájuknak tiszteletét és csodálatát vivta ki. Midőn társainak bizalma a rendfőnökség diszes állására választá meg, vonakodott azt elfogadni. Vonakodásának oka nem pusztán általán ismert szerénysége, hanem főképen azon körülmény volt, hogy a rend kettéválásának minden áron véget vetni kívánt. Kristóf halála után elérkezettnek vélte erre az időt. Azt hitte, hogy ha a németek és olaszok új generálist nem választanak, a szakadás önmagától meg fog szünni. Miután azonban a Szeitzban összegyűltek hangulatából látta, hogy az egység mindaddig, mig az egyház viszonyaiban változás nem áll be, a rendben sem létesülhet, meghajolt a társak kívánsága előtt s elfogadta a rend főnökségét. Mindazonáltal kijelentette, hogy a mint az egyházi egység a rend egyesülésének reményét megadja, ő állásáról rögtön le fog mondani. 1409-ben meghalt Raynaldi a francziák generálisa s utódjává a Chartreusében, ferrarai Sz. Vincze testvére, Bonifácz lön megválasztva.

Időközben a befolyásos körök, látván ama nagy erkölcsi süllyedést, melybe az egyházat az ellenpápák egymás kiközösítéséből s egyes őket

pártolni képes fejedelmek kegyének hajhászásából álló kormányzása dönté, egyesült erővel azon voltak, hogy az egyház átkos szakadásának végét vessenek. Odaadó fáradozásuk a pisai zsinat egybehívásával a megoldás reményét kelté fel s nem hiányoztak optimisták, kik V. Sándornak, bár kétségtelenül törvénytelen megválasztásából, a közel megváltást jövendölgeték. Ezek közé tartozott Macon István is. Alig hogy értesült V. Sándor megválasztásáról rögtön egybehívá Seitzba a káptalant s ott egy körlevelet fogalmazott, melyben az összes karthausi kolostorokat fölhívja, hogy képviseltessék magukat a következő évben Straszburbgban tartandó összezejövetelen, mely az egyesülést leend hivatva előmozdítani. A straszburgi gyűlést tényleg meg tartották és az nem volt eredménytelen. Résztvettek azon nemcsak a németek és olaszok, hanem a francziák és spanyolok is. S miután az egybegyűltek egyhangulag V. Sándor mellett nyilatkoztak, a rend egyesüléséhez az első lépés meg lett téve. A másodikat maga Macon tévé meg az által, hogy a straszburgi káptalan után a grenoblei remeteségbe utazott s ott az anya-kolostor konventjében ünnepélyesen lemondott állásáról. Bonifác, ki ekkor XIII. Benedeknek, VII. Kelemen utódjának udvarában tartózkodott, föllekesülvén Macon hősies elhatározásra valló tettén, nemsokára írásban szintén átküldé lemondását. Erre a Chartreuse 1410-ben perjel választásra gyűlt egybe s nagy lelkesedéssel a párisi ház fogadalmását, Griffenberg Jánost választá meg. És így a német karthausiak előzékeny magatartása folytán ¹⁾ a rend ketté szakadása, mely 1382-ben, tehát a pápai szakadás után négy évvel később, tört ki, még a konstanci zsinat egybe hívása, tehát jóval a pápai szakadás megszűnte előtt, ért végett.²⁾

Griffenberg erős keze a helyre állított egységet csakhamar megszilárdította. A rendszabályok szigorú megtartásában önmaga a legjobb példával járt elő, míg szelid bánásmódja, szeretetteljes modora, mindjájuk szeretetét szerzé meg neki. A karthausi krónika jellemzése szerint »vir verbis dulcis, moribus mitis atque in eleemosynis in pauperes erogandis sollicitus« volt.³⁾

Hogy a karthausi rend minden kitünő tulajdonságai mellett sem nyert nagyobb elterjedést, annak magyarázata az asketikus érzelmeknek kevésbé kedvező áramlatokon kívül, főképen az emberi természetben rejlik, mely a jó és nemes példát mindenkiben csodálni tudja, de önmagát annak követésére már nehezebben határozza el. Az »Allemania inferior« tartományban mindössze tizenkét kolostor épült ez időszakban.

¹⁾ Jutalmúl a német perjelek különféle kiváltságokat nyertek. Így mikor a főkáptalanba jöttek lovukat nem kellett a tágabb határokon kívül hagyniok, mint a többi perjeleknek, hanem egész a kolostor ajtajáig lovagolhattak. Az ő kedvükért a Chartreuse fel volt mentve főkáptalan idején a kenyéren és vizen való böjtöléstől. Magában a főkáptalan pedig a generalis mellett kaptak helyet.

²⁾ Tappert Dionys Maria: Der Heilige Bruno, Stifter des Karthäuser-Ordens in seinem Leben und Wirken. Luxemburg 1872. 400—403. ll. Reichenlechner: Der Karthäuser-Orden in Deutschland. Würzburg 1885. 95. s köv. ll.

³⁾ Martene: Vet. Script T. VI. c. 208.

A rendszakadás beállta előtt, 1379-ben, az eisenachi kolostor létesült Thüvingiában, a későbbi szászweimari hercegség székhelyén. Az erfurti karthausiak saját filléereiből építék ezen Sz. Erzsébetnek ajánlott kolostort, hogy a vidék erkölcsiségét úgy is elősegíteni iparkodjanak.¹⁾ Nürnbergben Mendel Markwart 1382-ben telepíté meg a rendet.²⁾ Nördlingen mellett pedig az Oettingeni grófok, Lajos és Frigyes, építék a Christgarteni kolostort, melyet később (XVI.) Lajos Oettingen grófja, nem törődve ősei intézkedésével, a passauai egyezménynek és az ágostai vallásbékének akkortájt divatos megsértésével, elvett a rendtől. De a Berg Mátyás visitátor által megindított s 35 évig tartó pör a rend javára dőlven el, a rend 1599-ben ismét belépett a kolostor birtokába.³⁾

1402-ben Ellerbach Henrik báró, Burgard augsburgi püspök testvére, a buxheimi kolostort építé, mely később bizonyos Memmingen nevű házaspár bőkezűségéből egyike lett a legszebb német kolostoroknak;⁴⁾ míg Astheimban Sawesheim és Seinsheim ura, Erkingen lovag, nejével Bibra Annával, 1410-ben épített »Mária hidjá«-nak nevezett karthausi zárdát, mint maga mondja »a szent háromságnak tiszteletére, a Menyország érdemes királynőjének dicsőségére és Isten minden szentjeinek meg a szegény lelkeknek vigasztalására.«⁵⁾

Sziléziában Lajos herceg, kit népe is »jámbor«-nak nevezett, 1416-ban Liegniczben telepíté meg a rendet;⁶⁾ János szász herceg pedig Kristein Jodoknak, Erfurt 18-dik perjelének kérésére, átadta nekik 1439-ben a reinschauti premontrei zárdát, kieszközölvén a pápa szükséges engedélyét is.⁷⁾ Wittenbergi Lajos pedig ugyanekkor a pápa engedélyével egy benzés prépostságot, a Guitelstaintit kebeleztetett a rendbe.⁸⁾

Az alsó-allemániai tartományba lett beosztva Ilmbach, hol Feër Boldizsár báró építette a »Boldogságos Szüz Mária kertje« nevű kolostort 1416-ban.⁹⁾ Konrádsburg 1470-ben épült, a később karthausivá lett Balde Werner által. Épületeinek bővítését azonban Otto brunswicki plébánosnak köszöni.¹⁰⁾ A Sz. Emmeran kolostortól elcsereült Pruel-féle telken, Regens-

¹⁾ Tappert: f. i. h. 513. l. Beyerlinck: Magn. Theatr. Vit. Hum. T. VI. R. p. 231. Lefebure: Saint Bruno et l'ordre des Chartreux. T. II. p. 312.

²⁾ Dorland: Chron. Ord. Carth illustr. notis Th. Petreji Colon. 1608. lib. 6. cap. 20. Martene: Vet. Script. T. VI. evl. 198. Beyerlinck: i. h. p. 235. Tappert: 427. l. Lefebure: T. II. 317.

³⁾ Beyerlinck: p. 235. Tappert: 431. l. Reichenlechner: i. h. 150 s köv. ll Lefebure: T. II. 320.

⁴⁾ Böven leirja, Pfeiffer Jeromos buxheimi karthausi előadása után, 1757-ben: Tromby: Storia critico chronologica del suo ordine Cartusiano Nápoly 1779. V. ö. Tappert: i. h. p. 235. Lefebure: T. II. p. 331.

⁵⁾ Beyerlinck: p. 235. Reichenlechner: 94. l.

⁶⁾ Beyerlinck: p. 234. Tappert: 516. Lefebure: II. 335.

⁷⁾ Tappert: 478. és 516. ll. Lefebure: II. 348.

⁸⁾ Beyerlinck: p. 235. Lefebure: II. 338.

⁹⁾ Beyerlinck: u. o.

¹⁰⁾ Beyerlinck: p. 235. Tappert: 515. l. Lefebure: II. 347.

burg mellett, (I.) Gellért regensburgi püspök, Hundins tanusága szerint, benczés kolostort épített. Azonban ezen kolostor lakói annyira elpuhultak, hogy végre 1484-ben Böles Albert kiüzte őket, a kolostort pedig, az egyházi hatóság beleegyezésével, a karthausi rendnek adta által.¹⁾

Felső Allemániában a rend ezen idő alatt öt kolostorral növekedett. Az 1380-ban Ausztriában épült Aggsbachival, melyet Haiderich Meisen szabad bárója emelt a Duna partján²⁾; a pletriarchival Szlavóniában; a dolaival és olmüczivel Morvaországban és az ittingeni-vel. Pletriarch 1402-ben kapta karthausi zárdáját a hazánk évlapjaira oly gyászos képekben rajzolódott Cillei Hermantól.³⁾ Legváltozatosabb volt azonban a dolai kolostor története. 1380-ban alapította Gelito Péter olmücsi püspök, de nem magában Dolában, hanem a Tržek mellett fekvő Marienbusch-ban, honnan nevét is vette. Dolába csak 1387-ben lett áthelyezve s ekkor egy nemes cseh család sarja István kancellár, ki maga is karthausivá lett, tetemes vagyona jó részét a kolostornak adományozta. Azonban a szegény szerzeteseknek itt sem volt még maradásuk. 1439-ben a husiták épen Mária tisztulásának előestéjén megtámadták és lerombolták az ima e csendes hajlékát. A szétűzött szerzetesek ekkor végre Olmüczbe menekültek s ott a Josaphát völgyben építék újra monostorukat, melyet a Sz. Háromságnak oltalmába ajánlottak.⁴⁾

A rajnai tartomány hét kolostorral, a szász pedig kilenczcel szaporodott. Amott Wesel (1417.) Basel (1401.), Rettel (1415.), Oland (1467.), Jülich (1475.), Dulm (1480.), Rugenwort (1394.)⁵⁾ épültek, itt Stettin (1360.)⁶⁾ Danzig, (1382.)⁷⁾ Lübeck (1402.)⁸⁾ Hildesheim (1387.) Schvivelbein (1443.) Utrecht (1362.) Löven (1489.), Frankfurt (1390.) és Rostock (1398.)⁹⁾ kaptak karthausi kolostorokat. Wesel és Jülich fejedelmiszármazásuak.¹⁰⁾ Amazt I. Adolf Kléve hercege építé a Rajna partjára, emezt a fájdalmas szent Szűz tiszteletére, Jülich hatodik fejedelme, Vilmos herceg alapítá.¹⁾ Wesel a XVI. században a reformátorok által elpusztított s idővel a dominikánusok kezébe ment át. Elűzött szerzetesei a Xanteni kis zárdát építék, mely a saecularisáció után is fönmaradt.²⁾ Basel és Löven a nép filléreiből épültek s alamizsnából nyerték a fenntartásukhoz szükséges eszközöket.

¹⁾ Beyerlinck: p. 236. Lefebure: II. 320.

²⁾ Beyerlinck: p. 234. Tappert: 411. l. Lefebure: II. 328.

³⁾ Tappert: 410. l. Reichenlechner: 89. l. Lefebure: II. 332.

⁴⁾ Beyerlinck: p. 234. Tappert: 414. l. és Reichenlechner: 85—87. ll. Lefebure: II. 332.

⁵⁾ Tappert: 515. l. Lefebure: II. 324.

⁶⁾ Beyerlinck: p. 236. Lefebure: II. 307.

⁷⁾ Lefebure: II. 317.

⁸⁾ Lefebure: II. 328.

⁹⁾ Lefebure: II. 324.

¹⁰⁾ Lefebure: II. 324.

¹¹⁾ Beyerlinck: p. 236. Lefebure: 307.

¹²⁾ Tappert: 501. l. Reichenlechner: 149. l. Lefebure: II. 307.

Baselben a Sz. Margit völgyben állott a kolostor s főpártfogolója Zyebel Jakab a baseli senatus tribúnja volt.¹⁾ Löwenben pedig a »Kereszt alatt álló bűnbánó Magdolna« nevű kolostor Overhovius Jánosnak buzgólkodására létesült, ki Antwerpenben a Nasson nemzetség questora lévén, összekötetési folytán, számosak jóakarátát szerzé meg a rendnek²⁾ Maguk az egyháziak is buzgólkodtak új kolostorok alapításán. A hildesheimi Szűz Mária kolostort Gellért püspök, Minden szabad ura alapítá »a papok és világiak romlott erkölceinek javítására;«³⁾ az olandit, pedig Ludolf herzogbuschi kanonok építetté. Erdekes, hogy alapítását a természettudósok előtt nagyon ismert Dénes karthausi (Dyonisius Cartusianus) szorgalmazta, annak emlékére, hogy a konstantinápolyi Zsófia templom mecsetté lön átalakítva. Később (1468-ban) e kolostor Enkendonkba lön áthelyezve s egész 1566-ig virágzott.⁴⁾ A német lovagrendnek a Schwivelheini »Isten békéje« nevű kolostor köszöni létét. Ehrbehshausen Konrád a rend nagy mestere alapította 1443-ban.⁵⁾ Végül Utrecht a stryi földön Albert Holland és Zeeland urának égise alatt⁶⁾ és Dulm, Keppel Gellért nemesnek pénzén épült.⁷⁾ Ugyancsak e korból származnak a pomerániai »Mária koronája« és a svéd »Mária békéje« nevű karthausi kolostorok is.⁸⁾

Angolországban V. Henrik király 1415-ben alapított karthausi kolostort Schene városában, melyet a hirhedt VIII. Henrik pusztított el.⁹⁾

Mig egész Európában így terjedt a rend, azalatt nálunk Magyarországon is újabb kolostorok támadtak.

¹⁾ Beyerlinck: p. 236. Lefebure: II. 286.

²⁾ Beyerlinck: p. 233. Lefebure: II. 351.

³⁾ Beyerlinck: p. 236. Lefebure: II. 322.

⁴⁾ Beyerlinck: p. 233. Tappert: 511. l. Lefebure: II. 273.

⁵⁾ Tappert: 515.

⁶⁾ Beyerlinck: p. 233. Lefebure: II. 324.

⁷⁾ Beyerlinck: p. 206. Lefebure: II. 346.

⁸⁾ Lsd. m. f.

⁹⁾ Tappert: 402. l. Reichenlechner: 100. l.

II. FEJEZET.

A rend újabb terjedése hazánkban.

A tárkányi kolostor alapítása. A karthausiak gyógyszerekkel is foglalkoztak. Karthausi orvosok. Az egri karthausi fürdő. A Haneskó család, mint a tárkányiak jótevője. Sárvári István adománya. A lövöldi kolostor alapítása. Alapításának ideje. Nagy Lajos fáradozásai a remete-szerzetek fölvirágzása körül. A pálosok és karthausiak viszonya. Nagy Lajosnak a karthausi rendről mondott dicsérete. Lövöld helyfekvése. Első birtokai.

Zsigmond cseréje. A Lövöldről terjesztett téves vélemények. Lövöld első lakói.

endékszirt és a dunajeczi vagy lechniczi Sz. Antal völgyben fekvő Mária kolostor hoszú ideig egyedül állottak nagy Magyarországbán. Csak e korban nyertek újabb testvért Eger tájékán, a Tárkány mellett fekvő segítségvölgyi zárda felépítésével. A tárkányi zárda sorsa a karthausiak magyarországi történetének leghomályosabb pontját képezi. Alapító okmánya elveszett s további sorsáról csak imitt-amott nagy gyéren tűnnek fel egyes adatok, melyekből azonban a zárda életéről még megközelítő képet is alig alkothatunk magunknak.¹⁾ A tárkányi karthausi zárda okmányilag 1413-ból igazolható először.²⁾ Ez évben ugyanis a bukás lejtőjén álló poroszlai Hancskó János fölajánlotta neki négyesi birtokának szomszédságába eső minden tilaji földjét és valami Berek nevezetű erdejét. Régibb okmányunk, mely e kolostort emlitené eddigelé nincs. Beyerlinck és Tappert, kiknek okmány buvárlatokon alapuló adatait kivált a külföldi karthausiak történetében, sűrűn használtuk a Tárkányi kolostor alapítási éveül különböző éveket jeleznek meg. Beyerlinck 1330-ra³⁾ Tappert 1364-re teszi azt⁴⁾, megemlítvén, hogy az 1402-ben meghalt Mihály atya, mint geirachi perjel és Felső-Allemánia visitátora, ezen monostorba is ellátogatott. Le-

¹⁾ Tappert: 402. l. Reichenlechner: 100. l.

²⁾ A történelmi adatok jó részét összeállította Kandra Kabos: A segedelemvölgyi karthausiak Tárkány mellett, című cikkében. Adatok az egi egyházm. tört. II. k. I. f., 3—28. ll.

³⁾ Magnum. Theatr. Vit. Hum. T. VI. R. p. 234.

febure, a Grande Chartreuse feljegyzései nyomán, a kolostor alapítóit szintén ismeretlenek mondja, de az alapítást 1300—1332 közt keresi.¹⁾ A magyar történelmi hagyomány a kolostor alapítását 1332—1360. közt keresi.²⁾ Ha már most ezen mindenesetre csekély s úgy is ingadozó adatokat összevetjük a néphagyománnyal, akkor ha nem is sok, de némi fényt mégis vethetünk a zárda alapításának korszakára. És ez a hagyomány, melyet Eger egyházi topographiajának hivatott művelője Bartalos Gyula állított egybe³⁾ oly névre figyelmezteti a buvárt, melyben a megoldás lehetősége összpontosúl. E név: Miklós.

A nép a Tarkői szikla orom alatt egy rétet „barátrét“ s egy erdő-részt „baráterdőnek“ nevez s az ugyanott végig nyuló völgyben gazzal benőtt földhányásokat pedig „karastolom“ vagy „klastromnak“ mondja. A néphagyomány szerint pedig itt hajdan „néma barátok“ laktak s még ma is sokat regélnek „a fejetlen barát kísértetről“. Az előbbi,⁴⁾ mint tudjuk, a karthausiak népies neve volt, az utóbbi a fejetlen barát kísértete, mint Bartalos helyesen megjegyzi, csuklyás barátokra vall, kiket ezen viselet a homályban úgy tüntetett fel, mintha fejetlenek lennének, miután a fej a törzzsel mintegy összenőttnek látszott. A fejetlen barát kísértete tehát ismét a karthausiakra vall. Ezeknek főnebb leirt ruházatuk s azon körülmény, hogy nyilvánosan csak a fejre huzott csuklyával jelenhettek meg a pirkadó hajnal kora óráiban imára siető szerzetes körvonalai, a babonás nép képzeletében, megszülték a fejetlen barát kísértetét. És tényleg maga az egykori zárdát feltüntető földhányás úgy, a hogy azt Bartalos leírásából ismerjük, nemhogy ellenkezne a karthausi zárdák alakjával, mint azt ő véli, de sőt épen mellette bizonyít. A karthausiak zárdája rendszeren két épületből állott: a czellákra osztott alsó kolostorból és a külön-külön egymás mellett épült czellásorból álló felső kolostorból. Az előbbinek nyomai a leírás szerint világosan meglátszanak, a nép által stáció-helyeknek tartott szűk épületek pedig nem lehetnek egyebek, mint a felső kolostornak, a későbbi nazarénusok által esetleg átalakított maradványai. A tágas udvarok, melléképületek, halas tavak, a pomerium, az elágazó hegyi utak, a pincze mind mind megfelelnek a karthausi kolostorok szokásos berendezésének. Megfelel ennek a temető helyzete is, mert a mint nem áll az, hogy a karthausiak önmaguk ásták volna sirjaikat, épen oly bizonyos az is, hogy az egyes sirhelyek nem a czellákat körítő kertekben, hanem rendszeren a templom közelében kiszabott közös temetkezési helyen voltak.⁵⁾

1) Saint Bruno et l'Ordre des Chartreux. T. II. p. 294.

2) Rupp. Magy. Helyr. tört. II. k. 28. l.

3) Lsd.: Felső Tárkány cz. cikkben. Adatok az egri egyhm. tört. II. f. 154—205. ll.

4) A »néma barath szerzete« nevet a Fraknói által ujabbán felfedezett karthausi író Andreas Pannonius is használja. V. ö.: Fraknói-Ábel: Két Magyarország. Egyh. Író, a XV. száz. Irodal. Tört. Eml. I. k. M. T. Akad. kiadása. Budapest. 1886. Fraknói: Andreas Pannonius Élete és Munkái. I. l. és 4. 60. stb. ll.

5) V. ö.: Consuetudines Guigonis c. XIII. és XIV. Migne-nél Acta S. Bruno T. II, e. 658.

A Felső-Tárkány mellett fekvő völgyben található romok tehát kétség-telenül a segítségvölgyi Mária-kolostor maradványai. Ha már most figyelembe vesszük, hogy az Eger felől e romokhoz vezető völgy Miklós-völgynek neveztetik, s nem tévesztjük szem elől, hogy annak, a kinek nevérol a völgy elkeresztelve lett, mint Bartalos is mondja, nevezetes embernek kellett lennie, akkor úgy hisszük, a legtermészetesebb úton járunk, ha keressük azon viszonyt, mely az egykori karthausi kolostor és a Miklós név között létezik.

Eger püspökeinek névsorában 1413-ig, mely évből a segítségvölgyi zárda fennállása már okmányilag igazolható, két Miklóssal találkozunk. I. Miklós csak rövid ideig 1179—1180 ült a püspöki székben s így egy nagyobb szabású zárda alapítására ideje alig lehetett. Különben is IX. Gergelynek 1238-ban irt levele azt mondja, hogy a karthausi rend „nuper“ a minap jött be az országba s így 1180-ban még nem is bírhatott Eger táján zárdával. Sokkal inkább megfelel II. Miklós, ki 1322—1361-ig volt egri püspök, tehát ép azon időben, melyben úgy Beyerlinck, Tappert és Lefebure, ki a Grand-Chartreuse feljegyzéseinek tolmácsa, mint a magyar történetírók, keresték a zárda alapításának évét. II. Miklós szigorú s kiválóan asketikus férfiú volt, ki 1347-ben a pálosok számára is emelt zárdát Eger táján, melyet Sz. Magdolnáról nevezett el. Ipolyi benne sejtí az egri egyház első restaurálóját is. Miklós 1335-ben Csehországban is járt követ-ségben János királnál. Mindenkép oly alakot mutat tehát, ki nagy eszmék kivitelére kiváltkép alkalmas. S neki tulajdonítjuk mi a tárkányi kolostor alapítását is. Nem rendelkezünk ugyan a néphagyomány utalásánál és az évek némi összevágásánál nagyobb érvvel, de úgy hisszük, hogy a nagy sötétségben a csekély világosságot is meg kell becsülnünk.

A zárda birtokviszonyairól szintén vajmi kevés jutott reánk. Alapbirtokaik Felső-Tárkányt, Zsérczen és Sz. Istvánt voltak. Zsércz és Sz. István mindvégig az övék maradt, Felső-Tárkányt azonban, az egri káptalani jegyzőkönyvek szerint, Rozgonyi Péter püspök 1436-ban magához váltotta s helyette Noszvajt engedé át a rendnek.¹⁾

Tappert, karthausi atya, többször idézett munkájában, a Chartreuse leírásánál kiemeli, hogy annak környékén a Charmanson hegyen oly gyógyerejű növények nőnek, a melyeket máshol hasztalan keresnek.²⁾ Nyilván sejteti ezzel, hogy a karthausiak csendes magányaikban a természet titkainak a benne rejlő gyógyerőnek tanulmányozásával foglalkoztak s azt a szenvedő emberiség részére értékesítették is. Tényleg így is volt. A karthausi kolostorok külön jól berendezett gyógytárakkal és tanult orvosokkal birtak. Az Antiquae Consuetudinesek meghatározzák, hogy az orvosnak mindig szerzettagnak kell lennie s hogy ez tudományát üzérkedésre ne használja, megtiltják neki, hogy a kolostoron kívül gyógyítson. Termé-

¹⁾ Kandra: f. i. h. 10, 1.

²⁾ Ezekből készül a világhírű s gyógyerejű Chartreuse ital is.

szetes, hogy itt nem szükkeblüséggel, csak józan, előrelátó védekezéssel van dolgunk. A kolostorba hozott beteget az orvos mindig szabadon gyógyíthatta. A szegények a gyógytárakból ingyen gyógyszereket kaptak s kezelések, a mennyiben a kolostor közelében laktak, szintén nem volt tiltva. De díjat a gyógyításért elfogadni nem volt szabad.¹⁾ Hogy ezen foglalkozás a magyarországi karthausiaknál sem volt idegen, bizonyítja azon körülmény, hogy például a kamaldoliak, midőn a lechniczi zárdát elfoglalták, egy gyógytárnak megfelelő helyiséget találtak s azt úgy be is rendezték.²⁾ A Menedékszirt krónikása pedig felpanaszolja, hogy Erdélyi János perjelt, kit a ház mint maurbachi fogadalmast választott volt meg, kénytelenek voltak 1476 körül állásától megfosztani, mert tulásba ment és „per alchimiam et quintam essentiam consumpsit omnem substantiam.“³⁾ Hasonló nyomokra találunk a tárkányi monostornál is. Az egri káptalan levéltárában található egy okirat, melyet Kandra⁴⁾ említ először s mely azt bizonyítja, hogy a tárkányi szerzeteseknek fürdőjük is volt. Ezen fürdő a mai napig is jó hírnek örvendő s eddig a törökök idejéből származottnak vélt „egri fürdő“-vel azonos. „Molendinum“ mondja az okmány, »in fluvio Egervize vocato ad balneum Carthusiensium penes plateam Ujváros“, a káptalan birtoka. A karthausiaknak Mezőtárkányban volt malmuk s ezt Rozgonyi Simon püspök beleegyezésével a káptalan más malommal cserélte el, mely Egernek hevesmegyei részén az úgynevezett „Sólyomutczában“ állott. Kandra nem tartja valószínűtlennek, hogy a fönnebbi fürdő mellett létezett káptalani malom ezzel a cserébe adottal azonos. Csakhogy ezen valószínűséget nagyban lerombolja az épen idézett okirat, mely 1448-ban lévén keltezve, a szóban forgó malmot, a mezőtárkányi csere után négy évvel még mindig a káptalan birtokában levőnek mondja.

Kandra, a karthausiak jóltevőinek sorában kiváló szerepet ad a Hancskó családnak s ezektől származtatja a segítségvölgyi néma barátok négyesi birtokát. Okoskodásának alapja az, hogy a Hancskó család, mely Poroszkán, Iványon, Tilajon és Szőkén volt birtokos a szomszéd Négyesen is részbirtokos lehetett. S miután tény, hogy e család a karthausiakkal összeköttetésben volt, mert 1413-ban mint említők megvételre ajánlották tilaji birtokukat a barátoknak, igen valószínű, hogy a négyesi birtokot is e családtól kapták.⁵⁾

1490 körül Sárvári István nemesbükki nemes, alsó- vagy egyházasábrányi birtokrészét hagyta a kolostornak, melyet azonban a konvent 1491-ben az egri káptalannak adott el 400 arany forintnak fejében, a mint azt Ulászló király 1505-ben kelt megerősítő okmánya bizonyítja.⁶⁾ Ezen

¹⁾ V. ö.: Ant. Consuet. P. II. C. XV. Codex 1859. a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

²⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. Acta Miscell.

³⁾ Fund. Lap. Ref. Wagner i. h. II. p. 77. a hol az évben nyomda hiba van.

⁴⁾ A Segedelemvölgyi karth. f. i. h. 11. l.

⁵⁾ A Segedelemvölgyi karth. kolost. f. i. h. 15. l.

⁶⁾ V. ö.: Kandra cikkét f. i. h. 13. és 15. ll.

okmányból tanuljuk azt is, hogy a tárkányi monostor az egri káptalan kiváló pártfogásában részesült. Ez az, a mit a kolostor homályos történetének ezen korszakából, a történet buvároknak az utókor számára eddig fölfedezniök sikerült.

Világosabban beszél a történelem a rend egy másik kolostoráról, melynek alapító okmánya épen a nagy pápai szakadás évében, 1378-ban, van keltezve. S ez a veszprémmegyei Sz. Mihályvölgyben (vagy másképp paradicsomvölgyben) Sz. Mihály arkangyal tiszteletére épült lövöldi zárda. Alapítója Nagy Lajos volt, kinek nevével úgy egyházi, mint politikai történelmünk legszebb lapjain találkozunk.

Nagy Lajos a remete életnek kiváló kedvelője, de egyuttal alapos ismerője is volt. S ezért jótékonyágát csakis az arra érdemes kolostorok érezték. Kiváló kegyében a pálosok állottak, mint a kik magyar származásuk mellett, buzgóságra és szigorúságra nézve, a karthausiakkal vetekedtek. Ezeknek általa emelt mária-nostrai monostorában gyakran megfordult önmaga is. Ha a kormányzás nehéz gondjai közepette üdülést óhajtott, idevonult e szerény szerzetesek közé. Nem azért kereste fel őket, hogy elvonja imáiktól, hanem hogy királyi példájával kitartást öntsön a tán csüggedőkbe is s a köztük töltött kontemplatív életből új rugékonyságot szerezzen kifáradt valójának. Így például velencei hadjárata előtt is e csendes magányba vonult, hogy Istenével való társalgásból erőt, bizalmat és kitartást merítsen a nagy útra.¹⁾

Egy ily fejedelemnek figyelmét nem kerülhette el a karthausi rend sem. S tényleg azon okmányon kívül, melylyel a lechniczieket Ó-Falva birtokában megerősítette, számos jótéteménye van a rend történetében feljegyezve. 1347-ben meghagyta, hogy a karthausiak jobbjárait és alattvalóit, a konventnek e célra kirendelt bíróságán kívül, senki ítélni, büntetni vagy elzáratni ne merészelje.²⁾ 1381-ben pedig a lechniczi Mária-kolostornak szabad halászatot engedett a Dunajecz folyó azon részében is, mely a királyi birtokokkal volt határos.³⁾ Legjobban kimutatta azonban, hogy a valódi szerzetesi életet becsülni és pártolni tudja, a lövöldi zárda alapításával.

A lövöldi zárdának alapító levele nem vészett el a történelemre nézve; ismerjük azt, ha eredetiben nem is, de Hevenesy ügyes másolatában.⁴⁾ Mindazonáltal a zárda alapításának évét mégis csak hozzávetőleg állapíthatjuk meg. Maga az alapítólevél ugyanis 1378 márczius 17-én van kiállítva, Demeter zágrábi püspök, mint magyar kancellár által. Történelmi

¹⁾ Eggerer: *Fragmen panis Corvi seu Reliquiae Annalium Ord. Erem. S. Pauli Bécis* 1663 p. 161.

²⁾ *Inventar. de Lechn. Claut. Ord. Carth.*, a mely 1714-ben készült »a königsdorfi« (Morvaorsz.) karthausi zárdában »juxta Datum antiquitatis, Litterarum et Documentorum« Orsz. levélt. *Acta Eccl. Camald. de Lechn.* 7.

³⁾ Az erre vonatkozó okmány, mely Boleszláv apuliai herceghez Czorstyn várnagyához van intézve, közölve van Wagner: *Analect. P. III.* p. 181.

⁴⁾ M. S. az egyetemi könyvtárban T. X. p. 169—171.

emlékeink pedig már 1374-ben, de sőt 1370-ben is szólnak Lövöldről. Így 1370 október 3-án Erzsébet királynő felkéri Szécsi Miklós országbíró, hogy engedje el Ajkay Istvánnak azon birságnak reá eső részét, a melynek fizetésére az a lövöldi zárdá perjele ellen indított perében Szécsi által ítéltetett.¹⁾ 1370-ben tehát már a zárdá nemcsak hogy állott, de sőt a nyughatatlan Ajkai családdal, mely mint látni fogjuk, annyi bajt okozott a szegény karthausi barátoknak, már össze is ütközött. S miután Erzsébet királynő tanúsága szerint, Ajkay István »contra religiosum virum priorem monastery de Lyueld, in quindenis octavarum festi beati Jacobi Apostoli« (augustus 17-én) vesztette el perét, a zárdának már e per lefolyása előtt, tehát már 1370 előtt legalább egy-két évvel, léteznie kellett. És tényleg midőn Gulden István 1864-ben a Városlódi plébánia adatait egybegyűjté Czinár Mór a szent mártoni levéltárból egy okmányt közölt vele, mely 1369-ben már lövöldi perjelről beszél.²⁾ E szerint a leweldi perjel háborgatván a bakonybéli apátság joghatóságához tartozó és Lewelddel szomszédos borsóti birtokot, midőn e miatt a szentmártoni konvent hiteles kiküldöttje és a királyi ember a helyszínére utaztak volna, a karthausiak jobbagyai által sűrű nyilazással fogadtattak úgy, hogy csak lovaik legsebesebb futásával menthették meg életüket.

Fontos körülményképen említendőnek véljük, hogy míg a magyar történet írók, az alapító okmány évszámát vevén kiindulásul, Lövöld alapítását 1378-ra teszik,³⁾ addig Beyerlinck 1350 körül keresi,⁴⁾ Tappert és Lefebure pedig, talán a leghelyesebben s minden esetre a rend hagyományának megfelelően,⁵⁾ az 1364. évet jelzi az alapítás éve gyanánt.⁶⁾ Lehetséges sőt valószínű ugyan, hogy Lövöldöt, hol már 1296-ban volt nyoma egy ismeretlen rend kolostorának,⁷⁾ a szomszédos szeitzi karthausiak, valamely érdeklődő egyházi férfiú felhívására, megtekintették s azt rendjük számára kiválóan alkalmasnak találván, ott egy kisebb telepet alkottak. De viszont kétségtelen, hogy magának a későbbi kolostornak alapítása, fölépítése és megadományozása Lajos király műve. Mert Lajos király már 1374-ben meghagyta a székesfehérvári káptalannak, hogy az ajkai nemesek és a karthausiak között fennforgó határkérdést hiteles kiküldöttje által igazítsa el. Ezen meghagyásában pedig a lövöldi kolostort »fundacionis nostre«-nak nevezi.⁸⁾ Nem példátlan eset különben történelmünkben az sem, hogy valamely kolostor tényleges megalapítása és az alapító levél ex-

¹⁾ Hazai Okmánytár II. k. 123. l.

²⁾ Gulden: (a későbbi Forintos veszpr. kanonok) értekezése a Magyar Sion 1864. évf. látott napvilágot 833 és köv. meg 935 és köv. ll.

³⁾ Rupp: Magy. Helyr. tört. I. k. I. f. 3 3. l.

⁴⁾ Magn. Theatr. Vit. Hum. T. VI. R. p. 234.

⁵⁾ Der heilg. Bruno 410. l. Saint Bruno etc. T. II. p. 308.

⁶⁾ Tappert karthausi szerzetes; Lefebure pedig a Grand-Chartreuse feljegyzéseit használta.

⁷⁾ Jerney: Nyelvkincsek I. k. 85. l.

⁸⁾ Hazai Okmánytár II. k. 127. l.

pediálása között hosszabb idő folyt le.¹⁾ Ezen eset állhatott be Lövöldnél is. Nagy Lajos uralkodásának évein végig tekintve a Tappert és Lefebure által felhozott 1364. év legjobban illik a lövöldi kolostor tényleges alapításának éve gyanánt. Ez években 1362—1364. ugyanis Nagy Lajos legtöbbet foglalkozott a remete szerzetes rendekkel. 1364-ben ugyanis Tristán a Lajos által kiválóan kedvelt pálosok generálisa, azon szomorú hírrel lépett vallásos királya elé, hogy az eddig példás rendben a disciplina nagyban hanyatlik, a rendtagok eddig csodált buzgóságát lanyhaság, kitartását csüggedés, engedelmességét makacs önfejűség bénítja.²⁾ Lajos ugyan V. Orbán pápához küldte a levert szerzetest orvoslást keresendő, de a kért bullát azután saját tekintélyével is sietett megerősíteni, hogy a »de observantia regulae« mondott pápai szózat annál biztosabban hasson, gyógyítson. Igen valószínű azonban, hogy e szomorú tapasztalás birta reá a még szigorúbb s szabványaihoz rendületlenül ragaszkodó karthausi rend terjesztésére, hogy így a pálosoknak példát nyújtson, milyennek kell a valódi remete-szerzetes életének lennie. Megerősít ezen véleményünkben azon szokatlan dicséret, melylyel Lajos alapító okmányában a rendet elhalmozza. »Jézus Krisztus — mondja a jámbor király — ki a valódi világosság s ki minden világra jövő embert megvilágosít, a karthausi rendet, általános egyházának csarnokában, a szeretet égő mécsesévé és a tudomány legfényesebb világává engedé fejlődni, hogy széltében — hosszában mindenkinek, mint gyertyatartó fölé helyezett világ világoskodjék példájával.« Megerősít véleményünkben maga a pálos rend is, melyből tényleg a lövöldi zárda megalapítása után a jobb érzelműek tömegesen átkiváncsoztak a karthausiak közé úgy, hogy Tristán kékesi és András nostrai pálos perjelek félvén, hogy a rend lassan elveszti legjobbjait, 1371-ben, az esztergomi érsektől orvoslást kértek. S ámbár (III.) Tamás érsek megtiltotta a karthausi rendnek a pálosok felvételét,³⁾ mégis 1436-ban bele kellett nyugodnia a pálos rendnek IV. Jenő pápa ama rendeletébe, hogy a pálos rendű fogadalmasnak nem szabad semmiféle rendbe felvételnie, de ha a karthausiak közé óhajtana lépni, az teljes szabadságában álland.⁴⁾

Lövöld, Gulden leírása szerint, Veszprém megyében állott, a Bakony-Somló felöli részen. Ott hol a pápai és devecseri országút vonul, egy hosszant elnyúló völgy vezetett, mely természeti szépségeinél fogva »paradicsom völgyének« neveztetett. Egyházilag, midőn a karthausiak itt megtelepedtek, az esztergomi érsek joghatósága alá tartozott. Most a helyén épült Város-Lőd Veszprémhez tartozik úgy egyházi, mint politikai tekintetben. A völgy ma már mindenütt a gondos művelő kéz nyomait viseli magán. Nagy Lajos idejében s később is mindaddig, míg a karthausiak itt tartózkodtak, ős erdők homályába volt borítva s köröskörül lassan emel-

¹⁾ V. ö.: Horváth A.: Bevezetés a Magy. Oklevt. 94. s köv. ll.

²⁾ Eggerer: Fragmen panis Corvi. p. 139.

³⁾ Eggerer: Fragmen panis Corvi. p. 153.

⁴⁾ Lsd.: E bullát Eggerernél p. 201—202.

kedő hegyek zárták el lakóinak szeme elől azon világot, melyet, egyedül Istennek élni óhajtván, elhagytak. Maga a zárda egyike volt a világ legszebb kolostorainak. Azon kevés romokból itélve, melyek a kolostor táján folytatott építkezések alkalmával feltűnnek, a lechniczinek mintájára, tehát teljesen a karthausi szabályoknak megfelelőleg, volt építve. Két ölnyi magas kettős kökerítésének nyoma még ma is látszik. Ezek mellett keletről hegyi patak folydogált, mely a mostani plébánia rétig terjedő területen négy nagy halastavat táplált. A zárda elzárt területe mintegy 50 holdat tett ki; közepén a fényes templom emelkedett, mely magában véve műemkek lehetett. A közhiedelem szerint e templom vörös márványból épült volna; azonban tudós régészünk Rómer kiderítette, hogy az téglavállkőből állott, mely a mint azt a birtokában levő darab mutatja úgy színre, mint határozott tagozatának élére és minden vonalára nézve a tatai és száki hires gyártmányokkal versenyezhetett.¹⁾ A templom körül volt elhelyezve a felső kolostort képező czella sor, míg az alsó kolostor és a hospicium a térnek a falu felé néző oldalán állott.

Anyagilag a kolostor, Lajos király bőkezűségéből a legjobban állott. Az alapító oklevél szerint Lajos nekik adományozta »Heulgekew« (Völgykő) nevű várpalotáját, mely a vadakkal bővelkedő Bakonyban valószínűleg vadász kastélynak épült. Magát a várpalotát azonban »ob devocionem« leromboltatta s annak kövei szolgáltatták az anyagot a kolostor építéséhez.²⁾ Azonkívül a kolostornak adományozta királyi birtokát Alsó-és Felső-Lövöldön, melyhez a györmegyei Nyúl község is tartozott; továbbá a balatonmelléki Tapoleza mező várost »nec non unum oppidum nostrum prope lacum planse Tapolcha vocatum«. Ezen királyi birtokon kívül három sopronmegyei tárnoki birtokot a Barbácsit, Sárkányit és Kisfaludit adta a rendnek. A nevezett faluk kegyúri jogát, jobbágyait, halastavait, erdeit, malmait, rétjeit és minden hozzájuk tartozó kuriális fundusokat teljesen nekik engedé át. Átengedé ezen kívül még a Rábcza folyó halászati jogát is, mely ez időben a partján épült Sárkányhoz tartozott.

Azonban Lövöld e törzsbirtokaiban csakhamar változás állott be. Zsigmond ugyanis nejének Mária királynőnek beleegyezésével a barbácsi, sárkányi és kis-faludi birtokokat a rendtől vissza vette s azokat a Rábcza halászati jogával együtt Kanizsai István mesternek adományozta, a trón iránt tanusított hűségének és egyéb érdemeinek jutalmául. A rendet azonban, kivált mivel azt Mária és a főurak is sürgették, nem hagyta kárpoztólás nélkül.

Az egyházi birtok hazánk törvényei szerint elidegeníthetetlen jelleggel bír, s azért Zsigmond is, ámbár egész uralkodása azt látszik bizonyítani, hogy a formalitásoknak nem igen volt embere, itt a karthausiakkal szem-

¹⁾ V. ö.: Rómer Fl.: Árpád és Móriczhidai sz. Jakabról czimzett prépostság. Győri Tört. és Régészeti füzetek III. k. 1865. 48. l.

²⁾ Hogy mily alapos a nép elnevezés mutatja azon körülmény, hogy mint Gulden értesít, a völgykői tájat a nép ma is »Schloss«-nak nevezi.

ben a legtörvényesebb módon járt el. Az elvett birtokokat ugyanis 1390-ben csere útján váltotta magához s úgy ajándékozta oda 1391-ben kedvelt hívének Kanizsaynak. A karthausiak pedig csere fejében a »karaad«-i királyi birtokot kapták s így összes törzs birtokaik egyenesen királyi birtokokból képeztettek. Ugy a csere levél, mint a Kanizsay részére kiállított adománylevél eredetijét nem birjuk ugyan, de ismerjük azok tartalmát Gara Miklós nádornak 1429-ben kelt ítélő leveléből, a mely a karádi birtok határkijelölése ellen kisherestyéni Gyöpös András barsi nemes által, Gersei György barsi alispán és négy megyebéli szolgabíró előtt, már 1391-ben megindított pernek vetett véget.¹⁾ De ismerjük Gara egy másik ítélő leveléből is, melyben a karthausiak telkii birtoka miatt támadt perben mond vég ítéletet.²⁾ Zsigmondnak ezen utóbbi ítélő levélben foglalt kambiális levele szerint a karádi birtokhoz 13 somogy megyei község tartozott.

A szóban forgó kambiális levél megőrzé ugyan e községek neveit, de azok terjedelmére, a birtokok nagyságára vonatkozólag semmiféle utbagazítással sem szolgál. Erre nézve csak az 1534-ben történt hivatalos összeírás alapján, melyet Litteratus Fülöp dikátor foganatosított, birunk némi, bár eléggé csekély, adatokkal.

A kambiális levél szerint a Kaaradi királyi birtokhoz tartozott:

Ewlywes, melyet az 1534-ben Ellves, utóbb Ölvös néven ismertek. Jelentéktelen pusztá volt. A karthausiak itt a konskriptio évében 17 teljes, 3 elszegényedett és 4 tönkre ment portát birtak.

Thytlews, melyről közelebbi adattal a konskriptio sem szolgál. Ugyanez áll Csehy, Kroph és Keew-re vonatkozólag is.

Thard, ma Pusztá-Tard. A karthausiakon kívül, kik 5 teljes és 3 elszegényedett portát birtokoltak, még Vörös Mihálynak és Sulyok Balázsnak volt itt birtokuk. Az első egy, a második pedig portát vallott magáénak.

Baar, utóbb Uibar, majd Kis-Bár, a mai Apáthi helyén állott. 17 teljes, 4 elszegényedett és 9 tönkre ment porta tartozott még a konskriptio idejében is a rendhez.

Fejéregház, utóbb Fejéregyház. E néven a karthausiaknak két birtokuk volt. Az egyik Somogyban a Studenza és Jalaska patak partján 16 teljes és 6 elhagyatott portával; a másik a mai Balaton-Keresztúr táján állott. Ez utóbbiban azonban a rendnek csak két portája volt.

Chepely ma Csepely, hol a veszprémi püspöknek 15^{1/2}, a nyitrai püspöknek 2 és a karthausiaknak 6 portájuk volt.

Egyházás-Szamard és Lichszamard, ma Zamardy; a székesfehérvári káptalan 15 portáján kívül, a többi 13 porta a rend tulajdonát képezte.

Andach ma Alsó-Andód, mert Felső-Andód a tholdii remetéké volt.

¹⁾ Ezen ítélő levél egy részét közli Fejér: Codex. Dipl. T. X. 8. 332 csakhogy igen hibás másolatban, a Gyepes család levéltárából.

²⁾ Magy. Orsz. Dipl. levélt. 2870. sz. a. eredetiben.

Egyike volt a legnagyobb birtokoknak s összesen 26 portát számlált, melyből a konskriptio idejében még 20 állott teljes épségben.

Karád, melyről az egész birtok nevét vette 23 portából állott. Azonban ebből a konskriptio már csak nyolczat talált épségben.

Thelky, Telki, melyről alább bőven leend szó és Endred, melyről nevével egyebet nem tudunk.

Az 1534-iki konskriptio szerint a karthausi rend ezenkívül még birt Somogyban Sarsó-n (ma Szarszó) 10 portával. ¹⁾

Csaknem a mesével határos az, a mit egyik-másik írónk, megemlítve a lövöldi karthausi zárdát, annak arányairól és berendezéséről beszél. Így Fuxhoffer azt állítja, hogy a lövöldi zárdában több mint háromszáz cella volt s hogy az ott lakó szerzetesek száma gyakran a négyszázat is túlhaladta volna. Eltekintve attól, hogy a rend szabályai a tagfölvételt határozott határok közé szoríták olyannyira, hogy nem csak a szerzeteseknek, nemcsak a megtért testvéreknek, hanem még a napszámosoknak száma is pontosan meg volt határozva, ²⁾ ezen föltevést egyenesen kizárja Nagy Lajos alapító okmánya. A bölcs fejedelem ebben a rend szabályainak igen alapos ismeretét árulja el. Önmaga határozta meg ugyanis Lövöld szerzeteseinek számát és pedig szorosán Guigo ismert »Consuetudines«-ei értelmében, midőn kimondta, hogy a zárdába csak 12 szerzetest szabad felvenni s ezeknek is mind vagy már felszentelt papoknak, vagy papjelölteknek kellett lenniök. Ezen kívül két ujonczot engedett, a kik közül az egyik szerpap, a másik alszerpap legyen »unus Diaconus, alter subdiaconus existant coelibem vitam ducentes« hogy így a papszerzetesek egyik másikának halála esetére, a tizenkettes szám rögtön betölthető legyen. Ennek megfelelően építetté kétségkívül a király a felső kolostort is, mely így legfőlebb 15—16 különálló cellából állhatott. De még ez esetben is Lövöld a világ egyik legnagyobb karthausi zárdája volt, mert sok helyen bár a szabályok megkivánták, külön cellák hiányában, ketten-ketten is laktak egy cellát.

Hasonlóképen téves felfogást bizonyít egyik másik írónk azon állítása, hogy Lövöld első szerzetesei, tekintettel Lajos korára, a kalábriai Squillából, ³⁾ vagyis az általunk már ismert La-Torre törzskolostorból jöttek be. Tudjuk ugyanis, hogy a La-Torre 1191-ben megszűnt karthausi kolostor lenni s hogy azt X. Leo pápának egy 1514-iki brévéje folytán nyerték csak vissza a czisterciektől, kik maguk is csak 1251-ig lakták azt. Épen azon időben tehát, a mikor Lövöld alapítottatott, üresen és elhagyatva állott. Sokkal valószínűbb azonban, hogy, a mint fönnebb érintettük, Lövöldbe is

¹⁾ V. ö.: Conscriptio Possessionum et praediorum Comitatus Simeghiensis de anno 1534. Dicatore Philippo Litterati. Liber Regius ad 1693. Orsz. levélt. Egy hiteles másolat a somogy megyei Mernyei plébánia levéltárában is olvasható.

²⁾ Antiquae Const. P. II. Cap. XXV. Codex 1495 a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

³⁾ Molnár: Egyháztört. XXIII. k. utána Gulden: A Város-lődi plébánia története Magyar Sion: II. k. 835. 1.

Szeitzből jöttek a karthausiak. Szeitz ekkor épen virágában volt, miután egy-két évvel később ott tartattak az általános káptalanok is, melyeknek beleegyezését tudvalevőleg minden új karthausi kolostor alapításához ki kellett kérni. Természetesnek látszik tehát, hogy fölös tagokat csak is ily kolostorok tarthatván, innen népesített be Lövöld. Ezt bizonyítja hazánk többi karthausi kolostorainak története is. A Lapis Refugii alapítására két szeitz szerzetes lón kiküldve s Lechnicz alapításánál Boso generális levele szerint ismét Szeitz keze játszott közbe. Kétségtelen, hogy Lövöld nem egyszerre s nem is kizárólag Szeitzből jöttekkel lett benépesítve. Ezt a karthausi kolostorok szervezete egyenesen kizárja. De ha szabad a karthausi rend pragmatikus történetéből következtetnünk, akkor Lövöld benépesítése csak úgy történhetett, hogy a szomszéd Szeitz perjeli hatalommal küldött ki egy szerzetest egy procurator társaságában, kik azután rendbe hozván a kolostort, belföldi ujoncz tagokkal tölték be a hiányzó számot. Megerősít véleményünkben ismét a pálosrend történetéből azon adat, mely szerint a pálos rendből a karthausi rendbe való tömeges átlépések miatt már 1371-ben, tehát a lövöldi konvent szervezkedésének első éveiben, indult meg a vita. Lövöld első perjele tehát nézetünk szerint a szeitz kolostor valamely kipróbált buzgalmú tagja, az okmányainkban már 1370-ben szerepet játszó János atya volt; ¹⁾ első szerzetesei pedig a kékesi és nostrai pálos zárdák tagjaiból kerültek ki, mert ezeknek perjelei indíták meg, Tamás érsek előtt, a pert János lövöldi perjel ellen.

¹⁾ Hazai Okmányt. II. k. 121. l.

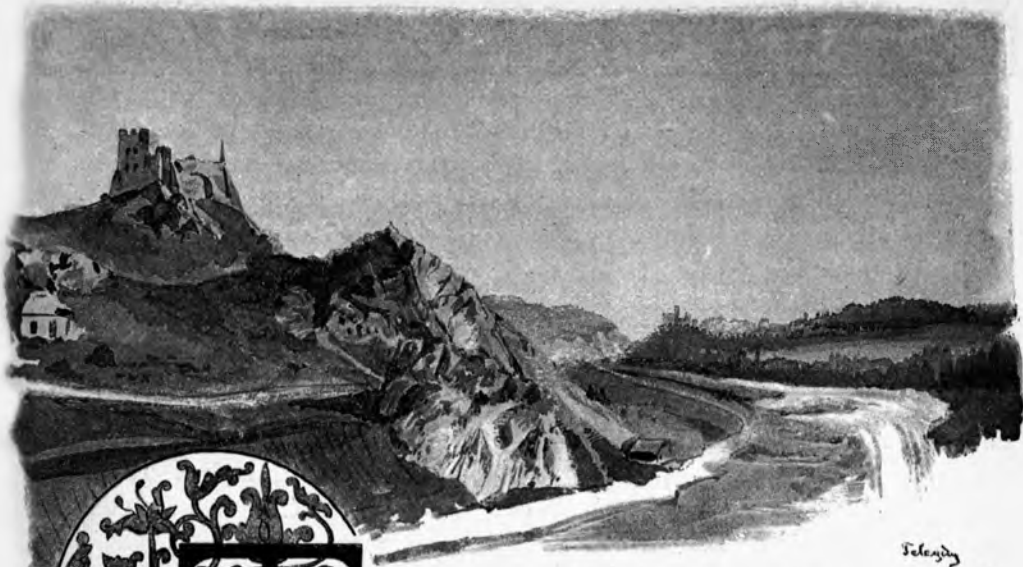

III. FEJEZET.

A szepesmegyei karthausiak virágzásuk tetőpontján.

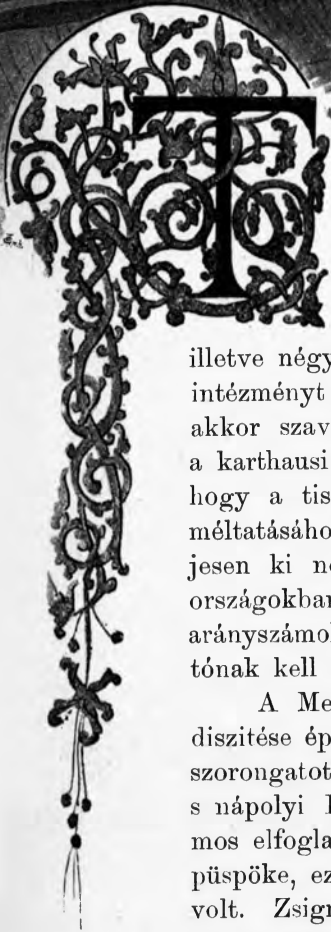
A Menedékszirt és Frank László tinnini püspök. Tarkói László támadása. Arnoldfalva; Farkasfalva; Frankvágása és Ruguz a karthausiak kezében. A tamásfalvai vétel. Édesfalva. Kamarai regestrum. Ó-Falu és Relyova per alatt. A per lefolyása. Ó-Falu leírása. A dunajeczi konvent surlódása Czorsztin várával. Hedvig pártfogása. A lengyel fejedelmek, mint a konvent jóltevői. 1404-iki határjárás. Waldorff Pál, Richwald a karthausiak birtokába megy át. A magyar királyok a karthausiak jóltevői.

Seledy

Czosztin és Nedeczvára.

alán túlzásnak látszik, a karthausi rend virágzásáról beszélni nálunk, holott összesen csak öt illetve négy kolostorral bírtak. De ha meggondoljuk, hogy az intézményt nem a mennyiség, a minőség szerint kell mérlegelnünk, akkor szavaink igazolásra találnak. Mert ha megfigyeljük a karthausi rend kiváló szigorát, csodálattal kell bevallanunk, hogy a tisztult vallásos érzület oly foka, mely e rend kellő méltatásához megkívántatik, e sokat hányatott hazában teljesen ki nem veszett. S ha figyelembe vesszük a rend más országokban való elterjedését, nem feledve ki a számításból az arányszámokat, e terjedést mennyiségre nézve is tiszteletre méltónak kell tartanunk. Annál inkább megkívánja ezt a minőség.

A Menedékszirtek templomának végleges kijavitása és diszitése éppen e korból esik. Ugyanis, midőn a mindenünne szorongatott Zsigmond ellen Velence is vérszemet kapott s nápolyi Lászlót pártolva beütött a dalmata partra, a számos elfoglalt város között Tinnin is kezébe került. Ennek püspöke, ez időben, a szepesmegyei származású Frank László volt. Zsigmond egyik leghivebb és legkedvesebb embere. Természetes, hogy püspöki székhelyén a velenceiek miatt nem volt maradása. Kénytelen volt tehát Magyarországra menekülni s szülőföldjén telepedni meg. Zsigmond, hűsége jutalmául, 1398. körül a schavnikai apátság kormányzójává nevezte ki. Ezen minőségében ismerte s kedvelte meg László a menedékszirtek karthausiakat olyannyira, hogy névtelen krónikásuk tudósítása szerint, a templom rongált karzatát helyreállíttatá illetve fölépítteté, a sekrestye fölé pedig önmagának egy külön ezellát építtetett,

hogy így a szerzetesek körében hosszabb időt tölthessen. Azonkívül kiegészítetése a templom szerény belső berendezését, misemondó ruhákkal s egyéb az istentisztelethez szükséges eszközökkel látván el azt. A hálás szerzetesek ezért a templom boltozatára vésték czimerét s az a krónikás idejében még ott látható is volt.¹⁾

László püspök gondoskodása a kolostor anyagi jólétére is kiterjedt. Wagner említi,²⁾ hogy megvédelmezte őket Tarkői Henrik fiának Lászlónak és két társának támadása ellen, bizonyos »Picher« nevű birtokukban. Wagner ezen homályos adatát némileg megvilágítja egy az országos levéltárban levő okmány, melyből kitűnik, hogy ezen birtok tulajdonképen a szepesmegyei »Bychyr«³⁾ (hihetőleg a mai Beharóc) volt, melyet Tarkői Lőrincz fia Tamás mester, a támadó Henriknek testvére, 600 forintért eladott volt a kolostornak. Azonban a kolostor e pénzt lefizetni nem tudván 1411-ben Henrik a birtokot visszakövetelte. Ekkor lépett közbe László püspök s rokoni tekintélyével kivívta, hogy a támadók a követelt összegből 200 frtot leengedtek s a birtokot 400 frtért engedték át a rendnek; de nem örökösen, hanem csak »pignoritis titulo« zálogképen.⁴⁾

Végre, a névtelen krónikás szerint, László azzal tetézte volna a rend iránt minden ha tanusított jóakarátát, hogy midőn testvéreivel, kik jobbára mindnyájan egyházi javadalmakat élveztek, atyai örökségét rendbe hozta, a reá eső részt Arnoldfalvát, Frankenaut, Ruguznak felét és farkasfalvi kuriáját a kolostornak adományozta.⁵⁾ László ugyanis szerinte Frank Mihálynak, Kakas mester testvéreinek lett volna fia. Atyja Frank Mihály Kakas mestertől a dunajeczi kerületben fekvő erdőségeket kapta, melyekben azután a nevérol elkeresztel Frankenau-ot⁶⁾ építé föl. Így adja ezt elő a Menedékszirt névtelen karthausi krónikása. Megegyez ezzel a II. József által eszközölt összeirási lajstromok Frankovára vonatkozó adata.⁷⁾ E szerint Frankovát, mely a kuriális földeken kívül 19 egész jobbágyi telekből, 8 úrbéri és egy zselléri telekből állott, 1396-ban, a Frankfalvai Frank család adta a Menedékszirtnek. Teljesen ellenkezőt látszik azonban bizonyítani Zsigmond király, midőn Salamon menedékszirti perjel kérésére, 1412 január 17-én Budán kelt levelében, meghagyja a szepesi káptalannak, hogy a konventet és perjelét vezesse be Frankvágása, Farkasfalva és Ruguz birtokába.⁸⁾ Azt mondja ugyanis, hogy

1) Fundatio Lapidis Refugii Wagnernél P. II. p. 79.

2) Analecta Scep. P. III. p. 155.

3) Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 9825. sz. A »Szepesmegye Helységnevei« alapos írója e községet nem említi.

4) Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 9825. sz.

5) Fund. Lap. Ref. Wagner-nél P. II. p. 75.

6) Frankenau, Frankfalva, Frankvágása-Nagy-Frankova, 1320-ban fordul elő először, a mi a krónikás állításának megfelelne. V. ö.: Szepesmegye Helységnevei. Szepesm. Tört. Társ. évkönyv. II. évf. 110. l.

7) Ország. levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. 18.

8) A szepesi káptalan 1418-iki átiratában Ország. levélt. M. O. D. L. 9872.

a Menedékszirt ezen birtokait előbb László, Bargói Illésnek fia, birtokolta. Sajnos, hogy a II. József-féle konskriptióban említett 1396-iki adománylevélnek sem eredetijét, sem másolatát az országos levéltárban főtallálni nem lehet s így a dolog valódi állását pontosan kinyomozni csaknem lehetetlen. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a szóban forgó ruguzi birtokból az egyik részt »medietatem ville vel possessionis Ruguz vocate« Kakas mester és Lomniczi János 70 márka fejében már 1296-ban el örökölték ¹⁾ Jakab »szepesi« püspök unokaöccseinek Lászlónak és Franknak s hogy a másik birtokrészt, késmárki Bertold fiától Hencz comestől, ugyancsak ez utóbbiak vették meg 1295-ben 75 arany márkáért, ²⁾ be fogjuk látni, hogy Ruguz ekkor már nem a Rudgerek utódai-é hanem a Farkasfalvi családé volt. S így azt nem adományozhatta a rendnek László tinnini püspök, hanem annak birtokosai a Farkasfalvi család. Arnoldfalva régibb birtokosairól nincs adatunk, de Farkasfalváról (Villa Farcasii, Farcas villa, Farksdorf) ³⁾ tudjuk, hogy az a hasonló nevű Farkasfalvi család birtokában volt. ⁴⁾ Összetvén mindezeket úgy találjuk, hogy itt nem, mint a krónikás mondja egy, hanem két külön adományozóval van dolgunk s hogy ezen ellenmondó adatokat legjobban úgy egyeztetethetjük össze, ha felvesszük, hogy Frankvágását László tinnini püspök, Ruguzt és Farkasfalvát pedig Bargói László adta a konventnek, a ki e két birtokot a Farkasfalvi család képesán birhatta.

A szepesi káptalan Zsigmond király parancsának engedelmességedve Körtvélyesi Györgynek, mint király embernek társaságában, Késmárki Péter kanonokot küldte ki. A kiküldöttek a szomszédos birtokosok jelenlétében, febr. 17-én, tényleg be is vezették Frankvágása, Ruguz és Farkasfalva birtokába a Menedékszirti konventet s a statutoriális okmányt az exekutió huszadik napján (márcz. 8-án) ki is állították. A bevezetés alkalmából ellenmondás nem történt.

Vétel után szintén több birtokot szerzett meg ez időben a konvent. 1405-ben Tamásfalván megvette Breseniche Tamásnak és fiának birtokrészét, mely három jobbágy telekből és háromnegyed teleknyi szántóföldből állott. Más három jobbágy telket ugyanott, melyek hatnegyed teleknyi szántófölddel birtak, 30 arany forintért Bothfalvi Antaltól és Farkasfalvi Egyedtől vett meg a konvent. Ezenkívül a Breseniche családtól két telket és 20 hold szántóföldet vásárolt Gahanfalván (Ganócz). E három vételről a fassio perennalist, bevallást, 1405. november 14-én állítá ki a szepesi káptalan. ⁵⁾ 1437.

¹⁾ Nagy Imre: Hazai Okmánytár VII. k. 251. l.

²⁾ Nagy Imre: Hazai Okmánytár VII. k. 244. l.

³⁾ V. ö.: Szepes megye helységnevei f. i. h. 109. l.

⁴⁾ Lsd. a Boldizsár karthausi kérésére 1418-ban készült átiratot. Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 9872. sz. — Szokásban lévén a jószágba iktatások alkalmából több egyént nevezni meg, a kik közül egy, a többiek távollétében, mint királyi megbízott szerepelt, az ily okmányok a régi családfák összeállításával kiváló fontosságuk. Így itt is Körtvélyesin, a ki Jánosnak volt fia, említették még: Bozafalvi István fia Péter; János fia Miklós; Bethlenfalvy István fia Literatus András, Szent-Andrássy Orbán fia András és Marcellfalusi Jakab fiai: János meg Péter.

⁵⁾ Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 9091. sz.

őszén újabb birtokokkal gazdagodott a rend. Ekkor szerzé meg ugyanis zálogjog czimen Édesfalvát, melybe János perjelt és a konventet, Zsigmond királynak november 27-én kelt parancsára, Urbánfalvi Bodó László és Péter kanonok-plebános 1438. január 2-án vezette be. S miután a szomszéd birtokok, kik közül a bevezető okmány¹⁾ Lengyel István özvegyét, Jordán Tamást és Györgyöt, Urbánfalvi Kolin Lászlót és Édesfalvi Tamást említi, a helyszínén töltött három nap alatt ellent nem mondtak, az okmányt magát január 16-án ki is állították. Hogy mily arányú s mily terjedelmű volt e birtok, arról az okmány maga hallgat; azonban a szepesi prépost jövedelmét feltüntető Regestrum²⁾, melyet a király parancsára 1585. április 30-án Nicopolitáni János és Olajos István készítettek, mégis ad e tekintetben némi utba igazítást. E szerint a menedékszírti konvent egy földrészről 26 dénárt fizet minden évben, Sz. András napján, a szepesi prépostnak. Maga a földrész az »allodium« mellett feküdt. Édesfalva, tehát e szerint, egyike volt a konvent külön majorsággal bíró birtokainak. Ugyancsak ezen regestrumból tudjuk, hogy a Menedékszírt Káposztásfalván bérbe vette a prépost tizedét s azért évenként 5 frt 12 denárt és egy ugyanott levő »Zelena hora« nevű praediumuktól 15 denárt fizetett. Birt a konvent, a prépostság javalalmából, ezen kívül még Mathisfalván is egy földrészt, a melyért 26 dénár járt évenként a szepesi prépostnak.

A szent-antal-völgyi Mária kolostor ez időtájban hosszas perbe keveredett Ó-Falva és Relyova miatt a Farkasfalvi családdal; a dunajeczi hálszat miatt pedig a lengyelországi parton épült Czorstin várral.

Ó-Falva, mint láttuk, a lechniczi konvent legszebb birtoka volt. S a konvent nem is sajnált fáradságot, hogy azt folyton jövedelmezőbbé s minél rendezettebbé tegye. A soltészág azon részét, mely még a régi soltész örököseinek kezében volt, 1392-ben megvette István perjel. S hogy a soltészág kezelésével megbizott sáfár annál több időt szentelhessen Ó-Falunak, (L.) Miklós perjel a lechniczi soltészágot is eladta Hekkis Jánosnak egy timár fiának. A konvent földesuri jogainak biztosítására kikötötte azonban, hogy a lechniczi soltészágot csak is a konvent engedélyével lehet eladni s hogy a soltész minden egy fertőt meghaladó büntetésből vagy birságból, két részt a konventnek köteles adni.³⁾ Ulrik perjel pedig már 1362-ben kiegyezett a húsvágás jogára nézve az ó-falvi lakosokkal s ezért valamint a kenyér piaci árulásaért évenként három arany márkát volt köteles Ó-Falu Invocavit vasárnapján a konventnek fizetni.⁴⁾ 1494-ben pedig (I.) Mátyás perjel a község részére hetivásár tarthatására kért és nyert engedélyt Ulászlótól.⁵⁾

¹⁾ Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 13141. sz. Mint királyi ember ajánlatnak: Bethlemfalvi Tódor Miklós, Tatár Miklós, Urbánfalvi Kolin László, Chepánfalvi István és Görgei Péter.

²⁾ Hevenessy M. S. L. k. 139—159. ll.

³⁾ Országos levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. 17. sz. egyszerű másolatban.

⁴⁾ Wagner: Analecta P. III. Series Prior. de Lechn. p. 181.

⁵⁾ U. o. p. 188.

Azonban e szép birtokról Kakas mester utódai még mindig nem tudtak véglegesen lemondani, s miután más utat-módot a vissza szerezhetésre nem találtak, leánynegyedi jogon követelték vissza annak egy részét. Kakas mesternek és testvéreinek ugyanis volt bizonyos Erzsébet nevű nővérük, ki Farkasfalvi Pálhoz ment nőül s e családnak törzs anyjává lön. Ennek fia László, a szepesi káptalan előtt, pert indított István perjel és a lechniczi konvent ellen. Ez még 1392 július 20-án történt. Az ügy eldöntésére György prépost helynöke Pál olvasó kanonok volt kiküldve. Ez előtt a fent említett napon előadta Farkasfalvi László, hogy őt, a lechniczi karthausiak Ó-Falvi és Relyovai birtokából, anyjának Erzsébetnek révén egy negyedrészt illeti meg s kérte, hogy annak rekaptiválására a káptalan küldje ki megbizottját. A karthausiak ekkor még ez ügyben képviselőikkel senkit sem biztak meg, a mint hogy nem bizhattak meg, miután az akezió csak ekkor kezdődött. Találkozott azonban ennek daczára védőjük, ki több jó akarattal, mint ügyjártassággal birt. S ez Miklós kanonok volt. Jelen lévén a vád előadása alkalmával, azzal, hogy a karthausi rend jogtalan birtokot nem birtokol — ismerve a rend igazság érzetét — mindjárt tisztában volt. S miután László anyja quartalitiumát követelte, a jó ember azt hitte, hogy azt a rend kétségtelenül adományozás útján birtokolja. Előállott tehát s a megtámadott konvent megbizottjának szerepét játszva kijelenté, hogy a lechniczieknek van kezükben oly okmány, melyből kitünik, hogy a kérdéses leánynegyednek elég lett téve. A bíróság ezen okmány bemutatására Szt. István másodnapját s majd miután ekkor senki sem jelent meg, Szent Egyed előtti szerdát (augusztus 28-át) tűzte ki.

Ez alatt a konvent értesült a történekekről, értesült Miklós jóakarátú, de helytelen fellépéséről is. E fellépés annál végzetesebb volt, mert a konvent nemcsak hogy nem rendelkezett a Miklós által allegált okmánnyal, hanem még magával a követelés jogos voltával sem volt tisztában. A magyar törvénykezés szerint pedig nem is nekik, hanem a felperesnek Farkasfalvi Lászlónak kellett volna előbb követelését indokolnia.¹⁾ Ügyük képviselőjével tehát a törvényjárta János papot, István mindszei kanonokplebánost és valami Konrád nevű megtért testvért bizták meg. Ezeknek első feladata az volt, hogy a Miklós által elkövetett hibát jóvá tegyék s lehetőleg huzzák-halaszszák az ügyet, míg a követelés jogos vagy jogtalan voltát kiismerik s az esetleg szükséges okmányokat megszerzik. E célból, midőn augusztus 28-án a bíróság, mely János mesterből, a ki kanonok, kánonjogtudós és a királyi kancellár titkára volt s kivüle még Berzeviczi Henrik, Miklós és Tamás mesterekből állott, egybeült s László ügyvédje Antal mester az alpereseket idézte, megjelent János pap és az alperes konvent nevében a tárgyalás elhalasztását kérte. Kérése jogos volt. A magyar középkori törvénykezés ugyanis, birtok ügyekben, a bizonyítékok felmutatására három határnapot engedélyezett; csak is a harmadik, mint

¹⁾ V. ö.: Hajnik Imre: Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban. Budapest 1886. 36. l.

végső határnapnak elmulasztása, járt jogi következményekkel.¹⁾ A bíróság tehát engedett János kérelmének és végső határidőül Kis-Boldogasszony napjának tizenötödét tűzte ki. Ekkor végre megjelentek úgy a felperes, mint az alperesek képviselői. Az alperesek küldöttei István plebános és Konrád testvér kijelentették, hogy mindazt a mit Miklós kanonok a konvent nevében mondott visszavonják, mert a konvent Miklósnak, László ellen, semmiféle megbízást nem adott. Csakhogy ez nem történhetett meg büntetés nélkül. Ha a fél az allegált okmányt a végső határidőre nem mutatta be, hanem kénytelen volt bevallani, hogy az elveszett vagy hogy nem is létezik, a magyar perjog szerint birságban volt elmarasztalendő. Pál bíró ezen birság kiszabásával az elnököket »assessore« bizta meg. S ezek a birságot hat márkában állapították meg. A fizetés és a per folytatásának napjául pedig Szt. Mihály arkangyal nyolczadának másodnapját tűzték ki. Szeptember 30-án tehát újra össze ült a bíróság ezen ügyben. A konvent nevében János pap és Konrád karthausi testvér, István plebános helyett pedig Komárfalvi János jelentek meg, kik bemutatván megbízó leveleiket a kiszabott birságot lefizették. S most lett végre az ügy a rendes mederbe terelve.

János pap a felperes képviselőjének Antal mesternek kijelenté, hogy a szent-antal-völgyi konvent az ófalvi és relyovai birtokokat egészen más jog czimen bírja, mint azt Miklós kanonok állítja; felszólítja tehát a felperest, adja elő mily jog czimen kéri ő a quartalitiomot s mely részekre terjedt ki követelése.

A konvent megbizottjainak ezen határozatlan felelete, a melyet ép úgy, mint az egész per lefolyását, Pál olvasó-kanonok 1394-ben kelt ítélő leveléből ismerünk, világosan mutatja, hogy a karthausiak még mindig nem voltak tisztában a követeléssel; sőt a béke kedvéért hajlandók lettek volna a követelt negyedtet kiadni. László ügyes képviselője észrevette a konvent ingadozását és határozatlanságát. Helyszini szemlét és becslést kért. És most egy a középkori olygarchák machinációjára sajátságos világot vető játék kezdődött. Antal mester összehívá ugyan Sz. Antal nyolczadára (deczemb. 7.) a szomszéd birtokosokat, hogy a becslés végbe menjen, de mivel feltűnő számmal a karthausiak jóakarói gyűltek össze s a Lászlóhoz hű nemesek távol maradtak, azon ürügy alatt, hogy a konvent az ő kérésének úgy sem akar eleget tenni, a becslést elejtette. A káptalan erre Miklós papot, a Sz. Márton egyház káplánját, küldé ki a becslés foganatosítására. Mivel pedig a tél egész erejével beköszöntött, annak napjául 1393. Húsvét nyolczadát jelölé ki. László tudva, hogy az elmulasztott becslés birsággal jár, jónak látta Miklós pap jövetelét be nem várni s a szomszéd birtokosokat »in octavis diei Medy quadragesime« (márczius 11-én) egybe gyűjtván a becslést ezek jelenlétében önhatalmulag megejtette.

Ezen becslés Ó-Falu nagyságáról, kereskedelméről és iparáról, a történet buvárának igen érdekes adatokat szolgáltat. Megtudjuk belőle, hogy

¹⁾ Hajnik: f. i. h. 35. l.

a karthausiaknak Ó-Falun 90 kúriájok és jobbágy telkük volt, melyhez 50 laneus, vagyis körülbelül 1700 hold föld és oly kiterjedésű rét tartozott, melyet egy nap tizenhét kaszáló kaszálhatott. Magában a mezővároskában 8 mészárszék, 5 kenyér-eladó bolt, 6 só eladó hely, 8 varga műhely, 5 posztó-kereskedés és 13 szatócs bolt — *tredecim stationes institutorum* — volt. Ezen kívül volt Ó-Falun egy nagy négykerektű malom — *molendinum quatuor rotarum de super pellencium* (!), mely a Dunajeczezel szomszédos vizen állott. Temploma kőből épült toronynyal vagyis inkább haranglábbal birt. Relyováról a becslés csak annyit mond. *Reul habitacionibus destitutus.*

Midőn Miklós káplán a kitűzött határidőre, Húsvét nyolczadán, Ó-Falura ment, nem volt egyéb feladata, mint a végrehajtott becslés alapján, Lászlónak a követelt leánynegyedét oda itélni. Csak hogy ekkor a dunajeczi konvent már tisztában volt az Ó-Falvi birtok természetével. S azért, midőn Miklós az ítéletet kiakarta mondani Budai Pál perjel és Konrád testvér az ellen tiltakozásukat jelentették be. László természetesen a tiltakozás indokolását kérte. Azonban a konvent ekkor még nem volt azon helyzetben, hogy a szükséges okmányokat előmutathassa. Ismét halasztásra lett volna szüksége. A rendes úton ezt többé nem érhetette el, mert a kiküldött bíró előtt az okmányokat rögtön be kellett mutatni, sőt azok tanulmányozására is csak a legrövidebb idő lőn engedélyezve. Zavarából Komárfalusi János segíté ki. Figyelmeztetve a Sz. András nyolczadára elmulasztott becslésre, követelte, hogy előbb László tegye le a köteles birságot.

László már most nem tudta hányadán van a konventtel, de e hirtelen változásból sejté, hogy sikerült nekik az igazságot kideríteniök. Így történt, hogy a birság lefizetését daczára annak, hogy két izben lett erre felszólítva, elmulasztotta, sőt a per folytatására kitűzött napon, július 1-én, meg sem jelent s az ügyet az esztergomi érsek elé vitte; hihetőleg csak azért, hogy a rendnek még több bosszúságot és kellemetlenséget szerezhessen. Lehet, hogy azt sem hagyta ki a számitásból, hogy a perjelnek ily távol eső bírósághoz elmennie nem lehet s úgy az érsek az ítéletet *in contumaciam* hozza meg. Azonban csalódott.

Kanizsai János érsek az ügy elbirálását helynökére bizta. S ez a tudós de Pontho Antal sebenikói püspök volt, ki meg vizsgálván az ügyet, mind két felet megidézte. A perjel, megnyervén az általános káptalan engedélyét, meg is jelent. László azonban csak képviselőjét küldé el. De Pontho ítélete Lászlóra sujtó volt. Kimondta, hogy a felebbezés jogtalan s az ügy azon bíróság elé tartozik, mely azt fölvette. Lászlót pedig a perjel költségeinek megtérítésében elmarasztalta s úgy ezek lefizetésére, mint a per tárgyalására, szeptember 15-ét tűzte ki.

Budai Pál perjel ez alatt megszerzé a szükséges okmányokat s midőn a határnapon a pereskedő felek megjelentek és László a birságot is lefizette, a perjel költségeit is megtérítette, bemutatta Róbert Károly 1323-ban kelt privilegialis levelét. Ebből végre kitűnt, hogy Ó-Falut Landekkel és a Turkel-savcza nevű hegyek alatt fekvő erdőségekkel együtt Kakas mester a saját

személyére kapta. Mivel pedig a magyar törvények szerint, mint azt Pál olvasó-kanonok ítéletének indokolásában is mondja, fiú által szerzett birtokból a nővér leánynegyedet jogosan nem kérhet, László követelésével, mint teljesen jogtalanul, el lön utasítva s a becslés költségeinek megtérítésében elmarasztaltatván, öröskös silentiumra ítéltetett. Maga az ítélet azonban csak 1394. május 7-én lett meghozva,¹⁾ mert László különböző ürügyek alatt egész a végső határidőig halasztotta el megjelenését. S ezzel a dunajeczi konvent Ó-Falu birtokában végleg megmaradt. Azonban daczára annak, hogy 1473-ban Mátyás királytól az ottani harminczadból két vég posztót is nyert, a következő zavaros időszakban, mint többet és többet vesztett úgy, hogy II. József konskriptiója ott már csak 31 jobbágy telket, 22 hűbéres, 3 zsellér és 6½ földesuri telket talált s e szép birtok jövedelmét csak 627 frt és 30 krajczárban állapította meg.

Az ó-falvi perrel csaknem egy idejüleg tört ki Czorstin várának parancsnokaival a viszály. A Dunajecz jobb partján úgy a halászat, mint a legeltetés és a partjog a konventé volt. A halászat jogát Lajos király, mint Lengyelország ura a folyó balpartjára és kiterjeszté, mely pedig Czorstin királyi várhoz tartozott. Mig Lajos élt addig a karthausiakat e jogukban senki sem merészelte bántani. Halála után azonban, leányának Hedvignek révén, a litvánok fejedelme Jagello Ulászló lépett a trónra. A két haza között tehát az egyetértés nagyban meglazult. Természetes, hogy ennek következményeit leginkább a Lengyelországgal határos Szepesmegyében érezték. Czorstin végvárából a parancsnokok folytonos zsarolásokat vittek véghez, nemcsak a bal, hanem még a jobb parton is. A szegény szerzetesek tehát a legrosszabb helyzetbe jutottak. Kezdetben ugyan csak a balparti halászatban akadályozták őket, később azonban már a jobb partra is kiterjeszték a parancsnokok ellenséges kezüket. S midőn a konvent a Dunajeczen malmot építettett, a viszály egész erejével kitört. A lengyelek ugyanis hivatkozva a Dunajecz bal partján gyakorolt földesuri jogaikra a konvent malmára nehéz sarczokat vetettek s azokat erővel be is hajtották. Hozzá járult, hogy a Dunajecz, mint egyáltalában minden hegyi folyó, igen szeszélyes folyású volt s medrét gyakran változtatta. Majd a jobb, majd a balpart kisebbedett; de természetesen mindig a konvent rovására, mert a fegyveres hatalommal rendelkező várparancsnok az elszakadt részeket mindig a maga részére követelte s tényleg el is foglalta.

Ily körülmények között a dunajeczi konvent Hedvighez fordult. Tőle kért és várt orvoslást. Hedvig a karthausi rend iránt már atyja emlékenél fogva is mindig előszeretettel viseltetett. Kimutatta ezt több ízben,

¹⁾ Az ítélet aláírásai közt olvasható: Márk éneklő és János örkanonok neve; István mindszei és János sigrai, István a Bold. Szűz Mária cz. templom plebánosa, mint kanonokok; továbbá két Miklós és egy Kristóf nevű kanonok, Antal succentor, két Miklós nevű káplán. Bizonyítják ezen aláírások, hogy a középkorban sokszor a nagyobb községek plebánosai voltak egyszersmind a káptalan tagjai is.

midőn a dunajeczi konventet adományaiiban részesíté. Így 1393-ban a bocsniai zsupánságokból évenként tizenkét mázsa kősót és 8 mázsa örlött sót rendelt nekik adatni alamizsnaképen, mint maga mondja, elődjének Kázmér királynak és atyjának Nagy Lajosnak emléke iránt való tiszteletből, mint a kik ezen alamizsnát már régebben elrendelték.¹⁾ Most pedig midőn értesült a konvent zaklatásairól rögtön intézkedett, hogy azoknak véget vessen. Egy 1393-ban kiadott levelében a karthausiak malmát szabadalmakkal látja el és meghagyja az öszses burggráfoknak és Czorstin hivatalnokainak, hogy őket háborítani, terhelni s tőlük szolgálmányokat követelni ne merjenek.²⁾ Azonban mindez keveset lendített a konvent baján. A surlódások továbbra is fennmaradtak; míg végre Ulászló maga közbe nem lépett s a határ kérdés eligazítására külön bírót nem küldött ki. Ezen bíró Thanczin krakói várkapitány volt. Thanczin 1404-ben Krakóba idézte a feleket. Itt hallgatá ki őket, Miklós lengyel királyi alkanczellárnak, valamint Pisarius Begotha zászlótartónak, Tamás és Boleslav krakói fő és albirónak, és Soseczuzmo János sandomiri kapitánynak jelenlétében. A bíróság bár nemigazságos, de türhető ítéletet hozott. A ítélet értelmében, mely augusztus 20-áról van keltezve,³⁾ a Dunajecz balpartja Czorstin várának, a jobbpart a konventnek lett oda ítélve. Az egyes elszakadó területekre nézve pedig egyszer mindenkora ki lön mondvá, hogy az elszakadt partrészek birtokjoga az egyes part oldalak birtokrésze szerint módosul.

Csakhogy ezzel a surlódások, bár nagyban korlátozva lőnek, teljesen még sem szűntek meg. Midőn 1324-ben egy nagyobb ár terület ismét vitássá vált, Ulászló azt Drohobiczon október 27-én kelt levelében örök joggal a kolostornak adományozta oda.⁴⁾ 1425-ben azonban ismét kénytelen volt felemelni királyi szavát a szerzetesek védelmére s október 11-én kelt levéllel, boldogult nejének Hedvignek 1393-iki rendelkezését, a vár parancsnokainak ujúlt emlékezetébe hozta.⁵⁾ Az utolsó királyi parancs ezen ügyben 1443-ban adatott ki Zsófia királynő által.⁶⁾ Ennek szigorú hangja végre teljesen elvette Czorstin parancsnokainak kedvét a barátok zaklatásától, kik ezentul ezen oldalról békességben, sőt védelemben is részesültek.

A karthausiak erkölcsi becsültetésének fényes bizonyítékát birjuk Waldorff Pál tettében. Waldorff gazdag s általán becsült krakói polgár volt, kit a kereskedői pálya gazdagított meg. Erre mutat legalább azon körülmény, hogy a Szepességben Richwaldon, tehát épen a kereskedelmi utban, birtokot vásárolt. Boldog házasságából több gyermeke született. Fiai Lukács, Miklós, Ágost és János, »providi et circumspecti homines« böles és körültekintő embereknek neveztetnek a krakói káptalan által.

¹⁾ Wagner: *Analecta Scep.* P. III. p. 182.

²⁾ U. o.: p. 183.

³⁾ U. o.: P. III. p. 183—184.

⁴⁾ Fejér: *Codex Dipl. T. X. 6.* p. 620 és Wagner: *Analect. Scep.* P. III. p. 185.

⁵⁾ Fejér: *Cod. Dipl. T. X. 6.* p. 730 és u. o. p. 186.

⁶⁾ V. ö.: Tóth Gy. Elek: *Vöröskolostor Szepm.* Tört. Társ. Évkönyve II. évf. 65. l.

Leányai mind férjnél voltak. Mártha, Traut Rolandnak; Adél Schwarzhauser Miklósnak volt neje, kik mindketten tekintélyes krakói polgárok valának. Nővérének Annának gyermekei közül Anna Dytko lortói ügyvédnek, egy másik Anna Imre polgárnak, Ágnes Schullernek és egy harmadik Anna Bethborner Szaniszlónak volt neje. És e kiterjedt rokonság a legnagyobb szeretettel és tisztelettel csüggött Waldorff Pálon, kinek akaratát mindenben irányítójának, mindenben követendőnek tartá.

Waldorff Pál azonban ennek daczára nem találta meg lelke nyugalmát. A zajos világban elfoglalt állása nem elégité ki szive vágyait. A kereskedés prózai foglalkozása túlságosan elvonta szívét Istenétől, mely után az mindig élénkebben és élénkebben vágyott. Így történhetett csak, hogy a gazdag polgár, megismerkedvén a dunajeczi konventel, melynek kereskedelmi útjaiban többször vendége lehetett, mindig több és több időt töltött a kolostorban. Végre a XV. század első éveiben azon kijelentéssel lépé meg családját, hogy ő lemondva a világról, lemond annak eddig élvezett örömeiről s a karthausiak csodálva említett szigorú rendjébe lép. Bár mennyire fájhatott a családnak ezen elhatározás, mégis nem merte azt megakadályozni s midőn Pál felszólítá őket, hogy a szepesmegyei Richwald nevű birtok feléről, a rend javára, mondjanak le, Ágoston és Jánoson kívül mindannyian személyesen megjelentek Péter krakói püspök előtt, hogy lemondásukat okmányilag is bevallják. Ez Romuald kamaldoli atyának értesítése szerint 1403-ban történt. A következő évben pedig, ugyanazon forrás szerint Zsigmond magyar király parancsára a konvent e birtokokba tényleg be is lön vezetve a nélkül, hogy a Waldorff családból valaki ellent mondott volna.¹⁾

Azonban Pál még ezzel sem volt megelégedve. Bántotta őt, hogy két fia a lemondásnál nem volt jelen s fájt szívének azon gondolat, hogy a konvent birtokjogát az ő halála után esetleg megtámadhatják. Arra törekedett tehát, hogy János és Ágost is nyilván vallják be lemondásukat. Waldorff ugyanis sűrű összeköttetésben állott családjával. A karthausiak józan szigora tehát távolról sem vádolható azzal, hogy a Teremtő által alkotott rokoni érzés kiirtására törekedett. Ez pusztán az asketismus ellenségeinek találmánya. Ők tudják, miért hirdetgetik, miért terjesztik léptenyomon e balvéleményt. Waldorff törekvését különben 1409-ben siker koronázta. Fiai megadták beleegyezésüket. Ujjolag megjelent tehát Krakóban s János örkanonok, mint püspöki helynök előtt, hivatkozva megjelent fiaira, felmutatta az 1403-iki bevallás oklevelét, kérve, hogy azt János és Ágost hozzájárulását megemlítve, újra erősítse meg. János örkanonok az ügyet megvizsgálva 1409. május 10-én János Sz. Mihályról czimzett krakói prépostnak, Ábrahám prépostnak és Falken János meg Florián Péter kanonokoknak jelenlétében, a végleges bevallási okmányt kiállította. Ennek erejével azután a dunajeczi konvent, Richwald birtokában, minden eshetőség ellen biztosítva volt.²⁾

¹⁾ Wagner: *Analect. Scep. P. III. p. 183.*

²⁾ Fejér: *Codex Dipl. T. X. 4. p. 772* és Wagner: *Analecta Scep. P. I. p. 421—422.*

Azóta, hogy Nagy Lajos a karthausi rendet kiváló figyelmére méltatta s új kolostort is építtetett nekik, azóta a többi fejedelmek is gyakrabban megemlékeztek róluk s elhalmozták kegyeiknek különféle nyilvánulásaival. Így Mária királynő a lechniczi konventnek a sziksói szőlőkből évenként két veder bort rendelt adatni.¹⁾ Zsigmond király pedig ugyan annak 1410-ben a szerzetesek öltönyére, évenként és örökös alamizsnaképen, az ó-falvi harminczadból két vég fehér posztót, böjti ételmezésére pedig, két tonna héringet adományozott.²⁾ 1412-ben ugyancsak ő rendelte el, hogy a Menedékszirtiek ugyanily mennyiségű posztót kapjanak a lublói harminczadból.³⁾ Ez utóbbiaknak adott privilegialis levelében még azt is meghatározta a király, hogy a posztó az ugynevezett cseh posztó legyen, a melyből egy vég hét arany forintba kerül. Ezen kívül a dunajeczi konvent két vég posztót és két tonna héringet kapott évenként Borbálya királynétól a löcsei harminczadból;⁴⁾ a sziksói szőlőkből pedig, a hol György perjel a »Magyar« hegyen ugyis már két szőlőt szerzett volt, Zsigmond parancsára ujlag két veder bort kapott.⁵⁾ Volt a konventnek még a sziksói »Német« hegyen is két szőlője, melyeket Miklós perjel szerzett 1404 körül.⁶⁾

Zsigmond király kegyét azonban leginkább azzal mutatta ki a rend iránt, hogy 1411-ben a dunajeczi konventnek⁷⁾, 1425-ben pedig a Menedékszirtinek összes birtokait minden néven nevezendő közadók és terhek viselésétől s minden szolgálmányok teljesítésétől, felmentette.⁸⁾ Különben e kiváltságot a rend VI. Orbán pápának 1382-ben az egész rend generálisához intézett brevéje alapján, tényleg már régen élvezte.⁹⁾ Bizonyítja ez György szepesi főbíró, ki 1404-ben okmányilag elismerte, hogy a menedékszirti kolostor »Lethon villa« mellett fekvő kuriája soha semmiféle terhek viselésére sem volt kötelezve;¹⁰⁾ de főképen bizonyítja Nagy Lajos 1359-ben kiadott idevonatkozó rendelete, melylyel fönnebb már foglalkoztunk volt.

¹⁾ Wagner: Analecta Scepi. P. III. p. 182.

²⁾ U. o.: P. III. p. 184.

³⁾ U. o.: P. I. p. 424.

⁴⁾ U. o.: P. III. p. 185.

⁵⁾ U. o.: p. 185.

⁶⁾ U. o.: p. 184.

⁷⁾ U. o.: p. 184.

⁸⁾ U. o.: P. I. p. 425.

⁹⁾ Fejér: Codex. Dipl. T. IX. 7. p. 475.

¹⁰⁾ Wagner: i. m. P. I. p. 420.

IV. FEJEZET.

Lövöld és Tárkány sorsa.

A telkii határjárási per. Tamás rátholdi prépost panasza a lövöldi konvent ellen. Az Ajkay család és a lövöldi konvent surlódása. A konvent jobbágy vitái. Kupi Pál támadása. Szilágyi Erzsébet a lövöldi konvent lelki tagjává választatik. A tárkányi kolostor pere a mező-kövesdiekkel. A konvent egyéb perei.

átonyra kerül sokszor a legerősebb akarati is. A nehézségek, ha folyton-folyvást megújulnak, soha pihenést nem engednek, elkedvetlenítik az embert, megtörik rendithetetlennek látszó szilárdságát. Csak az olyan akarati, mely Krisztus akaratiában nyugszik meg, képes arra, hogy elviselje a boszantások, a gúnyolódások szünni nem akaró nyilzáporát. Ki követni akar engem, vegye fel keresztjét s viselje békével. Ez volt a sokat zaklatott néma barátok szeretetének vigasztalása. Jól tudták ők, hogy a kereszt tövében, ha megterem is a bogáncs, a valódi béke virágai is diszlenek. A túlvilági jutalom boldog tudata képezte erejüket s szilárdon megállottak. Pedig sokat, nagyon sokat kellett szenvedniök.

Alig hogy elcsesérlte Zsigmond király a lövöldi karthausiak babarcsi, sárkányi és kisludai birtokait, már is megindult a hajsza a szegény barátok ellen. Az új birtoktestek határjárása alkalmából, a szomszédos birtokosok, rég elfeledett, sokszor nem is létező jogczimeken, különféle jogokat kerestek és vélték megállapítandóknak; természetes, hogy miután akkor is, épen mint most, mindenkinek maga felé hajlott a keze — a maguk javára. A sok apró-cseprő per közül kimagaslott a telkii birtok határsértési pere.

Tagadhatatlan, hogy Telki egyike volt Somogy megye legvirágzóbb, leggazdagabb falvainak. Csakhogy birtokai igen sok birtokos között osztottak meg. A karthausiakon kívül, a tihanyi apát, a fehérvári káptalan, a margitszigeti apácák; Berényi Miklós, László és István; Nésa Tamás unokái: Miklós, Ferencz és Timót; Chew András fia Miklós; Bálványosi György s főleg Gordovai László fiai: Bertalan, Imre és László, formáltak Telkin kisebb-nagyobb földbirtokra igényeket. Midőn Lénárt lövöldi perjel, 1416. táján, Gordovai László fiai ellen a pert megindította, az összes birtokosok érintve érezték magokat olyannyira, hogy mindannyian ingeráltak a perbe. S midőn a nádori bíróság 1419. Vízkereszt ünnepén, a már is elhuzódott perben végtárgyalást akart tartani, egymás után jelentek meg a kiküldöttek, hogy küldöik jogainak biztosítását kérik.

Elsőnek Isaias dékán és fehérvári kanonok jelent meg. A székesfehérvári káptalan megbízásából jött és előadta, hogy a fehérvári káptalan még Szent István királytól 27 mansus nagyságú földet, négy aratrumnyi kaszálót, hatvan művelt és ötven parlagon heverő szőlőt s végül hatvanöt holdnyi erdőt kapott Telkin ajándékba. Ezen ajándékozott birtokot II. Endre 1228-ban, Zsigmond király 1396-ban és 1399-ben újjólag megerősíté. Isaias előadását okmányilag igazolta. Felmutatta ugyanis Zsigmond király 1399-iki privilegialis levelét, melyben az allegált adomány levelek, II. Endre koráig visszamenőleg, átírva voltak. Hozzá tette azonban a kanonok, hogy a káptalan e számos királyi megerősítés daczára sincs az érintett javadalom birtokában, mert annak egyrészét László bán fiai erőszakkal elfoglalták.

Isaiás után Demeter pesti polgár emelt szót, ki magát mint a margitszigeti apácák megbizottját mutatá be. Demeter előadása szerint IV. Béla fia, István király, »ob reverenciam virginis gloriose« 1270-ben a margitszigeti apácáknak »in perpetuam elemosinam« oda ajándékozta Telkinek egyrészét, melynek nagysága azonban közelebbről meghatározva nem lett. László király pedig 1280-ban »ad petitionem domine Elisabeth sororis sue karissime in monasterio beate marie virginis de Insula« megújította ezen adományt. Ezenkívül bizonyos Csató nevű királyi jobbágy Telkin birt örökös joggal némi birtokrészt, mely több részben összesen mintegy 19 hold szántóföldből, két rész kaszálóból és egy szőlőből állott. Csató a szántóföldeket ajándékképen, a szőlőt öt arany márka fejében átengedte a margitszigeti apácáknak. Azonban a szegény apácák mind e szép birtokot csak a papiroson birták. Tényleg annyira elkallódott az a szomszéd birtokosok között, hogy alig maradt belőle valami. A bitorlásban itt is László bán fiai s Maguria comese Beke játszották a főszerepet.

A karthausiak perjelének előadásából tudjuk meg, hogy a pert Gordovay László ellen már Péter perjel indította meg. 1397-ben Eustách nádor Somogyvárott tartott nádori széket. Itt vádolta be Péter a bitorlókat. A nádornak ekkor sikerült az ügyet elintéznie, úgy hogy Zsigmond király többször említett cambialis levele alapján a határjárást elrendelte, sőt annak végrehajtását is keresztül vitte. Azonban ezen alkalommal egy ki-

sebb földrész még vitás maradt. A nádor ítélete erre vonatkozólag azt rendelte volt, hogy a veszprémi káptalan jelenlétében úgy a karthausiak, mint Gordovai László és Fanchi István fiai öt-öt tekintélyesebb s idősebb jobbágya, előlegesen a szent evangéliumokra esküt téve, alapítsa meg a valódi határokat. Ha pedig az alperesek a jobbágyak előállítását megtagadnák, akkor a határjárást a felperesek jobbágyai magok végzendik. Mindkét esetben azonban a jobbágyok véleménye irányadó leend. Az, kinek tulajdonába tartozónak ítélik ezek a vitás földet, a másik fél ellenmondása daczára is be fog vezetetni a vitás föld birtokába. A határjárás Bél Miklós, mint nádor ember és Tamás szerzetes jelenlétében tényleg végbe ment. A karthausi konvent birtokai az Ördög-völgye, Rad és Viz nevű falvak s bizonyos Luth nevű föld által határoltattak. A nádor bírósága ezt azután hivatalosan kimondta s Gordovai László és Fanchi István fiaival közölte.

Hogy azonban a per ezzel még végett nem ért s a makacs alperesek a bíróság előtt meghajolni nem akartak, mutatja azon körülmény, hogy Lénárt perjelnek perujitással kellett élnie.

A perujitás Gara Miklós nádor bírósága előtt lön folyamatba helyezve s ez végre, hosszas huza-vona után, erélyes fellépésével végett is vetett a Gordovaiak makacosságának. A fönnebb említett székesfehérvári káptalanon és a margitszigeti apáczákon kívül, kihallgatta a többi telkii birtosokat is. Ezek közt szerepeltek Demeter tihanyi apát és Csetneky László az esztergomi keresztetek perjele. Miután ily módon Telki birtok-területével a bíróság teljesen tisztába jött, a bemutatott oklevelek alapján új határrendezést rendelt el, melyben a karthausiak birtokai az 1395-iki határjárás értelmében lőnek megállapítva. Így végződött 1429. októberjében e monstruosus per, melyben, kuriosumképen említjük föl, négy felperes szerepelt s melynek ítélő okmánya huszonkét régibb oklevél átiratát foglalja magában.¹⁾

A másik határsértési perben a konvent állott, mint vádlott a bírák előtt. Tamás rátholdi prépost ugyanis panaszt emelt Zsigmond királynál hogy »Dyós-Lapa« nevű birtokának határjárása alkalmával a fehérvári keresztetek, a lövöldi karthausiak és a margitszigeti apácák minden igaz ok nélkül, ellenmondottak. Zsigmond az ügy elbírálását Somogy-megye közönségére bizta. Az ellenmondóknak meghagyta, hogy követeléseiket okmányilag igazolják, Somogy-megye közönségének pedig, hogy a bemutatott határlevelek alapján állapítsa meg a határokat, azokat új jelekkel lássa el; ha pedig a felek ez alapon megegyezni nem tudnának, akkor a megye közönsége teljesen új beclést tartson.²⁾ Ezen királyi parancsból tudjuk azt is, hogy a fehérvári keresztetek »Ethyn« nevű birtokuk határában, az apácák és karthausiak pedig Eölyves, Théthés és Baar határában vélték magukat megrövidítetteknek.

Azonban Somogy-megye közönségének eljárása eredményre nem ve-

¹⁾ Lsd. Gara Miklós ítéletét eredetiben. Magyar Orsz. Levélt. M. O. D. L. 2870. V. ö.: még u. o. M. O. D. L. 10474.

²⁾ Országos levélt. M. O. D. L. 10748.

zetett. Mert ámbár a rátholdi prépost, 1429-ben, megnyerte Zsigmondtól az adjuticatoriális levelet s az ennek foganatosítására kiküldött somogyvári konvent a határjárást, 1430. május 13-án, mint a királyhoz küldött felterjesztéstől látható, tényleg elvégezte¹⁾, a béke a prépost és a karthausiak, nemkülömben az apácák között, még sem állott helyre. Már 1433-ban Gara nádor ez ügyben úgy a lövöldi konvent, mint a margitszigeti apácák ellen jogtalan ellenmondás miatt idéző levelet volt kénytelen kibocsátani.²⁾ Azonban Gara nádor időközben elhalt. Az új nádor választásig, a nádori bírósizék előtt folyamatban volt ügyletek lebonyolításával, a közjog értelmében, Palóczy György esztergomi érsek lön megbizva. Hozzá került tehát Diós-Lappa határügye is. György érseknek sikerült az ügyet legalább a karthausiakra vonatkozólag befejezni. Az előbbi ítéleteket feloldva új ítélő levelet adott ki, mely a lövöldi karthausiakra sokkal kedvezőbb lehetett, mert azok a somogyvári konventnek 1434-ben tartott határjárásába, annak április 25-én kelt jelentése szerint,³⁾ belenyugodtak. Ellenben az apácák a pert még tovább folytatták s György érsek még december 4-én is ítéletileg volt kénytelen ellenök fellépni.⁴⁾

A lövöldi konventnek azonban e határsértési perek elmúltával sem voltak nyugodtabb napjai. A kemény nyakú somogyi nemesek között csaknem folytonos zaklatásoknak volt kitéve. Legtöbb baja volt az Ajkai családdal. Jellemző fényt vett e család viselkedésére azon sajátságos körülmény, hogy a köziratok, melyekben e család szerepel, a minőket pedig elég nagy számban birunk, csaknem kivétel nélkül hatalmaskodás, határsértés és hasonló ügyekben lőnek kiállítva. Már 1313-ból tudjuk, hogy Ajkai Alap és Miklós, valamely jelentéktelen összekocczanás miatt egymás birtokain tetemes pusztításokat vittek végbe;⁵⁾ Ajkai Istvánt pedig ugyanazon évben a veszprémi káptalan 5 arany márka fizetésére volt kénytelen elítélni, bizonyos Acsádi Benedek meggyilkolásáért.⁶⁾ 1324-ben a család Somogy megye alispánja előtt áll, azzal lévén vádolva, hogy birtokaitól a köteles terheket teljesíteni nem akarja.⁷⁾ 1329. május 1-én ismét a veszprémi káptalan ítél felettük Bánd hegyesdi várnagy ajkai birtok részének jogtalan elfoglalása miatt.⁸⁾ 1337. aug. 21. Ajkai András két lopott ló iránt eskü letételre ítéltetik, melyet e napon Detrik mester bizonyosága szerint »apud ecclesiam, beati Regis Ladislai de Noua villa Luod(!)« le is tett;⁹⁾ mig három évvel később már ismét fia kénytelen esküt tenni

¹⁾ Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 12248. sz.

²⁾ Orsz. Levélt. Elench. Act. Clariss. Pos. 62. 42.

³⁾ Országos levélt. M. O. D. L. 12594. sz.

⁴⁾ Nagy Imre: Hazai Okmánytár III. k. 59. l.

⁵⁾ U. o.: III. k. 60. l.

⁶⁾ U. o.: III. k. 60. l.

⁷⁾ U. o.: III. k. 72. l.

⁸⁾ U. o.: III. k. 147. l.

⁹⁾ U. o.: IV. k. 158. l.

Veszprém megye tisztviselői előtt.¹⁾ Majd Otto zirczi apáttal gyűl meg bajuk, bizonyos ajkai birtokrész miatt 1349-ben²⁾ s csak nagy sokára Miklós nádor előtt tudnak kiegyezni.³⁾ És a mint nem tudtak megférti másokkal, úgy önmaguk közt is folyton viszálykodtak; 1313-ban és 1335-ben a veszprémi káptalan eszközölt köztük újabb osztályt;⁴⁾ 1364-ben pedig Bebek István országbiró biráskodik Ajkay Klára férjezett Sáry Istvánné és Ajkai János gyermekei között.⁵⁾ Nem volt szent előttük az egyházi czelokra tett végrendelkezési intézkedés sem. Így midőn Sixtus mester, somogyi archidiaconus, az ajkai Szt. Remigről nevezett egyháznak némi kis földet, rétet, egy kuriát és egy malom-helyet hagyományozott, László veszprémi püspöknek kellett közbe lépnie, hogy e kis hagyományt az egyháznak Ajkai András és menyje Ajkai János özvegye ellenében, megmentse.⁶⁾

Ily szomszédokkal azután nem csoda, hogy még a karthausi rend is folyton ellenséges lábon állott. S ezen ellenségeskedés már akkor kezdődött mikor a kolostor még jóformán meg sem volt alapítva.

Az Ajkaiak már akkor viszálykodtak a lövöldi vendégnépekkel, mikor azok még Völgykő várához tartoztak. Antal veszprémmegyei alispán 1336-ban Ajkai András panaszára Osl fiát Domokost küldé ki ez ügyben bírónak. A viszály 1370. körül tört ki a lövöldiekkel. Érintettük, hogy Széchi Miklós országbiró már ez évben birságra ítélte Ajkai Istvánt a karthausiak ellen elkövetett hatalmaskodásért. S a roszt kezdetnek méltó folytatása lett. Azon csekély számú okmány, mely a későbbi török pusztítást elkerülve egy-egy nemesi család levelesládájában a karthausiak történetére vonatkozólag fönmaradt, csekély kivétellel nem egyéb, mint ezen ellenségeskedés folytán támadt folytonos perpatvar töredékes maradványa. A fönnebb támadt határsértéseken kívül jobbágy eltulajdonítások, jobbágy gyilkolások, egymás jószágában tett károk, erőszakos foglalások képezik mindazt, a mit a konvent történetéből ismerünk. Annak szellemi eredményéről, a szerzetesek munkálkodásáról, erkölcsi hatalmukról inkább csak a sejtés, mint a tudás alapján alkothatunk magunknak némi fogalmat. A török hódoltság talán sehol sem volt tartósabb, következményeiben sehol szörnyűbb, sehol pusztítóbb, mint épen a sok próbára tett Dunántúl ezen vidékén. Lehet, hogy az osztrákhoni karthausi zárdák szellemi hagyatékának feltalálása a lövöldi konvent életére is vetend majd némi fényt, de a mai körülmények között meg kell elégednünk azon homályos képpel, melyet a szórványosan talált adatok mozaikjából összeállítanunk lehetett.

A lövöldi konvent fenntebb elsorolt birtokain kívül Ajkán is rész-birtokos volt. Adatok hiányában nem tudjuk ugyan, hogy mily alapon, de tény, hogy 1387-ben Pünkösöd utáni szerdán »Haskwt« nevű Ajkai földrészbe

¹⁾ Nagy Imre: Hazai Okmánytár IV. k. 166. l.

²⁾ U. o.: III. k. 159. l.

³⁾ U. o.: IV. k. 99. l.

⁴⁾ U. o.: III. k. 61. l. és IV. k. 153. l.

⁵⁾ U. o.: V. k. 139. l.

⁶⁾ U. o.: V. k. 136. l.

be lönek vezetve s hogy ezen bevezetés ellen Ajkai István, Péter és Domokos a veszprémi káptalan előtt, május 22-én, tiltakozásukat jelentették be.¹⁾ És ezen tiltakozás óta a konvent ajkai birtokában nyugton soha sem maradt. Az Ajkai-ak képzelt jogaik biztosítását a törvényes uton meg nem nyerhetvén, igyekeztek a rendet folytonos zaklatás által anynyira hozni, hogy az, a jó béke érdekében, hajlandó legyen az egyezkedésre. Zsigmond és Albert uralkodását túl élte e hosszú per s belenyúlt egész Mátyás uralkodásába a nélkül, hogy egyetlen egy biztos adat vagy ítélet emléke maradt volna fönn a történelem számára.

Az országos tanácsnak egy 1451. márczius 29-én kelt s Veszprém-megye közönségéhez intézett meghagyásából tudjuk, hogy a per ez évben a kuriai bíróság előtt folyt. S ez alkalommal, mikor Ajkai Benedek és Lénárt, kik a pert nagy atyjuktól örökölték, a lövöldi perjellel oda fönn a kuriánál jártak, otthon újabb baj támadt. Ugyanis Veres Balázs, Rozsás Albert és valami György nevű ajkai jobbágyok, jobban vágytak a karthausiak, mint a szigorú ajkai család urasága után. Benedek előadása szerint, a nélkül, hogy jogos földesuraiktól engedélyt kértek volna, a magyar törvényeknek a jobbágy költözködésről hozott rendelkezéseit figyelembe nem véve, titokban átmentek minden jószágaikkal és hozzá tartozóikkal egyetemben, a karthausiak »Ardo leweldi« (Alsó-Lövöld) birtokára.²⁾

A magyar közjogban elvként lön megállapítva a jobbágyok szabad költözködésének joga. A jobbágyok hazánkban mindenha nagyobb szabadságnak örvendtek, mint a külföldön. A középkor mancipális elvei ugyan némileg még a felvilágosodott szellemű Sz. Istvánt is békóiban tarták, de már ő is igyekezett azokat a kereszténység magasztos s a teljes egyéni szabadságot hirdető tanaival megegyezőbbekké tenni az által, hogy a szolgálkról hozott törvényeiben a személyes szabadság korlátait kitágítá, s a felszabadulás lehetőségét épenséggel nem zárta ki.³⁾ Ezen jóakaró gondoskodást árúlják el Sz. László,⁴⁾ sőt II. András törvényei is.⁵⁾ Keményebben Kálmán király lépett fel a szolgálk ellen. Kétségtelenül azért, mert az enyhe magyar törvényekhez nem szokott szolgálk népség túlságos szabadoságra ragadtatá magát s urainak hűtelen elhagyásával, a rendezett viszonyok megölő betűjét, a kóbor népségek számát szaporitá.⁶⁾

Nagy Lajosnak, korát fölülhaladó bölcsességet eláruló 1351-iki törvényei, a mint hazánk özszes közjogának, úgy a jobbágyok szabad költözködésének történetében is kiváló helyet foglalnak el. Ezeknek 16-dik és 18-dik fejezetéből ⁷⁾ meritjük az előbbi fejedelmek homályos intézkedéseinek

¹⁾ Nagy Imre: Hazai Okmánytár IV. k. 225. l.

²⁾ Nagy Imre: Hazai Okmánytár II. k. 313. l.

³⁾ Lsd. S. Steph. Reg. Decr. Lib. II. cap. 17., 19., 20. et. 71.

⁴⁾ Lsd. S. Ladisl. Reg. Decr. Lib. III. e. 21.

⁵⁾ Lsd. Andrae II. Reg. Decr. Anni 1222. c. 18. et. 19.

⁶⁾ Lsd.: Colomani Reg. Decr. Lib. I. c. 40 et 41; 77 et 80.

⁷⁾ V. ö.: Ludovici I. Reg. Decr. Unic. Anni 1351.

intentióit is, melyek mind arra törekedtek, hogy a szabad költözködés jogát úgy az olygarchák túlkapásai, mint a plebejusok politikai jogokra való éretlensége ellenében, tisztán megtartsák. Természetesen úgy, hogy azok a külellenségektől amúgy is folyton zaklatott országban, a belviszályok Eris almájává ne fejlődhessenek. Nagy Lajos törvényei a költözködés lehetőségét már világosan indokolják s azt a földes urak beleegyezésétől teszik csupán függővé; a végleges rendezést azonban csak a Tiers-Etat hatalmas pártfogója, Zsigmond király, vállalta magára. Ő volt az első, ki a polgári elemet politikai jogokkal ruházta fel s ugyancsak ő volt az első, ki a jobbágyok szabad költözködésének jogát is törvényileg decretálta s azt a jobbágyok szabad elhatározásától tette függővé.¹⁾ S ez kétségtelenül Zsigmond egyik leghumánusabb intézkedése volt.

Az 1405-iki törvények szerint, a jobbágyok még azon esetben is szabadon költözködhettek, ha földesuraiknak valamely birsággal voltak hátrálékban. Csak hogy ez esetben a földesúrnak joga volt, egy havi határidő leteltével, a volt jobbágyon a birságot behajtani. Hogy Zsigmond törvényének effektuálása nem ment nehézség nélkül, bizonyítja azon körülmény, miszerint az elköltözködő jobbágyok rágalmozói ellen külön törvény szakaszt kellett felállítania. Azonban Zsigmond kedvezményéből a tartományok jobbágyai még ki voltak zárva s ezek csak később I. Ferdinándtól nyerték meg ugyanezen jogokat. A szabad jobbágy költözködésre vonatkozólag ezentúl is számos intézkedés történt. Szilágyi Mihály kormányzó 1458-ban;²⁾ Mátyás király 1486-ban;³⁾ II. Ulászló Decretum májusában,⁴⁾ és 1495-ben⁵⁾ hoztak idevonatkozó törvényeket. Ezek szerint a költözködni óhajtó jobbágy; megnyervén földesura engedélyét, mindenek előtt az ugynevezett terragiumot volt kénytelen lefizetni, melyet a magyar jogszokás két dénárban állapított meg. Ha a földesúr a beleegyezést megtagadta, a jobbágy a szolgabírótól kérhetett orvoslást, sőt az ok nélkül ellenkező földesúr hat márkányi birságban marasztaltatott el. Ugyanezen birság fizetésére volt kötelezve viszont oly jobbágy, ki földesura engedélye és tudta nélkül távozott eddigi lakóhelyéről.

Természetes, hogy a szabadságra még meg nem érett jobbágyok a magyar törvények által biztosított jogaikkal gyakran visszaéltek. A legcsekélyebb ok elég volt arra, hogy régi földesuraiktól megváljanak. Megtörtént, hogy kivált Vizkereszt ünnepe táján, mely ünnep a magyar szolgálati viszonyban forduló időpontot képezett, az országban valóságos népvándorlás támadt. A főurak a jobbmódú jobbágyokat magukhoz édesgették, hogy azután kapzsiságukat annál jobban kielégíthessék. Ehhez járult, hogy a

¹⁾ Sigismundi Imp. et Reg. Decret. II. seu Minus Anni Art. 6 et 7. és Decret. III. ejusd. Anni Art. 14.

²⁾ Decret. Unic. Art. 15.

³⁾ Decret VI. sive Majus Art. 39.

⁴⁾ Decret I. sive Majus Art. 93 et 94.

⁵⁾ Decret II. Art. 18 et 22.

folytonos háború zajban a törvénynek érvényt szerezni nem lehetett. A zavaros időkben úgy a jobbágyok, mint a földesurak számos visszaélést követtek el. Ezen visszaélésekből azután a békésebb napokban végtelen hosszú viták, a törvénykezést bénító veszekedések, alapjukban jelentéktelen perek támadtak. Ily példával állunk szemben az ajkai nemesek által, hűtlenül eltávozott jobbágyaik ellen indított perében is. Innét magyarázható azután az is, hogy kivált a daczosabb természetű dunántúli vidék társadalmi történetéből, nagyobb részben csak ily száraz meddő viták emléklapjai maradtak fenn.¹⁾

Ámbár tehát a jobbágyok szabad költözködésének jogát a magyar törvényhozás elismerte, az országos tanács, Ajkai Benedek panaszára, a szóban forgó jobbágyok ellen a vizsgálatot mégis kénytelen volt megindítani s elrendelni, hogy, ha tán távozásuk a hazai törvények kijátszásával történt, régi lakóhelyeikre erővel is vissza vezettessenek. Szükségesnek tartottuk a szabad jobbágy költözködés történetét néhány röviden vázolt vonásban előre bocsátani, nehogy az elfogultság az országos tanács intézkedéséből pártoskodást vagy zaklatást véljen kiolvashatni.

Maga az Ajkai család által indított alapper 1459-ben Mátyás király ítélőszéke elé került. Ismerjük február 27-én kelt parancsát, melyben meghagyja a veszprémi káptalannak, hogy az alperes karthausi konventet Szt. György nyolczadára a királyi udvarba idézze be, a hol a per új tárgyalás alá fog vétetni. Ezen királyi idéző levélben, melyet Mihály lövöldi perjelnek és konventjének, Warazló János kanonok kézbesített, a peres birtokra nézve némi tájékozást találunk. A király előadja ugyanis, hogy Ajkai Benedek és Lénárt felperesek felpanaszolták neki, hogy mikor ők egyéb megyebéli nemesekkel, a király parancsára, a megye és birtokaik védelmével voltak elfoglalva, a konvent, Vizkereszt nyolczadán 1459-ben, Palóczy László országbirótól a köztük már régóta folyamatban volt perben, capitalis sententiát nyert s magát annak alapján »in dominium porcionis possessionarie in possessionibus utriusque Ajka et Banthfalva introduci et eadem sibi ipsi statuere procurassent.«²⁾ Hogy az ajkai birtokrész azon Hárskút nevű földrészszel, melybe a konvent 1387-ben lön bevezetve azonos azt az eddig előadottak után nagy valószínűséggel állithatjuk. Milyen réven tartott azonban a konvent Bantfalvára igényt, azt adatok hiányában ép úgy nem tudjuk megfejtetni, mint nem ösmerjük egyáltalában a Mátyás király által letárgyalt pernek eredményét. Kétségtelen azonban, hogy a per még ekkor sem ért véget, mert Ajkai Benedekről tudjuk, hogy e perben még 1470-ben Sz. Jakab apostol tizenketted napján, tehát augusztus 5-én, a lövöldi karthausiak templomában esküt volt kénytelen tenni. Sajnos, hogy

¹⁾ Ezen számos kellemetlenség végre arra bírta II. Ulászlót, hogy a jobbágyok szabad költözködésének jogát eltörölte s azt csak a szabad királyi városok jobbágyaira nézve tartotta fenn. V. ö.: Decret. VII. Anni 1514. Art. 25—28. Csak I. Ferdinand állította azt vissza 1538-ban oly formán azonban, hogy a költözködés a földesúr engedélyétől függött s a terragium négy dénára lett felemelve. Lsd. Regn. Slav. Const. Cris. Art. 21 et 22. és Decr. XVIII. A. 1556 Art. 27.

²⁾ Hazai Okmánytár II. k. 348—350. ll.

ismét nem ismerjük az eskü tárgyát, mert a bevalló levél, a melynek megküldését Mátyás király október 9-én kelt parancsával¹⁾ rendelte el, mind-
eddig napfényre nem került. Miután azonban az esküt Benedek egy kikül-
dött bizottság előtt tette le, mely László tihanyi apátból, András örsi pré-
post, Balázs dékán és Wámosy Albert veszprémi kanonokokon kívül még
Miskei Konthra István, Kéthelyi Bálint és Megyesi Márk nemesekből állott,
tekintve a magyar törvénykezés módját, elég biztonsággal állithatjuk, hogy
a per tárgyát képező birtokok, ezen a helyszínéhez legközelebb eső tem-
plomban letett eskü alapján, az Ajkai család birtokába szállottak vissza.
Annál is inkább, mert a konvent eddig ismert későbbi okmányaiban e két
birtok nevével többé nem találkozunk.

Az 1470. év még újabb kellemetlenséget is hozott a lövöldi kart-
hausiakra. Boldis Pál az óbudai apácák gyurgi jobbágya fegyveres néppel
rátört a konvent szamárdi és lik-szamárdi birtokaira s ott nagy pusztitást
vitt végbe. Jelesül Szamárdon lerombolta egyik házukat s elpusztitá hozzá-
tartozó kuriájokat; Zabó Barnabás és Pap Miklós jobbágyokat pedig
elfogta s magával hurczolta. Lik-Szamárdról több jószágot hajtott el s az
ellenkező Miklós jobbágyot megsebesítette.

A konvent e miatt szeptember 29-én panaszt emelt Szerafin perjel
által Guti Országgh Mihály palatinus előtt, ki az ügy megvizsgálásával,
Koronthnáról december 26-án keltezett levelével, a somogyvári Sz. Egyed
konventet bizta meg. A sümeghi konvent e megbízás alapján Pál szerzetes
küldé ki kebeléből, ki Babai Márton, mint királyi ember előtt, a helyszínén
vizsgálatot tartott s a mint 1470. december 29-én kelt jelentéséből kitűnik,²⁾
a vádlók panaszát beigazoltnak találta. Az ügy tárgyalása nádori bíróság
előtt 1471. január 13-ára lett kitűzve, mely napra úgy a panaszlókat, mint
a vádlottakat a kiküldöttek meg is idézték.

Ha ilyen túlkapások még Mátyás szigorú kormánya alatt is megtör-
téntek, elképzelhető az ország társadalmi képe Ulászló gyáva, tehetetlen
uralkodása alatt, kit a főurak úgyis csak viaszbábnak ültettek a királyi
székbe. A közbiztonság a rendezett viszonyok alphája és omegája, alapszámban
meg lön rendítve. Nem volt biztos a tulajdon, nem volt szent a személyes
szabadság. Jog és igazság csak írott malaszt maradt, a törvény holt betű.
Erőszak, hatalom: e két szó volt mindennek mozgatója. Ily körülmények
között nem csoda, hogy a karthausiak csendes hajléka, mely az isteni
igazságosság élő hirdetője, az erkölcsi sülyedség tikkadt legű Saharáján az
erköles oáza s mint ilyen már pusztá léte által a kapzsi főurak réme
volt, folytonos zaklatásoknak volt kitéve. S míg a konvent jobbágyai a
somogyi jobb érzésű nemesekkel s egyéb hadi szolgálatokra kötelezett
népekkel a koronás fő szolgálatában fáradtak s a törvénytelen trónkövetelő
Miksa ellen állottak táborban, addig valami Kupi Pál nevű nemes job-
bágyait nem a haza, hanem saját telhetetlen kapzsisága kielégítése czéljából

¹⁾ Hazai Okmánytár II. k. 354. l.

²⁾ Magy. Ország. Dipl. Levélt. 17101. sz.

fegyverzé fel s rabló módjára járta be a vidéket. Kivált a szegény néma barátok amúgy is megviselt birtokain zsarolt vérlázító kegyetlenséggel. Így megtámadá a konvent Nagy-Karádon lakó jobbágyát Boldas Mihályt, midőn Csikal nevű birtokukból volt visszatérőben s kifosztván őt, fél holtra kinozottan, az uton hagyta heverni. »Alsó-Gyerthán« nevű erdejüket pedig, melyet a rend a kuppi nemesekkel közösen birtokolt, önhatalmulag elfoglalta. Ez 1494-ben történt. A következő év újabb támadókat, újabb sérelmeket hozott a rendre. A nagy-karádi birtokkal szomszédos Kis-Karádon Szőke [Zewke] Péter és kis-karádi Tamás nemesek sok kárt okoztak a rend birtokaiban, vetéseiben. Történt, hogy Szőke Péternek ökrét, melyet tilosban lelt, bizonyos Mihály nevű bátor s hű karthausi jobbágy behajtott. Azonban saját igazának védelmét csaknem életével fizette meg. A két erőszakoskodó nemes ugyanis, Csókal Demeter és Hahozó Benedek nevű jobbágyaikkal, megtámadták s életveszélyesen megsebesíték. Ugyan így jártak Warga Mihály, Tóth Máté és Bálint thardi karthausi jobbágyok, kik Sz. Benedek napján a thuri vásárra menet a fehérvári Sz. Miklósról czimzett apátnak és Balázs thardi plebánosnak jobbágyai által támadtattak meg. Midőn pedig július 11-én Fodor György, Györfi János és Sebestyén meg Nagy Ferencz nagy-karádi jobbágyok a Thurmező városában tartandó annualis forum elé mentek, bizonycs ügyes-bajos dolgukban, Thuri Szánthó János és Halagosdi Chák Barnabás nemesek szolgálai: Bewy Péter és Miklós, Rajthót Balázs, Váry Ambrus, Lovas Tamás, Kovách György, Mikel Mihály és Gogan János rajtuk csaptak s szintén fél holtra verték. Thuri Kozma Simon ellenben a konvent »Naghreth« (Nagyrét) nevű somogy megyei rétét, melyet az néhai Thardi Balázs hagyatékából birt, erőszakkal eltulajdonította.

A szegény szerzetesek panaszzal magához a királyhoz fordultak, ki az ügyet a somogyvári konventnek adta ki megvizsgálás végett. János pap a somogyvári konvent kiküldöttje Thardi Miklóssal és Pál királyi emberrel jelent meg a helyszínen. Azonban az igazság szolgáltatás, a királyi parancs tekintélye már annyira lesüllyedt volt, hogy a nyílt vizsgálat eredményre nem vezetett s azért, mint a kiküldöttek maguk vallják, »kéz alatt« kellett tudakozódniok, hogy az igazságot kiderítsék. A tényállás teljes megállapítása után a királyi biztos megidézé ugyan a feleket október 8-ára a királyi udvarba, azonban tekintve Ulászló erélyességét igen valószínű, hogy a király megelégedett a formák teljesítésével s a szorongatott barátok orvoslást nem nyertek.¹⁾

Hogy a lövöldi konvent ily zaklatások daczára még mindig fönn tudta magát tartani, azt pusztán annak köszönheté, hogy a nagy királynak Mátyásnak emléke a magyarok közt még e kritikus időben sem ment feledésbe. A konvent ugyanis úgy Mátyás királynak, mint anyjának Szilágyi Erzsébetnek, kiváló pártfogása alatt állott volt. Tudjuk ezt Zsigmond perjelnek a kolostor függő pecsétje alatt kiadott leveléből, melyben Erzsé-

¹⁾ Lsd. a somogyi konvent jelentését 1495. aug. 5-éről Nagy J.: Hazai Okmánytár V. k. 380. s köv. ll.

betet a karthausi rend s különösen a lövöldi kolostor iránt tanusított kegyességéért, a rend minden lelki érdemeiben részesíti. E levél, mely a lövöldi konvent okleveleinek, úgyszólván, egyetlen jól conservált emléke, 1460-ban kelt és főkép arról nevezetes, hogy épségben megmaradt pecsétjét még ma is bírjuk. A pecsét, melynek sikerült mását itt közöljük, hosszúdad tojás alakú. Fekete viaszba van nyomva s hártya papírról függ alá. Nyitott két-szárnyú oltárt tüntett fel. Közepütt a konvent védőszentjének Sz. Mihály arkangyalnak alakja látható. A szent jobbában kardot, baljában mérleget tart s álló helyzetben van bemutatva. A pecsét körirata ez: S. CONVENTUS SA CTI MICHA — ELIS ORDINIS CARTUSIENSIS. Az oklevélben kitett kelett szerint 1460 X. cras In festo beatissimi Georgy incliti martiris, tehát a kortan szerint, 1460. május 4-én, lett az oklevélre nyomva.¹⁾

A tárkányi kolostorra szintén nehéz napok nehezdedtek. A borsodi és hevesi közrendészeti állapotok épen oly sok kívánni valót hagytak hátra, mint a somogyiak. A mint nem maradhatott nyugton a szomszéd birtokosok zaklatásaitól a lövöldi konvent, ép úgy nem maradt, ment a tárkányi sem. Legtöbb bajuk volt a tárkányi néma barátoknak a kövesdi (most Mező-Kövesd) királyi helység polgárai-val és biráival, kik a barátok birtokait, kivált zsérezi és noszvaji erdejöket pusztiták.

A konvent panaszával 1456-ban László királyhoz fordult. Legalább a király ez évben hagyta meg Frangepán Dwym borsodi főispánnak és diósgyőri várnagynak, valamint a megye összes tisztviselőinek, hogy a karthausiak sérelmeit vizsgálják meg s öket az erőszakoskodó kövesdi polgárok és birák ellenében védelmükbe vegyék.²⁾ Hasonló parancsot kapott a királytól az egri káptalan is.

¹⁾ Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 15841. Közölte, a pecsét nélkül s csak rövid kivonatban Teleki: Hunyadiak kora XVI. k. 175. l.

²⁾ V. ö.: A leleszi bizottság jelentéséből Lehoczky F. jelent. a rábizott XIV. sz. jegyzők. Prol. Act. I. 11. sz. Századok: 1871 614. s köv. ll.

Az ügy elintézésére Frangepán Bogácsra hívta össze az érdekelteket; számosan jelentek meg. Ott volt a főispánon és a borsódi szolgabirákon kívül az egri káptalan küldöttsége: Illés tripolitáni főlshentelt püspök, ki Hédervári László egri püspöknek helynöke és egyszersmind a béli apátság kormányzója volt; Thimár Antal örkanonok; Somogyvári Tamás és Novaji Mátyás mester kanonokok.

A szomszéd birtokosok közül megjelent: berzeviczei és cserépi Pohárnok István, András nevű fiával, valamint többen a szomolyai, pazsagi, daróczi, vathai és kistokai kis nemesek közül.

A mezőkövesdiek részéről ott voltak: Német Demjén bíró, Sartor (Szabó) Tamás, Gele Dömötör esküdtek. Saláp Mihály, Horváth Pál, Zsadán János, Korpás János, Barta Jakab, Kanth László, Olasz, Kalmár, Kis, Bátor és Themák lakosok.¹⁾

Természetesen, hogy a sérelem megállapítható legyen, mindenek előtt a zércei és noszvaji birtokokhoz tartozó s a konventet illető erdőségek határaival kellett tisztába jönni. E végett a megjelentek felszólíták Tamás perjelt, hogy az erre vonatkozó okleveleket mutassa be. Tamás tényleg megfelelt a felhívásnak. Albert királynak egy 1439-iki átiratában a zsérczi birtokról két határjáró oklevelet mutatott be; úgymint: IV. Bélát 1248-ból és Róbert Károlyét 1326-ból. Ezenkívül az érintett átirat magában foglalta még Cserép helységnek Zsigmond király parancsára 1434-ben készült határjárását. Miután ezen birtok a karthausiak sérelmes erdeivel határos volt ezen okmány a bizottságnak mérhetetlen szolgálatokat tett. A konvent igazainak védelmére talált. A bizottság meggyőződve a kövesdiek részére felpanaszolt sérelmek jogos voltáról, a tárkányi barátok javára ítelt. Meggyőződünk erről az egri káptalannak 1456-ban kelt relationalis leveléből²⁾ s nemkülömben az 1457-ben kelt királyi parancsból, melyet Kandra talált meg az egri káptalan levéltárában. Ebben ugyanis a király Frangepán borsódi főispánnak meg hagyja, hogy a kövesdieket az erdők használatától és a további kártételtől tiltsa el.

Kandra érintett munkájában a konventnek még egy peréről, a felső zomolyairól tesz említést. Azonban sajnos a forrás megnevezése nélkül csak annyit mond, hogy e birtokot a karthausiak Daróczi Jánostól és Egyházasarlói Füzesi Gergelytől vették 1480-ban s hogy beigtatásuk alkalmával, Szomolyai Pál, Albert és Demeter ellenmondottak. Külömben a pernek 1486-ban a Szt. Máriáról címzett tárkányi konvent kiegyezés által vetett végett.³⁾

¹⁾ Lsd.: Kandra Kabos. A segedelem völgyi karth. Tárkány mellett. Adatok az egri egyházm. tört. II. k. I. f. 17. l.

²⁾ Orsz. levélt. N. R. A. fasc. 1746. Nr. 11.

³⁾ Lsd. Kandránál m. f. 16. és 18. ll.

V. FEJEZET.

A husiták és a karthausiak.

A husiták a cseh és osztrák kolostorokban. Magyarországon elszaporodnak. A Vörös kolostort meglátogatják. Byedrzych a hitehagyott pap és rabló csapata a Szepességben. A Vörös kolostor újabb pusztulása. A Menedékszirt lángokban. Az elűzött szerzetesek Tárkányba és Lövöldre menekülnek. A karthausiak visszatérése. Folytonos rabló támadásoknak vannak kitéve. A menedékszirtiek Lőcsén. A Lapis Refugii épül. Wernerfalva. A két Stoosz nevű birtok. Urbanfalva a konvent birtokában. A Menedékszirt erkölcsi súlyedése. Erdélyi János perjel pazarlása. Miklós és Jodok perjelek. Helvig tesseni hercegnő meglátogatja a menedékszirti konventet. A templom helyreállítása. Lechnicz vagyona növekszik. Újabb privilégiumok. A Sváby-féle vétel. A várad-előhegyi prépostság és a karthausiak.

aklatás és lassú, de folytonos pusztulás volt az, mit a XV. század a karthausiaknak ajándokul hozott. Wicliff tanai termékeny talajra találtak Csehországban s buzgó személyesítőre a gyászos nevezetességre emelkedett Hus Jánosban. Az új tan romboló szelleme, az erőszakos elnyomás mind hevesebbé tették a kedélyeket. Az izgatottság nőttön-nőtt s a társadalmi életbe elszármazott szellemi harc a nyers erő guerilláivá módosult. Harczi zaj tölté be a templomok békéhez szokott ivboltzatait s a vallásos rajongássá fajult eretnecség, egyesülve a legközönségesebb rablási dühhel, megkezdé pusztító munkáját. Minden a mi az orthodox egyházra emlékeztetett ádáz dühök áldozatává lett. Minden a mi akár nyílt, akár rejtett gazdagságot, kincseket sejtetett, főképp a templomok és zárdák, füstölgő romhalmazzá váltak.

Természetes, hogy a husiták dühét a karthausiak csendes hajlékai sem kerülték el. A fanatizált tömeg e zordon pusztá falak mögött dús prédát remélt találhatni; mert elfásult szive az evangéliumi szegénység magasztos eszméjét külső álarcz-

nál többre becsülni nem tudta. S midőn a zord Ziskának sikerült Prágában és környékén a lázadás zászlóját magasra emelnie, a fegyveres nép »tisztá« szándékát a prágai »Sz. Mária kertje« nek nevezett karthausi kolostor égő födele világítá meg.¹⁾

Csehországból a husita áradat, kivált annak a tháboríták és kelyhesek neve alatt ismert ágai, lassan kelet felé is el származott s Morvaországban a hydra csaknem egy idejüleg ütötte fel fejét ama lángokkal, melyek a dolai »Márienbuschnak« nevezett karthausi zárdát emészték el²⁾.

Hozzánk az eretnekséget a prágainak nevezett Faulfisch Jeromos lovag hozta be.³⁾ A magyarok által jellemzően »zsebrákoknak« elnevezett husita cseh rablókat pedig, Erzsébet anyakirálynő zsoldosa, brandeisi Giskra János honosítá meg.

Azonban már jóval előbb, Zsigmond uralkodása alatt is találkoztak egyes kóbor husita csapatok Magyarországon, kik, Fridrich előadása szerint, 1434 körül már annyira mentek, hogy titokban egyesülni s az országot hatalmukba keríteni akarták.⁴⁾ Tényleg kisebb fa-várákat építettek s azokból törtek a védtelen népre, vérfagyasztó kegyetlenséggel kinozván őket. Legalkalmasabb talajnak az ország felső vidéke s kivált a Szepesség bizonyult. Az 1449-iki pesti gyűlés már azt írta Lasocki Miklós krakói dékánnak, mint Magyarországnak a szent szék mellett lévő római követének, hogy a legtöbb plebánián már két szin alatt áldoznak.⁵⁾ És épen ezen északi rész volt leginkább kitéve a cseh martalóczok rabló támadásainak.

Dlugoss egykorú lengyel történetírónak feljegyzése szerint,⁶⁾ a Szepességbe egy nagyobb csapat 1431-ben tört be. Ez Koributh seregének töredéke volt, mely állítólag Gliciczában, Zavischa, Wrzaschowszki meg Womierek vezetése alatt állott.

A rabló csapat sas tekintetét nem kerülhették el a Vörös kolostor erődítéshez hasonló falai, melyek között nagy kincseket véltek lapangani. Kirándulásuk tehát, melyről különben Dlugosson kívül, a lechniczi szent-antal-völgyi konvent későbbi krónikása Hadbabny Romuald is megemlékezik,⁷⁾ most kizárólag a karthausiakat illette. 1431-ben törtek a védtelen s meglepett zárdára s azt teljesen kipusztították. Elrabolták a templom összes ékszereit, a kelyheket és misemondóruhákat, szétszórták a konvent legdrágább kincsét, a templom sekrestyéje mellett elhelyezett könyvtárt. Miután azonban kapzsiságukat a magukban véve csekély értékű templomi szerek ki nem elégíthették, csalatkozott reményük vérszomjájá

¹⁾ V. ö.: Beyerlinck: Magn. Theatr. Vit. Hum. T. V. Litt. R. p. 234.

²⁾ Reichenlechner: Der karthäuser Orden stb. 86. l.

³⁾ Az első értesítést erről 1410-ben vevé Kanizsai János érsek Schillenberg Endre paussai kanonoktól. V. ö.: Lányi-Knauz Magy. Egyht. I. k. 684. köv. ll.

⁴⁾ V. ö.: Hist. Salv. Prov. I. k. 6 l.

⁵⁾ Katona: Hist. Crit. XIII. k. 656. l.

⁶⁾ Lsd.: Hist. Polaniae Lib. XII. ad A. 1431.

⁷⁾ Lsd.: Wagner-nél Analecta T. III. p. 187.

fajult s dühük a szegény barátok ellen fordúlt. Némelyeket lemészároltak, másokat megsebesítve holt elevenre vertek s a leggyalázatosabb gúnyolódásokkal illették. Legrosszabb sorsa volt a konvent perjelének Mihálynak. Ezt ugyanis a rablók vallatóra fogták, hogy az elrejtetteknek vélt kincsekről felvilágosítást adjon s miután Mihály a nem létező kincseket meg nem jelölhette s a kinzások daczára hallgatott, nem tekintve a szegény szerzetes öreg korát, magukkal hurczolták őt. Visszatért e még valaha az elkinzott perjel önsanyargatása helyére, vagy a martalóczok vad keze között lehelte ki kizárólagosan Isten szolgálatában fáradott szelid lelkét, nem tudjuk, mert további sorsáról sem Dlugos, sem a kolostor hagyományában jártas Romuald atya, felvilágosítást adni nem tudtak.

Még látszott a vandal pusztítás nyoma a kirablott kolostoron, még mindig sinylették sebeiket a megkinzott szerzetesek, midőn északon ismét feltűnt a rabló csehek hadának előfutárja, a felégetett falvak és meggyújtott erdők füstje. Most 1433-ban nagyobb számban, állandó tartózkodásra jelentkeztek a rettegett rablók.

Egy góth betűkkel irt késmárki kodex szerint, melyet Wagner közöl Analectáiban »Urbis késmarkiensis ab Anno MCDXXXIII. ad MDXLVII. memorabilia« czimű szakaszban¹⁾, s mely az író saját tudósítása szerint 1436-ban kezdetett iratni s 1547-ig lőn folytatva, fel van jegyezve, hogy a táboriták 1433 Szt. Márk evangelista napján törtek be ujjólág a Szepességbe nagy számú kocsival és lóval, valamint húszezer gyalogossal. Megerősíti a kodex ezen állítását, eltekintve a táboritáknak a krónikás által minden esetre túl becsült számától, maga Dlugos, de megerősíti Hain Gáspár löcsei krónikája is; bár ez utóbbi a betörés napját az 1456-iki Giskra-féle betörés napjával téveszti össze.²⁾

Dlugos előadása szerint a táboriták vezére, egy hitehagyott pap, névleg Byedrzych volt, ki Sziléziából jövet, értesítve levén, hogy Zsigmond király császárrá való megkoronázása miatt Itáliában időzik, a legalkalmasabbnak tartá az időt a betörésre. A lengyelek, kiket a közös baj ismét szövetségbe hozott a magyarokkal, saját beháborúikkal voltak elfoglalva. Byedrzych ellen tehát hadat nem küldhettek. Megkellett elégedniök azzal, hogy a Misliniczen át Magyarországra vezető utat fa törzsekkel és földhányásokkal elzárták. Csakhogy ily akadály csak késleltette s nem hátráltatta a rablók előre nyomulását. Fejsze és tűz megnyitá az utat, s a rablók minden ellenállás nélkül csakhamar Késmárk előtt termettek, melyet Perdus nevű kapitányuk rövid ostrom után el is foglalt.³⁾

Ezen betörés alkalmával a rablók utjába eső Vöröskolostor ismét áldozatul esett. Romuald atya a karthausiak hagyománya alapján beszéli,

¹⁾ T. II. p. 105—109.

²⁾ A Magazin für Gesch. Statist. und Staatsrech der österr. Monarchi-féle vállalat kiadása ezen betörést, nyilván hibás másolatot használván, 1415-re teszi.

³⁾ V. ö.: Dlugos: Hist. Pol. Lib. XII. ad A. 1433. Hain G. krónikája Wagner-nél P. II. p. 11. p. és A késmárki codex adatai P. II. p. 105.

hogy a husiták ez alkalommal Vöröskolostort újra elpusztíták s véglegesen kirabolták. A még fennmaradt néhány szerzetes egy ideig a legnagyobb nyomorban itt tengette életét, pusztán az emberi könyörületből nyervén mindennapi betevő falatját. Csakhogy a husiták fél munkával nem elégedtek meg. Midőn a hazájából száműzött Frigyes orosz herezeg vezérlete alatt egy nagyobb csapat Czorstyn táján váracstot épített, addig zaklatta e biztos fészkből a Vöröskolostorban még hátra maradt barátokat, hogy azok végre is a szívükhöz nőtt helynek Isten hozzádot mondani s egyéb kolostorokba vonulni voltak kénytelenek.¹⁾

A Menedékszirt, melyet eddig megkimélt a romboló csoport, ez évben szintén nem kerülte el a pusztulást. A vad csorda eljutott ezen a világ szeme előtt teljesen elzárt zárdába is. A kolostort kirabolták, a szerzeteseket kiűzték belőle, a pusztán maradt épületeket pedig, rendes szokásuk szerint, tűz martalékává tévék. Az elűzött szerzetesek békésebb vidékre távoztak, hogy más kolostorok vendégszerető falai között vonuljanak meg. »A szerencsétlen pusztulás után hosszú időre megszűnt a Szepességben a zsoldárok Istent dicsőítő szózata s a karthausiak elhagyatott zárdáinak romjain gyökeret vertek a fali cserjék s fű és moh lepte el a megszentelt falakat.« Így beszéli azt a Menedékszirt névtelen krónikása.

Hová menekültek az elűzött karthausiak? E kérdésre a krónikás csak ezen fukar szavakkal felel: más kolostorokba. Azonban a történet buvár fürkésző szeme könnyen megtalálhatja a magyarázatot, ha a Szepesség akkori körülményeit, és a krónika egyes homályos helyeit, az összkép keretébe illeszti.

A menekülő szerzetesek a Szepességben nem maradhattak, mert, épenséggel nem valószínű, hogy a cseh rablók a szegény karthausi kolostorokat pusztíták el csupán, s a keresztések, a benzések aránytalanul gazdagabb és szintén védelem nélkül szűkölködő zárdáit meg kimélték volna. Tovább az ország nagyobb békének örvendő részében kell tehát e menhelyeket keresnünk. S itt önkénytelenül a szomszédos tárkányi Szűz Mária kolostor és a nagy hirre vergődött lövöldi paradicsom-völgy merül föl képzeletünkben. És tényleg az Egerben található Fábry Károly-féle kéziratban Kandra azt találja feljegyezve, hogy a lechniczi és menedékszirti barátok tárkányi testvéreiknél húzódtak meg.²⁾ Igaz, hogy a kézirat az évet 1451-re teszi, csakhogy az évbéli tévedés nem foglalja magában már a dologit is.

A karthausiak csak 1450. körül kerültek vissza a Szepességbe s fogták az elpusztult zárdák javításához. A szent-antal-völgyi konvent perjele Gábor, a Menedékszirté Monesser János lett. Mindketten határozott akarattal megáldott tetterős férfiak voltak, kiknek rövid idő alatt sikerült a kolostorokat annyira-mennyire helyre állítaniok. Azonban alig tudták meg ezt a cseh martalóczok, rögtön rajta ütöttek a kolostorokra s azokat újból kirabolták. Ezen alkalommal a Vöröskolostor kisebb kárt

¹⁾ Lsd. Wagner-nél: *Analecta* P. II. p. 76.

²⁾ V. ö.: *Kandra*: f. i. czikkét i. h. 19. l.

szenvedett s bár folytonos kisebb mérvű rablásoknak volt kitéve, lakói bár nagy ügygyel-bajjal, még fenntartották magukat. Nagyobb csapás érte a Menedékszirtet. Ezt a rablók annyira sanyargatták, hogy a csak imént visszatért barátok azt ismét kénytelenek voltak elhagyni. Ez alkalommal 1453-ban¹⁾, a névtelen karthausi világos előadása szerint, Lőcsére vonultak, hol az általános káptalan és a király beleegyezésével végleg megtelepedni óhajtottak. Ezen czélből a király-lika nevű árok mellett házat is építettek. 1455-ben László király e házukat minden teher, szolgálat és kézi-munka alól felmentette, a városnak pedig kárpótlásul 5 arany forintot engedett el a királyi adóból.²⁾ A lőcsei polgárok a magok részéről lehető gyakori alamizsna adással igyekeztek könnyíteni a szerencsétlenül járt konventen. Az új ház szomszédságában állott a Szt. Lőrincz kápolna, melyben az Istentiszteletet végezték. E kápolna még 1786-ban is létezett. Keresztély ménhardi plebános pedig Lőcse közelében nagyobb földterületet s a szikszói hegyen három szőlőt vett számukra. Ez képezte ez időben, a házakat övedző kerttel egyetemben, egyedüli birtokukat.³⁾

Nagy sokára végre jöttek a békésebb napok. Hunyady Jánosnak és fiának a dicső Mátyásnak erős keze, hosszú harcok után, megfékezte Giskrát s ezzel a zsebrákok ijesztő hatalmaskodását is megtörte.

A béke beálltával, 1462-ben, a látókövi konvent ismét visszaszállt régi fészkebe, mely sokkal jobban megfelelt a rend feladatának, czéljának, mint a népes Lőcse zajosabb lege. Tamás perjel vezérelt vissza a csapatot. Tamás, ki előbb aggsbachi perjel volt, öreg ember létére nagy szorgalommal fogott a zárda épületeinek helyreállításához, az elpusztított birtokok új berendezéséhez. Fáradozásai közepette 1463-ban, egy évi rövid kormányzás után érte utól a halál; utóda a nagybányai születésű Gábor lett, ki a lövöldi konventnek volt fogadalmasa.⁴⁾ Gábor perjel első sorban az elpusztult épületeket állítá helyre. Főgondját azonban mégis a parlagon heverő földbirtok vette igénybe.

Említettük, hogy Farkasfalvi Illés mester Wernerfalvát oda adományozta a rendnek. Ezen kisebb birtoknak rendezése igen kívánatos volt, mert a konvent hosszas távolléte miatt a Wernerfalván felnőtt újabb generáció a szolgálati kötelezettségekről, melyeket Wernerfalva első birtokosai és alapítói, Jordán comes meg Illés mester megállapítottak volt, teljesen megfeledezett. S ez volt oka, hogy a nevezett főúraknak Wernerfalva birtokviszonyát magában foglaló levelét, Gábor perjel, Gáspár procurátor közvetítésével, a szepesi káptalan által átíratni kérte 1471-ben. Ezen 1295-ben kelt oklevél szép példája annak, hogy miképen keletkeztek a középkor falvai és helységei. Jordán és Illés közösen birtak egy Sólyomkö

¹⁾ A névtelen krónikás 1454-re teszi; azonban a lőcsei könyvtár kolumnájának farkarczolata ismét 1453. mellett bizonyít. Lsd.: Wagner: Analecta P. II. p. 347.

²⁾ Ország. levélt. Acta Jesuit Leucsov 112.

³⁾ Lsd.: a névtelen krónikást Wagnernél i. h. p. 76.

⁴⁾ Lsd.: A névt. krónikást Wagner: P. II. p. 77.

felé fekvő erdőt, melynek azonban a közlekedés gyarló volta miatt kevés hasznát látták. Közösen elhatározták tehát, hogy az erdőségben új falut alapítanak. Ezen czélból egyességre léptek bizonyos Werner nevű vállalkozó férfiúval. A nevezett urak átadták Wernernek a helyet, és őt az ott létesülendő helység soltészává tevék, egy fél laneusnyi földet és egy fél malmot adván neki birtokul. Werner erre vállalkozó népet gyűjtött, megkezdé az erdőség egy részének irtását s a falu építését. Hogy azonban a nép az építéshez kedvet kapjon s hogy azt könnyebben létesíthesse, a földesurak minden jelentkezőnek 15. évi adómentességet s különféle szabaddalmakat biztosítottak. Így az új lakosok maguk választák az urasági sáfárt, ki az egy fertót meg nem haladó ügyben fölöttük biráskodni fog. Az egy fertót meghaladó ügyek, az egyesség szerint, a földesurak és Werner közös biráskodása alá tartoztak s a birságnak $\frac{2}{3}$ -ada a földesurakat, $\frac{1}{3}$ -ada a soltészt illette meg. Az új lakosoknak megadták a szabad plebános választás jogát is. Ennek fejében azonban a templomot közös erővel kellett felépíteniök. Minden lakosnak joga volt sörfőzöt állítani föl; s a közelfekvő erdőkben szabad vadászati és fajzási jogot nyertek. A 15. év elteltével, mely egy ilyen kisebb arányú falunak felépítésére teljesen elég idő volt, minden laneustól, Szt. Márton napján, adófejében egy szepesi scatera értékű aranyat s templom ünnepén egy tyúkot, egy köből zabot, egy kenyeret voltak kötelesek a földesuraknak fizetni. A földesuri jog elismeréseül pedig az egész község közösen egy darab szarvasmarhát és egy hordó sört volt köteles fizetni. Természetes, hogy a 15. évi adómentesség, különösen ha a vállalkozó annak előnyeit a nép előtt ügyesen ki tudta emelni, csakhamar odacsödité a foglalkozás és lakás nélkül szükölködő népet s az egyes vadonok helyén csakhamar virágzó falvak, virágzó helységek keletkeztek. Így keletkezett Wernerfalva s kétségtelen, hogy így keletkezett a mai helységek nagyobb része.¹⁾

A konvent újabb birtokai között két Stoosz nevű faluval találkozunk. Az egyik Szomolnok közelében feküdt, s Kiszthner János birtokát képezte. Ezt a konvent még 1449-ben, tehát visszatérése idejében vette meg, valószínűleg valamely könyörületes lélektől kapott 23 jó magyar forintért.²⁾ A másik Stoosz tornamegyei helység volt s birtokosául Weyehardt kassai polgárt vallotta. Weyehardt a karthausi rendet zárdaik elpusztulását követő bolyongásuk alkalmával ismerhette meg s akkor annyira megkedvelte, hogy Erasmus nevű fia beleegyezésével, ezen stooszi birtokát örök joggal a menedékszírti zárdának engedte át. A tornamegyei Stoosz, bár kisebb terjedelmű falu lehetett a szepesmegyeinél, mégis mint birtok a karthausiakra sokkal előnyösebb volt. Az adományozásról szóló okmány, melyet a szepesit káptalan 1484. május 18-án állított ki,³⁾ tágas jól felszerelt

¹⁾ Több példát olvashatni Wagner-nél *Analecta* P. I. p. 442 et sqq.

²⁾ Lsd.: Wagner *Analecta* P. I. p. 426.

³⁾ Eredetije a Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 18967. sz. a.

földbirtokot, erdőségeket és rétet említ, melyekhez ezenkívül még egy fél malom is tartozott. S mindezt a rend függetlenül élvezheté.

A szepesmegyei Stooz ellenben Szomolnok városának hűbérjoggal alávetett helysége volt. Lakói nagyobb részt szegény bánya munkások voltak, kik a város közel fekvő bányaiban nyertek alkalmazást. S épen a falu ezen önállástalan állapota miatt a szomolnoki polgárok és az új birtokosok között gyakori súrlódások támadtak, melyeknek a következő időszakban, mint látni fogjuk, Boldizsár perjel jóakarattal párosult békülékeny szelleme vetett véget.

A menedékszírti konventnek ezen időszakban legnevezetesebb birtokszerzeménye kétségkívül Urbánfalva volt.

Urbánfalva, mely a Lapis Refugiától kevéssé nyugatra Édesfalva és Tamásfalva között feküdt, nagyobb részt a Kolyn és Sybak családok birtokát képezte s lassanként, részint vétel, részint zálogjog czimen szállott a konventre.

Már 1474. április 7-én Urbánfalvi Sybak János leányai: Dorottya és Magdolna, zálogba adtak a konventnek 30 hold földet az urbánfalvi határból. A konvent a családnak 22 arany forintot adott s a zálogbirtokot, ennek fejében, joga volt harminczkét évig szabadon használhatni és birtokolhatni. Ezen idő lefolyása után a családnak 22 forint lefizetése mellett szabadságában állott a földeket visszaváltani. A határidő elmulasztásával azonban, a zálogba vett földek örök joggal »pro perpetuo testamento« a konvent birtokába mennek át. Ez a 32 év elmultával tényleg meg is történt. A család a birtokot nem váltá többé vissza; miért azután György procurátor a szepesi káptalan által 1474-ben patens alakban kiadott záloglevélnek végleges átíratását, kérte. Az átíratás a rendes formák és klausulák mellett 1509-ben történt.¹⁾

A Sybak-féle birtok másik részét, 60 holdat, a konvent 1594-ben 40 arany forintért megvette. Ezen 60 hold ugyanis Urbánfalvi Sybak Magdolna leányának Zsofiának jutott örökségképen. Zsafia idővel Kisfaludy Mártonhoz, majd ennek halála után Kisfaludy Hynkó Henrikhez ment nőül. Második házasságát megelőzőleg, tehát mint özvegy, egy időben pénz-zavarba jutott s a karthausiak konventjétől 40 aranyat vett föl.¹⁾ Később azután, már mint Hynkó neje, a konvent szives előzékenysége iránt való hálából, a kapott pénz fejében, örök joggal engedte át nekik ezen aránytalanul értékesebb birtokát. Az adomány vétel alakjában történt. Az adásvévi szerződést márczius 19-én kötötték meg Kisfaludy Gáspárral és Hynkó Henrikkel, mint Zsofiának, a jogos birtokosnak, meghatalmazottjaival.²⁾

Végre 1520-ban megszerezte a Menedékszírt a Sybak-féle birtok

¹⁾ Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 17665 sz. a. lsd. az átírat eredetijét.

²⁾ Az oklevél olvasható a szepesi káptalan egy 1580-ban Czobor-Szent-Mihályi Czobor Imre palatinalis helytartó kérésére készült átíratban: Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 21268. sz. a. — Az oklevél meg van másolatban Hevenesi M. S. T. XL. p. 15—19. de meglehetősen hibásan. Így »Kysfaludia« helyett »Kisfalugyiá«-t olvas.

harmadik s utolsó részét Sybak Gertrudtól, ki Zsofia unokanővére volt. Ezen rész 26 hold földből s egy megfelelő rétből állott. Gertrud, mint a szepesi káptalannak november 9-én kiállított oklevelében maga mondja, annyira megszorúlt, hogy másképp nem segíthetett magán, mint ha birtokát eladja. Hogy a birtok mégis jó kézbe kerüljön s a meny nyire lehetséges ujjolag egyesítsék, ő is a menedékszírti barátoknak ajánla azt fel. A Menedékszírt 17 arany forintot ígért érte s miután ezen összeg Gertrudot kielégíté, a birtok a konvent tulajdona lett. S így Urbánfalvi Sybak János teljes birtoka, minden hozzátartozóval, rétekkal, erdővel egyetemben a karthausiak kezében egyesítve lön. Gertrud mindazonáltal kiköté magának, hogy a birtokhoz tartozó erdőket és cserjéseket élete fogytaig élvezhesse. A konvent Gertrúd kérésébe, tekintve a jutányos árat, kész örömmel egyezett bele.¹⁾

Időközben megvette a konvent Philefalvi Kolyn László nemesnek urbánfalvi birtokrészét is s abba Ulászlónak 1494-ben kelt parancsára a szepesi káptalan által lön bevezetve.²⁾

A Ker.-Sz. Jánosról czimzett menedékszírti konvent eme gyors felvirágzását és emelkedését épenséggel nem köszönheté saját neveltjeinek. És ezt nem is csodálhatjuk. A kipróbált, tapasztalt erők, a sok hercezhurezától elbágyadva hajták fejöket nyugalomra. Nagyobb részük ott találta sirját virágzó zárdájuk üszkös romjai alatt. A zaklatások folytán megszűnt a kolostor rendes élete s a löcsei kényszer hajlék sem volt alkalmas arra, hogy az elveszett erőket újjak nevelésével pótolja. Gábor perjel odaadó buzgósága csak kevés eredményt tudott felmutatni, s azt is a mit élete feláldozásával szerzett és tett, az alchimia, az aranykő feltalálásának rögeszméjében szenvedő utódja, Erdélyi János, elharácsolta. »Conflavit aurum« mondja ez utóbbiról a névtelen krónikás, »et dissipavit argentum«. Ily körülmények között az általános káptalannak kellett közbelépnie. Jánost, ki különben maurbachi fogadalmas volt, a konvent megfosztá a perjelség méltóságától s helyébe az általános káptalan, 1478-ban, Miklós maurbachi perjelt, német születésű kitünő férfit küldött, ki a zárdát különben is már, mint a tartomány vizitátorja, alaposan ismerte.

És ez a Miklós lett a Menedékszírt regenerátorává, ujja alakítójává.

Miklós 14 évig állott a konvent élén. Ezen idő alatt visszahelyezte azt régi tekintélyébe. Főgondját a zárda roskadozó falainak helyre állítására fordította. Miklós rokonszenves alakja, odaadó fáradozása Mátyás királynak is feltűnt. Kedveért kiváló pártfogásában részesítte a konventet. Így a többi között elrendelte, hogy évenként, Sz. Miklós napján, a kon-

¹⁾ Lsd. az okirat eredetijét Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 23456. sz. a.

²⁾ Lsd. a szepesi káptalan jelentését Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 20181 sz. a. Mind szomszéd birtokosok szerepelnek: Chantafalvi Krih János; Sz. András Simon; Édesfalvi Jakab; Marczalfalvi László és János nemesek; Laogh András és Cnob György a Villa Compositi providusai György és István lecheni bírók. A bevezetést Szebeni András mester-kanonok és Jánosfalvi Tóbias Miklós k. e. teljesíték.

vent élelmezésére a Kassa városában lakó harminczados huszonnégy arany forintot fizessen ki.¹⁾

Miklós 1491-ben freidniczi perjellé választatott meg. El kellett hagynia az országot. De nem tehetette ezt a nélkül, hogy a konvent jövődjéről sorsát ne biztosítsa. Ez okból utódjául Tornai András ajánlotta, kinek kiváló képességeit, buzgalmát ismerni és becsülni tanulta. Tornai András idegen származású volt ugyan, de mint a tárkányi monostor fogadalmasa megtanult magyarul s magyarnak vallotta magát. A konvent megfogadta távozó perjelének tanácsát s megválasztá Tornait. És András a beléje helyezett bizalomnak teljesen megfelelt. Ifju erővel fogott a kolostor helyreállításának folytatásához. A névtelen tudósítása szerint, ő építette a monostor falain kívül létezett kápolnát, hidat vezetett a Hernád vizére, megújította a testvérek éttermét, újraépíté az alsó kolostorhoz tartozó vendégházat, bővíté a konyhát s kitágítá a halastavat. Ezenkívül pedig magát a felső-monostort is bővíté, a mennyeiben egy új czellát építtetett hozzá. Főérdeme azonban, hogy az ujonczok felvételével és nevelésével a konvent szellemi sikerét biztosította. Midőn 1500-ban behúnyta szemét azon vigasztaló öntudat kísérelésébe, hogy saját neveltjében, a wagen-drüsseli születésű Jodokban, méltó utódot s megkezdett művének buzgó folytatóját hagyta örökségképen az általa helyreállított monostornak.

Jodok András utódjává választatván, leginkább a templomra fordítá figyelmét. Lankadatlan szorgalmának sikerült azt oly fényessé tenni, minő sem azelőtt, sem azután többé nem volt. A templom ugyanis külső diszitményeiben sokat szenvedett a cseh rablók betörése alkalmával. Az új perjel tehát, első sorban, ennek helyreállítására törekedett. Munkáját nagyban megkönnyíté Zápolyai István palatinus özvegyének, Hedvig hercegnőnek nagylelkű anyagi áldozata. Hedvig hercegnő kiválóan vallásos jellemű nő volt. Szeretett férje halála után, egyedül a jótékonyágban keresett és talált örömet. De mint fennkölt szellemű hölgy, jótéteményeit nem pazarolta minden meggondolás nélkül. A valódi szükség, az érdem voltak irányítói. A karthausi rendet, annak magasztos erényeit, mély vallásosságát még férje életében tanulta ismerni. Megtörtént, hogy különösen a lövöldi konventből egyes szerzetesek a nádor udvarában is megfordultak. Hiszen tudjuk, hogy ügyes-bajos dolgaik miatt gyakran kellett a kúriai bíróság előtt személyesen megjelenniök. Ily alkalmakkor ismerkedett meg velök a nádor. Megszerette s bizalmasaivá tevé őket. S midőn 1499-ben vagyonáról, melyről mesés dolgokat beszél a történelem, végrendelkezni kívánt, bizalmi

¹⁾ Mátyás király ez időtájban maga is megfordult a Szepességben. Hain Gáspár és a Leibitzer-féle krónika, valamint a késmárki krónika, megegyezően Mátyás látogatását 1474-re teszik. Kétségtelen, hogy ez alkalommal meglátogatta a karthausiakat is s innen származtatható a Menedékszirt iránt tanusított jószívűsége. Miklóssal Mátyás bécsi hadjárata alkalmával ismerkedhetett meg. Miklós 1482-ig mint perjel és visitátor, 1484-ig mint közönséges szerzetes élt a Bécs mellett fekvő Maubachban. Mátyás adományát Chartuinus atyának 1484-ben Henckel János számára kiállított elismervényéből ismerjük. Lsd. Teloky: Hunyadiak kora XII. k. 272. l.

emberül első sorban egy szerény karthausi szerzetest választott. Mihály atya, kit a Pápán keltezett végrendelet megnevez, ¹⁾ kétségtelenül a Sz. Mihály kolostor tagja volt. Talán épen Mihály atya vigasztaló szavai jutottak eszébe a megszorodott özvegynek, midőn férje halála után szepességi birtokaira vonult vissza. Csendes magányában felújult előtte az alázatos szerzetes asketikus alakja s mind hőbb és hőbb vágyat érzett a maga egészében ismerni meg azon rendet, melynek életszentségéről, szigorú szabályairól oly sokat hallott beszélni s melynek egyik tagjával élete legkeserűbb pillanatában ismerkedett meg. A Menedékszirt közel volta csak növelte jámbor kivánságát. Ennek teljesítése azonban nem csekély akadályokba ütközött. Tudjuk, hogy a karthausiak elve, Sz. Brunó idejétől kezdve, nem engedte meg, hogy nő a kolostor küszöbét átléphesse. Hedvig mindazonáltal megkísérlé az engedély kérést s egyenesen a Chartreuse perjeléhez fordult. A rend generálisa, az általános káptalan beleegyezésével, 1506-ban megengedte a tesseni herczegnőnek, hogy »tiszteletes« nő kísérettel »cum honesta comitiva virginum, ac mulierum« a kolostorba beléphessen s azt megtekinthesse. Nem tudjuk ugyan, hogy mily okok birták rá az általános káptalant, hogy Hedvignek e rendkívüli kedvezményt megadja, de úgy hisszük nem távolodunk el a történelmi igazságtól, midőn azt állítjuk, hogy a rend a vallásos lelkű nőben, az elszegényedett menedékszirti templom neemtőjét vélte föllelhetni.

Hedvig 1506-ban, mint a névtelen krónikás mondja, meglátogatta a kolostort s azt annyira megkedvelte, hogy érdekében a legnagyobb áldozatoktól sem riad vissza. Így hajthatá végre Jodok perjel, elődje forró óháját, a templom teljes felszerelését.

Miután a templom külső munkálatai bevégeződtek, Hedvig figyelmét a perjel az oltár hiányra hívta fel. A menedékszirti tágas bazilikában eddig csak egy oltár volt. A herczegnő tehát még két új oltárt állíttatott be s azok teljes felszerelésén kívül egyházi ruhákat is adományozott a konventnek. S mivel Jodok már megelőzőleg egy szentség mutatót, több kelyhet és tömjénezőt vett volt, a templom egyházi szerekkel bőven el volt látva. A templom padokat 1503-ban készítteté Beer Simon lőcsei polgár.

Hedvig magát a monostort is nagyobbította. A csehek által lerombolt czellák helyébe két új czellát építtetett. Hogy pedig a kolostor a két új testvért eltarthassa a Mariássi István által adományozott szmizsáni halasztavat megbővítette s a tarczali szőlőkben négy szőlőt adott a konventnek. A földesuri jogon öt megillető kilenczedeket és tizedeket pedig teljesen elengedte. ²⁾ Végre 1509-ben megerősítette mindazon kegyes mise alapítványokat, melyeket férje a konvent részére tett. ³⁾ A Hernád vizén épült

¹⁾ Lásd e végrendelet Wagner-nél *Analecta Scep.* P. III. p. 149.

²⁾ V. ö.: A névt. karthausi krónikáját Wagner-nél i. h. P. II. p. 78—79.

³⁾ Az erre vonatkozó oklevél eredetije, mint alább látni fogjuk, Krakóba került. Másolatban meg van Orsz. levélt. *Acta Eccl. Camald de Lechn.* fasc. 15. Közölte Wagner *Analecta* P. I. p. 428.

malmot pedig, melyet a konvent a hozzátartozó s Gyurkháza határában fekvő földrészszel együtt, még 1358-ban vett meg — száz arany forintért — Mátyásfalvai Miklós fiaitól, minden teher teljesítésétől teljesen felmentette.¹⁾

A konvent buzgó imákkal hálálta meg a jótevő nő kegyes adományait. A tesseni hercegnőért ezen időtől fogva épen azon imákat végezték, melyeket a kolostor alapítókért volt szokás végezni. Közös imáikban és a konventuális misékben, Hedvigért, külön könyörgések szállottak a Mindenek Alkotójának trónusa elé.

Ezen időtől fogva a Menedékszirt napról napra emelkedett. Thyr Mihály nevű perjele a monostor falain kívül új kápolnát emelt, Euhér pedig újraépíté a hospitiumot s az urbánfalvi birtokon szép halastavat ásatott. Ugyancsak ez utóbbi adta el a káposztásfalvi polgároknak a konvent ottani malmát és a szmizsáni határban a csütörtökhelyiektől vett újját, Thyr idejében pedig Tarczalon kapott a konvent Grotser György polgártól egy kőházat, mely az ottani szőlőkben előállított bor kezelését nagyban megkönnyíté.²⁾

A lechniczi zárda sokkal rövidebb idő alatt heverte ki a cseh rablók pusztítását.

Alig ment hire, hogy a szerzetesek ismét visszavonultak régi lakóhelyükre, már is megindultak mindenünnen az újabb adományozások. Romuald atya ezekről egész sorozatot állított össze. Telkes János végrendeletében a szikszói német hegyen négy darab Körtvélyes nevű szőlőt hagyott a konventnek, azon csekély kötelezettséggel, hogy lelke üdveért a Bold. Szűz oltárán szent mise áldozatot mutassanak be; Szatmak László pedig a Nyúlmál hegyen két Abus nevű szőlőt adományozott nekik. Az Agyagos hegyen szintén négy szőlőt örököltek; míg 1474-ben a szikszói kamarai szőlőkből két veder bort kaptak, melyet Ulászló 1500-ban újra meg erősített; 1507-ben pedig megvásárolta a konvent a richvaldi soltészszágot, valamint az ugyanott épült malmot és serfőzöt.³⁾

A pusztítások alkalmával a kolostor könyvtára sokat szenvedett. Számos privilegiális levél vagy megcsonkult vagy elveszett. Ezeket akarták a konvent perjelei pótolni, midőn úgy a magyar, mint a lengyel királyok régibb adományairól új okleveleket kértek az illető uralkodóktól. Így 1452-ben Kázmér lengyel király új adomány levelet állított ki a lengyel királyok által évenként adományozni szokott két vég fehér posztóról; azonkívül 12 mázsa koczka sót és 8 mérték örlött sót rendelt évi járulék gyanánt a konventnek.⁴⁾ Midőn pedig János Albert a lőcsei gyűlésről visszatért, István perjel Jeromos atyát küldé hozzá, hogy eddig nyert összes

¹⁾ Országos levélt. Acta Eccl. f. 43. 28. h.

²⁾ Névtel. karth. krón. Wagner-nél. f. i h. P. III. p. 179.

³⁾ Lsd. Romuald krónikáját Series Prior. de Lechn. Wagner-nél P. III. p. 187 et sqq.

⁴⁾ Wagner-nél i. h. P. II. 187.

szabadalmaikat erősítse meg. Ezen kérelemnek a király Bodolinczen, 1494-ben kelt levelével, cumulative tett eleget.¹⁾

A magyar királyok közül Ulászló, említett 1500-iki rendeletén kívül, 1501-ben megújítja az évi alamizsnát, melyet a kassai harminczadból kaptak. Ezen oklevél szerint²⁾ a konvent évenként három vég fehér posztót, két tonna halat és egy tonna olajat kapott. Ugyan ezen alamizsnáról szól II. Lajosnak 1518-iki és János királynak 1527-iki oklevele.

A konvent birtok viszonyában a legnevezetesebb változást azonban a Sváby családdal kötött vétel képezte. Ezen vétel utján, mely 1518-ban ment végbe, a konvent Kis- és Nagy-Leznicsén, nemkülömben Körtvélyesen lett birtokos. Kis- és Nagy-Liznicse Szepesmegye északi részében, a lándzsás németek tiz kerületének tőszomszédságában feküdt, Lechnicztól kissé észak keletre; tehát a karthausi konvent tágabb clausurájának határai között. A falvak maguk 1297. után keletkezettek, mert mikor ez évben Helbrandt a szepesi szászok ispánja, e területet »Mech fiának Radzlausnak« engedte át, azt még csak pusztán erdőnek, »siluam suam Leznice wlgariter nuncupatam« nevezi.³⁾

A Nagy-Leznicsén fennállott soltészság arra enged következtetni, hogy Nagy-Leznicse Kis-Leznicse előtt épült, talán épen Radzlausnak intézkedése folytán, de minden esetre Wernerfalva módjára. Ellenben Körtvélyes a konvent clausuráján kívül esett s Dél-Szepesmegyében a Hernád partján épült már 1250 előtt. IV. László Vitk részére kiállított megerősítő levelében ugyanis egy erdőt a Hernád két partján Körtvélyes közelébe helyez »ab utraque parte fluwiy Hornad prope villam Kurtuelis existenti.«⁴⁾

A Sváby családból a XVI. század első éveiben két férfiú volt életben: Sváby Antal és Sváby Henrik. Ezek a család tágas birtokait 1504-ben osztották föl egymás között a szepesi káptalan, mint hites tanu előtt. Az osztály értelmében Sváby Antal az egész tóthfalvi birtokot kapta Sajerberg nevű praediummal, valamint a »Busov«, »Kaczvinck«, »Helligvagossa«, »Lupnik« és »Lesznicz« nevű birtokokat; Sváby Henriknek pedig Ganfalva, Ragyolcz, Sz. Margit, Sz. György, Sz. Lőrincz, Körtvélyes és Kis-Domány jutott.⁵⁾

Sváby Antal († 1518. körül) örökösei neje, fiai és leányai voltak. Sváby Antal nejével Márhával öt fiút és két leányt nemzet. Névleg: Gáspárt, Benedeket, Menyhértet, Andrást, Istvánt, Dorottyát és Zsófiát. Nevezettek atyjuk birtokán kívül még Körtvélyesen is rész birtokosak

1) Wagner-nél i. h.: P. II. p. 188.

2) Ulászló parancsát, mely Berzenczei Bornemissza János kincstárnokhoz és Tharczay János kassai harminczadoshoz volt intézve lsd.: Wagner Analect P. III. p. 189.

3) Hazai Okmánytár VIII. k. 266. l.

4) Hazai Okmánytár VI. k. 672. l.

5) Lásd az osztálylevelet Almássynak a szepesi tábla ülnökének 1778-ban hitelesített másolatában Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 24 es.

voltak. Ugyanis Sváby Henrik rokoni szeretetből átengedett itt nekik némi földrészeket. A konvent az érintett birtokokat az örökösöktől vette meg.

A II. József által eszközölt konskriptióban Lesnicz, mely már akkor pusztulásnak indult, még mindig 290 frt 54 kr. tiszta jövedelemmel szerepel s 19 $\frac{1}{2}$ jobbágyi és 18 zselléri telekkel van feltüntetve. Ezen kívül nagy kiterjedésű erdő is tartozott hozzá.¹⁾ Nagy-Lesniczen pedig, az eladó levél szerint²⁾, soltészság és több malom volt. A vett birtok tehát a konventnek, Ó-Falva kivételével, egyik legnagyobb birtoka volt. A vételár, mely 300 arany forintra rúgott, oly kedvezményt képezett az eladó örökösök részéről, hogy ezek méltán hangoztathattak az eladó levélben, hogy a birtokot a Bold. Szűz iránt való kegyeletből s a lechnici kolostor iránt érzett tiszteletből, valamint azért adták el, hogy úgy elődeik, mint utódaik a konvent imáiban részesek lehessenek.³⁾

A Sváby Henrik által birt Ganfalván Menyhértnek volt egy kisebb birtoka. Ennek unokája Miklós és unoka leánya Filesfalvi Krisztina, valami Máté nevű rokonukkal közösen birtokoltak egy ganfalvai kuriális telket. Mindhárman jámbor, vallásos emberek lévén, ezen közös birtokukat egy akarattal lelkük üdvére kívánták fordítani s ezen szempontból indulva ki nevezett birtokot, 1466-ban Husvét harmadnapján kelt bevallásukban, a menedékszírti konventnek adományozták oda.⁴⁾

Időközben a karthausi rend Magyarországon újabb foglalást tett. 1494-ben Ulászló neki adományozta a prémontrei rend Sz. István első vértanuról nevezett várad-előhegyi prépostságát.

A várad-előhegyi prépostságot II. István király alapítá a Nagy-Várad és a Sebes-Körös partja felett emelkedő magányos hegyen s azt Bunyitai szerint, Lotharingiából hozott szerzetesekkel népesíté be. A kolostor, melynek középkori történetéből csak igen kevés adat jutott el hozzánk, gyors virágzásnak, de gyors hervadásnak is indult. A Várad történetében oly szomorú emlékü 1241-ik év romba dönté. Az emésztő lángok megsemmisítő hatalma erőt vett rajta. Ezentul a kolostor élete inkább csak tengődés volt; előbbi virágzó állapotát soha többé vissza nem nyerte. A folytonos pápai tizedek s egyéb sarczolások már Mátyás korában oly állapotba juttatták, hogy Vitéz János a monostort a szent-jobbi apátsággal egyesíteni és belőlük Sz. László király sirjának tiszteletére társas káptalant alakítani óhajtott. Az óhaj azonban megmaradt óhajnak s a prépostság napról-napra pusztult oly annyira, hogy Ulászló korában már inkább nehány a szerzetes életet megúnt kóbor barátoknak menhelye, mint az ima csendes hajléka volt.⁵⁾

¹⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 17 cs.

²⁾ Lsd. másolatát Hevenesi M. S. az egyetemi könyvtárban T. XL. p. 189—193.

³⁾ Ebből is látható, mily vastag félreismerése a középkor vallásos szellemének Tóth Gy. E. azon állítása (Vörös kolostor. Szepesm. tört. társ. Évk. 57. l.), hogy ily és hasonló kifejezések üres frasisoknál egyebet nem jelentenek.

⁴⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. 43—33.

⁵⁾ A Várad-előhegyi prépostság tört. Bunyitay-nál. A váradi püspökség tört. II. k. 388. s kö . ll.

Várad püspöke ekkor a tevékeny Farkas Bálint volt. Ennek agyában szülemlött meg az eszme, hogy a prépostságot a szent életéről híres karthausi rendnek kellene adni. Ugy vélte, hogy e rendnek kezében a várad-előhegyi kolostor kiköszörülhetné azon csorbát, melyet rajta az elvilágiasodott prémontrei rend viselkedése ejtett. Bálint püspök tervét Váradi Péter kalocsai püspök nem csak helyeselte, de sőt azt elő is mozdította. Valószínűleg épen az ő befolyásának köszönhette Bálint, hogy a tervet a király felkarolta.

Ámbár Osthffy Miklós leleszi prépost 1491-ben tiltakozott az egri káptalan előtt, Bálint püspök szándéka ellen, e tiltakozás a kedélyeket már meg nem változtatta s a terv mind jobban és jobban közeledett a megvalósulás felé.

A katolikus egyházban ez időben nem tartozott többé a rendkívüli dolgok közzé, hogy valamely kolostor, mely tagjainak elpuhultsága és renyhésege folytán a sülyedés szomorú képét mutatá, más érdemesebb s nagyobb biztosítékot nyújtó rendre ruháztatott át. Volt alkalmunk látni, hogy maga a karthausi rend a külföldön e réven több monostorhoz jutott Igy történt ez a regensburgi benzés kolostorral 1484-ben; így már 1439-ben, a reinschauti prémontrei zárdával. Midőn VI. Sándor pápa Ulászló kívánságáról értesült, cseppet sem habozott az engedély megadásával. A jóváhagyó pápai bulla vétele után csakhamar megjelent a királyi leirat, mely a főpapok és főurak beleegyezésével, a várad-előhegyi prémontrei kolostort, 1494-ben épen Szt. István első vértanu tetemének feltalálása napján, a karthausi rendre ruházta át.¹⁾

Az új kolostor perjele bizonyos György nevű szerzetes volt. Ennek lön Váradi Péter kalocsai érsek levele szerint, a pápai bulla kézbesítve.²⁾

Azonban Várad-előhegy nem volt az isteni gondviseléstől a karthausiaknak szánva. Bálint püspök halála halál volt a várad-előhegyi karthausiakra is. Kálmáncsehi Domokos, az új püspök, nem volt elődje tervének bámulója. Ő sokkal inkább hajlott Vitéz János tervéhez. Igy történhetett, hogy a karthausiak jó formán még el sem foglalták a kolostort, midőn azt már el is vesztették. Kálmáncsehi utánjárására ugyanis a kolostor társas káptalanáná alakítottát és csupán a pápai bulla és királyi adomány levél holt betűi hirdetik, hogy egykor e helyen a legszentebb rendnek óhajtott hajlékot szerezni egy fáradhatatlan püspök, ki mindenek fölött egyházmegyéje erkölcsi hasznát tartá szeme előtt.

¹⁾ Lsd. ezen levél másolatát Hevenesi M. S. az egyetemi könyvtárban T. X. p. 235.

²⁾ Kaprinay: M. S. u. o. T. LI. p. 171.

HARMADIK RÉSZ.

BRUNÓ SZENTTÉ AVATÁSÁTÓL A SZERZETES REN-
DEK NAGY SAECULARISATIÓJÁIG.

1514—1782.

I. FEJEZET.

A pusztulás napjai.

A La Torre karthausi kézben. Brunó szentté avatása. Sz. Brunó ereklyéi. Az osztrák karthausiak pusztulásának példái. A Szepesség és az új tan. Ennek következményei. Horváth János. Az 1529-iki nagy hadisarcz. A leököfalvi csere. Stooszi viszonyok. Adat a plebános középkori történetéhez. Szepesi rablók. Baso és társai A Menedékszirt rombadölte. Báthory Bonaventura. A karthausiak Lőcsén.

Vidi desolationem stantem in loco sancto. Láttam a pusztulást a szent helyen állani. Az ó-szövet-ségi látnok szava e korszakban a karthausiakon is beteljesedett. Annál meglepőbb e dolog, mert alig volt század mely szerencsésebb jelek között kezdődött volna a rendre nézve, mint épen a XVI-ik. Beköszöntője nem is sejteté az öldöklő angyal közeledését, nem árulta el, hogy a rend számos virágzó zárdáját a pusztulás kietlen környékévé fogja tenni. Mosolygó arczczal, pazarúl osztogatá csecsemő kezeivel az áldást, hogy java férfikorában annál fájdalmasabb csapást mérjen reájok.

Villámsebesen terjedt el 1514-ben X. Leo pápa brévénének hire, mely a La-Torre mellett épült Sz. István kolostort, Brunó küzdelmeinek, szent életének, önsanyargatásának s utolsó lehetetének tanuját, szent tetemének örét, hosszú, csaknem négy százados keserűség után, a karthausi rendnek visszaadni rendel. És ép oly villámsebesen szülemlett meg a mozgalom, mely a szent rendalapító szentté avatását célozá. A karthausi rend eddig kénytelen volt megelégedni azon tudattal, hogy alapítója az üdvözültek dicső sorából kíséri öntökéletesítésükre irányzott törekvéseiket. A szent tetem a La Torre újabb lakóinak, a ciszterczita rendnek kezében levén, a rend az esetleges surlódások s huzavonák által nem akará nagy mestere emlékét beszennyezni. Várt s reménye nem volt esalfa. A La Torre felszabadulása óhajuk előhírnöke volt.

A szentté avatás nem minden akadály nélkül történik. Szigorú egyházi vizsgálat előzi azt meg, mely első sorban a megholt életére, erkölcsi tökélyeire, másodsorban szellemi hagyatékára, halálának körülményeire vonatkozik.

Brunónál mind ez el lön mellözve. Hire sokkal nagyobb, érdemei sokkal maradandóbbak voltak, sem hogy azokat még hosszabb vizsgálódásnak kellett volna kitenni. S midőn Antal Sz. Praxedisről czimzett

áldozó-biboros, Mátyás bolognai, Lajos mantuai, Jakab nápolyi és Hugó római perjelekkel, a Szentatyánál kihallgatásra jelentkeztek s a rend kérelmét előterjeszték, X. Leo minden habozás nélkül mondá ki az egyház itéletét, mely Brunót a szentek sorába igtató.¹⁾

Leirhatatlan öröm árasztá el ezen hirre az egész rendet, mely az egyház fejének tettében öt százados tevékeny életének erkölcsi diadalát, legfőbb jutalmát látta. Az öröm csak fokozódott, midőn a Sz. István kolostorhoz tartozó Mária templom főoltára mögött felfedeztek egy szekrényt, mely Brunó ereklyéit rejté. A »Haec sunt ossa magistri Brunonis«, ezek Brunó mester csontjai, feliratú szekrény ünnepélyes körmenettel lön a Sz. István kolostorba vive s ott egy e czélra épült diszes oltáron helyezték el.²⁾

Még el sem némult a karthausiak öröm zaja, midőn Luther, mint egy ujkori Eates, elveté a vallásviszály sárkányfogait, hogy azokból a vallás háborúk, a fanatismus szomorú emlékü hőseit keltse életre. Az egyház ellenes áramlat nem kimélt műemléket, nem kimélt kincset, nem kimélte az emberi szellem egyetlen oly művét sem, mely az egyház keze vonásait viselő magán. A szerzetes rendek, melyekre az egyház mindenkor szeretettel tekintett, az új tan hiveit iszonynyal tölték el. Természetes, mert az ima e szent helyei folyton alapítói esküszegésére emlékeztették. S ezen ellen-szenyvnek számos virágzó zárda esett áldozatul, maga alá temetve hosszú százados munkának ma még töredékeiben is megbámult gyümölcsét.

Ezen sorsot a magába zárkozott karthausi rend sem kerülhette el. Egymás után pusztultak legszebb kolostorai, gyöngyei. Így már 1524-ben megkezdődött a straszburgi karthausiak üldözése, mely félszázadnál hosszabb időt ölelt át s a híres konvent végpusztulásával végződött.³⁾ Így pusztult el Rettel, Basel és Reinschau is; így lettek rommá a paderborni, az eisenachi, a weseli, a grünaui és arnheimi karthausi kolostorok, számos másokkal egyetemben.⁴⁾

Magyarországban az új mozgalom épen a Szepességben talált a leg-hálásabb talajra. A német születésű eszméket a szászok rokonszenyvel fogadták, azok terjesztését önálló intézményeik nagyban elősegíték. A XXIV szepesi plebános testvérületnek, különösen Mollner által kitünően vezetett naplói, kiterjedt levelezései s egyéb történelmi emlékei, telve vannak az új tan rohamos terjedése miatt táplált aggodalmakkal. Késmárk, Leudischer nevű plebánosának befolyása folytán, egészen az új tan harczosává szegődött s innen lassan-lassan mindinkább tovább terjedt az a vidékre is. Ehhez járult, hogy azon erkölcsi sülyedés, mely már Mátyás erőteljes kormányja alatt, de főkép Ulászló és Lajos idejében ütötte fel

¹⁾ Tappert: Der Heilg. Bruno 449. s. köv. ll.

²⁾ V. ö.: Reichenlechner: Der Karthausier Ord. 147. s köv. ll.

³⁾ Tappert: Der Heilg. Brunó 367. s köv. ll. Vita II. és Vita III. Migne: Curs Compl. Patr. lat. Acta. Brun. T. I. e. 225 illetve 650 és c. 470 et sqq.

⁴⁾ U. o.

hydra fejét, Zápolya és Ferdinánd viszálykodásában meleg ágyra talált. A folytonos harczi zaj, a jövő-menő csapatok rablásai, az egymást üldözők pusztításai, a nyomor ijesztő növekvése, kiirtott az emberi szivekből minden nemesebb érzést, fül mellől bocsátá a lelkiismeret vádoló szavát. A nyers erőszak az ököljog pogány napjait hozá vissza a »felvilágosúlt« újkor küszöbén álló nemzedékekre.

A pártoskodás, a trónviszály sok pénzt emésztett föl, melyet természetesen az amúgy is elnyomorodott nép, kivált pedig a számtalanszor megsarczott papság, volt kénytelen előteremteni. Ezen hadisarczok megállapítása és kivetése, a szepesi egyházakra vonatkozólag, Horváth János szepesi prépostra volt bizva.

Horváth, a tesseni hercegnőnek Hedvignek ajánlatára, lett szepesi préposttá 1505-ben. Azonban kezdetben nem nyerhetvén meg fiatal kora miatt és főkép képzettsége hiányában az egyházi megerősítést, a prépostság kezelését atyjára Mihályra bizta s ő maga a kellő ismeretek megszerzése végett Rómába ment. Csak miután onnan visszatért, úgy 1511 körül, ült tényleg a préposti székbe.¹⁾ Horváthnak úgy egyházi, mint politikai szereplése a legnagyobb jellemszegénységet árulja el.

Mint pap keveset szerepelt. Az egyházas szellemnek és vallásos érzelmeknek teljes hiányában, mint Lányi írja róla, csak a világnak és az érzékiségnek élt. Lanyhasága, mindent fölülmuló birvágya voltak életvezérei tetteinek irányítói. Birvágya annyira ragadta, hogy a szepesi testvérület kénytelen volt nyíltan föllépni ellene. Ferdinánd király előtt a testvérület idősbe, egy 1538-ból keltezett levélben, úgy mutatja be Horváth prépostot mint a lelkészek zsarolóját, az egyházi javak megrövidítőjét, ki kincseinek, magán vagyonának szaporításában határt nem ismert és semmiféle eszköztől sem riadt vissza.²⁾ Politikai szereplése egy szemernyivel sem volt különb egyházi viselkedésénél. Hol Zápolyához, hol meg Ferdinándhoz szított, a szerint a mint az egyik vagy másik vergődött túlsúlyra. Midőn végre azt tapasztalta, hogy Ferdinánd népszerűsége a Szepességben folyton növekvőben van s állása mind szilárdabbá válik, végleg bucsút mondott János fejedelemnek, hogy Ferdinánd feltétlen hívéül vallhassa magát. Mindenesetre szomorú jelenség, a két király szerencsétlen taktikájának világos bizonyítéka az, hogy ily jellemű ember, az ország oly jelentékeny részében, mint a minő akkortájtban a Szepesség volt, hosszú éveken át verzés szerepet játszhatott.

A Horváth fejét diszító főpapi főveg aegise alatt, undok dolgok történtek a Szepességben. Mert a rakoncátlanság védőre, a valódi áhitat természetes üldözőre talált benne. Az üldözöttek között ott szerepelt első sorban a karthausi rend. A prépost gyűlöletének leginkább a sarczok kivetése alkalmával adott kifejezést. Azon hadisarczok között, melyeket

¹⁾ V. ö.: Lányi-Knauz: Magyar Egyht. II. k. 78. s köv. ll. Wagner Horváth kinevezését, ezzel ellenkezőleg, Zápolyának tulajdonítja. Szerinte Horváth Bakács megerősítését is kinyerte volna 1511-ben *Analecta* P. III. p. 74.

²⁾ V. ö.: Wagner: *Analecta* Scap. P. II. p. 224. s köv. Lányi Egyht. II. k. 81. l.

ez időben a királyok nevében követeltek volt, különösen említendő az 1529-iki, melyet Katziáner János Ferdinánd szépesi kapitánya követelt. Katziáner ugyanis arról értesült, hogy a plebános testvérület pénztárában 30.000 frt. van elhelyezve. Ambár e hir e kereset hiányban szenvedő időkből hitelt nem érdemelt, Katziáner mégis kapva kapott rajta. Ürügyül használta fel azt arra, hogy a papságtól újabb pénzüsszegeket sarczoljon ki. Maga elébe idézte tehát Moller György bélai plebánost, a testvérület seniorját. Horváth prépost is megjelent. Moller sejtve a meghívás czélját Henckel Sebestyén löcsei és Hillebrand Lőrincz iglói plebános kíséretében jelent meg. Katziáner előadta, hogy az ő értesülései szerint a testvérületnek heverő pénze van; mivel pedig a királyi hadak eltartására most épen némi segélyre lenne szükség, felszólítja a testvérületet, hogy rövid uton fizessen e czélra ezer forintot. A három plebános elámulva hallgatá Katziáner beszédét, mert, mint Moller mondja: »nec mihi nec Fratribus constabat unicus denarius in scrinio repositus« egy denár készpénzük sem volt. Azonban Katziáner nem tágitott. Az ürügy és alkalom sokkal kedvezőbbnek látszott, sem hogy azt elszalasztani engedhette volna. S azért ámbár a megrémült papok mindenkép engedékenységre óhajtották őt birni s egy magukkal hozott és száz dénárért vett csukát adományoztak neki, mégis 800 frtot követelt tőlük. Háború esetében igazságtalan kivetés ellen orvoslatot keresni talán még lehet, de találni nem. Az ellenvetések, könyörgések elhangzottak s a sarczot mégis meg kellett fizetniök. Most következett azután a prépost szerepe. Az egyháziakra kivetett összeget neki kellett volna lelkiismeretesen és arányosan felosztania. A prépost a 800 frtból 600 frtot a testvérületre, 200 frtot pedig, tehát az egész sarcz negyed részét, a menedékszírti zárdára veté ki.¹⁾

A Menedékszírt, mely az előbbi években oly szép virágzásnak indult volt, rohamosan hanyatlott. 1529-ben meghalt legnagyobb jótevője Hedvig hercegnő. Önmagára hagyatva, senkitől sem védve, senkitől sem támogatva nézett elébe a bekövetkezendő szomorú napoknak. Politikai dolgokba, mint a karthausi rend egyáltaljában, úgy a magyarországi zárdák sem keveredtek. De ha ez némileg előnyére volt a többi zárdáknak, a Menedékszírtnek, mely a Kassa felől jövő hadaknak épen útjába esett, nem használt. Hogyha János fejedelem hadai jöttek, azok elpusztíták, mert Ferdinándnak fizettek adót. Így történt 1529-ben is, mikor a rájuk vetett 200 frtot nagy erőmegfeszítéssel kifizették. Viszont Ferdinánd harczosai azon ürügy alatt, hogy János embereit befogadták, feldúlták és magukkal vitték még azt is, a mit az előbb jöttek meghagytak. És e mellett a sarczolások, az adók napról napra növekedtek. 1530-ban ismét Herberstein Rupert a két lándzsás zászlóalj főkapitánya kért pénzsegélyt. Ismét megjelent Horváth prépost a láthatáron. Beidézte a schavniki apátot, a Menedékszírt perjelét és a testvérület idősbjét, hogy a taksát kivesse. Azonban mind hárman határozottan kijelentették, hogy nincs többé mit adniok. Csakhogy Herberstein, Horváth tudtával és

¹⁾ V. ö. Moller naplóját Wagner-nél Analecta P. II. p. 203.

beleegyezésével, kifogott rajtok. A schavniki apátnak két birtokát, Widerniket és Tepliczet 600 frtért a löcseieknek, a lechniczi és menedékszírti karthausiaknak összes szőlőit pedig 200 frtért a késmárkiaknak zálogosítá el.¹⁾

Ily körülmények között a Menedékszírt állapota, melynek ez idei történetéből, sajnos, ismét csak néhány szétszórt adattal birunk,²⁾ mind elviselhetlenebbé lön. Ujabb birtokokat többé már nem is szerzett. Hasztalan lett volna. Az ország közigazgatása olyan volt, hogy Vilkfalva birtokába, melyet pedig még 1495-ben Herczeg László özvegyétől és fiától Istvántól 70 frtért szerzett volt a konvent, bevezettetni többé nem tudott. Csak 1551-ben, mikor a Lapis Refugii már régen romokban hevert, tudta Mátvás, az egyesített kolostorok perjele, a bevezetést keresztül vinni.³⁾

A menedékszírti perjelek szorgoskodása oda irányult tehát, hogy a meglévő birtokok művelése lehetővé tétessék. Ezen czélból arra törekedtek, hogy a mennyire lehetséges a birtok test a zárdához közelebb fekvő birtokból képződjék. Ezt többszörös cserék útján meglehetősen keresztül vitték. Volt a konventnek Leötkfalván egy nagyobb birtoka, melynek eredetét azonban nem ismerjük; ez a kolostortól sokkal távolabb feküdt sem hogy azt haszonnal művelhették volna. Viszont Thornak Ferencz fia Édesfalvi Szaniszló és Édesfalvi Péter neje Zsófia, a leötkfalvi birtoknak megfelelő kis birtokkal birtak Urbánfalván, hol, mint láttuk, a konvent volt a főbirtokos. Ezen birtok részt Leötkfalvával óhajták most felcserélni. És Beer alias Ursinus Márton perjelnek sikerült 1540-ben Szaniszlóval és Zsófiával megegyezésre jutnia. Így történt, hogy a konvent Urbánfalván egyedüli birtokos lett.⁴⁾

Ezenkívül még Péter perjel Rosen Mihály schavniki apáttal csérelt ki egy birtokot. Ugyanis a káposztásfalvi határban a nevezett apátnak bizonyos Grinbergh nevű praediuma volt, melyet azonban ő házilag nem kezelhetett, miután a többi birtoktesttől nagyon távol esett. Hogy e birtokocskának mégis némi hasznát lássa, a karthausiak káposztásfalvi jobbágynak adta bérbe évi 15 jó arany forintért. A karthausiak menedékszírti konventjének viszont, az apát birtokaihoz közelebb eső Grenecen, háza volt, mely hajdan az ott létezett soltészszág kuriáját képezte. Mihály apát 1536-ban cserét ajánlott a konventnek. Péter perjel kapott a jó alkalmon és a cserét tényleg még ugyanazon évben meg kötötte.⁵⁾

¹⁾ V. ö. Moller naplóját f. i. h. p. 204.

²⁾ A karthausi névtelen krónikája Wagner kiadásában is csak 1517-ig terjedt; az országos levélt. példánya pedig már Gábor perjellel, 1463-ban, szűnik meg.

³⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechnicz 44. cs. 16. p. Huszti idézett információjában.

⁴⁾ A concambialis levél eredetije meg van Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald de Lechnicz 43. és 41. sz. a.

⁵⁾ A cserelevél eredetije eddig napfényre nem került. Azonban midőn Forgách Zsigmond országbíró, 1612. okt. 20-án, Kisbotonith Konstánz kir. ügyigazgatónak megkeresésére, a szepesi káptalannak meghagyta, hogy a schavniki, késmárki és menedékszírti birtokokra vonatkozó okleveleket írja át, a káptalan által készült átiratban ezen csere levél is megvolt. Lsd. Orsz. levélt. Acta. Eccl. Camald de Lechn. 44. cs.

1539-ben a rend szepesmegyei stooszi birtokát szabályozta. Ezen alkalommal szóba jött Szomolnok város viszonya Stoosz faluhoz. Szomolnok ugyanis, mint már említettük, a stoosziakat némileg hűbéreseinek tekintette; ezen a czimen mindenfelé előjogokat követelt magának. Természetes, hogy e miatt Szomolnok és a Menedékszirt gyakran összeütközésbe jöttek. Ezen összeütközések pedig igen gyakran hosszú, de mindig meddő vitákat szültek. Ezeknek Boldizsár perjel véget vetni óhajtott s azért 1539 május elsején kelt levelében, a város atyákkal egyetértően, szorosán körülírta ama viszonyt, melyben a stoosziak Szomolnokkal szemben voltak. E szerint Stoosz község szabadon választá ugyan bíróját, de a megválasztott köteles volt a szomolnoki előljáróság előtt jelentkezni, hogy tőlük kérje az »authoritatem iudicandi, que est eis concessa usque decem florenos,« a tiz forintot meg nem haladó ügyekhez szükséges joghatóságot. A 10 frtot meghaladó ügyek, valamint a felebbezések is, a város bírósága elé tartoztak. Harmadfokúlag Gölniczbánya tanácsához vagy a szepesmegyei törvényszékhez felebbezhettek. A stooszi lakosok a szomolnoki bíró idézésére kötelesek voltak megjelenni. Viszont Szomolnok megengedte a stooszi lakosoknak, hogy mindaddig mig a város bányáiban dolgozni fognak, a város határában levő völgyben, mezőkön és erdőkben szabadon legeltethessék nyájaikat és bizonyos földterületeket a maguk javára, bér nélkül, művelhessenek. Azonban e területek tulajdonjoga azért mégis mindig a várost illette meg s azokat a város tudta és beleegyezése nélkül, nem volt szabad elzálogosítani.

A kereskedelem szintén meg volt szorítva. A monopolium tehát már divott. Így például stooszi lakósnak nem volt szabad a város tudta nélkül idegeneknek húst eladnia. Boraikat értékesíthették ugyan, de a korcsmáltatás jogát szintén a várostól kellett kérniök. A város földesuri terheihez bizonyos arányban Stoosznak is hozzá kellett járulnia. A földes úr által terményekben kért censusnak $\frac{1}{4}$ -ét, a hadi sarczoknak pedig $\frac{1}{7}$ -ét ők viselték. Fölkelés esetén, a veszedelem arányához képest, gyalogosokat kellett előállítaniok.

Érdekes az okmány azon része, melyben a lelkipásztor illetményét szabja meg. Ez újabb bizonyítéka annak, hogy a karthausi rend a lelkipásztorsággal egyáltaljában nem foglalkozott s azt még saját birtokain is világi papok által végezteté. Stoosz, ez időben, egyházi tekintetben Szomolnok fiók egyháza volt. A szomolnoki plebános, mondja a szóban forgó okmány, kötelességét jámborúl és lelkiismeretesen végezze. Köteles két hetenként a stooszi templomban szent misét szolgálni és ugyanakkor szent beszédet tartani. Azonkívül az apostol-fejedelmek ünnepén, Mária ünnepeken, Karácsonykor, Pálmavasárnap, Nagypénteken és Pünkösdkor Stooszon is kell istentiszteletnek lennie, melyről a plebánosnak kell gondoskodnia. A szentségeket pedig annyiszor és akkor köteles kiszolgáltatni, a hányszor és a mikor a hivek lelki szükséglete azt megkívánja. Ezért a község lakosságától jár a szomolnoki plebánosnak, a község méheseiből és gyümöl-

csöseiből a teljes tized; továbbá minden házhelytől egy tyúk és a hol szarvasmarhát is tartanak egy sajt. Azok, kik földjeiket nem művelik 8 denárt, a földművelők 4 denárt fizetnek évenként. Végre a szent misénél, kereszteléseknél és a mi feltűnő, mert szokatlan, a gyónásnál, a hivek ugynevezett crucialeseket tartoznak adni vagyis följajánlást tartani.¹⁾

Ezen okmány alapján, melyet Egerer Balázs szomolnoki esküdt és Phug Gáspár odavaló jegyző 1542-ben irattak át a szepesi káptalan által,²⁾ mert mint mondják, az út bizonytalansága miatt az eredetit, ha arra szükség lenne, magukkal nem vihetik, helyreállott a béke Szomolnok és a karthausiak között. Boldizsár perjel előzékenysége mindkét fél jogos kívánatainak eleget tett. De egyúttal ez az utolsó eddig ismert okmány, a melyben a menedékszírti karthausiak mint konvent és mint birtokosok rendelkeznek; mert a következő év gyászos pusztulást hozott rájuk.

A Szepességet ez időben már nemcsak a királyi hadak sarczolták, hanem a külföldről, kivált Morvaországból bevándorolt rablók is pusztították. Az ellenkirályok nagy számú zsoldos hadat hoztak volt az országba s ezekből, miután folytonos pénzsükség miatt rendes zsoldjukat nem kapták meg, egyes csapatok kiváltak s rabló főnökeik vezetése alatt dúlták az országot.

A Szepesség északi részében Kauffangk Zsigmond (alias Casparich³⁾ pusztított, ki — Zápolya-párti lévén — Dunajecz várának őrizetével volt megbizva. Innen rendezte rendes vadászatait, melyek különösen a Lengyelországból bejövő kereskedők ellen voltak irányítva. Moller értesítése szerint közszájon forgott róla a szójáték: Wenn der Sigismond Kauffang keine Kauffleute nicht fing, und beraubetd, so ward er krank.⁴⁾ Kauffangk látogatását kétségkívül a kereskedelmi uton fekvő lechniczi kolostor sem kerülte el; annál inkább, mert ez a legalkalmasabb leshelynek ajánlkozott, a mint azt Romuald atyának feljegyzései is sejtetik.⁵⁾

Dél-Szepes megyét kivált három rabló tartá rettegésben: ifjabb Podmaniczky, Basó Demeter, és Sadorló, kik Basó Mátyásnak, Zápolya egykori murányi kapitányának, voltak emberei s kik több száz főre rugó rabló csapatokkal rendelkeztek.

¹⁾ A kereszténység zsenge éveiben, a mikor az egyház szolgáltnak még semmi néven nevezendő birtokuk sem volt, szokás vala a följajánlás alkalmával, kenyeret, bort és egyéb élelmi szereket helyezni az oltár mellett levő asztalra, melyekből azután a papok főntarták magukat. E szokás a VIII. században megszűnt ily alakban és egy más szokásnak adott helyet. A hivek ugyanis a szent mise, keresztelés, esküvő és bucsujárás alkalmával, kezükben gyertyával vagy a nélkül is, körüljárták az oltárt s a pap által oda tartott feszületet csókolva, tetszés szerinti pénz adományt vetettek egy ezen czélra kitett edénybe. S mivel ez rendszeren a kereszt csókolásával járt, azért a pénzadományt »cruciales«-nek, vagy mert a szent misében a felajánlásnak nevezett rész alkalmával történt, »offerának« felajánlásnak neveztetett. E szokás különben számos vidéken még most is divik.

²⁾ Ezen transsumptumot lsd. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. 43. sz.

³⁾ V. ö. Sperfogel naplóját ad A. MDXXXIV. Wagner-nél P. II. p. 175.

⁴⁾ V. ö. Moller naplóját Wagner: i. h. P. II. p. 218.

⁵⁾ V. ö. Wagner: Analecta P. III. p. 191.

Ez a három rabló foglalá el, 1543. június 29-én, a menedékszírti kolostort. Így jegyezte fel azt Beer Ursinus Márton perjel azon misekönyvnek hátlapján, melyet Romuald atya fedezett volt fel.¹⁾

Magát a kolostor elfoglalását Moller György a testvérület idősbje elég bőven írta le naplójában.²⁾ Előadása szerint, Sz. Péter és Pál ünnepén, mely ez évben péntekre esett, esti hét órakor megjelent a Menedékszírt kapuja előtt Podmaniczky, Bászó Demeter és Sadarló. Háromszáz rabló kísérte őket. Ezek a kolostort minden oldalról körülvették, hogy a menekülést lehetetlenné tegyék. A védtelen kolostor külső falait, minden ellenállás nélkül elfoglalván, az ajtókat betörték, behatoltak a kolostor belsejébe s azt teljesen kirabolták. A rablók azonban még ekkor sem távoztak. A kolostort ugyanis igen alkalmasnak találták arra, hogy ott főfészüket felüssék s így az egész vidéket rettegésben tartsák. Előmozdította ezt azon körülmény, hogy a Zápolya-pártiak a lengyel királylyal békét kötöttek volt. A 13 szepesi várostól tehát a rablóknak szintén nem kellett félniök. Az egész vidék védtelen volt. Kényelmesen elhelyezkedtek tehát a kolostorban, melyet, hogy esetleg Ferdinánd hadai által meg ne lepessenek, teljes kis váraocsá alakították át. A kőfalon belül faállványokat állítottak fel s magán a falon lőréseket ütöttek, hogy löfegyvereiknek hasznát vehessék.

Időközben Báthory Bonaventura, a felsőrészek kapitánya, értesült a Menedékszírti történetéről. Rögton ezer huszárt ültetett lóra és négyszáz gyalog zsoldost rendelt ki. Ezekkel indult a rablók ellen. Ily erős ellenségre azonban a rablók nem számítottak s miután kiegészítő csapatjaik sem érkeztek meg, jónak látták még Báthory megérkezése előtt a prédát magukkal vinni. Kereket oldottak. Midőn Báthory megérkezett, sem Gölniczbányán, melyet a rablók a kassaiakkal egyesülve még 26-án ejtettek hatalmukba, sem a Menedékszírti egyéb dolga nem akadt, mint a város és a romok őrizetére néhány katonát rendelni ki.

A megkínzott szerzetesek tanács és támasz nélkül állottak kirabolt zárdájok üres falai között. A sötét jövő előérzetében, mint a fészkéhez élete fogytáig hű madárka, még nagyobb szeretettel csüggték kolostorukon. S daczára annak, hogy a kirabolt zárdá sem élelmet, sem biztos hajlékot nem nyújtott többé, hogy az elpusztított templom ájtatoskodásuk tanuja nem lehetett, mégis csaknem három hétig maradtak ott. Báthory a kolostorból egyenesen Szepes-Várallyára ment, a hol Moller szerint, a prépost lakban üté fel hadiszállását, míg serege a Várallyai mezőkön tanyázott, lovaival tönkre téve a lakosok egyedüli reményét, termésüket. Ide jöttek össze, talán épen Báthory meghívására, a haza sorsán aggódo urak, hogy a teendőket megbeszéljék. Ezen alkalommal szoba jött a Menedékszírt sorsa is.

¹⁾ Ezen misekönyv Beer tulajdona volt, a ki azt 1530-ban egy magyar arany forintért vette saját bevallása szerint. A misekönyv Romuald idejében a lechniezi kamaldoliaké volt. Hátlapján Beer több érdekes feljegyzést tett, melyek a kor történetére is világot vetnek. V. ö. Wagner P. III. p. 191.

²⁾ Lsd. Wagner-nél P. II. p. 239.

Az egybegyűltek, kik között a szepesi és sárosi nemesség is képviselve volt, latba vetvén a körülményeket, azon meggyőződésre jutottak, hogy a Menedékszirt, ha állani hagyják, ismét a rablók kezébe kerülhet s a mint eddig a vidék jóltevője volt, úgy most annak ostorává lehet. Elhatározták tehát, hogy a kolostort teljesen lefogják rombolni s a karthausiakat Lőcsére, a husiták idejében emelt kolostorukba fogják elhelyezni. Báthory kezdetben ellenmondott ezen tervnek s figyelmeztette a gyülekezetet, hogy Ferdinánd nem engedi lerombolni az elpusztult kolostorokat. A minap is, úgymond Báthory, egy magas állású úr leromboltatott egy kolostort s Ferdinánd szigoruan meghagyta nekik, hogy azt saját költségén újra építse. Azonban Báthory minden ékesszólása hasztalan volt. A Menedékszirt sorsa eldőlt. Lőcse város tanácsa egyhangulag kimondta, hogy kész örömet látja a karthausiakat falai között. A várallyai gyülekezet tehát megmaradt elhatározása mellett s kimondták, hogy a zárda lerombolását kívánják

Julius 13-án, épen Sz. Margit napján, kezdték meg a romboló munkát. A szegény barátok néma fájdalommal nézték kezük munkájának barbár pusztítását; könyes szemekkel vettek bucsút kedvelt otthonuk minden egyes helyétől, minden egyes kövétől, melyekhez annyi édes, oly sok szép emlék fűződött. De elvégre is távozni kellett. Kevés podgyászukat s könyveiket, melyeket a rablók meghagytak, lechniczi testvéreikhez küldték s ők maguk július 19-én bevonultak Lőcsére. A gyűlés megbizottai pedig kétszeres erővel dolgoztak most a zárda falainak lebontásán, úgy hogy 1543 július 21-én, már csak a rengeteg nagy köhalmaz s a lerombolt falakból emelkedő porfellegek hirdették azon helyet, melyen a ker. Sz. Jánosról nevezett menedékszirti vagy lethonkövi zárda állott. Maga a kolostor ezen nappal örökre megszűnt létezni.

II. FEJEZET.

A karthausiak pusztulása.

(Folytatás.)

A két konvent egyesül. Lechnicz pusztulásának előjelei. Horváth támadásai. Az egyesített konventek birtokaikat eladogatják. Ferdinánd sujtó itélete. Tamás perjel. A kolostor teljes elhagyottsága. Lövöld szomorú napjai. A Podmaniczkiak. Lövöld pusztulása. Tárkány pusztulása.

B

ármily kitüntetően, bármily vendégszeretettel fogadta is Lőcsé a menedékszírti karthausiakat, azok még sem maradtak meg Lőcsén. Beer Márton napló jegyzetei szerint, első sorban épen a lőcséiek voltak azok, kik a Menedékszírt lerombolását sürgették. Ezt a szegény barátok nem tudták elfelejteni. Hozzájárult még az, hogy a népes város zsigongó élete legkevésbé sem felelt meg a karthausiak magányos életének. Zsolozsmáik hangjai közé bele-bele vegyült a város lakóinak moraja s az ájtatoskodó szerzetest nem egyszer verték fel az átvonuló királyi csapatok éktelen szitkozódásai.

Mindezen okok arra birták a hajléktalan barátokat, hogy a lechniczi zárdá magánya után vágyakozzanak.

Lechnicz szintén nem kerülte el a rabló csapatok pusztítását. Kauffangk kapitánysága alatt sokat szenvedett a dunajeczi vár helyőrségétől. A Menedékszírt feladásának híre azonban újabb csapást mért rá. Mert midőn a menedékszírtiek podgyászát vivő emberek a vár közelébe értek, Moller tudósítása szerint, száz embernél többől álló csapat tört rájuk s megölvén őket a kevés megmentett holmit is szétszórták. Sőt vérszemet kapva, rajta ütötték a lechniczi zárdán s azt elfoglalták, kirabolták, a szerzetesek közül pedig a fiatalo-

kat kiűzték s csak öt vénszerzetesnek engedték meg a benlakást. Jóságaikat a vár részére szintén lefoglalták s csak is annyit ígértek nekik, hogy a meghagyott öt szerzetes élelmezéséről gondoskodni fognak. Ezen gyámság alól azonban a kolostort csakhamar felszabadíthaták a királyi hadak, mert annak későbbi nyomára, sem Romuald atya feljegyzéseiben, sem egyéb történelmi emlékeinkben nem találunk.

A menedékszirtek tehát a dunajeczi konventben elég lakóhelyre találhattak; azért tényleg oda is vonultak. Beer Márton perjelük, ki 1539-ben lett lechniczi perjelből menedékszirti perjellé, saját följegyzése szerint 1544 január 23-án eltávozott Magyarországból. Hosszabb európai körút után, mely alkalommal az anya kolostort is meglátogatta, július 27-én brünni perjellé lön. Innen 1548-ban Olaszországba utazott s a nyár elején tért vissza elhagyott hazájába Krakóba.¹⁾ Az atya nélkül maradt szerzetesek Lechniczre vonúlva annak perjelét ismerték el természetes főnöküknek. De mivel a karthausiaknál az elpusztított konvent nevét földadni nem szabad, az ekkép egyesített két szerzetház perjelei mindkét konvent czimével éltek.

Azonban az egyesített konventnek nappjai is megvoltak számlálva. A létért való küzdelem tölti be azon huszonöt év történetét, a mennyivel a lechniczi zárda a menedékszirten túlélte. Már 1545-ben új támadást kellett kiállania Lechnicznek. Romuald atya csak annyit említ erről, hogy a kolostor a hatalmasok áldozata volt; »per potentiores violenter fuit occupatum, expilatum, et subditi eiusdem ex toto oppressi, territoria possessionum distracta et mutilata.«²⁾ A hatalmasok elfoglalták, kipusztították, alattvalóit elnyomták és birtokait megcsonkították, elrabolták. A zárdának ama krónikája, melyet mi Budaháznak tulajdonítottunk, s mely az országos levéltárban található, e tekintetben már többet tud. Szerinte ezen hatalmaskodó nem volt más, mint maga Horváth János exprépost, ki tizenhat gyalogost küldött volna a zárda ellen.³⁾

Horváth tényleg ez évben a prépostságot már elveszíté. Kétszínűsködő s mindenkinek kedvében járni óhajtó viselkedése bukását okozta. Báthory Endre, Szepes ura, megfosztá őt javadalmaitól s azokat Szepesvárhoz csatolta; a plebános testvérületet pedig utasította, hogy a prépostnak járó székdijat a vár parancsnokainak, Serédynek és Merse Lászlónak, szolgál-tassák át.⁴⁾ Horváth kezdetben reménylette ugyan, hogy a prépostságot megtarthatja s e miatt lépéseket is tett. Azonban törekvése megtört Báthory erélyén s ekkor, mint közönségesen vélik, hitehagyottá lett. Családi birtokára Lomniczba vonult s Jost Györgynek Ágnes nevű leányával

¹⁾ Lsd. Ursinus napló jegyzeteit. Wagner-nél Analecta P. III. p. 192 Ursinus 1497. szül. Krakóban. A rendbe 1530-ban lépett be az olmücsi házban.

²⁾ Lsd. Wagner P. III. p. 191.

³⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. 610.

⁴⁾ V. ö. A pleb. testv. naplóját Wagner-nél P. II. p. 238, 240—245.

házasságra lépett.¹⁾ Igaz, hogy 1564-ben kelt végrendeletében,²⁾ melyet Wenczel lomniczi és János hundertori plébánosok előtt készített, erősen hangoztatja, hogy a katolikus valláshoz élete fogytáig hű maradt, de tekintetbe véve, hogy ezt más hasonszőrű emberek is megtették, a végrendelet állítását, mely a történelmi hagyománnyal homlokegyenest ellenkezik, el nem fogadhatjuk.

Az országos levéltárban van a lechniczi zárdáról egy »vera relatio«, mely 1636. körül készülhetett s ez emlit egy nagy nevű prépostot, ki hitehagyottá lett s megjegyzi, hogy ez az eset, a konvent könyvtárában fel is van jegyezve.³⁾ Hogy ez senki más sem lehetett, mint Horváth, azt a többi szepesi prépostok története kétségtelenné teszi.

Budaházy krónikájának állítása azonban, mely kétségkívül a jelzett könyvtári feljegyzésen alapúlt, annál valószínűbben hangzik, mert Dunajecz vára, mely a rendnek már előbb is annyi kellemetlenséget okozott, épen Horváth János tulajdonát képezte, ki azt Laszky Jeromostól, Késmárk akkori urától, négy ezer forintért megvette.⁴⁾ Alább pedig 1550-re vonatkozólag Budaházy krónikája világosan kimondja, hogy Horváth ez évben a konvent Kallenberg nevű birtokát foglalta el.

És ezen időtől fogva a konvent egyik birtokát a másik után veszíté el. Budaházy elbeszélése szerint Nagy-Toporezi Kristóf perjel, a nagy nyomorúságtól kényszerítve, eladta a frankovai soltészszágot 35 forintért bizonyos Miksa nevű soltésznek.⁵⁾ A Haligovecz praediumot pedig, melyet a lechniczi konvent Romuald atya tanusága szerint, a lechniczi birtokból önmaga alakított, világi urak foglalták el. Ezek nevét azonban sem Budaházy, sem Romuald nem emlitik.⁶⁾ Frankova, mint tudjuk, a Menedékszirt birtokát képezte s Vilkfalván kívül, az egyedüli birtok volt, melyet az egyesített konventek perjeleinek, nagy utánjárás után, a Menedékszirt birtoktestéből megmenteniök sikerült. Azonban ez is annyira el volt pusztitva, hogy a konvent alig látta annak némi csekély hasznát. A magyar és lengyel királyok által évenként adományozni szokott dús alamizsnák elmaradtak; részint a magyar királyok nagy szorúltsága, részint Czorstynvára részvétlen parancsnokainak szükkeblúsége miatt. Ferdinánd ugyan 1551-ben megerősítette a magyar királyok ide vonatkozó adomány leveleit, sőt megengedte a konventnek, hogy borait Lengyelországba vámmentesen szállíthatja,⁷⁾ de ennek a zavaros viszonyok között gyakorlati értéke nem volt.

¹⁾ V. ö. Lányi-Knauz Magy. Egyht. II. k. 81. l.

²⁾ Lsd. Wagner-nél Series Praep. S. Mart. de Scep. Analecta P. III. p. 83.

³⁾ Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6–10.

⁴⁾ V. ö. A pleb. testv. naplóját Wagner-nél P. II. p. 224.

⁵⁾ V. ö. Budaházy krónikáját i. h. és Romuald Wagner-nél P. III. p. 193.

⁶⁾ V. ö. Romuald szavait. Wagner-nél f. i. h.

⁷⁾ V. ö. Orsz. levélt. Extract Bonor. Relig. Fr. Ord. Cart. ex Libris Regiarum Collationum etc. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 17. cs.

Ennyi szenvedés, üldöztetés, zaklatás és ebből kifolyó nyomorúság mellett nem csodálhatjuk, hogy a vallásos jámborságáról híres szerzet, a disciplina terén is mindinkább hanyatlott. A nyomorgó barátok egymás után hagyták el a kolostort, hogy más nagyobb békének, szebb napoknak örvendő kolostorokban vonuljanak meg. Nagyobb részök a »vera relatio« szerint Lengyelországba menekült s a konvent okiratainak egyrészét, a lengyel határtól nem messze fekvő Sz. Klára kolostor apáczáinál helyezték el. Itt találta azokat Radzivil krakói bitoros-püspök, midőn 1600 táján az egyházmegyéje területén fekvő kolostorokat látogatta. Mivel azonban e monostor megerősítve nem volt s a magyarországi betöréseknek volt kitéve elrendelte, hogy az okmányok nagyobb biztonság kedvéért a krakói Sz. András konvent levéltárában helyeztessenek el. Repffius értesítéséből pedig tudjuk, hogy a bitoros parancsának egy karthausi szerzetes eleget tett.¹⁾

A szerencsétlenség soha sem jön egyedül. A karthausiak szigorának lanygulását, szabadabb járás-keelésüket, mely pedig úgy is csak a konvent megmentése végett történt, de főképen Kristóf és Ferencz perjelnek szükségből történt birtok eladásait, az udvarnál befolyással bíró egyének felhasználták s a rendet teljesen tarthatatlan állapotban levőnek festették le. Céljok az volt, hogy így birtokaikat könnyebben magukhoz kerithessék, vagy ha azokat már úgy is birták, biztosabban megtarthassák. Legveszélyesebb ellensége volt a konventnek Bornemissza Gergely választott csanádi püspök és szepesi prépost, ki úgy a Menedékszirt, mint Lechnicz javaira áhitozott s minden módot és alkalmat felhasznált, hogy a rend létét teljesen aláássa. A Menedékszirt javainak egyrészét iskolai czélokra meg is kapta volt már ekkor; de e részben is boszantá az, hogy Ferdinánd Frankovát utólag mégis a rendnek adta vissza, hogy a menedékszirti kolostort felépíthesse. S azért most újabb vádakkal lépett fel a rend ellen s ujalag sürgeté annak megszüntetését.

Ferencz perjel, ki a konvent érdekében, hogy a lengyel király hajlamát és pártfogását kinyerje, Petrikovában is megfordult, ezen vádak hallatára elhatározta, hogy a rend védelme czéljából fölmegy Miksa koronázása alkalmával Pozsonyba. Itt akarta Ferdinándot a dolgok valódi állásáról felvilágosítani. Miután azonban a szükséges költséget semmiképen sem tudta előteremteni, 1563 augusztus 8-án eladta a Menedékszirt egykori ganfalvai birtokát Kisczepezini Csepánszky Mátyásnak. Csepánszky már 1549 óta különben is tartozott a Menedékszirtnek 80 fittal. Most tehát Ferencz perjel olykép egyezett meg vele, hogy ezen hátralékos, de más úton be nem hajtható összeget s azonkívül még 18 frt. fizessen ki készpénzben Mátyás apostol napján, a ganfalvi birtok pedig örökjoggal szálljon reá.²⁾

Azonban Ferencz perjelnek minden fáradozása kárba vészett. Hatalmas ellenségeivel szemben az események fejlődését többé meg nem akadályoz-

¹⁾ V. ö. A vera relatiót és Repffius Udalrik perjel relatióját. Orsz. levélt. Acta. Eccl. Camald de Lechn. 6—10.

²⁾ Az ered. lsd. Orsz. levélt. f. i. h. 44. cs.

hatta. 1563. novemb. 20-án megjelent a királyi leirat, mely a karthausi rendnek a Szepességben való megszüntetésével egyértelmű volt.

Ferdinánd király ezen levelében előre bocsájtja, hogy bizonyos hű embereinek jelentéséből értesült, hogy a szepesi káptalannak a jelen háborús időkben nincs oly megerősített helye, hol veszély idején a préposttal együtt biztos menhelyre találna s a hol az őrizetére bizott nagy fontosságú okleveleket elrejtthesse. Mivel pedig a lechniczi karthausi zárda, részint a számos betörés és rablás folytán, részint az ott létező szerzetesek szabadabb erkölcesei miatt s az előbbi, de kivált a jelenlegi perjel hanyagságából teljesen elpusztult s most már csak a esavargók és tolvajok búvóhelyeül szolgál, Bornemisza ajánlatára e kolostort a prépostnak és a káptalannak, királyi kegyelméből függő időre, menedékhelyül átengedi a nélkül, hogy a zárda jelenlegi perjelének vagy bárki másnak ellátásáról, élelmezéséről gondoskodni tartoznának. És ezen hamis információkon alapuló királyi leirattal a lechniczi konvent jogilag megszünt létezni. Maga Ferencz perjel világgá bujdosott. Romuald és Budaházy emlitenek ugyan még két szerzetest Schätz Mihályt és Egri Györgyöt, kik a lechniczi konvent perjelei lettek volna. Sőt Romuald hozzá teszi, hogy ezek alatt a kolostor végleges szegénységre jutott és miután az öregek kihaltak, a fiatalok közül némelyek a szomszéd Lengyelországba, mások Ausztriába távoztak, úgy hogy a kolostor 1567 után pusztult el teljesen.¹⁾

Azonban Romuald atyának ezen állítása nem állja ki a kritikát. Mert igaz ugyan, hogy Schätz és Egri a perjel czímet viselték, sőt ez utóbbi, ki különben Budaházy szerint hitehagyottá is lett, még a Hanygovcze nevű birtokot is eladta Svábovszky Bálintnak és Felső-Sunyavát 200 frtért elzálogosította,²⁾ de ez csak bitorlás volt s a konvent valódi és törvényes perjele bizonyos Tamás nevű szerzetes vala, ki Ursinus Márton feljegyzése szerint 1567 május 26-án halt meg Lechniczen.³⁾ Megerősíti ezen állítást egy igen érdekes lengyel és latin nyelven vegyesen irt eredeti okirat, melyet az országos levéltárban őriznek. Ez nem egyéb, mint az 1564-iki lengyel határjáró bizottság lustrációjából, határkönyvéből, Korzynszki lublói várapancsnok által készült hiteles leirat.⁴⁾

A jegyzőkönyvi leiratnak tárgyunkra vonatkozó része így hangzik:

Eredetiben:

Kartuzowie Klasztory Dwa, Lapis Refugij et Lechnica. Sa we Spiszu Dwa Klasztory iedem Kugranicy Wegierskicy,

Magyar fordításban:

Két Karthausi kolostor: Menedék-szirt és Lechnicz. A Szepességben két kolostor van, az egyik a gömöri határ mellett

¹⁾ V. ö. Orsz. levél. Acta Ecl. Camald. de Lechn. 6—10. és Wagner Analecta Scep. P. III. p. 194.

²⁾ Orsz. levélt. f. i. h.

³⁾ V. ö. Ursinus naplójegyzete Wagner-nél P. III. p. 192.

⁴⁾ Orsz. levélt. Acta Ecl. Camald. de Lechn. 24. A Szepesség akkori történetéből mindenesetre sok érdekes adat kerülne napvilágra, ha ezen határjárás teljes szövegű jegyzőkönyvét feltalálni sikerülne.

Drugi Lechnicza, graniczy z Crorstynem nad Dunaycem, do Ktorich Klasztorow Krolovie Polsscy pietate permoti nadanie z Zup Kralowskich byli mrynili.

Revizorowie iadge ze Spisza wstupilu do Klasztora Lechnice tam nie nalezli tyloko iednego Kartusza Tomasza et Michaellem conversum Laicum.

Dali ti Sprawe Revizorom ze kapitula Spiska ab annis aliquod Klasztor de Lapide refugy zburzyla, a wsi osiadla, za ta przyczyna ze Sipaka Liesnica Bozymatysza byla z Morawie, oby z tego Klasztora znicznie Spieskiey nie woiowat.

A ten Drugi Klasztor, Anno praesenti diebus primis January Dominus Gregorius Buznamissa Episcopus Chanadiensis Praepositus Scepusiensis Montis Sancti Martini et Consiliarius Regis Hungariae cum Mandatis Regys in administrationem suam suscepit et cum villis undecem ad Praeposituram adjunxit.

Ten Tomasz ktorego Rewizorowie zastali ukazal przed Rewizory Przywileie Krolow. Is Polskich na Danine.

Ebből nyilván való tehát, hogy a karthausiak már 1564-ben eltávoztak a monostorból, az egy Tamás kivételével, hogy tehát nem felel meg a történelmi valóságnak, mintha az öregek Egri perjelsége alatt ott maradtak volna, míg sokat zaklatott életüket be nem fejezték. A lustrációban említett Tamás perjel pedig, ki Ursinus szerint 1567-ben halt meg Lechniczen, s ki a főntemlitett szerzetessel egy ugyanazon személy vala, volt az egyesített konventek utolsó perjele.

Ferdinánd 1567-ban még más rendeletet is adott ki, melyben megengedte, hogy Bornemissza a Lapis Refugii azon javait, melyeket ő a lechniczi konventnek adományozott volt a romba dőlt Menedékszirt fölépítésére, miután a szerzetesek e feltételnek meg nem feleltek, iskolai célokra gondozás alá vegye.¹⁾

Bornemissza azonban oly biztosnak érezte magát a karthausiak birtokaiban, hogy ezen utóbbi rendeletről a lechnicziek nem is értesítette. S így történhetett csak, hogy Ferdinánd halála után a Lechniczen tartózkodó Tamásnak, kétségkívül külföldi testvéreinek támogatása mellett, s Ferdinándnak Frankovát visszaadó 1551-iki rendeletére vonatkozó hivatkozással sikerült Miksától egy rendeletet kieszközölnie, melyben meghagyja Bethlemfalvi Thurzó Szauiszlónak, hogy a Lechniczen tartózkodó szerzeteseket Tamást és Mihályt, a Menedékszirt birtokaiban védje meg Bornemissza

a másik Lechnicza a Dunajecz fölött, Czorstynnal határos, a mely kolostorokba, a lengyel, királyok jámborságuktól indítatva, a királyi zsupánságokból adományokat küldtek volt.

A vizsgálók mihelyt a Szepességbe értek, a lechniczi kolostorba léptek, de ott nem találtak többet, hanem csak egy karthausit Tamást és Mihályt megért világi testvért.

Ezek elbeszéltek a vizsgálóknak, hogy a szepesi káptalan néhány év előtt a menedékszirti kolostort elpusztította és egészen elfoglalta, azon okból, mert a szepesi erdő a Morvaországból származó Bozy (Básó) Mátyásé volt, hogy tehát ezen kolostorból el ne pusztítsa a Szepességet.

A másik kolostort Bornemissza György csanádi püspök, szepesi Sz. Márton hegyi prépost és a magyar király tanácsnoka jelen év januárjának első napjaiban királyi parancsral, gondozása alá vette és 11 faluval együtt a szepesi prépostsághoz csatolta.

Az a Tamás, kit a vizsgálók ott találtak, megmutatta a fővizsgálónak a lengyel királyok ő felségeinek szabadalom leveleit, melyek az adományokra vonatkoznak.

¹⁾ Lsd. Wagner Analecta P. I. 436.

támadásai ellen. Azonban ez is kárba veszett fáradság volt, mert Bornemisza bemutatván Ferdinánd végső parancsát, Miksa 1565-ben előbbi rendeletét visszavonta¹⁾ s így a karthausiaknak megmentésükre irányzott minden törekvésüket ketté vágta.

Hasonló sorsa volt a másik két karthausi zárdának is.

A Bold. Szűzről nevezett tárkányi segedetem völgyi zárda a török pusztításnak lön áldozatává, kevéssel a Menedékszirt lerombolása után.

A Sz. Mihály arkangyalról czimzett lövöldi kolostor szintén nem élte túl a tárkányit, bár e konvent, mint erkölcsi személy, legtovább tartá fönn magát. Történetének ezen időszakából jutott ugyan néhány örvedetesebb adat is reánk, de azért a múlt időszakban szenvedett zaklatásokhoz hasonlóktól most sem volt ment.

II. Ulászlótól ezen időben Sz. Gaalt és Némethyt, a karádi birtokkal szomszédos királyi birtokokat nyerte; míg a pannonhalmi apátságtól, Guldennek Czinár Mór utján a Sz. Mártoni levéltárból nyert adatai szerint, a Tapoleza mellett fekvő Istvándit és Monostort birta zálogjog czimén.²⁾ Ugyancsak birtok növekvést mutat az 1515-ik év is, melyben Bornemisza János budai várnagy jótékony kezének áldását érezték. Ugyanis Elek Imre és néhai Elek János fiai: Imre és Endre, mindannyian alsó-ajkai nemesek, Ulászló király előtt hűtlenség gyanujába estek. Miután a megindított vizsgálat alkalmával a vádat nem sikerült magokról elhárítaniok, a magyar törvények értelmében, birtok vesztésre lőnek ítélve. Ezen konfiskált birtokok egyrésze, királyi adomány útján, Bornemiszának jutott. Bornemisza a nevezett évben végét elközeledni érezvén, saját lelkének üdvéről óhajtott gondoskodni. Hogy tehát a lövöldi karthausiak imáinak részesévé legyen Perényi Imre nádor előtt oda adományozá a rendnek a birtokrészt, mint a bevalló levél mondja: »örök alamizsnaképen«. ³⁾ Hasonlóképen »in perpetuum elemosynam ac patrimonium crucifixi« nyerték, 1528-ban, Gergelaki Buzlai Mózes özvegyétől Podmaniczky Annától, a somogymegyei szarzói birtokot, melybe ugyanazon év május 6-án, a királyi megerősítés is megérkezvén, be lőnek vezetve.⁴⁾

Ez az utolsó ismert adat a zárda jóltevőinek krónikájában. És ez is a Podmaniczky névhez, azon névhez fűződik, melylyel e korban a lövöldi konvent szenvedéseinek, zaklatásainak hosszú láncolata kezdődik.

Érintettük volt a Szepesség szomorú közbiztonsági állapotát, melybe a mohácsi vész után, a trón-viszály folytán jutott. Hasonló volt a helyzet, az ország többi részeiben is. A zsarolások, rablások, erőszakoskodások a Dunántúl is csak ép úgy voltak napirenden, mint a Szepességben. S a mint ott támadtak egyes rabló lovagok, kiknek hatalma az egész vidéket rette-

¹⁾ Wagner p. 437.

²⁾ Gulden: A város-lődi plebánia tört. Magyar Sion. II. k. 935. l.

³⁾ A bevalló levelet lsd. Nagy J. Hazai Okmánytár V. k. 416. l.

⁴⁾ Lsd. a királyi könyvekből készült leiratot Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. 17.

gésbe ejték, úgy támadtak itt is. A Dunántúl északibb fekvésű megyéiben, nemkülönben Pozsony, Nyitra és Trencsénmegyékben ily rettegett emberek a Podmaniczky-ak voltak. Podmaniczky Jánosnak és testvér öccsének Ráfaelnek keze, még a szomszéd Sziléziába és Morvaországba is elért, hol pusztán rablási czélokra nagy számú zsoldos hadakat tartottak. Erőszakoskodásuk annyira ment, hogy azt végre az ország rendei is megsokalták s az 1542-iki országgyűlésen szóba hozták. Itt azután a 44. törvényczikkben Podmaniczky János és Ráfael száműzetése és jószág vesztése mondatott ki, ha a diaeta utolsó napjától, vagyis november 23-ától számított két hónap alatt, a hűség esküt le nem teszik, s az igaztalanul elrabolt egyházi és világi jószágokat tulajdonosaiknak vissza nem adják. Hogy azonban a hatalmas Podmaniczkyak ezen országos határozattal édes keveset törődtek és rablásaikat tovább is szabadon üzték, azt egyéb mások között a lövöldi karthausiak is szomorúan tapasztalták.

A karthausiaknak, eddig ismert okmányaink szerint, először 1538-ban gyűlt meg velök bajuk, midőn a szüret elteltével a somogyi szőlőkből bort szállítottak zárdájukba. Október 21-én ugyanis a Podmaniczkyak lovasaikat küldék a borszállítók elé, kik azokat épen Fok községében, éjjeli szállásukon lepték meg. A bort lefoglaltatták s azt saját Palota nevű helységükbe vitették. Itt azután a 72 hordó borból kiválogatták a javát s a rosszabb minőségű bort nagylelkűen a szállítóknak visszaadták. A letartott bor mennyiségéről és minőségéről azonban némi fogalmat alkothatunk magunknak, ha tekintetbe vesszük, hogy a konvent perjele Péter az okozott kárt a birságon kívül, négyszáz arany forintra becsülte. A következő évben újabb rablást követtek el. Sáfár Márton és Asztalos Tamás a konvent szolgálai ki lettek küldve a pálosi Margit-napi vásárra, hogy ott a konvent számára lovakat vásároljanak; vettek is két török lovat »equos turcales« 150 forintért. Azonban haza már nem vezethették, mert a Veszprém megyében fekvő Sándorfalunál elvették tőlük Podmaniczky emberei.

Az országgyűlés határozatát követő évben 1543-ban, úgy Pünkösöd ünnepe táján, már nem csak mint utonállók, hanem mint egyenes betörők szerepelnek. A konvent ványolai birtokába törtek be nagyszámú szolgál sereggel s a megrémült lakosoktól 40 ökröt raboltak el. 1544-ben pedig július 29-én újra betörtek s 50 ökröt hajtottak el; és ismét november 1-én midőn a konvent kis-lövöldi jobbágyai Zempes János vezetése alatt, Pápa városából visszatérőben voltak, 28 igavonó ökröt raboltak el tőlük.

A konvent mindezen károkról, úgy a bornak, mint az 1200 arany forintra becsült marhának elrablásáról, aligha tett nyomban a hatóságoknak jelentést. Ismerte a Podmaniczkyak hatalmát s ismerte a hatóság közegeinek tehetetlenségét. Orvoslást nem is remélt. Midőn azonban az 1544-iki országgyűlésen a Podmaniczkyak bocsánatot nyertek¹⁾ s azon ígéretet tették, hogy okozott igazságtalanságaikat helyre fogják hozni, a konvent

¹⁾ V. ö. Decret. Ferd. I. de Anno 1545 art. 47.

is megjelent panaszával a nádori helytartó Révai Ferencz turóczi comes előtt és sürgette az okozott bajok megtorlását. Révai 1548 május 15-én adta ki Podmaniczky Ráfaelnek idéző levelét, melyet a pozsonyi káptalan még más nap kézbesített, az épen Pozsonyban idéző főúrnak.¹⁾ Hogy azonban az eljárásnak volt-e eredménye s ha volt, a konvent kára mennyiben lett megtérítve azt még eddig a titok fátyola fedi.

Kisebb támadásoknak a konvent folyton ki volt téve. Még 1447-ről ismerjük a kapornoki konvent jelentését, melyben Gersei Pető László, Kusthan Miklós, Fenék Mihály, Usa Gál (Kakas), Medgyesi János, Vanyarczi Pál, Szentiványi Benedek és Fekete Mihály vannak feltüntetve olyanokul, mint kik a konventet bántalmazták s a kiket a király parancsára kiküldött Bálint szerzetes, részint Kustyánban, részint Keszthelyen és Edepiesen megintett, hogy »in damnis illatis« eleget tegyenek. Miután azonban nevezettek az okozott károk megtérítéséről hallani sem akartak, a király nevében a kúriai bíróság elé lönek idézve.²⁾ Sőt Gersei Pető László még 1499-ben sem adta meg magát, mert a kapornoki konvent ellene idéző levelet bocsátott ki, mint mondja azon perben, melyet Pető ellen György perjel és Kakas György tapolczai polgár régebben indítottak volt.³⁾

1543-ban a konvent ismét panaszodik. Ez alkalommal számos nemes ellen szólal fel, kik Tapoleza nevű birtokán hatalmaskodtak és azt fel is dulták. A vádlottak közt olvassuk: Thordemiczi Thyborch Pétert; Gulácsi Byczo Ferenczet; Köbölkuti Synko Mátét; Vitai Mihályt; Töröki Thereky Miklóst; Csabi Koronthály Antalt; Evezzi Vinczét; Somogy Istvánt; Monoszlói Koonth Pált; Boldogasszonyörsi Morócz Dömét; Kenyeres Mátét; Henyei Gellierch Mátyást, Evezzi Bolday Andrást és Tóthy Ferenczet.⁴⁾

Ennyi és ily hatalmas ellenségek között kellett megélniök a szegény barátoknak; s ha azután nagy nehezen itt-ott sikerült is megvédeniök igazaikat, jöttek a nagy hadi sarczok, jöttek az elviselhetetlenné vált közterhek, melyek fölemészték azt, mit nagy fáradsággal, gyakran élet veszélylyel megvédték, hogy amúgy is csekély napi igényeiket kielégíthessék. A mellett, hogy birtokaik után, melyek azonban az adott viszonyok között csak kevés hasznot hajthattak, az 1498-iki törvény kétszáz lovas tartására kötelezte őket,⁵⁾ s hogy a királyok és pápák adómentességről szóló szabaddalmi daczára, az országos veszély tekintetéből, minden közadót a haza többi polgáraival egyenlő mértékben viseltek, még külön hadi kölcsönök adására is szólítottak fel, melyek természetesen csak nagy ritkán s akkor

¹⁾ A káptalan jelent. lsd. Orsz. levélt. Act. Eccl. 53. cs. 15. sz. közölte Hevenes i MS. T. LIII.

²⁾ Ezen adatról Nagy Imre úrnak, a fáradhatatlan buvárnak szivességéből értesültem, ki azt a keszthelyi levéltárban 135. sz. a. őrizett eredetiből jegyzé ki. A készülő Zalai Okmánytár kétségkívül még számos érdekes adatot fog felszínre hozni a lövöldi konvent történetéből.

³⁾ Keszthelyi levélt. 144. sz. szintén Nagy Imre úr szivességéből.

⁴⁾ Zalai levélt. 538. sz. ugyancsak Nagy Imre úrtól.

⁵⁾ V. ö.: Decret. III. sive Minus Ulad. II. Reg. Anni 1498. art. 15. ex art. 20. 18.

is csak részben lettek megtérítve. Így 1528-ban deczember 8-án kelt missilesében I. Ferdinánd 1500 frtot kért tőlük hadi czélokra.¹⁾ A szegény szerzetesek 500 frtot is alig birtak összehozni és küldeni.²⁾ Igaz, hogy erről Ferdinánd a következő évben január 25-én kötelezvényt állított ki³⁾ s megengedte, hogy ezen összeg a Somogyban, Zalában, Győr és Veszprém megyékben fekvő birtokaik után járó fél forint hadisegélyből leszámítassék, de tényleg ezen leszámítolás oly és annyi kellemetlenséggel volt összekötve, hogy a hitelező utóvégre is megunt a dolgot s elengedte az összeget. — Úgy járt a konvent is. Midőn Horváth András dicator megkönyörülve a konventen, a leszámítolás könnyebb eszközzése végett a »capita dicarum«-ot a perjelnek kiadta, annyi fenyegetést kellett kiállania, hogy utóvégre kérte a perjelt adja vissza, hogy ő, kivált bizonyos Bakyth Pál áskálódása folytán, hivatalát ne veszítse. És ámbár ugyanazon évben meg is engedte a kamara a perjelnek, hogy 180 frt. dica pénzt a kölesön törlesztésére visszatartson, felsőbb rendelkezésre engedélyét már a következő évben visszavonni kényszerült.⁴⁾

Mindezen áldozatok daczára a konventnek napról-napra rettenetie kellett élete miatt, mert a török dúlással szemben a királyi hadak védelme elégtelennek bizonyult. S a fenyegető csapás csakhamar le is sujtott. A lövöldi zárdát a török lerombolta s a szegény néma barátok elbucszúttak annak romjaitól, hogy más békésebb hazába vonúljanak.

Magának a kolostor megtámadásának és lerombolásának idejéről biztos, határozott adattal nem birunk. Csak hozzávetőleg állapithatjuk azt meg. Tudjuk, hogy a zárda 1548-ban még állott, mert midőn annak perjele Péter a Podmaniczky ügyben a nádor helytartójánál panaszt emelt, annak feldulásáról még említést nem tett. Midőn azonban 1554-ben László perjel a konvent javait Kewes veszprémi püspöknek 90 frt. évi bérért bérbe adta a zárdát már mint romot említi.⁵⁾ A pusztulásnak tehát az 1548—1554-ig terjedő időszakban kellett bekövetkeznie. Ha már most ezen évszámokat beleillesztjük hazánk ösztörténetének keretébe, akkor a kolostor feldulását határozottan az 1551. évre kell tennünk. Hazai emlékeink szerint ugyanis a török 1543-ban és 1551-ben pusztított azon vidéken, melyen a zárda állott. 1543 azonban a fentemlített okból elesik s így maradt csupán az 1551. év, mint a melyben Verancsicsnak egykorú feljegyzései szerint,⁶⁾ a székesfehérvári pasa Velisán és Dervis bég a pécsi parancsnok látogatták folytonos rablásaikkal Zalamegyét, Somogyot és a Balaton nyugati

¹⁾ Orsz. levélt. Doc. Eccl. 53. 10.

²⁾ U. o. 53. 11.

³⁾ U. o. 53. 12.

⁴⁾ Orsz. levélt. Doc. Eccl. 53. és 12. 13. 14. sz. a.

⁵⁾ Lsd. Ferdinándnak ezen bérletet megerősítő 1557-iki levelét. Orsz. levélt. Dipl. Eccl. 71. 57. és másolatban Hevenesi. MS. T. X. p. 165.

⁶⁾ Verancsics Fragm. rer. Hung. anni MDLI. Összes munkái I. k. 257. és 261. ll. meg Mem Rex. stb. u. o. II. k. 96. l.

oldalát. S miután Verancsics arról is értesít, hogy ezen alkalommal a székesfehérvári törökök a Zala egy részét, a pécsiek Somogyot pusztíták el s dühöknek számos község és város esett áldozatul, nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy a kolostor 1551-ben lőn rommá. Annál inkább, mert ugyanez évben Ali budai pasa, a trák származású Hamzának, kedvelt barátjának halálát megboszulandó, Veszprém várát, melynek őrsége még egyedül védhette volna a zárdát, megszállotta s hosszabb ostrom után be is vette.¹⁾

A zárda romba dőlte azonban még nem jelenté a Sz. Mihály arkanyalról czimzett konvent teljes pusztulását. A szerzetesek közül azok, kik a zárda megtámadása alkalmával életüket a vérszomjas török elől megmenthették, a szomszéd Karinthia zárdáiban vonultak meg.²⁾ Magyarországon csak László perjel maradt még egy ideig, hogy a zárda birtokait rendezze. S mivel nem volt kilátása arra, hogy a közel jövőben a zárdát helyreállíthatja, ők pedig sokkal távolabb laktak sem hogy a birtokokat kezelhették volna, a perjel, mint érintettük, Kewes András veszprémi püspöknek adta azokat bérbe.

Az egyszerű papirra irt patens levelet, mely a bérletről szól, László perjel mint »comissarius totius conventus« állítá ki. A bérbe adott birtokok között említi: Nagy- és Kis-Lövöldöt, Renneket, Gersét, Nagy-Nyúlt és Tapolczát, valamint egy eddig nem ismert birtokukat, a Borzoregázt-it.

Ferdinánd király értesülvén a zárda elpusztításáról beleegyezett a bérbeadásba, de csak oly föltétel alatt, hogy a bérlet, ha Kewes meghalna vagy más püspökségre menne át, megszűnjék; valamint megszűnik akkor is, ha a zárda helyre áll s a konvent azt ismét elfoglalhatja. Ezen megerősítés a László perjel által bemutatott patens alapján 1557 január 8-án történt.³⁾ Hogy azonban a bérlet már megelőzőleg Ferdinánd tudtával és beleegyezésével történt mutatja azon körülmény, hogy midőn az 1556-iki országgyűlés a veszprémi püspök javait Komár (a mai Kiskomárom) és Somogyvár fenntartására kívánta fordíttatni, azok közé úgy az ó-budai és székesfehérvári prépostságok, mint a lövöldi perjelség birtokait is belevette.⁴⁾ A birtok jogi tulajdonosa azonban ezentúl is a konvent maradt, a mint azt egy 1617-iki adat bizonyítja. Ez évben ugyanis a veszprémi püspökség a lövöldi perjellel bizonyos birtokokat elcserélt, a mit megtudván a királyi kamara, kérdést intézett Erghely Ferencz püspökhöz, hogy e csere miben létéről fölvilágosítást adjon. A püspök azonban kitérőleg azt

¹⁾ István ffi Regn. Hung. Hist. Lib. XVII. p. 198.

²⁾ Tárkány a pusztulás révén állott Lechniczczel együtt, a Menedékszirt már elpusztult s így tekintve Lövöld alapításának történetét, legvalószínűbb ezen föltevés.

³⁾ Orsz. levélt. Dipl. Eccl. 71. cs. 57.

⁴⁾ Decret. XVII. Ferd. I. Reg. Anni 1556 art. 7. Ezen körülményből Gulden (Város-lódi pleb. tört. Magy. Sion. II. k. 396.) Lányi nyomán, mint láthatjuk hibásan, azt következtette, hogy Ferdinánd a lövöldi karthausiai birtokát a veszprémi püspököknek adományozta.

felelte, hogy ez nem az ő személyes ügye, hanem a püspökség érdeke lévén, érsekének Pázmánynak előleges beleegyezése nélkül sennmiféle felvilágosítást sem adhat. ¹⁾

Azonban a konvent hiú reményeket táplált, midőn magát a zárda felépítésével altatá. A reá mért csapás oly nagy mérvű volt, hogy azt többé soha sem heverheté ki s birtokai idővel, miután nem volt ki jogigényeket emelt volna, örökösen a veszprémi püspökséghez lőnek csatolva. A kolostor romjai még egyideig állottak ugyan, de később teljesen le lőnek rombolva s köveiből a Lövöld helyén épült Város-Lődön templomot és plebánia-lakot építettek. Czimképünk Város-Lődnek az egykori karthausi kolostor romjai helyén levő részét, a templomot és a plebánia-lakot mutatja be.

Igy szűnt meg Magyarorszában a legszentebb szerzetes rend, részint a részvétlenségnek, részint egyesek kapzsiságának, részint a töröknek esvén áldozatul. A jövő században felcsillámlott ugyan még egyszer a remény, hogy tiszteletre méltó szerzetesei ismét elfoglalják régi helyöket, de mint látni fogjuk, e remény csak a jobbak tűnő óhaja volt és maradt.

¹⁾ Orsz. levélt. Doc. Eccl. 12. cs. 23. sz.

III. FEJEZET.

A karthausi birtokok idegen kezekben.

A lövöldi konvent birtokai bérben. Verancsis és a karthausi birtokok. A Menedékszirt javainak viszontagságai. Káthay Ferencz. A lőcsei Jézus-társasági atyák. Lechnicz birtokosai. A Báthoryak és Lechnicz.

magyar katolikus egyház javainak elidegeníthetetlen voltát, örökös jellegét úgy a korona, illetve annak törvényes viselői, mint a magyar nemzet zöme, a törvényhozás, mindenkor elismerte; azt egész az újabb időkig mint kétségbe vonhatatlan dolgot vitatta s az elpusztult egyházak birtokainál érvényre is emelte.

A karthausiak birtokait illetőleg szintén ezen dicséretes törekvéssel találkozunk. Ámbár egyes birtokok, kivált a szepes-megyeiek, világi kezekbe kerültek, az új birtokosok alapjában véve mindig csak mint azok haszonélvezői szerepeltek s maguknak a birtokoknak jogi jellegét megváltoztatniok soha sem sikerült.

A lövöldi konvent birtokai, mint láttuk, a perjel ébersége folytán kezdettől fogva egyháziakra szállottak. A veszprémi püspök vette azokat bérbe mindjárt a zárda lerombolása után s a veszprémi püspökség örökös birtokaivá váltak később, midőn a tényleges birtoklás ellenmondó hiányában, a királyok hallgatag beleegyezése mellett, az elavulás jogczimét alapítá meg.

Hasonlóképen kezdettől fogva egyházi kezekbe jutottak a tárkányi Szűz Mária kolostor birtokai is. I. Ferdinánd 1557 jul. 17-én kelt s Zárkándy egri prefectushoz és Székely Miklós várnagyhoz

intézett levelében a konvent zsérczi birtokát, a tilaji és sz. istváni praediumokkal együtt, az egri káptalannak adományozta s meghagyta nevezetteknek, hogy a káptalant annak birtokában védjék.¹⁾ Midőn azonban Verancsics az egri püspökséget elfoglalta s annak birtokviszonyait rendezni óhajtá, a zsérczi, nemkülömben a noszvai birtokot a püspökség részére követelvé vissza. Ezek, úgymond, a kolostor alapítása alkalmával a püspökségtől, melynek törzsbirtokait képezték, szakítottak el. Most tehát miután a karthausiak elpusztultak, a régi birtokosra, a püspökségre szállottak vissza. Verancsics ily szellemben tiltakozást is emelt a jászói konvent, mint hites hely előtt s miután a káptalan Zsérczet visszabocsátani nem akarta, a pert 1560-ban megindította. Időközben maga Ferdinánd, előbbi rendelkezésével ellenkezően, e birtokokat tényleg a püspökségnek adományozta. Midőn pedig a per megindult, bekövetelte mindkét fél okmányait, hogy a birtok jogi természeté megalapítható legyen. Verancsics ez ügyben, mint minden másban fáradhatatlan volt. Irt a királynak, irt az esztergomi érseknek, a győri püspöknek, Kubinyi Kristófnak és Cserneki Deseöffy Jánosnak. Az első kettőnek azért, hogy az ügyet egyháziakból álló bíróságra bizzák, mert, úgymond, nem illenék, hogy egyháziak birtok vetélkedése világi bíróság elé kerüljön; az utóbbiaknak, hogy igazságos ügyében segélyére legyenek s a két birtoknak az egri püspökség birtoktestébe való beolvasztását sürressék.²⁾

Hogy miként dőlt el a per azt positiv adat hiányában csak sejtenünk lehet. Mig Verancsics ült az egri püspöki székekben addig Zsércz a püspökséghez tartozott,³⁾ az 1658-ban Hevesmegye szolgabirája és esküdtei által tartott kollaterális inquisitióban azonban a káptalan birtokául van feltüntetve. És a bíróság el is rendelte, hogy akkori tényleges birtokosaitól Kovács Mártontól, Paxy Miklóstól és bizonyos Hollótól elvétessék s az egri káptalan, mint jogos birtokosnak, adassék vissza.⁴⁾

Különbén Verancsics maga a birtokokat úgy sem élvezte. Mert midőn 1559-ben beleegyezett, hogy püspöki javainak egyrésze az egri vár védelmére fordítassék, Ferdinánd a püspöki sáfár mellé maga részéről is rendelt külön sáfárt, kinek többek közt azt adta utasításul, hogy a tárkányi karthausi zárda összes birtokaiból, malmaiból és szőlőiből befolyó jövedelmet, legyen az akár készpénzben, akár termékekben, a fiskus nevében ő vegye át és fordítsa egészben a vár helyreállítására.⁵⁾

A Menedékszirt birtokait, az országos levéltárban levő krónika töredék szerint, 1543-ban Bornemisza Miklós szepesi várnagy vette kezelése alá.⁶⁾

1) Orsz. levélt. Doc. Eccl. 11 cs. 40.

2) V. ö. Verancsics: Összes Munkái VIII. k. 123. 155. ll. Orsz. levélt. Doc. Eccl. 11 cs. 16.

3) Orsz. levélt. IX. k. 91 cs. 98 l.

4) Orsz. levélt. Doc. Eccl. 11 cs. 42.

5) Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10.

6) Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 10. cs.

1550-ben pedig Ferdinánd a szepesi prépostnak és káptalanjának adományozta azokat a Szepesvárában felállítandó iskolára. Midőn pedig értésére esett, hogy a Menedékszirt mint konvent a lechniczi kolostorba olvadt, visszaadta ugyan azok egy részét Mátyásnak, az egyesített konventek perjelének, de azon határozott kikötéssel, miszerint jövedelmök a romba dőlt kolostor fölépítésére szolgáljon; a nagyobb rész azonban ezentúl is a káptalan illetve a prépost kezében maradt, ki Szepesvárában állítólag az iskolát fel is építette volt s azt, mint Bornemisza II. Miksával elhiteté, nagy költséggel fenntartá. ¹⁾ És ezen alapon elérte Bornemisza utóbb, hogy Ferdinánd visszavonva előbbi intézkedését, az összes birtokok kezelését reá bizta s hogy Ferdinánd ez utóbbi rendelkezését 1565-ben II. Miksa is végleg helybenhagyta. ²⁾ Ezzel a Menedékszirt javai lehetőleg rossz kezekbe jutottak. Bornemisza ugyanis daczára annak, hogy mint esanádi, később váradi püspök, a szepesi prépostság javain kívül a jászói prépostságot és a »Sacellum Corporis Christi« féle egyházi beneficiatust is élvezé, hogy a Thurzóktól Göncz városát megszerzé, mégis folyton-folyvást pénzzavarban szenvedett s adósságokkal küzdött. Egyik egyházi birtok a másik után vándorolt világi kezekbe, rendszeren zálog czímen, de egyes esetekben mint pld. a körtvélyesi birtok, eladás által is. ³⁾

Ezen sors érte a Menedékszirt birtokait is. Már 1565-ben elzálogosította a zárda birtoktestéből Arnoldfalvát, Tamásfalvát és Kolcsvát háromezer magyar forintért az egri várnagynak Káthay Ferencznek. Az elzálogosítás, melyet 1567 október 27-én vallott be a szepesi káptalan előtt s melyet a háborús időkkel és a király ügyeivel indokolt, 1569 augusztus 11-én nyerte meg II. Miksa szentesítését. Ugyanezen alkalomból felhatalmazta a király Káthayt, hogy a felső-sunyavai birtokot és a Misany nevű malmot, melyet a Lechniczre vonúlt menedékszirti konvent tagjai, királyi engedély kikérése nélkül, bizonyos összeg fejében Csütörtökhely községének zálogosítottak el, a zálog összeg letétele mellett kiválthassa. ⁴⁾

Természetes, hogy Káthay összes törekvése a zálogul nyert jószágoknál az volt, hogy a zálog összeget s annak busás kamatait a birtokból kétszeresen visszaszerezze. Miután jól tudta, hogy ha a zálog összeg vissza sem térítetnék, az egyházi jellegű birtokot örökösen úgy sem tarthatná meg. Hozzájárult, hogy egyes főurak zaklatása ellen az ő kezében sem voltak e birtokok biztosítva. Így már 1571-ben Mérei Mihály nádori helytartó előtt panaszt kellett emelnie Bethlenfalvi Thurzó Szaniszló szepesi gróf és Bajmócz szabad ura ellen, ki Rypszér Sándor nevű szepesi gondnokának vezetése alatt, Marsicz birát, Smaul Benedeket, Márton Mihályt, Demetert és Pausner Imrét valamint egyéb szolgálait meg számos jobbágyot küldött a káposztásfalvi birtokba, hogy azt megtámadják és elpusztítsák. Nevezettek

¹⁾ V. ö. Wagner *Analecta Scepi.* P. III. p. 193 és P. I. 438.

²⁾ U. o. P. I. 435—438.

³⁾ V. ö. Wagner *Anal. Scepi.* P. III. p. 90—91.

⁴⁾ Egy 1569-iki átiratban lsd. Hevenesi MS. T. XL. p. 90—97.

1571 május 12-én törtek Káposztásfalvába s ott egy házat fegyveres erővel bevettek, a sáfárt kiüzték, a bútorokat elégették; miután még a halastavat elpusztították, nagyszámú marhát hajtottak el. Visszatérőben útjuk a káposztásfalvi erdő mellett vezetett el, hol Káthaynak nagy mennyiségű ácsolt épületfája hevert. A támadók ezt is magukkal vitték úgy, hogy Káthay az ezen ügyben kiküldött szepesi káptalan előtt száz arany forintnál többre becsülte az okozott kárt. ¹⁾ Hasonlóképen meggyült baja Kubinyival, ki a kezében levő Sunyavát nem akarta kibocsátani. — E miatt is pert kellett indítania. ²⁾

Mindennek következményeit legjobban érezte a szegény földnépe, a jobbágyok. Káthay a neki okozott kárt, nem törődve azzal, hogy ők is szenvedtek, túlhajtott sarczolásokkal vélte legjobban helyrehozni. Az ő kárát jobbágjai synylették meg. A mi annál inkább zokon esett nekik, mert a karthausiak szelid vezetése mellett nem voltak ily eljáráshoz szokva. A karthausiak idejében ha ily támadás történt, volt legyen az akár magok a jobbágyok, akár pedig a földesurak ellen intézve, a következményeket mindig a konvent viselte. Ha a jobbágy kárát megtéríteni nem tudták, legalább soha sem feledtek el egy-egy vigasztaló szót intézni a szerencsétlenül jártakhoz. A jobbágyok Káthay eljárásán elkeseredve Bornemiszához fordultak segélyért, ki végre is unván folytonos panaszaikat, 1578-ban Káthaynak egyszerűen felmondta a zálogot s Lőcse város tanácsát és polgárait szólítá fel a zálog átvételére. Hogy azonban ezen a jobbágyokkal szemben tanusított nagylelkűségének némi hasznát ő is lássa, a zálog összeget 4000 frta emelte fel. Lőcse az ajánlatot elfogadta s kézbe kapván II. Miksának az elzálogosítást engedélyező levelét, Káthaytól a három falunak és hozzátartozó majorságoknak kiadását követelte; a mit meg is nyert. ³⁾ Csakhogy Lőcse sem bírta sokáig e birtokokat, mert midőn Bornemisza 1583-ban meghalt, a káptalan ezen iskolai czélokra nyert birtokok visszaadását követelte. És tényleg a káptalan javairól, drágaságairól és egyházi ruháiról, a kamara által 1585 táján Kassán készült regestrumban, a birtokok a káptalan javára irattak; de azon megjegyzéssel, hogy azok nem képezik a káptalan örökös birtokait, hanem csak iskolai czélokra lőnek az ő kezelésére bizva. ⁴⁾

Mindazonáltal még sok viszontagságon mentek keresztül e birtokok, míg a kijelölt czélra fordíthatattak. Mert a mint Mátyás királynak 1610-ből keltezett oklevele értesít, a káptalan a birtokokat ismét elzálogosította és pedig bizonyos ifjabb Hoffmann Györgynek; ettől pedig Thurzó Kristóf erőszakkal elfoglalta. ⁵⁾ Mátyás erélyesen kikelt e bitorlás ellen s elrendelte, hogy a birtokok a káptalannak adassanak vissza. Azonban a királyi parancs-

¹⁾ A káptalan jelentését lsd. Orsz. levélt. Acta Eccl. 44 cs. 4.

²⁾ Hevenesi. MS. XL. p. 90.

³⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. 44. cs. 5.

⁴⁾ Hevenesi. MS. T. XL. p. 137.

⁵⁾ Orsz. levélt. Doc. Eccl. 59. cs. 16.

nak kevés foganatja volt, mert a birtokok a káptalan kezébe többé vissza nem kerültek, s utóbb vétel útján kellett azokat megszerezni, hogy az I. Ferdinánd által kitűzött cél elérhető legyen. Így II. Ferdinánd 1629-ben megengedte Hosszúthótinak, a szepesi prépostnak, hogy Stoopszt és Sunyavát, nem különben egy lizikai szőlőt magához válthasson.¹⁾ Különben egyes birtokokat maguk a királyok is világiaknak engedtek volt át. Maga I. Ferdinánd már 1559-ben a Zemplén megyében fekvő bényei hegyen két szőlőt, melyek hajdan a zárdához tartoztak, Velikei Orlenovith Baláznak adományozott oda, a szokásos »usque ad reformationem Ordinis« féle clausula mellett.²⁾

Az ekkép szétszóródott birtokok kiváltása és ismét egyházi kezekbe való összpontosítása: Hethessi Pethe Márton kalocsai érseknek érdeme.

A kiváltás alkalmából készült regestrum Tamásfalvára, Arnoldfalvára és Kolcsvára vonatkozó adatait ismerjük. E szerint a három szép birtok már csak 47 jobbágy telekből állott s összesen csak 16 zsellérnek szolgált lakóhelyül. Hozzá tartozott ezenkívül az Urbanovszky és Gyurknoszky-féle majorságoknak és Csütörtökhely községének teljes tizede, valamint több szőlő. Teherként pedig az említették, hogy Arnoldfalvából a szepesi káptalant illeti a tized.³⁾

A kalocsai érsek által nagylelkűleg kiváltott javakat, az érsek óhaja szerint, III. Ferdinánd 1646-ban⁴⁾ a Jézus-társasági atyáknak adta, kik Lőcsén megkapván a karthausiak volt házát és templomát, virágzó társházat és keresett iskolát alapítottak. S így a Menedékszirt javai száz éves vándorlás után végre ismét biztos kezekbe jutottak s a monostor elpusztulásakor kijelölt célra lőnek fordítva. A nagy saecularisatio után pedig részben a tanulmányi alap birtokaivá lőnek, részben pedig az eperjesi gör. kath. püspök jószágaihoz csatoltattak.

I. Ferdinándnak sokat emlegetett 1563-iki rendelete Bornemisza Gergelyt a lechniczi zárda javainak birtokába is behelyezte. Azonban Bornemisza csak hat évig volt azok birtokosa. 1568-ban már világi kezekre kerültek s csak másfél század után jutottak ismét, eredeti rendeltetésök szerint, az egyház birtokába.

Romuald atya és Budaházy megegyező rövid statisztikai kimutatást készítettek a zárda új birtokosairól, melyet nagyobb világosság kedvéért magyar fordításban ide igtatunk.

A karthausi atyák után a zárdának következő birtokosai voltak:

Bornemisza Gergely szepesi prépost1563—1568.
Magócsy Gáspár tornai comes1568—1577.
Nagyságos Magócsi András úr1577—1588.
Rákóczy Zsigmond gróf1588—1604.

¹⁾ Orsz. levélt. Extract. Bonor etc. lsd. m. f. Acta Eccl. Cam. de Lech. 17.

²⁾ U. o.

³⁾ Lsd. e. regestrum másolatát. Kolonics által 1702-ben hitelesített példányban! Hevenes MS. T. XIV. p. 603—607.

⁴⁾ V. ö. Wagner Analect. P. III. 194. és Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald de Lechn. 6—10.

Magócsy Ferencz tornai comes.....	1604—1609.
Tökölyi István gróf	1609—1612.
Palocsai báró Horváth György.....	1612—1625.
Rákóczy Pál gróf kir. ajtónálló	1625—1636.
Hetessi Pethe Anna Rákóczy Pál özvegye	1636—1642.
Rákóczy László gróf	1642—1665.
Báthory Zsófia, hercegnő, Rákóczy Erzsé-	
bet grófnő leánya	1665—1668.
Erdődyné Rákóczy Erzsébet	1668—1699.
Mattyasovszky László nyitrai püspök ...	1699—1705.

A Rákóczy-féle mozgalom idejében:

Berthóthy tábornok.....	1705—1709.
-------------------------	------------

Bornemizától II. Miksa vette el a birtokokat, hogy a nagy hadi kölcsönöket nyújtó Magócsyt kielégíthesse. Magócsy ugyanis Eger várának ostroma alkalmával, Károly főhercegnek, körülbelül 12000 forintot adott kölcsön; Schwendy Lázárnak, a felső részek kapitányának megkeresésére pedig több ízben összesen 7819 frtot¹⁾ adott a sajátjából hadi czélokra. Ezen összegekből azonban csak 3000 frt lön visszafizetve, úgy hogy 1568-ban, mikor Magócsy a visszafizetést sürgette, még 16819 frt. várt megtérítésre. Miksa ez összeget lefizetni képtelen volt. Alkudozásba bocsátkozott tehát Magócsyval, ki hajlandónak mutatkozott az összegnek megfelelő birtokot fogadni el zálogképen. Ezen zálogra Miksa legalkalmasabbnak találta a lechniczi karthausiak terjedelmes birtokait; Magócsy úgylátszik maga is ezek után törekedett s azért, hogy a királyt hajlandóbbá tegye, a követelt összeget 11800 frtra szállította le. Ily körülmények között Miksa a birtokokat Bornemizától egyszerűen visszavette, miután úgy is csak »ad beneplacitum« adta volt azokat oda s december 30-án a záloglevelet Magócsynak kiadta, melyet az, épen Bécsben tartózkodván, még az nap elfogadott és aláírt.

Ezen záloglevél szerint²⁾, Magócsy a birtokokat mindaddig bírja, míg a király vagy annak megbízottja az 11800 frtnyi kölcsönt le nem fizeti. Ha Magócsy esetleg előbb halna meg a zálogjog az örökösökre megy át; sőt a király abba is beleegyezett, hogy Magócsy a jószágokat a nevezett összeg fejében esetleg más valakinek is elzálogosíthatja.

A birtokok tényleg, mint a közlött kimutatás mutatja, egész 1612-ig Magócsy Gáspár örökösének kezében voltak. Ez évben azonban Mátyás pénz dolgában megszorulván, újabb pénzüsszegeket kért a birtok fejében. S miután Palocsai báró Horváth György késznek nyilatkozott, a zálogösszegeken kívül, mely már ekkor ismét 20000 frtra növekedett, még újabb 15000 frtot adni a királynak, 1612-ben a prágai várban kelt oklevéllel, Horváth lett a lechniczi javak zálog tulajdonosává.³⁾

¹⁾ Magyar forintját 75 krjával számítva.

²⁾ Lsd. Magócsy elfogadó levelét Hevenesi MS. T. XLII. p. 54—59

³⁾ Extr. Bon. stb. lsd. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 7.

Horváth György báró 1625-ben elhalálozván, örökösei a birtokot megszerették volna ugyan tartani, de a király másképp intézkedett. Felső-Vadászi Rákóczy Pál, ki a korona és annak viselője iránt számos érdemeket szerzett, szintén ráveté szemét a birtokokra. II. Ferdinánd örülvén, hogy Rákóczyt ily könnyűszerrel kielégítheti, 1625 december 30-án Bécsből keltezett levelével¹⁾ megengedte Rákóczynak, hogy négy havi felmondás és a 35000 frtból álló zálogösszeg előleges letétele mellett, a birtokokat magához váltsa. Sőt engedékenységében annyira ment, miszerint kijelenté, hogy Rákóczy Pál életében senki, még maga a király sem válthatja azokat vissza, hanem csak a karthausi rend, vagy más rend számára az egyház »penes quos libera utique semper redimendi potestas manere debebit«. Rákóczy Pál halála után kiválthatja a birtokokat a király, de csak is négy havi felmondás és a zálog összeg megtérítése után. Megengedte továbbá Rákóczynak, hogy a birtoktesthez tartozó s esetleg régebben elzálogosított jószágokat is kiválthassa. Ezek azonban a visszaváltásnál a külön fizetett zálog összegek megtérítése mellett vehetők csak vissza. Végül kijelenti Ferdinánd, hogy »cum bona illa Claustralia et Ecclesiastica sint« az isteni tiszteletről a zálog birtokos, Rákóczy köteles gondoskodni.

A Rákóczyak kezében Lechnicz nagyban emelkedett. E vallásos és lelkiismeretes főúri család nagy gondot fordított arra, hogy a reá bízott birtokok teljes épségökben megmaradjanak s minden lehető módot felhasználta, hogy azoknak értékét növelje.

Végre 1699-ben Mattyasovszky László nyitrai püspök 30000 frtéért megváltotta ezen javakat, hogy ismét egyházi czélokra szolgálhassanak. 1705-ben készült végrendeletének 9. §-ában pedig akként intézkedett, hogy a zárda minden hozzátartozó jószágokkal és okirataival együtt a kamaldoli rend remetéinek adassék át.²⁾ Időközben kitört azonban a Rákóczy-féle mozgalom s Lechniczet, a végrendelező akaratának megsértésével, négy éven keresztül Berthóthy tábornok usurpálta. Csak 1710 márczius 10-én lehetett a végrendelet intézkedésének eleget tenni. Ezen a napon ugyanis megérkeztek Lechniczre Morelli János bécsi perjel és Szillessy Imre kamaldoli atyák, kik a kolostorba s annak jószágaiba ünnepélyesen be lettek vezetve. Szept. 9-én érkezett Lechniczre két kamaldoli atya. Stanle Ferdinánd és Melber Lőrincz, kik annak első állandó lakói voltak. A királyi megerősítést 1720-ban kapták meg a remeték. Ezen levél a lechniczi kolostor birtokai között a következő falvakat említi: Ó-Falut, Alsó- vagy Nagy-Frankovát és Richwaldot; ezenkívül a Havka, Margaretecz³⁾ és Kis-Lizniece nevű pusztákat, nemkülönben a körtvélyesi birtokrészt.⁴⁾

¹⁾ Lsd. ennek 1675-ben készült hiteles másolatát. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 7. sz. a.

²⁾ V. ö. Wagner Analect. Scep. P. III. p. 196. és Rupp Helyrajzi tört. II. k. 203 l.

³⁾ Egy a Jakabréte nevű birtokkal.

⁴⁾ V. ö. Budaházy krónikáját. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10.

Azonban a kamaldoliak ezen birtokok teljes élvezetében sem maradhattak meg. Különböző családok igény pörökkel léptek fel ellenök s mivel a zavaros időkben sok oklevél elveszett, egyeseknek sikerült igényeiket törvényes uton érvényesíteniök. Így Mattyasovszky Imre elperelte tőlük Richwaldot; Tőke Kristóf, 300 frtnyi a királyi hadak élelmezésére adott kölcsöne fejében, a körtvélyesi birtokrészt, mely utóbb ugyanily összeg fejében Nagy-Lám Andrásnak jutott.

Magát a Svábi Sváb Károly és Mattyasovszky Imre által megindított igény pört, mely egész 1757-ig húzódott s mely már a kamaldoliak történetébe vág, itt mellőzhetőnek véljük.¹⁾

Időközben a karthausi rend kebelében is nagy mozgalom indult meg, mely Lechnicz visszaszerzését czélozta. Azonban, quod dii noluere, a mit a hatalmasok nem akartak, azt nem vihették keresztül a jóakaratuak sem.

¹⁾ V. ö. Acta Eccl. és Acta Miscell. Camald. de Lechn. 6—10. és 18. cs.

IV. FEJEZET.

A karthausiak visszatérését célzó törekvések.

Repffius Udalrik jelentése. Rákóczy törekvése. A két Trifodius. Rákóczy László terve.
Mattyasovsky végrendelete. Jentske fáradozásai. A visszatérés meghiúsulása.

emény és emlékezet ama két géniusz, mely a költő szerint éltünk rögs határain vezetett. Az Istenbe vetett bizalom azon életadó forrás, melyből erednek. A karthausiak erősek lévén ez utóbbiban, kitartók voltak a reményben is. Hálás szívvvel gondolták mindenha a Szepesség bérczeire, Tárkány virágos völgyére, Lövöld magányos erdeire. Magasan lobogott szívökben a remény, hogy e kedves magányaikat újra benépesíthetik. Innen magyarázható, hogy a rend a legmelegebb érdeklődést tanusítá a magyarországi viszonyok iránt. Megfigyelte mindazon intézkedéseket, melyek magyarországi testvéreinek egykori lakóhelyeire vonatkoztak, megfigyelte a köz és magán élet minden nyilvánulását, minden alakulását, hogy ha a szellemieknek jobban kedvező áramlat állana be, azt az óhajtva remélt visszatérés előmozdítására felhasználhassa. Midőn Rákóczy Pál egykor úgy nyilatkozott, hogy a kezében lévő javakat kész örömet engedné át a karthausiaknak, ha mindjárt kisebb váltság összeg fejében is, rövid idő alatt előbb csak titokban, később nyíltan, megindították a mozgalmat, mely a rend visszaállítására s első sorban a lechniczi kolostor megszerzésére irányult.

Már 1631-ben meglátogatta a zárdat egy karthausi: Repffius Udalrik, kinek relációjáról, már a zárda alapításának történetében, megemlékeztünk. Repffius

bizonyos ügyben, mint egy lengyelországi zárda perjele, kénytelen volt Petrikovába menni. Ez alkalommal találkozott a vilnai püspökkel, kitől Rákóczy említett nyilatkozatáról értesült. Elment tehát Rákóczyhoz, ki nevével együtt igen szívesen fogadta s kijelenté, hogy már több lengyelországi szerzet kérte a zárdát, de ő előnyt nyújt a karthausiaknak. Elmondta, hogy most épen azon fáradozik, hogy a zárdához tartozott, de elidegenített birtokokat s kivált a Magyarország bensejében levő kitünő szőlőket (a tarczaliakat értette) kiváltsa. Repffius megtekinté a zárdát is, melyet elég épnek talált. A templom, úgymond, és a könyvtár egészen jó karban vannak, csak az oltárok pusztultak el. A czellák közül tizenhárom ép, egyesek már elpusztultak s mások ismét földél hiányában nagyon ki vannak a pusztulásnak téve. Különben Rákóczy új officinát építtetett és szándékozik még egyéb épületeket is emelni.¹⁾ A már idéztük »vera relatio«, mely Rákóczy Pál halála után készült, ezen leirást azzal toldja meg, hogy a gróf a külső házat (értsd alsó kolostort) helyre hozatta s abban szokott a nyári időkben lakni. Az ebédlő teljesen ép, még az asztalok és a felolvasó pulpitus is meg vannak. A templomot a boldogúlt gróf helyrehozatta s egy-két oltárt is állított bele. A capitulum alkalmával használtatni szokott nagy terem szintén jó karban van.²⁾

A két látogató karthausi relatióját egyenesen a tartomány visitátorjához, idősb Trifodius Kristóf brünni perjelhez intézte, ki ennek alapján, 1640 táján, Antal gemmitzi és Jodok maurbachi perjelekkel Bécsbe utazott, hogy Rákóczy Pálnak fiával, a kilencz éves László gróffal, illetve annak környezetével beszéljen. A Rákóczyak körében ezen ügy gyakori megbeszélés tárgyát képezhette, mert mint a visitátor bizonyos Justus nevű perjelnek írja, a fiatal gróf, ki tudós és jeles nevelőjének kíséretében fogadta őket, a visitátor első szavára készséggel kijelentette, hogy a kolostort ő is a karthausi rendnek óhajtja visszaadni. A megörvendeztetett barátokat pedig, jóindulatának jeléül, ebédre marasztalta. A visitátor Rákóczytól egyenesen a császárhoz sietett, ki ép ekkor tért meg regensburgi utjából. Itt is előadta, hogy a rend mily forrón óhajtja a visszatérést s kérve kérte a királyt, hogy a kolostort Rákóczy kiskorúsága alatt, más rendnek oda ne adományozza. A király készséggel ígérte ezt meg;³⁾ de azért Trifodius mégis jónak látta újra felkeresni az udvart, hogy felséges ura ígéretét írásban is kinyerhesse. Ez alkalommal a visitátor meglátogatta a Bécsben idéző magyar primást és a nádort, kik, mint mondja, egy szívvel, egy lélekkel helyeselték a rend visszaállítását.⁴⁾

Rákóczy Lászlónak nevelője, 1647-től kezdve, a brünni perjel tudós unokaöcscse, ifjú Trifodius Kristóf volt. Ez nagybátyja révén megtanulván

¹⁾ Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ Lsd. Trifodius egy 1642 jul. 2-án irt levelét. Orsz. levélt. Acta. Eccl. Camald. de Lechnicz 6—10. cs.

ismerni és becsülni a rendet, éber figyelemmel kísérte a történeteket s nem szünt meg fiatal neveltje szívében a zsenge kora óta táplált óhajt éleszteni. Midőn pedig László gróf, anyjától és György gróftól, a javak kezelését tényleg átvette, sietett a rendnek tudomására hozni, hogy a zárdát a fiatal gróf 30000 frt. helyett 20000 frtéért hajlandó visszabocsátani. Együttal figyelmezteti őket, hogy résen legyenek, mert ámbár a király hét év előtt kimondta, hogy a zárdát csak a karthausiak kapják, mégis épenséggel nem lehetetlen, hogy azt más élelmes rend el ne kerithesse előlük. ¹⁾ Ezen hirre Pégon János, a rend generálisa, meghagyta a danczingi perjelnek, hogy a Lechniczre vonatkozó okmányokat, melyek a Bold. Szüzzről czimzett paradicsom völgyi perjel relatiója szerint, Krakóban őriztetnek, szerezze meg. 1653-ban pedig megbizza Bosman Péter danczingi és Lubietovszky János gildai perjeleket, hogy a kolostor visszaváltása és az okmányok megszerzése végett, a szükséges lépéseket tegyék meg. ²⁾ A visszaváltásra vonatkozólag Lubietovszky egy »supplex libellumot« készített s azt Rákóczy Lászlónak, ki ekkor már Sárosmegye főispánja volt, be is nyújtotta. ³⁾ Sőt az ügy ekkor már annyira haladt, hogy Bosman azon szerzetesek kiválasztásával foglalkozott, kik Lechniczen alkalmasok lennének.

Maga III. Ferdinánd eleintén komolyan vette a visszaállítást. S mint-hogy ahhoz első sorban az okmányokra volt szükség, ő maga is kérte János Kázmér lengyel királyt, hogy a lechniczi zárdá okmányait a krakói »collegiales SSmi corporis Christi« zárdában kerestesse meg. Mivel pedig ugyanekkor a löcsei Jézus-társasági atyák birtokviszonyait is rendezni óhajtotta, egyuttal a Lapis Refugii-ra vonatkozó okmányok kiadatását is kérte. Az előbbiek átvételével Tarnóczy Mátyás váci püspököt, az utóbbiakéval pedig Klobusiczky János Jézus-társasági atyát bizta meg. De sőt Lippay primás még a krakói apostoli nuncius közbenjárását is kikérte. ⁴⁾ A közbenjárásnak volt eredménye, mert ezen okmányok csakugyan ki lőnek adva. De valljon mely időben történt e visszaadás s hogy nem lett-e közülök több visszatartva, hogy a király megbizottai vagy mások vették-e át azokat, azt megmondani bajos volna. Annyi tény, hogy a Lechniczre vonatkozó okmányok a brünni karthausi kolostorban őriztettek s hogy azokat VI. Károly parancsára, Jentske Anselm brünni perjel, 1714 jan. 7-én, János zabori kamaldoli szerzetesnek adta át. ⁵⁾

¹⁾ Lsd. ifj. Trifodius levelét 1650 aug. 16-áról Orsz. levélt. i. h.

²⁾ Pégon Jánosnak a rend főperjelének levelét lsd. Orsz. levélt. i. h.

³⁾ A fogalmazványt lsd. Orsz. levélt. i. h.

⁴⁾ III. Ferd. és Lippay leveleinek másolata meg van Orsz. levélt. i. h.

⁵⁾ Az ezen alkalommal átadott okmányokról hiteles regestrum készült lsd. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10. Idővel azonban ezen okmányok ismét szétszóródtak. Az országos levéltár, mint azt e mű folyamában tapasztaltuk, csak igen kevés eredeti példánnyal rendelkezik. A tört. társ. 1872-iki szepesvidéki kirándulásának jegyzőkönyve szerint, a szepesi káptalan VI. fiókjában volnának a Lapis Refugiura vonatkozó adatok. Egy az országos levéltárban levő másolat szerint pedig, a mint említők, a fehérvári káptalan levéltárában is voltak egyes eredeti okmányok. De sőt Erdélybe a

Azonban a karthausiak, mikor már-már czélt érték volna, egyszerre elhallgattak; legalább az ide vonatkozó emlékek azt bizonyítják. Hogy mi volt hallgatásuk oka azt ismét csak sejtenünk lehet. Lehet, hogy jogaikat biztosítva látták s a kiváltásra alkalmasabb időt vártak, vagy a mi valószínűbb, szegénységükből nem tellett a váltásdíjúl követelt húszezer forint. Időről időre hallattak ugyan magukról, de csak azért, hogy a magyarok teljesen meg ne feledkezzenek róluk s a királyok adott ígéretüket meg ne változtassák. Így Hurtli Anselm karthausi atya, 1675-ben, megkérte Lipót királyt, hogy Rákóczy Pál záloglevelét, melyben a karthausi rendnek a visszaváltásra vonatkozólag némi előny lön biztosítva, a kancellária levéltárából kerestesse ki s irassa át; a mit Pálffy Tamás nyitrai püspök, Lipót parancsára, Urbán István íródeák által meg is tön. 1688-ban pedig a barsmegyei Kis-Tapolcsányban fordult meg egy karthausi atya, a lechniczi zárdá akkori birtokosánál Rákóczy Erzsébetnél, ki szintén igen szívesen fogadta az egyszerű szerzetest. Azonban a karthausiak huza-vonája már ekkor megtermé rosz következményeit. A Rákóczy család kebelében a rend visszaállításának eszméje közel volt a kihaláshoz. Számos lengyelországi szerzetes járt hozzájuk kérve a zárdát vagy annak még fönn levő berendezését, könyveit. Rákóczy Erzsébet hajlamát leginkább a krakói kármeliták nyerték meg s már meg is bizta volt a lechniczi kolostor gondnokát, hogy a klastrom »öreg« könyveit ezeknek adja át. Időközben jött az öreg karthausi s kérve-kérte az úrnőt, engedné meg neki, hogy a kolostort meglátogathassa és hogy onnan egyes könyveket elvihessen. Erzsébet engedett az öreg szerzetes beható kéréseinek. Előbbi elhatározását megmásította s megengedte neki, hogy a könyvekből egyeseket elvihessen. A kármelitákra vonatkozó rendeletét pedig, június 10-éről keltezett levelében, melyet a Lechniczre indúlt szerzetesnek adott át, visszavonta. »Hozzám jüvén«, mondja Erzsébet, »ezen levelem prdsentáló Carthusianusok közül való becsületes Pater, Kys Klastromban (értsd felső kolostor) levő könyvek minthogy az Carthusianus Patereket illeti, kezéhez való adatatását kívánta.«¹⁾ Ezzel azután ismét hosszú időre csend lett s a rend mozgalma lassan-lassan végkép elakadni látszott. De a sok habozás, a sok huza-vona letöré a gyenge virágnak kelyhét, örökre megsemmisíté a reményt, hogy a rend

károly-fehérvári levéltárba is kerültek Lechniczre vonatkozó eredeti oklevelek. S midőn Kontz Gábor, a nagyváradi pálosok superiorja, 1762 körül ott járt, hogy a rendjére vonatkozó okmányokból regestákat készítsen, egy 1762 jun. 10-éről keltezett levelében azokról is megemlékezik. Érdekes, hogy Kontz ekkor azon hiszemben volt, miszerint Lechnicz a karthausiak kezében van. A levél borítékát ugyanis így czimezte: Reverendo in Christo Patri N. N. Ordynis Fratrum Carthusianor. de Valle S. Antony in Leknitz Patri Priori michi in Chto Colendissimo P. Debreczinum, Cassoviam, Eperjesimum. Leucshoviam, per Montem Magura in Valle Leknitz. Sajnos azonban, hogy sem a zepesi, sem a székesfehérvári levéltárakat, részint idő hiány, részint egyéb gátló akadályok miatt, nem kutathattuk át.¹⁾

¹⁾ Lsd. Rákóczy Erzsébet ezen sajátkezű aláírásával ellátott levelét. Orsz Levélt. Acta Miscell. Camald. de Lechn. 6—10. cs.

valaha a kolostor birtokába juthat. A Rákóczy család kebelében ekkor már magas lángot vetett a folyton szított elégedetlenség. Folyt a tervezés, sűrűen tartottak titkos összejöveteleket. A Rákóczy mozgalom már előre veté árnyékát. Természetes, hogy ezen készülődések újabb és újabb pénzforrásokat tettek szükségessé. A család első sorban a karthausi birtokokra gondolt annál is inkább, mert félnie kellett, hogy a gyanakvó udvar a zálogba birt jószágot elveszi tőlük. Megalkudtak tehát a volt szepesi préposttal, Mattyasovszky László nyitrai püspökkel s a lechniczi zárda javait, 1699-ben, harmincezer forintért át engedték neki.

Mattyasovszky rögtön tisztában volt azzal, hogy a kiváltott javakat eredeti rendeltetésök szerint, az Isten dicsőségét hirdető, öntökéletesedésükre törekvő szerzetes rendnek fogja visszaadni. Lehetetlen, hogy e tervet forgatva agyában, a zárda régi birtokosaira a karthausiakra ne gondolt legyen. S csak, miután egyoldalú információi a rendet mint olyat tünteték fel előtte, mely elzüllottsége miatt veszté el régi helyét, a mint Ferdinánd 1563-iki oklevele is állítja, nem tudva azon teljes csendben folyó mozgalmakról, melyet a rend a század első felében, még a püspök születését megelőző években indított volt a rend visszaállítása érdekében, csak akkor vetheté szeméit a kamaldoliakra, mint a karthausiakkal legrokonabb rendre.

Mattyasovszky a kamaldoli rendet, mint nyitrai püspök tanulta közelebről ismerni. A romba dőlt benedekrendi zobori apátságot ugyanis, Jáklín Balázs nyitrai püspök, 1690-ben helyrehozatta s a kamaldoliaknak adományozta »a rend iránt táplált saajátságos vonzalma és tisztelete folytán.«¹⁾ Ezen vonzalom László püspökre is átszármazott s így történt, hogy a lechniczi kolostort, 1705-ben, végrendeletileg a kamaldoliaknak hagyta.

Időközben kitört a Rákóczy mozgalom s átkos polgárháború szinterévé tevé a töröktől alig pár évvel előbb megtisztított országot. Az általános érdeklődés, a haza sorsa, a polgári jogok biztosítása felé fordult s kisebb fontosságú ügyek, a minő egy szerzetes rend visszaállítása, vagy egy kolostor helyreállítása volt, leszorultak a napi rendről. A lechniczi zárda javai idegen kezekbe kerültek. Berthóthy generális kerité azokat hatalmába. Csak midőn az első tűz lohadni kezdett, midőn a kedélyek nyugodtabbakká váltak, csak akkor jött ismét szóba a zárda ügye. Ez 1709-ben történt, mikor Berthóthy már a birtokokat kibocsátá kezéből.

A kamaldoli rend maga tette meg az első lépést, hogy a végrendeletnek érvényt szerezzen. A magyar királyi kancelláriához fordult s annak pártfogásába ajánlá ügyét. A kancellária utána járt a dolognak s csakhamar tisztában volt azzal, hogy Lechnicz csak is úgy adható át a kamaldoliaknak, ha a karthausiak arról lemondanak. Ezen czélből, 1709-ben, Vanyeczki Illés kancelláriái fogalmazót, két kaltenbergi kamaldoli kisére-

¹⁾ V. ö. Pat. D. Basilius Diarium oder Camaldulensisches Tag-Buch Wien in Oesterreich 1754. I. und II. Theil. Der II. Februarii 108. a. és b. col.

tében, a Bécs közelében fekvő maurbachi karthausi kolostorba küldte.¹⁾ A maurbachi konvent perjele vagy mint Vanyeczki decz. 8-áról keltezett jelentésében mondja, praelatusa, kijelenté, hogy az ügyet a többi perjelekkel és a rend generálisával fogja közölni s akkor azután írásban ad feleletet. Ez a felelet nem sokáig váratott magára. Lechnicz, valamint a többi magyarországi karthausi zárdák, visitáció tekintetéből a Felső-Allemanianak nevezett tartományhoz tartozott. Ennek visitátora a nagy tekintélynek örvendő brünni perjel: Jentske Anselm volt. Értesülve Mattyasovszky végrendeletéről, első dolga volt az esztergomi érsekhez Keresztély Ágosthoz sietni s ott a zárda eltulajdonítása ellen nyilvánosan tiltakozni. Tiltakozásában II. Ferdinánd azon oklevelére hivatkozott, melyről Hurthi Anselm karthausi atya még Lipót korában leiratot nyert.

Jentske tiltakozása megadta a lökést. Megindult csakhamar a versengés, mely a karthausiakra nézve kezdetben elég kecsegtető eredményt ígért. Hirtelen azonban más szél kezdett fújni s ez alaposan tönkre tette minden reménykedésöket. A primás, ki ekkoráig mindig a karthausiak pártjára hajlott, nem tudni mi okból, a kamaldoliak pártfogójává szegődött. Nem csodálhatjuk tehát, hogy a versengés ezen utóbbi rend győzelmével végződött.

A kamaldoliak a karthausiak tiltakozását nem hagyták szó nélkül. A primáshoz intézett feliratukban hangsúlyozzák, hogy a karthausiak joga, a hazai törvények szerint, már elévült. Ők ellenben a kolostor tényleges birtokosai²⁾ s azt már nagyobbrészt, saját költségükön, helyre is állították. Az istentiszteletet is hosszabb idő óta ők végzik. Nem lenne tehát igazságos, ha őket most jogosan szerzett örökségükből kiüznék. Sőt más utat is megkíséreltek, melyet épenséggel nem illett meg tisztességes jelző. János a zabori konvent perjele ugyanis a karthausi rend főperjeléhez egy információt küldött, melyben a kolostort igen elhanyagolt állapotban levőnek festi s azt állítja, hogy a jószágok egészben véve 1500 frtot sem jövedelmeznek, mi a rendtől követelt 30000 frtnyi váltság összeg kamatjának alig felel meg.

A rend jóhiszemű generálisa csakugyan lépre ment. Jentskéhez intézett levelében oda utasítja a tartományt, hogy a kolostort engedjék át a kamaldoliaknak. Azonban Jentske s a hátamögött álló Javosnoszky János, Holló Zsigmond főkamarásnak, nemkülönben a krakói püspöknek buzdítására és tanácsára, tudósította ugyan a primást a rendfőnök elhatározásáról, de egyszersmind kijelenté, hogy az ő értesülése szerint a zárda javai 1500 frtnál többet jövedelmeznek. Kéri tehát, hogy erre vonatkozólag, nyomozást indítson. Miután pedig a karthausi rend, a követelt 30000 frt. váltságot most megfizetni úgy sem bírja, maradjon a zárda jelenleg a kamaldoliaké s végezzék ők ott az istentiszteletet, de mondassék ki, hogy a karthausiaknak joguk van a zárdát bármikor kiváltani. Ebből, úgymond,

¹⁾ Lsd. e jelentés másolatát Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10.

²⁾ 1710 márcz. 10-én lettek bevezetve.

a kamaldoliakra kár nem háramlik, mert eltekintve attól, hogy a zárdában lakásuk van, az 1500 frtnyi jövedelem mindig elégséges kamatja a válttság összeget képező 30000 frtnak.

A primás Jentske javaslatát az udvari kancelláriának s ez Vital György jegyző másolatában a kamaldoliaknak adta át. A kamaldoliak válaszukban egyszerűen tagadták, hogy a jószágok 1500 frtot jövedelmeznének s végrendeletileg biztosított jogukra hivatkozva kérték a hercegprimást, hogy »de fundatione nostra securitatem benigne et quantocius nobis procurare velit,« őket a zárda birtokában védje meg.¹⁾ Keresztély Ágost ekkor fürdőben volt s innen válaszolt, 1712 október 9-én, a rendnek. Válaszában felhívja a perjelt, hogy bővebb megbeszélés végett keresse fel őt Bécsben, a hová a fürdőből menni fog. Ez a találkozás döntött azután Lechnicz sorsa felett. Az érsek, a következő év augusztus 6-án, értesítette a lechniczi perjelt, hogy ügyük nem sokára el fog dőlni s hogy reményli »fore hanc pro Camaldulensium Ordine plurimum omnino favorabilem,« tehát a rendre nézve kedvezően.²⁾ Az ügy tényleg ekkor azon a ponton állott, hogy végleg eldöntessék. A primás ugyanis, megelégedve a huzavonát, maga kérte a királyt, hogy mivel a karthausi rend késedelmezése az istentisztelet végleges rendezését hátráltatja, tűzzön ki a Ferdinánd leveléből kiolvasható végtelen határidő helyett, rövidre szabott határidőt, melyen belül a karthausiaknak a kiváltás jogukban álljon. III. Károly legfőbb tanácsadója szavára hajólva Bécsben 1713 február 18-án kelt s Illés-házy Miklós és Hunyadi László által ellenjegyzett okmánynyal, a karthausiaknak három hónapra terjedő végső határidőt adott. Azonban daczára annak, hogy ezen az esztergomi érsekhez czimzett okmányt Lutz Benedek maurbachi perjel, február 24-én irt elismervénye szerint, az érsektől átvette, hogy azt a visitátornak kézbesítse, mégis sikerült a karthausiaknak az ügy végleges eldöntését egész 1720-ig elhúzniok.

Károly király ugyanis már október 2-án megváltoztatta nézetét s azt írta Jentskének, hogy az adott határidőt meghosszabítja s addig is mig a karthausiak a pénzt előteremthetik a zárda a kamaldoliak kezében marad, kik az istentiszteletet ott elvégezni kötelesek.³⁾

Végre 1719-ben maga Jentske is belátta, hogy fáradozása hasztalan. A folytonos halogatás daczára a válttság összegnek csak egy igen csekély részét tudta összehozni. A század anyagiasság gondolkodása nem kedvezett a szellemieknek. Az előbbi évek siralmai sokkal inkább megkeményíték a sziveket, hogy sem jókedvű adakozókra lehetett volna számítani. Saeculum hocce usitatum habet, irá egy korbéli szerzetes a visszatérésre vonatkozó aktákra, saeculum hocce usitatum habet: si vis habere, solve frater. Nam pietas, Charitas tepeseunt. Igaza volt. Jentske, 1719 április 26-án kijelenté, hogy ha a rend Lechniczet ez év május 1-étől egész Mindszent napig ki

¹⁾ Vital másolata, hátán a replica fogalmazványával, látható: Orsz. Levélt. i. h.

²⁾ Orsz. Levélt. i. h. másolat.

³⁾ Az okmányok egyszerű másolata Orsz. Levélt. i. h.

nem váltja, kinyeri a Chartreuse perjelének, mint a karthausi rend főnökének beleegyezését, hogy a karthausiak Lechniczről örökre lemondjanak.¹⁾ A kiváltás nem következett be soha.

Bernát kamaldoli atya, 1720 április 20-án, értesíté Mátyást a lechniczi superiort, hogy »den 8. Aprilis der H. Expeditior auß der ungarischen kanzley die fröhliche Zeitung gebracht und gesagt, das die Resolution von Ihrer Kays. Mays. ergangen und hiermit den Carthausern das ewige Stillschweigen auferlegt wordj.«²⁾

És az ügy kivált Sigray, Hunyadi és Koller referendáriusok sürgetésére el is dönt, mert, mint láttuk, 1720-ban tényleg megjelent III. Károly király oklevele, mely a kamaldoliakat Lechnicz birtokában végleg megerősítette s a karthausi rendnek visszatérését a napi rendről örökre leszorította.

¹⁾ Lsd. e kijelentés kanczel. másolatban Országos Levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 11—13. os.

²⁾ Orsz. Levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10. cs. A kamaldoliak egész 1782-ig maradtak itt. 1747 körül állíták helyre a templomot. Tóth Gy. Elek. Szepesm. tört. társ. Évk. II. évf., röviden érinti történetüket. Szükségesképen helyre kell igazítanunk már itt is egy nagy tévedését, hogy az a valódi történetírásba beutat ne találjon. Tóth ugyanis azt állítja (73. l.), hogy a Vörös kolostor a kamaldoliak kezében »Eremus Conventus Montis Coronae« nevet nyert. Ez téves. A lechniczi zárdát a kamaldoliak is közönségesen Vörös kolostornak nevezték; hivatalos neve: Eremus S. Antoni Abbatís in Scepusio volt. Az Eremus Montis Coronae az osztrák-magyar kamaldoliak anyazárdája volt s Bécs mellett feküdt. S mivel a kamaldoliak mind az anyazárdában tették le a fogadalmat, azért rendszeren Eremitae Camald. Montis Coronae-nek hivattak. S ezt jelenti a lechniczi kolostor ebédlőjében ma is olvasható: E. C. M. C., mely Tóth urat félrevezette. Lsd. az E. M. C. képét az idéztük Camald. Tagebuch-ban.

V. FEJEZET.

A karthausiak Magyarorszáiban.

A karthausiak változatlanága. Alkalmazkodásuk. A magyarországi karthausiak sajátos jellege. Politikailag nem szerepeltek. Magyar karthausi barátok. Karthausiak egyházi méltóságokban. A magyarországi karthausiak, mint könyvmásolók. Könyvtáraik. Karthausi írók és tudósok. Sz. István ünnepe és a karthausiak. Karthausi művészek. Magyarországi karthausiak műemlékei. Sz. István domborképe. Befejezés.

időn Brunó lelkében megszületett az eszme, hogy néhány szent életű társával elvonul a világ zajából s csendes magába vonultságában önelkének tökéletesítésére fog törekedni, csak saját benső szükségének akart eleget tenni. A test bűnös vágyainak legyőzésében, a nyughatatlan akarát megfékezésében óhajtá önbecsét, emberi méltóságának zenithjét keresni s tehetségeit kizárólag az Isten szolgálatának szentelé. Álmodni sem mertte azonban, hogy ezen eszme egy teljesen új remete-szerzetrendnek fog lételt adni. Fogalma sem volt arról, hogy egyszerű ájtatossági ténye őt rend alapítóvá teendi. Láttuk, hogy mivé növekedett az igénytelen kezdet. A rend elterjedt az egész világon s a fejedelmek és főurak, a hívő nép ép úgy, mint az összegyház, mint annak felkentjei a pápák, a püspökök és papok megszokták azt a »szeretet égő mécsesé«-nek a »tudomány világá«-nak, a keresztény erények »fönnen lobogó szövétneké«-nek tartani és nevezni.

Azóta, hogy Brunó hat társával a Chatreauxi vadon zordon magányába vonult, nyolcz egész század viharzott le. Követőinek szakadatlan lánczolatából képződött rendje: a karthausi rend él ma is. Nyolcz század merült a mulandóság tengerébe és sok szép reményt, rózsás jövőt, sok szenvedést, bút és bánatot temetett feltámadást meg nem érő sirjába. A világ, az emberi élet kérlelhetetlen Hiób-szellemi: a mulandóság, a változatosság, egy más világot, egy erejében és annak nyilvánulásáiban teljesen más emberi nemet

alkottak e nyolcz század lefolyása alatt. Minden változik az ég alatt s forgó viszontagság járma alatt nyögünk, mondja a költő, bizonyítja Klio márványtáblája. De a karthausi rend a maga egészében, mint a tenger habjaival daczoló szikla, ősi szigorában rendületlenül megállott. Nem engedett belőle semmit, nem toldotta meg azt egy szemernyivel sem. Ugy tűnik fel e rend, mint egy darab jelen, mely változatlanul származott át azon századokból, melyeknek jelene a multat alkotá. És épen azért a hívő nép, a változatlanság nagy eszméjének, az elmulthatatlanság nagy személyesítőjének, az egyháznak typosaként üdvözölte. Az egyház által dicsérőleg említett s a történelem által igazolt: Carthusiana religio, nunquam reformata, szószerint beteljesedni látta a jóslélek ama szavait, melyek lassú, de biztos terjedésére vonatkoztak: Carthusiensis ordo tarde juvenescet.

Ez áll a karthausiak rendjéről általánosságban. Az egyes nemzetek körében, az egyes nemzetiségek közt élő karthausi tartományok között, találunk ugyan némi természetszerű eltérést, némi sajátságos jelleget. Ez azonban soha sem öltött oly alakot, mely az eszményképen hirdetett egyöntetűséget megronthatta volna.

A karthausi rend sokkal józanabb alapokra volt fektetve, sokkal bölcsőbb és gondolkodóbb egyedekből volt képezve, sem hogy jó eleve be nem látta volna, hogy az egyes országok, nemzetek és nemzetiségek közepette lételt, tartós életet és a jó példa hathatós voltához feltétlenül szükséges kedveltséget csak úgy biztosíthat magának, ha azok talaján akklimatizált növényt fog képezni. Tudta, hogy a mennyire a lényeg megsértése nélkül teheti, azon ország szokásaihoz és viszonyaihoz kell idomúlnia, mely vendégszeretőleg nyitá meg előtte kapuját. Ezen szempontból, de egyedül csakis ezen szempontból, találunk némi eltérést a karthausiak általános szokásai és a magyarországi karthausiak élete között.

Hazánk politikai történelmében karthausi névvel nem találkozunk. Szigorú életmódjuk teljesen elvonta őket a közpályán való szerepléstől. Az országban lábra kapott pártoskodásokkal szemben semlegesek maradtak. Az Árpádház kihalta után támadt trónviszály, az Anjouk trónra jutása érintetlen hagyta őket. Politikailag nem érdekelte a rendet a mohácsi vész után támadt szakadás sem. A világ zajától visszavonultak s magányos hegyeik között, elhagyott csendes gunyhóikban folyton saját lelkük üdvével foglalkoztak. A királyért és hazáért mondott folytonos imáik és a vértelen áldozat fölajánlása volt hazaszeretetük nyilvánulásának legfőbb módja.

A nép szemében Isten választott férfiai, valódi szentek gyanánt tűntek fel. Királyok és királynők, főpapok és főúrak versenyezve esengtek közbenjáró imáikért. Mint a vallásosság, a hithűség mintaképei, jó példájukkal erkölcsösséget s birtokaik okszerű házas kezelésével, a határt nem ismerő alamizsnálkodással, környezetükben, mely főleg szepességi zárdáik körül az ország legszegényebb, legelhagyatottabb népéből állott, valódi jólétet terjesztettek. Kolostoruk a Giskra-féle rabló világban, a közönséges utonállók garázdálkodásai ellen biztos menedéket, az eltévedt utasoknak

szállást, az elhagyatott betegeknek ápolást nyújtott mindaddig, míg maguk is a birvagy telhetetlen molochjának áldozatává nem lettek.

A magyarországi karthausiak legkiválóbb sajátágát az képezte, hogy földművelők, földbirtokosok voltak. A karthausiak bölcsője, a Grenoble közelében elterülő vadon, oly vidék volt, mely leginkább marhatenyésztéssel foglalkozott. Nagyon természetes, hogy az új rend az anyagi élet fenntartásának legalkalmasabb eszközeül, szintén a marhatenyésztést ismerte el. Az anyazárda ezt ajánlotta a többi ujonnan alakult konventeknek is. Azonban a rend azért a földművelést nem zárta ki. Bizonyítja ezt azon körülmény, hogy már a chartreauxi vadon birtokjogát is megszerezte, s hogy Brunó Rógertől elfogadta ama kalábriai földterületeket, melyeket az felajánlott volt neki.

A magyar nép kiválóan földművelő volt. Marha tenyésztést, melylyel eredetileg foglalkozott, e korban leginkább csak a földbirtok jobb művelése céljából üzött. Ezen telfogás előtt a karthausiaknak meg kellett hajolniok. Ha Magyarországbán élni akartak, földművelőkké kellett lenniök.

A karthausiak rendszabályai kötelezőleg irták elő a szegénységet és pedig nemcsak az egyes rendtagok, hanem a kolostorok számára is. A magyar karthausiak igaz, hogy tágas birtokokkal bírtak, de a rend által megkövetelt mértéket soha sem haladták túl. E mérték szerint minden egyes kolostornak annyival kellett bírnia, a mennyi annak fenntartásához szükségesnek látszott. Koldúlni nem volt szabad. A magyar karthausiak birtokai ennél többet alig jövedelmeztek. A közviszonyok alakulása, a folytonos harc és háború bénítólag hatottak a gazdaságra. A földbirtok értéke csökkent, jövedelmezősége napról-napra apadt.

A rendszabályok két dologban engedtek meg némi fényűzést. E két dolog a templom és a könyvtár. A magyarországi karthausiak e kettőben is kitűntek. A lövöldi templom, melyet Nagy Lajos bőkezősége emelt, a középkori építészet remeke lehetett. De túlságos pompát e tekintetben még sem találunk. Oly pompát, mint a minőt például Itália kényes izlése, az olasz karthausiaktól megkövetelt s melynek, épen alkalmazkodás céljából, kénytelen-kelletlen alá kellett magokat vetniök, nálunk hiában keresnénk. A menedékszírti basilika, mely Frank László tinnini püspöknek és Hedvig tesseni hercegnőnek költségén lön restaurálva; a lechniczi tágas és diszes kötemplom, izlésre és művészetre vallanak ugyan, de a művészet csodás alkotásai közé távolról sem sorolhatók. A ferrarai, velencei, páviai karthausi templomoknak messze mögötte maradtak.

A magyarországi karthausi zárdák első lakói a szeitezi és maurbachi zárdákból kerültek ki. Utóbb azonban a régi tagok helyét belföldiek foglalták el, kiknek az anyanyelv kultiválása szigorúan meg volt hagyva. A menedékszírti konvent névtelen krónikása első magyar karthausi gyanánt Liptói Dénest említi. Ugyan ő tartá fenn emlékét: Késmárki Monesser Jánosnak; a nagy-bányai születésű Gábor perjelnek; az Erdélyből származott Jánosnak; tornai Andrásnak; Wagendrüsseli Jodoknak; Thyr Mihály-

nak, ki kassai plebánosból lett karthausivá. Romuald atya emliti budai Pált, ki magyar ember létére gmundeni perjel volt s csak utóbb lett ugyan ily minőségben Lechniczre küldve; Nagy Toporezi Kristófot és Egri Györgyöt. Okmányaink szerint 1320-ban a boldvári plebános és Mátyásfalvi Goblin fia lönek karthausiakká. Legmagyarabb kolostoruk azonban kétségkívül a lövöldi volt, melynek már legelső tagjai is egy kiválóan magyar rendből, a pálosokéból kerültek ki. Valószínűvé teszi állításunkat a lövöldi perjelek névsora, melyben csupa merő speciális magyar nevekkal találkozunk.

A karthausiak szabályai a rendből való kilépést nem engedték meg. Innen van, hogy az egyházi hierarchia sorában nem foglalhattak helyet. A pápának s általa az egyháznak fogadott föltétlen engedelmességek azonban, nem egy esetben kiszólitá őket csendes czelláikból, hogy tehetségeiket az összegyháznak vagy valamely részleges egyháznak szenteljék. Brunón az alapítón kívül, ki kétszer forgott azon veszélyben, hogy durva szöresuháját az érseki paláستtal kellend felcserélnie, Beyerlinck összeállítására szerint, a rendből hárman lettek a legfőbb egyházi méltóságra, a pápaságra kizemelve: Relly János, Raynald Vilmos és Puteus Ferencz rendfőnökök, kiket csak határozott vonakodásuk mentett meg. A bibornoki kollégiumnak három kitűnő tagja volt karthausi; Surinus Antal karthausi pedig velencei patriarchává lett. Azonkívül 14 érsek, 43 püspök és számos apát került ki a rendből, kik mind akaratak ellenére, csupán az egyház parancs szavára léptek ki czelláik magányából, de méltóságuk daczára mindig a szerény karthausi ruhában jártak.

A magyarországi karthausiak közül, tudtunkkal, egyetlen egy sem viselt egyházi méltóságot. Beyerlinck említ ugyan 1480 körül egy »Godfridus Lechnich« nevű karthausit, ki a Sz. Pantaleonról nevezett kölni apátságban, Deducken János karthausi atyának lön utódjává, de hogy a »Lechnich« Lechniczet jelent-e s valljon Gottfried magyar ember volt-e, annak nyomára nem jöhettünk.

A karthausiaknak legkedvesebb mellék foglalkozásuk a könyvirás és könyvmásolás volt. Erre mutat czelláik berendezése, ezt bizonyítják Guigonak ismert szavai: *libros studiosissime volumus fieri*. És e tekintetben a karthausi rend a várakozáson felül nyújtott. Tappert, a most is létező luxenburgi konvent tagja, felületes számítás után, magában Németországban 50 karthausi író-t nevez meg, kiknek mintegy 500 művét sorolja föl, melyek között több kötetre terjedő foliansokkal is találkozunk.

A Magyarországon létezett karthausi konventeknél ily arányú munkálkodást hiában keresünk. *Inter arma silent musae*. Fegyverzajban pihennek a múzsák. A mig a karthausiak hazánk földjén éltek alig találunk pár évi időközre, mely a harcoktól ment lett volna. Midőn a béke angyala e sokat szenvedett haza küszöbére is ellátogatott, akkor már a karthausiak kolostorai elhagyatott mohlepte romok voltak. Megvallom, e tekintetben, kutatásaim kezdetén magam is vérmes reményekkel voltam eltelve. De minél mélyebben

sikerült behatolnom történetük eddig föl nem fedett homályába, annál rohamosabban csökkent ezen reményem is. A mit összehoznom sikerült, az lehangolóan csekély. Czelláik berendezéséről eddig ismert adataink mélyen hallgatnak. De azon körülmény, hogy például a lechniczi zárda csak 1552-ben s akkor is csak menedékszirtinek ajándékából tudta beszerezni legszükségesebb könyveit, hogy a Menedékszirt névtelen krónikása, mint feltűnő dolgot említi egy két szerzetes társának könyvmásolatait, azon sejtelemnek ad helyet, hogy munkálkodásuk e téren csekély volt s hogy hazánk mostoha körülményeit nem annyira a magyar karthausiak könyveinek elvesztésével kell vádolnunk, hanem inkább azzal, hogy egyáltalában a könyvirásnak nem kedveztek. Mátyás kora lett volna a könyvirásnak legkedvezőbb korszaka s akkor is a főgond nem arra irányult, hogy hazai erőket fejlesszenek, hanem inkább arra, hogy a külföld tudósait állandó vendégképen minél tovább s minél biztosabban, megtarthassák.

A Menedékszirt könyvtára a kolostor elpusztítása után Lechniczre került. Hogy az valami nagyon feltűnően rendezett és beszerzett lett volna, azt Repffius és Rákóczy Erzsébet adataiból, nehéz lenne igazolni.

Régi kézirataink között olyan, melyet határozottan a karthausiaknak tulajdoníthatunk, az egy Érdikodexen kívül nincs. Van ugyan egy XIV. századból származó karthausi kéziratunk, mely a Sz. Máriáról szóló zsoldárok gyűjteményét foglalja magában és Jankovich gyűjteményéből került a nemzeti muzeum könyvtárába,¹⁾ de ennek tábláján is ezen szavak állanak: Iste libellus pertinet ad Carthusienses prope Erffordiam. Tehát igen kérdéses magyar munka-e? — A kézirat 66 számozatlan lapból áll s negyedréti pergamen papírra van írva, közben-közben közönséges papírlapok is találhatóak. Különben szép tiszta írás.¹⁾ Első lapján a dedicatiót helyettesítő bevezetés áll: Amabili viro caritatis dulcedine Petro. 1396 körül két magyar karthausit ismerünk e néven; a Menedékszirt perjelét II. Pétert és a lövöldi I. Péter perjelt. S miután az erfurti karthausi kolostor csak 1374 után alapítatott, de egész a saecularisatióig fönmaradt, nincs kizárva annak lehetősége, hogy a psalterium e két perjel közül valamelyik tiszteletére íratott, vagy a lövöldi, vagy a mi valószínűbb a menedékszirti konventben s utóbb, midőn a szerzetesek külföldre mentek, az erfurti konvent tulajdonába került.

Knauz, a Magyar Sion VII. kötetében, a betleri könyvtárból egy csonka misekönyvet ismertetett, mely szerinte a XIV. században íratott. A könyvtartalma ez:

1—	5	levélen márcziussal kezdődő egyházi naptár.
6—	87	» Proprium Missarum de tempore.
	88	» praefatiók.
100—	101	» üres.
102		» misék husvétől adventig;

¹⁾ Lsd. Magyar nemz. muz. könyvt. 1796. IV. lat.

- 210 levélen különféle imák;
215 » halottakért mondandó imák;
218 » Incipiunt officia que non sunt in proprijs locis.
Ezek között van Sz. István és Sz. László miséje.

A hártýára irt 231 levélből álló csonka példány elötáblájára egy papiroos szelet van ragasztva, melyen bizonyos Svájczer Ferencznek a kézirat korára vonatkozó nézetei vannak elmondva. Svájczer abból, hogy a magyar szentek a missalé rendes sorrendjében nincsenek, hanem csak a naptárban, azt következteti, hogy a Missale aligha íratott Magyarországbán. Knauz ezzel szemben utalva a kánon »pro rege« collectájára és a magyar szentek miséire, az ellenkezöt védi. Szerény nézetünk szerint e Missale mindenesetre Magyarországbán íratott s egyike a Konrád perjel által a menedékszírti konventben másolt két Missalénak. Konrád, a menedékszírti névtelen krónikás szerint, 1307—1310 viselte a perjelséget s ekkor is csak azért mondott le, hogy több időt nyerjen újabb könyvek írására. Tehát a Missale íratásának kora megegyezik Konrád korával. Azon körülmény, hogy a magyar szentek miséi csak függelék gyanánt vannak adva, a karthausi rend mellett bizonyít, mert tudjuk, hogy ezeknek statutumai a féltékenyen őrzött egyöntetőség miatt ezt így kívánták. Magyarországbán ősidőktől fogva a hagyományos kegyelet egyházi és nemzeti ünneppé emelte, első szent és apostoli királyunknak, Istvánnak napját. A karthausiakat magyartalanságról az elfogúltság sem vádolhatja. Mégis, hogy az egyöntetőség meg ne zavar-tassék, a magyar karthausiaknak a rend főkáptalaná és főperjele soha sem engedte meg, hogy ezen ünnepet a rendes és szokásos módon üljék meg. Így volt ez a többi magyar szentek ünnepeivel is. A magyar szentek a karthausiak naptárában, misekönyveiben, rituáléiben csak a függelékben fordulhattak elő. Hasonló eljárásra találunk egyéb országokban is. Például egy 1587-ben nyomtatott karthausi breviáriomban, mely valamely osztrák konvent tulajdona volt, Sz. Lipótnak, Ausztria védő szentjének ünnepe, csak kézzel volt beírva. Sz. István ünnepére vonatkozólag, a karthausi rend káptalanja, csak 1426-ban engedte meg, hogy azt mint valódi ünnepet üljék meg a magyarországi zárdák. Az aggsbacheri karthausi kolostor könyvtárában találtak egy XV. századbéli kodexet, melyet ma a bécsi cs. és kir. könyvtárban őriznek. ¹⁾ Ezen kodex, mely a karthausi rendszabályokat foglalja magában, szintén Magyarországból kerülhetett Aggsbachba. A kodex függeléke időrendben felsorolja mindazon rendeleteket, melyek a karthausiakra vonatkozólag valaha megjelentek. 1426-ra ezeket mondja: »Steffani regis et ap(osto)li ungarorum festum possunt domus in vngaria cum candelis et refectorio celebrare.« Azon körülmény tehát, hogy a bethléri Missalében a magyar szentek csak a függelékben fordulnak elő azt bizonyítja, hogy a Missale karthausi eredetű lehetett. Végre, hogy e Missale a karthausiaké volt, azt igazolni látszanak a Missalé Knauz által közölt eme rubrikájának szavai: »Scie(n) du(m) e(st) q(uod) in missis p(ro)

¹⁾ Codex 1726.

defunctis siue (in) c(on)ue(n)t(u) su(nt) (siue) extr(a) n(on) debe(n)t dici alique orones (orationes).« Ezen szavak értelme ugyanis rögtön eszünkbe juttatja Guigo Consuetudinesének következő szavait: »Et hoc sciendum, quod sine ulla personarum acceptione, pro omnibus defunctis nostris idem et par officium facimus, nihil pro monacho plus quam pro laico, vel pro praelato quam pro subdito; a mi a Missále rubrikájával teljesen megegyező értelem. Minden esetre gyenge érvek, de lehet, hogy ha alkalmunk leend e Missálével bővebben is megismerkedni, azok számát és súlyát növelnünk sikerülend.

A karthausi rend számára nyomtatásban megjelent misekönyvek közül, Knauz kutatásaiból, a következőket ismerjük:

Missale Charthusiensium. A czime hiányzik ugyan, de a registrum világosan karthausinak mondja. Kis folio, 255. l. Hozzájárúl egy 15 lapból álló irott suplementum, mely a XV. és XVI. században kanonizált szentek officiumait foglalja magában. Knauz szerint 1470—1480 között nyomathatott. Jászón őrizik.

Ferrarai karthausi Missale. Az első számozott levélen: Incipit missale secundum ordinem carthusiensium. Végén: Explicit Missale secundum ordinem Carthusiensium. Impressum in Monasterio Carthusie Ferrarie Diligenter emendatum per Monachos eiusdem Domus. Regnante Excellentissimo D. D. Duce Hercule Estensi Anno a nativitate domini MCCCCCIII. Die X. Aprilis. Folio, szép góth nyomat, fametszetekkel, 194 l. Egy példány az esztergomi főegyházmegegye könyvtárában van.

Ezenkívül Panzer említ egy 1490 körül és egy 1520-ban Párisban Kerver Thielmann által nyomtatott karthausi Missálét.

Karthausi breviáriumot Knauz egyet sem említ. Nekünk azonban sikerült egyet az egyetemi könyvtárban találnunk, hol az 249. alatt őriztetik. Czime:

Breviarium Sacri Ordinis Carthusiensis. Ex decreto et ordinatione Capituli generalis et iussu R. D. P. Bernardi Carassi totius Ord. Gen. restitutum. correct. et impr. Nyomatott Lyonban 1587. Ancelinus nyomdájában, az anya zárda költségén. Czimplapján egy alá miniature kép van, mely egy karthausi szerzetest ábrázol, jobb kezében tollal, baljában könyvvel. 1129. lapból áll és 114. l. a proprium. Bőrkötés. Alakja kisebb oktáv. Több képpel van ékítve. Valószínűleg osztrák karthausié volt, mert Sz. Lipót ünnepére kiváló súlyt fektet. Magyar szentek hiányzanak.

Ezeken kívül a karthausiak lechniczi könyvtárának állományában az 1552-iki ajándékozás alkalmával kiállított okmány tudósítása szerint, a következő kéziratok voltak még:

Biblia Manualia.

Martyrologium.

Antiphonale.

Passionale.

Homiliae B. Gregorii super Ezechilem profetam Augustinus super Epistolas Joannis.

Compendium Theologicae veritatis.

A magyarországi karthausi írók, tudósok és könyvmásolók névsorát a következőkben sikerült összeállítanunk:

P. Konrád. Szeitezi fogadalmas, kit a »Fundatio Lapidis Refugii« adataiból ismerünk. A Menedékszirtnek 1307-ben perjele volt s névtelenünk »egregius scriptor«-nak nevezi, ki több könyvet irt »ornatos stylo, sive-characterere«. 1310-ben lemondott a perjelségről, hogy több időt szentelhessen a könyvirásnak. Művei közül a névtelen két konventuális misekönyvet, egy gradualét, egy breviáriumot, egy collectoriumot és egy halottas könyvet említ, melyek a konvent használatában voltak.

Joannes de Transilvania. Erdélyi születésű létére az osztrák maurbachi konventben tette le a fogadalmat. Innen a menedékszirti kolostorba került, hol társai bizalmából perjellé lett. A névtelen krónikás, mint alchimistát említi, kinek számos kísérletei a zárdának sok pénzét emészték fel, miért is utóbb letétetett. Irt e valamit, arról tudomásunk nincs. Élt 1463—1500 között.

Wagendrüsseli Jodok. Szepesmegye hasonnevű községében gazdag és nemes szülöktől született. A fogadalmat a menedékszirti konventben tette le, melynek Tornai András után perjele lett. Számos művei közül a névtelen névleg csak két papírra irt Antiphonálét és két hasonló anyagon készült Gradualet említ. Született 1465 körül. Meghalt 1508-ban.

Thyr Mihály. Eleintén világi pap volt s mint ilyen a kassai plebániát vezette. Utóbb a tökéletesebb életet keresvén beállott a lechniczi karthausiak közé. 1512 a menedékszirti konvent választása perjellé tette. A szép művészetek magisterje, mestere volt.

Anonymus Carthusianus. A menedékszirti konvent tagja. Élt 1470—1530 között. Ő irta a sokat idézett menedékszirti krónikát, melyet Wagner Analectáinak II. részében adott ki »Fundatio Lapidis Refugii« czim alatt. A krónika pergamenre van írva s a betűk jellege a XVI. század elejére vall. Wagner azt Dobai Székely Sámuelről kapta lemásolás végett. Hogy az eredeti kódex ma hol lehet, arra nézve Wagnernél semmiféle utmutatást sem találunk. Az országos levéltár kincstári osztályában, Acta Ecclesiastica Camaldulensium de Lechnicz 6—10 csomagban, található egy egyszerű XVIII. századi másolata, mely három folio iven csak 1463-ig terjed és sokban különbözik Wagner másolatától. A krónika maga röviden előadja a Menedékszirtnek s az ottani karthausi kolostornak Hain Gáspár krónikájából is ismert történetét. Azután az egyes perjeleket sorolja fel s azok nevezetesebb tetteinek sokszor igen fukar előadására szorítkozik. Adatait nagyobb részt a konvent meglévő okmányaiából szedi. Az újabb dolgoknak 1470—1517 pedig szemtanuja volt, a mi előadásából is sok helyt kitűnik. Így például: Anno MDVIII. P. Joannes Monachus Professor in Lechnicz per Capitolium generale nobis missus fuit. Egyes helyeken, kivált a hol a rend dicsőítéséről szól, elég emelkedetten beszél. Liptói Dénes legendáját igen bőven s dialogikus formában adja elő. Kilétéről

karthausi szokás szerint csak annyit árul el, hogy a rendnek tagja volt. Egy másik névtelent:

Anonymus Rubri Claustrinak kell neveznünk. Erről csak annyit tudunk, hogy lechniczi barát volt s a lechniczi kolostor krónikáját írta meg. Sajnos azonban e krónikáját mindeddig elveszettnek kell tartanunk. Ismerjük Berzeviczy Sándornak, 1747 szeptember 21-én, Komossy Demeter vöröskolostori kamaldoli perjelhez írt leveléből. Ebben ugyanis Berzeviczy azt írja a perjelnek, hogy a nála levő krónikát: »*Fundationem Historiam*« el nem küldheti, mert Daxner András magával vitte. A históriát, mondja Berzeviczy, egy szerzetes írta diárium alakban, de egynehány ott történt csodán kívül, eltekintve attól, hogy az alapításról tesz említést, semmit sem tartalmaz. Mindazonáltal reánk nézve kétségen kívül nagy nyereség volna, ha azt feltalálnunk sikerülne.

Végre még egy harmadik névtelen is szerepel karthausi íróink között, kit alább kifejtett okokból lövöldi névtelennek fogunk nevezni.

Lövöldi névtelen. Ez alatt értjük a XVI. sz. elején élt ama karthausi szerzetest, ki a legnagyobb magyar kéziratot, a nagy-szombati vagy helyesebben Érdi kódexnek nevezett magyar legendáriumot írta. Ezen erős vastag s közép folio alakban három ivenként össze hajtott papírra írt kódex a nemzeti Museumban őriztetik. Most barna félbőr kötés védi az idő viszontagságai ellen s hátán aranyos betűkkel e felirat diszeleg: Nagy-Szombati Carthausi kézirat. Kiadta Volf a Nyelvelméltár I. és V. kötetében. Írója, saját vallomása szerint, karthausi szerzetes volt. Ugyanis a bevezető sorokban mondja. In. n. d. Amen. Ad laudem Sempiterne Sancte et Superbenedicte trinitatis, Crifitifereque vnacum prole deifica, dulcisfime virginis Ac glorifisfimi Brunonis primi fundatoris Sacri ordinis nostri Cart-hufiensis. A legendáriumot, melyben nemcsak másolónak, hanem compilátornak is nyilvánul, 1527 november 23-án fejezte be. »*Finis apparet in die clementis 1527.*« Magát a terjedelmes kézirat írását Érdy 1490—1527-re; Toldy 1517—1527 közé teszi, míg Volf arra csak két évet számít 1526-ot és 1527-et. A legendárium tartalma nagyon hasonlít Temesvári Pelbárt legendáriumához s Szilády Áron, ez utóbbinak legalaposabb ismerője, sok helyet csaknem szóról-szóra megegyezőnek talál. Az előszóban dicsérve a magyar haza fekvését, s fejtegetve annak előnyeit, azt mondja hogy »*sic prope nos et Slaonica*« a hol Szent Jeromos született. Miután a magyarországi karthausiak kolostorai közül ezen szavak egyedül a lövöldi kolostorra illenek, mint a mely az akkor Szlavónia név alatt ismert tartományokhoz közel feküdt, nem habozunk kimondani, hogy ezen kódex a lövöldi konventben íratott. Megerősít ezen véleményünkben Volfnak, ezen kitünő nyelvbuvárnak, az Érdikódex nyelvezetéről mondott azon ítélete is, hogy az dunántúli emberre vall. Ilyen pedig csak a lövöldi konvent tagja lehetett, mivel egyes szerzetesek csak akkor változtatták helyüket, csak akkor mentek át más konventekbe, ha azok bizalma őket a perjeli méltóságra emelte. Igaz, hogy a nagybányai születésű Gábor lövöldi fogadalmas volt

s mint ilyen került a menedékszírti kolostorba, csakhogy ennek kora 1463—1478. nem vág össze a kódex iratásának idejével.

Pannoniai András. A fáradhatatlan történetbuvár, Fraknói ismerteté meg először a tudományos világgal. Született 1420. körül, tehát korra nézve jóval megelőzi az eddig tárgyalt írókat; de mivel külföldön tartózkodott, azért említjük utolsónak a sorban. 1440—1445. Hunyady János parancsnoksága alatt harczolt. A karthausi rendbe 1445-ben lépett be s a velencei zárdában tette le fogadalmát. Itt csakhamar kiváló tisztelet tárgyává lön s utóbb a ferrarai konvent vikariusává választá őt. Klasszikus képzettségű ember volt. Fraknói szavai szerint, „mint író a klasszikusok kultusa mellett hithűség és vallásosság jellemzik.“

Művei közül Fraknói kettőt ismertetett: Libellus de Virtutibus czime mindkettőnek s az egyik Mátyás királynak, a másik Hercules estei hercegnek van ajánlva. Ezt a modenai Este-könyvtárban, azt a Vatikán könyvtárában őrzik. Mindkettő remekmű (Bővebben lsd. Fraknói Irodalomtört. Eml. I. k. Budapest 1886.)

A szépművészetek, szobrászat és festészet terén is halhatatlan érdemeket szerzett magának a karthausi rend. Kivált az olaszok és spanyolok tünnek ki ezen téren. Ilyenek voltak: Galindez Márton, ki festőnek, szobrásznak, faragónak és mechanikusnak mondatik. Született Haróban 1547-ben. A paulari konvent tagja volt a meghalt 1627-ben.

Gaudin Suis Pascal. Rajzoló és festő. 1556-ban született Villafrancában a barcellonai püspökségben. Karthausivá a kataloniai Scala Dei kolostorban lett. Festményei egy része itt látható, míg a többi részint a Monte Alegre nevű karthausi kolostorban, részint a sevillaiban található (Annal. Scal. Dei) Ugyancsak a Scala Deiben vannak Fr. Ramon Berenguer atya festményei is. (Arch. de la Cartuza de Scal. Dei.)

Fra Bruno flórenczi karthausi, Allorinak volt tanítványa és másolója.

P. Stefano Cassiani il Certosimo. Ő festé 1660-ban a siennai certosa kupoláját. Művei, melyek leginkább Szűz Mária életét tárgyazzák, a pisai karthausi kolostorban őriztetnek.

F. Sanches Costan. Született 1561-ben Spanyolországban. Mint granadai karthausi Jézus életét festette meg. Korának legelső művésze. Meghalt 1627. (Velasco.)

A Santa Maria de las Cuevas karthausi konvent két művészt adott a világnak és pedig: Francisco Galeast (1557—1614), ki mint miniatürefestő ismeretes, és Cistobal Ferradót, Andalusia egyik legügyesebb naturalistáját.

Említhetjük meg a szobrászok közül. F. Manuel Ramidez Benavidest, kinek szobor diszitményei az Aula Dei kolostor templomában láthatók, és a granadai Vasquez József Mánuel.

Mozaik készítőik voltak: Bartolomeo Bagnai da Pola, a paviai certosa tagja, hol művei is találhatóak és Fra Bonaventura Presti, nápolyi karthausi.

Mint építész Don Damiano Schiffaldini tűnt ki, ki a S. Maria in Provenzano templomot tervezte.

A magyarországi karthausiak között művészt hiában kerestünk. Kolostoraik romjai közül csak igen kevés műemlék került ki s ezekről sem tudjuk valljon maguk a karthausiak készítették-e.

Az országos levéltárban van egy jegyzék, mely szerint Lőcsén Sigray János szepesi prépost, Győrfi István lőcsei plebános és Vitalis János bíró idejében találtak szobrokat, melyek hajdan a menedékszirti konvent tulajdonát képezték. Ezen jegyzék szerint e szobrok a következők:

»1. Imago olim in Cartusia miraculis clara B. Matris ad praesepe Jesuli flectentis, alta et formosissima, compositis manibus, artificiose sculpta, deaurata.

2. Sanctus Iosephus.

3. Tres Angeli Adorantes.

4. Duo Pastores

Statuta Jesuli autem inventa non est.«

A lőcsei könyvtár feljegyzése szerint ezen lelet 1698. november 24-én jött napfényre és pedig, a mint Heveneszi kéziratai beszélnek, igen eredeti módon. A város tanácsa ugyanis valami régi okmányt keresett, de azt szorgos utánjárása daczára sem tudta föltalálni. Ekkor azután kérdőre vonták a város legöregebb emberét, hogy nem tudna-e utba igazítást adni.

Ez elmondta, hogy ő emlékszik gyermekkorából arra, hogy sokat beszéltek a városház falában elrejtett dolgokról. A tanács kőműveseket hivat, végig kopogtatja a tanácsterem falait, végig a többi termékét, de nyomra nem akadt. Végre egy régi falszekrényt mozdítanak el s a mögött előtűnik a keresett rejték helye kettős vasajtaja. És itt ezen rejtekben találták meg a karthausiak szobor díszműveinek eme csekély töredékét. A löcsei nép nagy örömmel fogadta a hírt, hogy az atyáiktól oly sokat emlegetett néma barátok csodatevő szüze megkerült s a feltalált szobrokat ünnepélyes körmenetben vitték át a templomba, hol a főoltár bal oldalán lönek felállítva.

Ísmernünk még egy karthausi művet, mely bár a külföldön készült, de határozottan magyar ember munkája. S ez Sz. István királynak elefántcsontból készült domborművé képe, mely főt. Némethy Lajos úr birtokában van s melyet képünk sikerült rajzban mutat be.

A dombormű magassága 9 cm., szélessége 7 cm., vastagsága 8 mm. Ábrázolja Sz. István királynak mellképét, fején koronával. A koronáról a kereszt sem hiányzik. Arcvonásai gondolkozó, idősebb férfiút mutatnak. Haja, bajusza és szakála hosszú. Vállaira széles bőránczozatú palást borúl, mely alatt testhez illő zsinoros s derékövvel ellátott öltönyt visel. Jobbjában az apostoli kettős keresztet és a kormánypálczát tartja. A baljában lévő kereszttel díszített kormány-almát pedig, épen a mellette lévő asztalra akarja helyezni. Az egész alakot tojásdad szalag veszi körül, mely magassága által a dombormű ovására is szolgál. A szalag tövében e szavak olvashatók: S. STEPHANVS HVNGARIE REX ET APOSTOLVS vagyis Sz. István a magyarok királya és apostola. Magán a szalagon pedig ez áll: MISERICORDIA ET VERITAS CVSTODIVNT REGEM ET ROBORATVR CLEMENTIA THRONVS EIVS. PROV. XX. Vagyis: Könyörületesség és igazság őrzik a királyt és kegyessége erősíti trónját. Példabeszédek könyve XX. fej. A szegély által létrejött torkokban egy-egy csinos virág van elhelyezve. A mű öntudatos, ügyeskezdő, de hazafiúi szellemmel is bíró magyar művészre vall, ki távol hazájától apostoli királyunknak buzgó tisztelője volt. A mű a mainezi karthausi kolostorban készült, 1716-ban, a hátlapon levő ezen fölírás szerint: ANNO MDCCXVI FIEBAM IN CARTVSIA MOGVNTINA. Némethy úr birtokába ez érdekes mű vétel útján jutott egy hevesmegyei plébános hagyatékából s itt most az ő szíveségéből ismertethetjük.

Ez a karthausiak Magyarországon töltött napjainak emléke, ez történetük. Idővel talán szaporodni fognak a reájok vonatkozó emlékek s életük plastikusabb vonásokban lesz szemeink elé állítható. Addig is meg kell elégednünk ezen csekély pár adattal. Mi pedig nyugodtan tesszük le a tollat, mert ha nem is sikerült a karthausiak történetét egészen feltárnunk, a magyar egyháztörténelem hiányos épületébe mégis beillesztettünk egy, bár csekély és nem eléggé faragott, nem eléggé csiszolt követ. Fáradozásunk tehát célt ért.

A

MAGYARORSZÁGI KARTHAUSIAK

PERJELEINEK NÉVSORA.

(FÜGGELEK.)

A

magyarországi karthausi kolostorok perjelei.

I. A ker. Sz. Jánosról címzett menedékszirti vagy letkonkői konvent perjelei.

A menedékszirti perjelek névjegyzékének összeállításában kivált a Wagner által közölt »Anonymi Carthusiani Fundatio Lapidis Refugii« adatait és az országos levéltárnak ugyan- csak e krónika némileg javított töredékes példányát vettük irányadóul. S miután e kettőt gyakrabban kellend idéznünk, az elsőt röviden **A**-val, az utóbbit **O**-val fogjuk jelezni.

- 1299—1307. **András.** Rupp Helyrajz. tört. II. k. 214. 1299-re Pétert említi s Andrást 1305-re; az **A.** úgy az **O.** erről a Péterrel mitsem tudnak, sőt Andrásról is mondják, hogy az csak procurator volt és nem perjel.
- 1307—1310. **Konrád.** **A.** és **O.** szerint az első perjel. Említetik egy 1307-iki okmányban is Hevenes MS. XL. 209.
- 1310—1316. [I.] **Péter.** Említve 1313-ban Fridrik gróf hagyományában Nagy Anjoukori Okm. I. 268.
- 1316—1320. [I.] **Márton.** 1316-ban csak **O.** említi; Okmányilag 1319-ben Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10.
- 1320—1331. [I.] **János.** Az **A.** csak 1328-ra; 1320-ban **O.** A melduri malomra vonatkozó okmányban a konvent részéről a volt boldmári plebános János szerepel, ki karthausivá lón s aligha családunk ha ezt ezen perjellel egy személynek mondjuk. Nagy J. Anjouk. Okm. I. 490. Okm. megnevezve 1329. u. o. II. 383.
- 1331—1332. **Herbord** és **Beke** mint procuratorok szerepelnek Fejér Cod. Dipl. VIII. III. 355. Sem az **A.** sem az **O.** nem említi.
- 1332—1337. [II.] **János.** Az **A** csak 1340-re teszi és a következő (III.) Jánossal egy személynek tartotta, ezt tette utána Rupp i. h.
- 1337—1340. **Goblin.** Egyedül az **O.** említi.
- 1340—1352. [III.] **János.** Ez a kít **A.** említi s **O.** helyesen tesz csak 1340-re Okm. 1352-ben Orsz. Levélt. A. E. C. d. L. 6—10.
- 1352—1366. **Herbord.** **A.** és **O.** csak 1366-ra. De okm. már 1352-ben Nagy J. Anjouk. Okm. V. 529. 1355-re Romuald atya a lechniczi zárda krónikása Wagner-nél Anal. Scep. P. III. p. 180. 1358-ra Hevenes MS. T. XL. p. 49.
- 1366—1396. — — Senkit sem sikerült találnunk.
- 1396—1410. [II.] **Péter.** **A.** és **O.** említi.
- 1410—1412. [I.] **Mihály.** **A.** és **O.** Ezt Budaházy összetéveszti [II.] Mihálylyal, mert az alatt pusztult el a monostor, ki ép azért nem lehetett egy személy a lechniczi Mihály perjellel.
- 1412—1416. **Salamon.** **A.** és **O.** Okm. 1412-ben Wagner I. 424 és 1411-re meg 1412. Magy. Orsz. Dipl. Lev. 9872. és 9875. sz.
- 1416—1418. [I.] **Miklós.** **A.** és **O.**
- 1418—1424. [I.] **Boldizs.** Sem **A.** sem **O.** nem említi. Rupp és Wagner sem ismerték. Nyomat egy eredeti oklevél. találtuk. Magy. Orsz. Dipl. Lev. 9872. sz. a.
- 1424—1431. [II.] **Mihály.** Ez alatt pusztították el 1425. a husiták a kolostor, sőt foglyúl ejték.

- 1431—1437. — — A kolostor elpusztítva állt.
1437—1451. [IV.] **János.** Sem **A.** sem **O.** nem ismerték Okm. 1438-ra M. O. D. Levélt. 11141.
1451—1462. [V.] **János** ki Monessernek hivaték. **A.** és **O.** s ki alatt a husiták másod-
izben pusztíták el a kolostort.
1462—1463. **Tamás** ki Gmundenből jött de egy év mulva már meghalt **A.** és **O.**
Ez utóbbi Domokosnak is nevezi.
1463—1471. **Gábor** a lövöldi konvent fogadalmasa. Emliti **A.** és **O.** Ez utóbbi
azonban hozzá teszi »usque ad Annum 1470. ab hoc Anno us-
que ad Annum 1452 ignorantur. P. P. Priores L. Refugii. Egy
1471. olk. említve. Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 1416. sz.
1471. — — [VI.] **János** ki Erdélyből származottnak mondatik **A.** által. Ő volt az az
alchimista, ki a kolostor javait pazarolta s ezért letétetett.

Hosszabb ideig interregnum végre :

- 1484—1491. [II.] **Miklós.** Ez 1482 maurbachi perjelés a tartomány visitátora volt. 1491. freid-
niczi perjellé lön. V. ö. Hist. Carth. Maurb. Pez Script. Aust. II.
1492—1500. [II.] **András** de Tornavia, tárkányi fogadalmas s Menedéksziirt egyik leg-
jelesebb perjele volt. **A.**
1500—1508. **Jodok.** Szepesmegye Wagendrüssel nevű helységében született. **A.** mint
kiváló író emliti.
1508—1512 [VII.] **János** kit az általános káptalan küldött. 1512 Lechniczen viselte a
perjeli méltóságot Romuald atya krónikája szerint.
1512—1517. [III.] **Mihály.** családi neve Thyr volt. **A.** mondja róla, hogy a szépművészetek
mestere vala és kassai plebános, utóbb Lechniczen letette a
karth. fogadalmat.
1517—1530. **Euhér** ez az utolsó perjel, kit az **A.** említ.
1530—1536. [III.] **Péter.** Wagner szerint 1530-ban a kolostor javait Késmárk városának
adta zálogba. P. II. p. 79. a jegyz. Sajnos azonban, hogy
Wagner a forrást, melyből meritett meg nem nevezte s mi
utánjárásunk daczára sem tudtuk azt feltalálni. 1536 meg Rosen
Mihály schavniki apáttal a grinberg-grenecki cserét ő hajtja
végre. Orsz. Levélt. Acta Eccl. Cam. de Lechn. 44.
1536—1539. [II.] **Boldizs.** A szomolnokiakkal Stoosz miatt még 1539-ben egyezkedik.
Orsz. Levélt. Acta Eccl. fas. 43, Nr. 40.
1539—1543. [II.] **Márton** ki magát többször idéztük napló jegyzeteiben Ursinusnak nevezi.
Családi neve tulajdonkép Beer volt s ennek latinizálása az Ursinus.
Született, saját feljegyzése szerint, 1497. nov. 10. Belépett a rendbe
1530. jul. 14. Az olműczi kolostorban 1531-ben tette le a fogadal-
mat s a következő évben jan. 6-án tartotta első szent miséjét.
Magyarországba 1535-ben jött s Lechniczen előbb procurator,
1536—1539. pedig perjel volt. Alatta pusztult el végleg a kolostor.

II. A bold. Szűz Máriáról czimzett lechniczi vagy dunajeczi Sz. Antal völgyi konvent perjelei:

- A lechniczi zárda perjeleinek összeállításánál alapúl Romuald kamaldoli atyának Wagner
által Analect. P. III. p. 173—195. »Series Priorum S. Antonii de Lechnicz« czim alatt
közölt krónikája, nemkülömben az általunk Budaháznak tulajdonított s az országos
levéltárban Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10 csomagban őrzött krónikája, meg egy
ugyanott 18 cs. levő »Series Priorum Lechnicz« czimű egy ivre irt jegyzék képezi. Az
elsőt **R.** a másodikat **B.** a harmadikat pedig **S.** betűvel fogjuk jelölni.
1320—1344. [I.] **János** emliti **R. B.** és **S.** Ez utóbbi csak 1337-ig mondja, de okmányilag
még 1344-ben is előfordul Nagy J. Anjouk. Okm. IV. 271. l.

- 1344—1351. **Goblin.** **R.** és **B. S.** egész 1355-ig szerepelteti.
1351—1358. **Tivadar.** **R. B.** és **S.** szerint. 1355-ben egy másolatot szorgalmaz. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 17.
1358—1362. [II.] **János.** **R. B.** szerint; **S.** nem ismeri. 1361-ben a nedeczi egyház kényúri jogában erősíti meg őt János prépost. Kontz-féle értesítésben. Orsz. levélt. A. E. C. d. L. 6—10.
1362—1381. **Ulrik.** **R. B. S.** 1392-ig szerepelteti, mert a következő Jánost nem ismerte. 1362 az ó-falvi macellatióra vonatkozó oklevelét említi a brünni regestrum. Orsz. lev. Acta Eccl. 7.
1381—1392. [III.] **János.** Ezt csak **R.** említi, sem **B.** sem **S.** nem ismerik. Okmányilag 1381-ben Wagner P. III. 181.
1391—1393. [I.] **István.** **R. B.** és **S.**
1393—1395. **Pál.** **R.** és **S. B.**-nél hiányzik. Okm. a farkasfalvi perben is szerepel. Orsz. lev. Act. Cam. de Lechn. 17.
1395—1410. [I.] **Miklós.** **B.** és **R. S.** egész 1424-ig viszi. Rupp Helyr. tört. egész 1404. 1395. okmányilag. Orsz. levélt. Acta Eccl. 44.
1410—1416. [I.] **György.** **R.** és **B.** szerint; **S.** nem ismeri.
1416—1424. [II.] **Miklós.** **R.** és **B. S.** [I.] Miklóssal tévesztik össze. Egy 1424-iki átírat. Orsz. levélt. Acta Eccl. Camald. de Lechn. 6—10.
1424—1438. **Mihály.** **R. B.** és **S.**
1438—1452. [IV.] **János.** **R. B.** és **S.** nem ismerték.
1452—1472. **Gábor.** **R.** és **B. S.** nem ismeri s azt mondja: Ab. Anno 1450—1481 deest Prior.
1472—1481. [I.] **Márton.** **R.** és **B.**
1481—1492. **Mátyás.** **R. B.** és **S.**
1492—1507. [II.] **István.** **R. B.** és **S.**
1507—1526. [V.] **János.** **R. B.** szerint.
1526—1535. [II.] **György.** Egyedül csak **S.** említi.
1535—1539. [II.] **Márton.** Említi **B. R.** és **S.** 1532—1542, de saját följegyzése szerint csak ez időtájban volt perjel. Ez a sokat említett Ursinus, ki 1539-től menedékszírti perjel lett.
1539—1542. **Kristóf.** **B. R. S.** nem ismerik. Emléke Ursinus naplójegyzeteiben maradt fön.
1542—1544. [VI.] **János.** **R. B.** és **S.**

III. Az egyesített lechniczi és menedékszírti konventnek perjelei.

- 1544—1550. **János.** A lechniczi kolostor perjele. **R. B.** és **S.**
1550—1553. **Mátyás.** **R. B.** és **S.** 1551-ben tiltakozik az ő nevében Szent-Andrási Menyhért Bánfalva eltulajdonítása ellen. Orsz. levélt. Acta Eccl. C. de Lechn. 43.
1553—1554. **Kristóf** ki Nagy-Toporcainak is neveztetik. **R. B. S.**
1554—1563. **Ferencz.** **R. B. S.** 1563-ban eladja a ganfalvi kuriát. Orsz. levélt. A. E. C. d. L. 44.
1563—1567. **Tamás.** Az 1564-iki lengyel lustratio és Ursinus Márton napló jegyzetei szerint.

Bitorolták e czimet:

- 1562—1565. **Mihály.** **R. B.** de **B.** kétéletét fejezi ki. **S.** nem is ismeri. Családi néven Schatz-nak hivaték.
1565—1567. **Gergely** ki Egrinek neveztetik **R.** és **B.** meg **S.**-nél **B.** és **S.** hithagyásról vádolják.

IV. A Sz. Mihály-arkangyalról czimzett Lövöld mellett fekvő paradicsomvölgyi konvent perjelei:

- 1370—1388. **János.** Czeh Dipl. Cam Jaur. MS. II. k. 115. l.
1388—1389. **Miklós.** 1388-ban okm. eml. Nagy J. Hazai Okm. IV. k. 225. l.
1289—1400. [I.] **Péter.** Egy Nagy J. úr birtokában levő okm. még 1400 említve van. 1397-re Codex. Dipl. T. X. 7. 144. l. U. a. évre M. D. L. 2870.
1400—1419. **Lénárd.** Garai nádornak Chomp örököseit Csomberke, Tapolcza és Keszi közt fekvő birtokba való bevezetése alkalmával, mint szomszéd birt. említ 1515. Nagy. J. Hazai Okm. III. k. 298. l. 1416-ban is ok. Magy. Orsz. Dipl. Levélt. 10474.
1419—1429. **Ágost.** Okm. eml. Gara Miklós nádor még 1429-re M. O. D. Levélt. 2870.
1429—1449. [I.] **György.** 1449 eml. egy okm., melyet Nagy J. úr kegyességéből a Keszth. levélt. 144. sz. ism.
1449—1459. **Mihály.** Mátyás király egy 1459. febr. 26-án kelt okm. még említ. Nagy J. Hazai Okmányt. II. k. 348. l. 1454 Hevenesi MS. T. XLVII. p. 68.
1459—1463. **Zsigm.** 1463. ápr. 24-én állítja ki Szilágyi Erzsébetnek a konfraternitási okm. M. D. O. L. 15841 közölve: Hunyadiak kora 175. l.
1463—1470. **Szerafin.** 1470. okm. emliti Gutai Országh Mátyás nádor M. O. D. Levélt. 17101. sz.
1470—1495. [II.] **György.** Okmányilag említve 1495. Nagy J. Hazai Okmánytár V. k. 380.
1495—1515. — — senkit sem sikerült találnunk.
1515—1533. **István.** Perényi nádor emliti egy 1515-iki oklevélben Nagy J. Hazai Okm. V. k. 416.
1533—1548. [II.] **Péter.** A pozsonyi káptalan 1548-iki oklevélben Hevenesi MS. T. XLII. és Orsz. levélt. Dipl. Eccl. 53. 15.
1548—1557. **László** ki a kolostor javait a veszprémi püspöknek 1557-ben bérbe adta Hevenesi MS. T. X. p. 165.

V. A Bold. Szűz Máriáról czimzett tárkányi segedelemvölgyi konvent perjelei:

- 1456-ból **Tamás.** A tört. társ. Szepesm. kiránd. leleszi bizotts. jel. Századok 1871. évf. 6. 4. l.
1466-ból **Barnab.** Orsz. levélt. N. R. A. 12. 15.

VI. A Sz. István első vértanuról nevezett várad-előhegyi konvent perjele:

- 1494—1495. **György** kinek nyomát Váradí Péter kalocsai érsek levelében találtuk fel. Kaprinay MS. T. LI. p. 171.

VII. A Sz. Miklós püspök és hitvallóról czimzett ercsi konvent perjelei:

Egynek emléket sem tarták fönn számunkra a történelmi adatok.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
Első szó. Fraknoi Vilmostól	I—III
Bevezetés.	1
Első Rész. A karthausi rend alapításától kettéválásáig 1084—1378.	
I. Fejezet: Sz. Brunó élete, a karth. rend alapítása és első szabályai.	
A kor rövid jellemzése. Az erkölcsök súlyedése. A simonia. Manasses rhemsi érsek	26
Brunó származása. Köln eredete. Brunó Kölnben születik. Rheimsban tanul. Kölni kanonokká lesz. Toursban Berengárt hallgatja. Párizsban bevégzi tanulmányait. Visszatér Kölnbe. Gervás rhemsi érsek a rheimsi főiskola skolasztikusává teszi. A rheimsi egyház kancellárjává lesz	31
Manasses ellen mint vádló lép fel. Hugo dieyi püspök. Brunó visszatér Kölnbe. Manasses letétele. Brunó Rheimsban.	37
Érsekké választják, de nem fogadja el. Lemond a világról. Lemondásának okai Randalphoz irt levele. A meghalt kanonok legendája.	38
Molesmében Sz. Róbert kezéből felveszi a szerzetes öltönyt. A Gaisse-Fontaineba vonul. Hat társával Grenobléba megy. Hugó püspök álma. A vándorok. A chartreuaxi remeteség, Megalapításának ideje. Brunónak nem volt szándéka új rendet alapítani. A remeték élete.	41
II. Orbán Brunót Rómába hívja. Ennek következményei. Politikai dolgok Brunó Kalábriában új remeteséget alkot. A remetetársulat határozottabb alakot ölt.	47
Lanuin látogatása.	49
Brunó irodalmi működése. Brunó bucsúja. Halála.	50
II. Fejezet: A karth. rend kifejlődése és elterjedése Európa államaiban.	
Az első karthausi kolostorok. Szerzetszabályok. Guigo szokásai.	53
A karthausi rend leírása. Karthausi cella. Annak berendezése. A karthausi és a könyvek. A karthausi ruhája. Cilicium. A saruk. Önmaga foltozza ruháit	55
Zsolozsma rendszerök	63
Közös ajtatosság. A karthausi ebédje. Beszélő idők. A memento mori legendája. A jeladásokkal való közlekedés nem divott. Sugdolódzás. Vendég a karthausiaknál.	57
A beteg karthausi. A haldoklók és a holtak. A karthausi sirja. Közös munka. A perjel. A karthausi életrendje	64
A szerzet vagyona. A harthausiak juh és szarvasmarha állománya. Nivers grófja. A rendbe való fölvetel. A megtért testvérek	61
A rend elterjedésére vonatkozó jóslat.	65
A karthausiak Karinthiában, Krajnában, Ausztriában.	66

	Lap
Tirolban, Csehországban, Morvaországban	67
Közép-Németországban, a Majna környékén, Elzászban, Kölnben, Flandriában, Észak-Brabantban, Hollandiában	67
Karthausi apácák. Szervezetök. A brüggi kolostor.	70
Karthausiak a brittfélszigeten, Spanyolországban, a baleári szigeteken, Olaszföldön és Franciaországban	72
Általános karthausi káptalanok. A rend végkifejlődése. A látogatás rendszere. A karthausi tartományok	74
III. Fejezet. A karthausiak bejövetele Magyarországra.	
IV. Béla behozza a karthausikat. Első kolostoruk az eresi	79
Gyors pusztulásuk. A tatárok bejövetele.	81
A Szepesség védekezése. Capitulum Lapidis Refugii	82
A szepesi plébánosok testvérelete	83
A menedékszírti kolostor alapítása. Jordán szász gróf és Márton zsákóczi pap buzgólkodása.	84
Konrád perjel	86
A karthausiak első ájtatos alapítványai. A Curia Tybae	87
A magyar karthausiak sajátosságos jellemvonása	86
Detrik gróf és Farkassy Illés hagyományai. Tydor gróf adománya	87
A melduri malom.	89
Magyar születésű karthausiak.	90
Dénes karthausi legendája	91
Körmös mester végrendelete	92
Eöz-Szent-Miklósfalva. Izsépi és Barchai támadása	93
XXII. János brevéje	94
IV. Fejezet. A rend terjedése és megszilárdulása.	
A Berzeviczyek ősei és a karthausiak. A Rudgerek és Görgeiek vitái	95
Henrik bán tervei	100
Kakasmester új karthausi kolostort alapít. Vörös kolostor. Első birtokai	101
A soltészszágok.	103
A nedeczi egyházbekebelezése.	104
Az euri földrés.	105
A menedék szirt növekvése. Kolcsva és Gargou birtoka	106
V. Fejezet. A rend elterjedése és megszilárdulása.	
A rendet saját erkölcsi ereje emelte.	110
A menedékszirt és a dunajeczi konvent egymáshoz való viszonya.	110
Drugeth nádor, mint a lechniczi karthausiak pártfogója	111
Ó-Falú régi és újabb birtokosai. XXII. János pápa a rend érdekében	113
Berengár Jakab és Bonofato Raymond a karthausiak pártolói voltak	113
Nagy Lajos visszaadja a konventnek Ó-Falút	113
Vörös Kolostor pecsétje	114
A két konvent között támadt surlódások	116
János perjel Maurbachba megy	117
A magyar karthausiak enyhébb élete	118
Karthausi visitorok magyar földön	118
A két konvent kibékülése. Lechnicz önállósítása	120
Második rész. A karthausi rend kebelében bealott szakadástól Brunó szentté avatásáig. 1378—1514.	
I. Fejezet. A karthausi rend újabb terjedése a külföldön.	
A Magna Cartusia. A rend közszeretetnek örvend	123
Soha reformra nem szorult. A kerti testvérek társulata	124

	Lap
A pápai szakadás. A karthausi rend ketté válása. A Raynaldisták és Barriisták. Macon István, Bonifác és Griffenberg rendfőnökök helyreállítják az egységet.	125
Új karthausi kolostorok. Allemania inferior 12 új kolostorral növekedik .	126
Felső-Allemania pedig öttel	129
A rajnai és szász tartományokban 8—8 újabb kolostor épül. Angolország	130
II. Fejezet. A rend újabb terjedése hazánkban.	
A tárkányi kolostor alapítása	133
A karthausiak gyógyszerekkel is foglalkoztak. Karthausi orvosok. Az egri karthausi fürdő	135
A Hancskó család mint a tárkányiak jótévedője. Sárvári István adománya	136
A lövöldi kolostor alapítása. Alapításának ideje. Nagy Lajos fáradásai a remete-szerzetek fölvirágzása körül	137
A pálosok és karthausiak viszonya. Nagy Lajosnak a karthausi rendről mondott dicsérete. Lövöld helyfekvése. Első birtokai. Zsigmond cseréje.	138
A Lövöldről terjesztett téves vélemények. Lövöld első lakói	141
III. Fejezet. A szepesmegyei karthausiak virágzásuk tetőpontján.	
A Menedékszirt és Frank László tinnini püspök. Tarkői László támadása. Arnoldfalva; Farkasfalva; Frankvágása és Ruguz a karthausiak kezében.	146
A tamásfalvai vétel. Édesfalva	143
Kamarairegestrum. Ó-Falú és Relyova per alatt. A per lefolyása Ó-Falú leírása	150
A dunajeczi konvent surlódása Czorsztin várával. Hedvig pártfogása. A lengyel fejedelmek, mint a konvent jótévedői. 1404-iki határjárás. . . .	154
Waldorf Pál. Richwald a karthausiak birtokába megy át. A magyar királyok a karthausiak jótévedői.	155
IV. Fejezet. Lövöld és Tárkány sorsa.	
A telkii határjárás per. Tamás rátholdi prépost panasza a lövöldi konvent ellen	161
Az Ajkay család és a lövöldi konvent surlódása. A konvent jobbágy vitái. Kupi Pál támadása	164
Szilágyi Erzsébet a lövöldi konvent lelki tagjává választatik. A lövöldi kolostor pecsétje.	171
A tárkányi kolostor mező-kövesdiekkel. A konvent egyéb pereit	172
V. Fejezet. A husiták és a karthausiak.	
A husiták a cseh és osztrák kolostorokban. Magyarországon elszaporodnak. A Vörös kolostort meglátogatják. Byedrzych a hitehagyott pap és rabló csapata a Szepességben. A Vörös kolostor újabb pusztulása	175
A Menedékszirt lángokban. Az elűzött szerzetesek Tárkányba és Lövöldre menekülnek. A karthausiak visszatérése. Folytonos rabló támadásoknak vannak kitéve. A menedékszirtiek Lőcsén	178
A Lapis Refugii épül. Wernerfalva. A két Stoosz nevű birtok. Urbanfalva a konvent birtokában. A Menedékszirt erkölcsi súlyedése. Erdélyi János perjel pazarlása	179
Miklós és Jodok perjelek. Hedvig tesseni hercegnő meglátogatja a menedékszirti konventet. A templom helyreállítása. Lechnicz vagyona növekszik. Újabb privilegiumok. A Sváby-téle vétel	181
A várad-előhegyi prépostság és a karthausiak	187
Harmadik rész. Brunó szentté avatásától a szerzetes rendek nagy saecularisatiójáig. 1514—1782.	
I. Fejezet. A pusztulás napjai.	
A La Torre karthausi kézben. Brunó szentté avatása. Szt. Bruno ereklyéi	191
Az osztrák karthausiak pusztulásának példái. A Szepesség és az új tan. Ennek következményei Horváth János. Az 1529-iki nagy hadisarcz . .	192

	Lap
A leökfalvi csere. Stóoszi viszonyok. Adat a plebános középkori történetéhez Szepesi rablók. Baso és társai. A Menedékszirt rombadölte. Báthory Bona- ventura. A karthausiak Lőcsén	195 197
II. Fejezet. A karthausiak pusztulása (Folytatás).	
A két konvent egyesül. Lechnicz pusztulásának előjelei. Horváth támadásai	201
Az egyesített konventek birtokaikat eladogatják. Ferdinánd sujtó ítélete	203
Tamás perjel. A kolostor teljes elhagyottsága	205
Lövöld szomorú napjai. A Podmaniczkiak. Lövöld pusztulása. Tárkány pusztulása	207
III. Fejezet. A karthausi birtokok idegen kezekben.	
A lövöldi konvent birtokai bérben. Verancis és a karthausi birtokok . .	217
A Menedékszirt javainak viszontagságai. Kathay Ferencz. A lőcsei Jézus társasági atyák	219
Lechnicz birtokosai. A Báthoryak és Lechnicz	221
IV. Fejezet. A karthausiak visszatérését czélzó törekvések.	
Repffius Udalrik jelentése. Rákóczy törekvése. A két Trifodius. Rákóczy László terve	227
Mattyasovsky végrendelete	231
Jentske fáradozásai. A visszatérés meghiusulása	232
V. Fejezet. A karthausiak Magyarországon.	
A karthausiak változatlansága	237
Alkalmazkodásuk. A magyarországi karthausiak sajátosság jellege . . .	238
Politikailag nem szerepeltek.	238
Magyar karthausi barátok	239
Karthausiak egyházi méltóságokban	240
A magyarországi karthausiak, mint könyvmásolók. Könyvtáraik. Karthausi írók és tudósok.	241
Karthausi művészek. Magyarországi karthausiak műemlékei	247
Szt. István domborképe.	248
Szt. István ünnepe és a karthausiak.	242
Befejezés.	249
Függelék: A magyarországi karth. kolostorok perjelei.	
A menedékszirti konvent perjelei	251
A lechniczi konvent perjelei	253
Az egyesített konventek perjelei	253
A lövöldi konvent perjelei	254
A tárkányi konvent perjelei	254
Várad-előhegy és Ercs perjelei	255

